

AZ ERDÉLYI R. KATH. STATUS

CSIKSOMLYÓI FŐGIMNÁZIUMÁNAK

ÉRTESITŐJE

AZ 1905—1906-ÍK ISKOLAI ÉVRŐL.

KÖZLI :

AZ IGAZGATÓSÁG.

1906.

Nyomatott Szvoboda Józsefnél,
Csikszeredában.

AZ ERDÉLYI R. KATH. STATUS

CSIKSOMLYÓI FŐGIMNÁZIUMÁNAK

ÉRTESITŐJE

AZ 1905—1906-IK ISKOLAI ÉVRŐL.

KÖZLI :

AZ IGAZGATÓSÁG.

1906.

Nyomatott Szvoboda Józsefnél,
Csikszerezében.

A

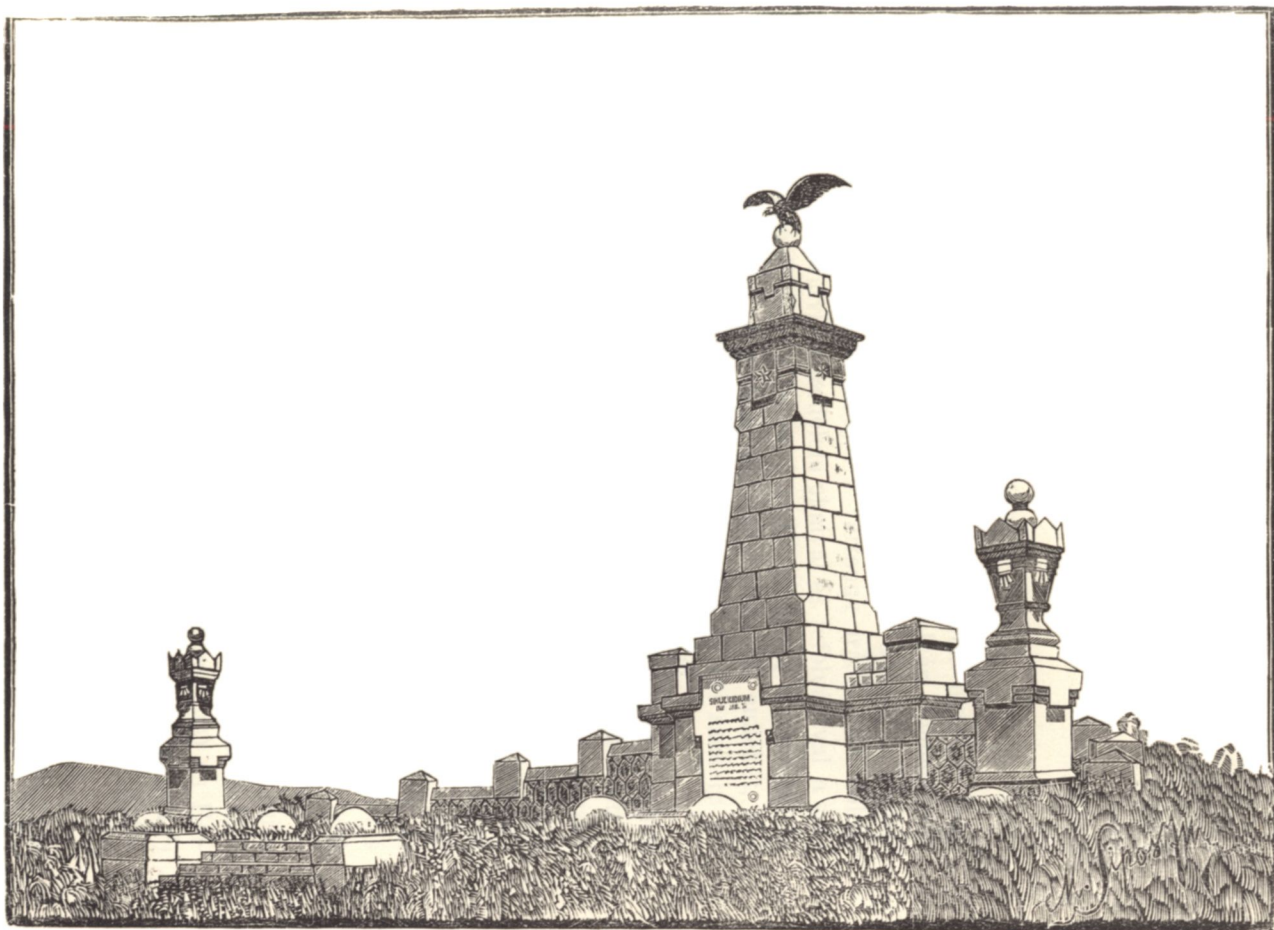
MADÉFALVI VESZEDELEM

IRTA :

DR. BALLÓ ISTVÁN

A MADÉFALVI EMLÉK.

USÁTO TANAR FELVÉTELE.

ELŐSZÓ.

Csik vármegye törvényhatósága 1905. október 8-án fényes ünnepéllyel avatta fel a Madéfalván lemészárolt székely vértanuk sirja fölé állított emléket s ezzel a kegyeletes ténnyel leróta háláját a vértanuk iránt. Illó dolog, hogy a madéfalvi veszedelem okaival és lefolyásával a székely tanuló ifjuság s maga a nagy közönség is kellőképen megismerkedjék s méltányolni tudja azoknak emlékét, kik a két éven át folytatott bujtogatásnak s az ősi székely alkotmány védelmének lettek ártatlan áldozatai.

E gyászos veszedelem leírásához a körülményekhez képest elég adattal rendelkezem. Legtöbbet szolgáltatott a Csik vármegye levéltára, sajnos azonban, hogy Háromszék vármegye levéltárának e korbeli része még rendezetlen s azért csak a Székely Nemzeti Múzeum levéltárában találtam pár adatot. Sepsiszentgyörgy városának levéltárában semmi adat nincs. Az egykoruak közül felhasználtam Loszteiner Lénárd Szent Ferenczrendi atyának feljegyzéseit, ki a madéfalvi veszedelem idején Kaszteleken tartózkodott s szemtanuk vallomása alapján több értékes dolgot jegyzett fel Chronologia és a Szent Ferencrend erdélyi tartományának története c. munkáiban, melyeket kéziratban a csik-somlyói rendházban őriznek; Benkő József adalékait, Transsilvania II. kötetének függelékében (Supplementum) és Heidendorf Konrád Mihály önéletrajzában ide vonatkozó részét;¹⁾ Heidendorf a madéfalvi veszedelem után kiszállott Roth-féle bizottság jegyzője volt.

¹⁾ Köszölte az Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde c. folyóirat (Nagyszeben) 1879. évfolyamában. Uj sorozat 15. kötet, első füzet.

A Siculicidium forrása sok ideig Losteiner volt. Ennek Chronológiájában levő anyagkészletet először Nagy Imre csik-somlyói gimn. tanár fordította le magyarra 1861-ben „Történelmi adatok a vitéz székely nemzet életéből” cím alatt. Érdeemesnek találjuk a fordító előszavából idézni a bekezdő részt. „Három év múlva száz éve annak, hogy a „Siculicidium”, népnelvén: a madéfalvi veszedelemmel a székely nemzet ősi alkotmánya, egyenlő nemzeti szabadsága eltemtetett és a nemzet egy részére a rendes katonáskodás felerőszakoltatott volt. Azon bátor és nemes elszántsággal folytatott küzdelem, melyet itt a jobb sorsra érdemes székelyek vívtanak és alkotmányuk mellett a veszedelem gyászos napjáig; azon halhatatlan emlékü egyének, kik e nemes küzdelemben kitűntek s tisztán ragyogó érdemekkel diszlenek: nincsenek még átadva az olvasó nagy közönségnek. A történelem komoly muzsája mindeddig még hallgatott róluk, költő nem énekelte meg őket; csak a nagyanyák meséltek koronként ajkaikon csüngő, piros és izmos kis unokaiknak a hagyomány útján élő népmondákból: a nagy-szerű katasztrófáról, Zöld Péter papról, Boros Istvánról, Ambrus Ferencről stb.” Azután méltatja Losteiner érdemelt, ki e történetet feljegyezte s így fejezi be a lelkes hangú Előszót: „Napjainkban mind inkább fokozódik a vonzalom és érdek nemzeti történelmünk iránt, s midőn én jelen történelmi adatokat a nyilvánosságnak átadnám: annál biztosabb remény táplál a lehető legnagyobb kelendőiségre, mivel ennek összes jövedelmét, a nyomtatási költségek levonásával azon emlékoszlop felállítására szántam, melynek nemzeti nagy halottjaink sirhalmát kell, hogy jelölje s dicső emlékeiket örökítse a következő százados évi nagy naptól — 1864. január 7-től fogva — ha előbb nem, hogy Rákos mezején ne járjon senki el hideg, részvétlen kebellet¹⁾”

Az idő közelget s addig nemzetnek saját történelmével ismeretesnek kell lennie. Lehetnek most és ezután is, kiknek érdekével járna, hogy tovább is hallgassunk és a néma kolostor falai közt őriztessük nemzeti nagy kincsün-

¹⁾ A kézirat kinyomatása részvétlenségből vagy talán más okokból nem sikerült.

ket a nagy közönség elől elzárva; hanem az ilyeneknek komolyan és egyszerűen csak annyit mondhatunk, hogy az eddigi hallgatás és halogatás is sok volt; mert azóta nagyot haladt az idő hátrányunkra, sokban — mindenben mondhatni — el vagyunk maradva s kimondhatlan szükségünk van az ily magasztos tettek s ily dicső multaknak történelmi leckeinél az okulásra. Csak nem tehetjük azt bárki kedvéért is, hogy az Olt vizén száraz lábbal ha keresztül kellene menni: partján lábainkat mindaddig lógassuk, míg a Tarkóból jövő Olt vize mind lehalad s medre kiszárad“.

Losteiner adatait dolgozta fel D. Orbán Gyula is egy kis füzetben, melyet a gyűjtő-ívekhez mellékeltek, midőn a madéfalvi emlék céljára a gyűjtést megkezdtették.

A székely határórség felállításával s a madéfalvi veszedelemmel foglalkozik gróf Teleki Domokos „A székely határórség története“ c. munkában, melyet Szabó Károly adott ki 1877-ben a Franklin Társulatnál Budapesten. — Részletesen a Csik vármegyei s a bécsi hadi levéltár adatai alapján Dr. Szádeczky Lajos írta meg „A székely határórség szervezése és a madéfalvi veszedelem“ cím alatt¹⁾ Ő is ismeri a Csik vármegyei levéltárban levő következő munkát: „Deductio genuina rerum occasione erectionis militiae nationalis in sedibus Siculicis Csik, Gyergyó et Kásson a mense junio anno 1762. actarum“, de csak pár fontosabb adatát használja fel. Én e művet, melynek szerzője Kováts Tamás, a szék aljegyzője, részletesen felhasználtam, mert a csiki állapotokat 1762-től kezdve nagy alaposággal rajzolja. Még csak azt jegyzem meg, hogy egyes csiki családok leveles ládáiban tett kutatásaim még eddig nem vezettek kellő sikerre.

¹⁾ Megjelent a Századok 1900. évfolyamában.

I. FEJEZET.

A régi határőrzés. Buccov kinevezése. A Schröderiére bizottság kiszállása 1762. júliusban. A nép erőszakos besorozása Gyergyó-, Csík- és Kászsónszékben, Háromszéken és Bardoczszékben. Az udvarhelyszékiek ellenállása. Az erőszakos felfegyverezés és bujtoztatás. Buccov megérkezése Gyergyószentmiklóstra október 24-én s a nép ellenszegülése. A határőrök felesketése Gyergyóban, Csíkban és Háromszéken. A csíkszéki tiszviselők panasza s a gubernium leiratal. A csíki zavarok. Lázár Imre követsége.

Azok, kik a madéfalvi veszedelem idejében éltek, a határőrség erőszakos szervezését részben Haller Pál Csík-, Gyergyó- és Kászsónszékek főkirálybírójának egy nyilatkozatából származtatták. 1758-ban történt, hogy Moldva felől nagyobb tatársereg készült beütni Csíkba, mely századok óta valóságos országútja volt a tatár hadaknak. A megremült nép részint az erdőkbe menekült, részint Csíksomlyóra ment, hol Bocskor Pál házfőnök vezetése alatt erélyes védelemre készült, részint Haller Pál vezetése alatt a fenyegetett szorosok védelmére sietett. A tatár beütés elmaradt, de Haller Pál visszajövet Csiktaploczán azt a nyilatkozatot tette a széteszáló csíkiak előtt: „Nagyon kell sajnálni, hogy a szükséges fegyverekkel nincs felszerelve a székely nemzet, mely e szoros s a természettől őrségre megerősített helyen az egész kereszténység védő bástyája gyanánt állhatna.“ Voltak, kik Haller szavait Bécsig juttatták s hogy ez nem eredmény nélkül történt, a következmény megmutatta.¹⁾

Eljutottak-e Haller szavai Bécsig, nehéz volna bebizonyítani, tény az, hogy Bécsben nem nagyon sokáig késtek a székely határőrség felállításával.

¹⁾ Losteiner Chronologia 589. pont.

Amióta Erdély az önálló fejedelemség megszűntével a magyar király fennhatósága alá került, a bécsi udvarban keresvekeresték az alkalmat, hogy a székelyek ősi szabadságát megnyirbálhassák. Az adómentesség lassankint megszűnt, mert a szabad székelyeket is adó alá vonták, hátra volt tehát a katonai szervezet átalakítása. A szatmári béke után Erdélyben állandóan négy lovas és két gyalog ezred állomásozott részint városokban, részint falukban s ezek eltartásáról maga az ország gondoskodott. A Rákóczy Ferenc szabadságharcáról hazatért székely eldugta jobb időkre fegyvereit s megfogta az ekeszarvát. Amikor Mária Teréziát majdnem fél Európa támadta meg, Erdély is a királynő védelmére sietett s 1742-ben 1000 huszárt és 2000 gyalogost, majd 1744-ben ujabban 1000 huszárt szavazott meg és állított ki, az utóbbiak közül Udvarhelyszékre 31, Háromszékre 38, Csíkszékre 12, Maros- és Aranyosszékre 31 jutott.¹⁾

A határok őrzéséről a plajások gondoskodtak, akik rendes zsoldot kaptak s hetenkint váltattak fel.

A határőrök az egészségügyi bizottmánytól függtek, melynek meghallgatásával a gubernium 1763. július 21-én a következőleg szervezte: 1. Felügyelőket kell választani s az örök pontos kiállításáról gondoskodni kell. 2. A határőrök zsoldot kapnak. 3. A felváltás hetenkint történik. 4. Fegyverzetet a gubernium útján a katonai főparancsnokságtól kell kérni. 5. A kivándorlókat a legközelebbi községbe kell visszakisérni. 6. A felügyelők alkalmas emberek legyenek. 7. Ezek 5 naponként a guberniumnak és az egészségügyi bizottmánynak jelentést tegyenek.

E rendelet melléklete a szükséges örök jegyzéke, mely szerint az egyes szorosoknál, fontosabb pontoknál az örök száma a következő: 1. Kászonban a Baska havasban 4 gyalog, Uzbán 2 lovas, 1 tizedes, 6 gyalog. 2. Alcsikon Sayban és Sovettén 4 gyalogos, Csobányosban 1 felügyelő, 1 tizedes, 4 gyalog, Pojána Lui Sztánban 4 gyalog, Apás havasban 2 lovas, 1 tizedes 4 gyalog, 3. Felcsikon Gyimesben 2 lovas, 1 tizedes, 5 gyalogos, Bálint sorkán 4 gyalog, Epkötben 1 tizedes, 4 gyalog, Meleg-

¹⁾ Szádeczky, Századok 1900. évf. 198. l.

havason 1 felügyelő, 4 gyalog, Soroglyásban 2 lovas, 1 tizedes, 4 gyalog, Etze Somlyón 4 gyalog, Iványosban 1 tizedes 5 gyalog. 4. Gyergyóban Békásban 2 lovas, 1 tizedes, 4 gyalog, Teleksorkon 4 gyalog, Pallinisban 4 gyalog, Pricskén 1 tizedes, 4 gyalog, Laposbükkön 1 felügyelő, 4 gyalog, Borszéken 4 gyalog, Bükkhavason 2 lovas, 1 tizedes, 4 gyalog, Bélborban 4 lovas, 2 tizedes, 8 gyalog. — A felügyelő zsoldja havi 15 rénens forint, a lovasé 4, a gyalog tizedesé 3 rfrt 20 kr. a gyalogé 2 rf. 30 kr.¹⁾

A szék e tervezet alapján gondoskodott a kellő számú plajásokról és felügyelőkről, valamint a hetenkint szükséges felváltásról is.²⁾

Csikban tehát a határ őrzése kellő gonddal történt s mégis 1763-ban teljes felfordulás volt, melyet Buccov s a lelketlen német tisztek okoztak. E felfordulásnak azután alaposan véget vetett a madéfalvi méészárlás.

A katonai határőrség az Adria tengertől egészen Erdélyig már megvolt s Buccovnak jutott a feladat Erdélyben is szervezni. Báró Buccov Adolf Miklós tábornoszernagy 1761. március 10-én lett erdélyi katonai főparancsnok. Mint ilyen kir. biztos lett az óhitű és egyesült oláhok közötti torzsalkodások elintézésére, ami erőszakosan sikerült, azután a radnavölgyi oláhok közül mintegy 4000-et irt össze a határőri szolgálatra. 1762. január 31-én hűségcs emberével. Bruckenthallal, ki a guberniumnál viselt titkári állásából tanácsosságra, majd erdélyi kancellárságra és báróságra emelkedett, Bécsbe ment s ott a téli hónapokban gróf Bethlen Gábor kancellárral a határőrségnek a székelyek közötti felállításáról tanácskoztak, amit Bethlen már régebben akart.³⁾

Április 11-én kapta a rendeletet, hogy mint kir. biztos a határőrséget állítsa fel. Gróf Kemény László gubernátor hatalmasan ellenezte a határőrség felállítását, amiért még ez évben nyugdíjazták és a gubernatori méltóságot be sem töltötték, hanem Buccovot tették a gubernium elnökévé.⁴⁾

¹⁾ Eredetije Csikvármegye levéltárában.

²⁾ Csikszék felterjesztése a guberniumhoz. Szépvíz, 1763. szept. 22. Fogalmazvány u. o.

³⁾ Gr. Teleki ism. 11—14. l.

⁴⁾ Kővári László, Erdély történelme VI. k. 119, 120. l.

Losteiner szerint Buccovnak az volt a szándéka, hogy a székelyekből és oláhokból 18 ezredet állít fel, de az adófizetést is meghagyja. Tervének keresztülvitelét először is az oláhokon kezdette meg. Lecsendesítette a görög egyesültek és nem egyesültek közti zavarokat s felállította a két oláh határezredet, még pedig az elsőt Brassó, Fogaras, Szeben, Szászváros vidékén és Hunyadvármegyében, a másodikat Besztercze vidékén, továbbá Torda, Kolozs és Doboka vármegyék néhány falujában.¹⁾ Csak még a székelység volt hátra, mely az első és második határezredet egymástól elválasztotta. Ezt a népet kellett mindenáron a fegyverfelvételre bírni s ebben a törekvésben hűségesen segítettek Buccovnak a német tisztek.

Buccov rendeletéből 1762. júliusában báró Schröder ezredes, báró Jósika Imre, csernátoni Zámmler századosok és Cserey György hadnagy Gyergyóba mentek.²⁾ Úgy látszik a Buccov parancsából csatlakozott hozzájuk kászoni báró Bornemissza Pál, Csik-, Gyergyó- és Kászonszékek főkirálybírája, ki e hó 22-én a falusi bírákhoz szigorú rendeletet küldött, melyben 500 forint büntetés terhe alatt tiltotta meg, hogy valaki maga házatól eltávozzék.³⁾ A főkirálybíróval kiegészített bizottság a szék tudta nélkül Gyergyószentmiklóson kezdte meg munkáját július 26-án. A népet 500 forint pénzbüntetés, fej- és jószágvesztés terhe alatt kényszerítették a megjelenésre. A szigorú büntetés hatott, a nép összegyűlt. Az összesereglett nép előtt a bizottság egyik tagja beszédet tartott magasztalva a székely vitézséget s egyuttal felszólította a fegyverfelvételre a következő okokból: 1. Ő felsége rendeli a katonáskodást. 2. 21 hónap alatt csak 3 hónapig kell szolgálni zsoldért. 3. A szolgálat csak a határok őrzését s esetleg a tatárok elleni megvédést foglalja magában. 4. Ezért gazdálkodásukat nyugodtan folytathatják. 5. Semmi adót sem fizetnek a tavaszi és őszi termények után. 6. Barmaiknak fele része

¹⁾ Benkő József, Transsilvania 1893. kiadás, II. k. 112 s. k. l.

²⁾ Hogy e kiszállás júliusban történt, bizonyítja a csatószegek vallomása és Losteiner (a Szt-Ferenc-rend erd. tart. tört. 165. pont.)

³⁾ A csatószegek vallomása 1763. nov. 30. Eredeti Csik vármegye levéltárában.

után fizetnek adót. Hozzá tették a biztosok azt is, hogy ha ő felsége kiváló hűségüket látja, még az utóbbi adót is hajlandó lesz elengedni.¹⁾ Hogy ígéreteiknek minél nagyobb hitelt adjanak, egy törlésekkel és javításokkal telt írást olvastak fel, mi gyanut keltett. Fokozta ezt még az is, hogy sem a guberniumtól nem volt írásuk, sem e fontos ügyben nem volt székgyűlés.

A nép azt felelte, hogy mindig szabad volt s katonai szolgálatra nem másnak akarata, hanem törvényeik és sokáig fennállott kiváltságaik kötelezték. Ezeknek megfelelőleg hajlandók a fegyvert felvenni s a törvényszabta módon katonáskodni, de csak saját tisztjeik alatt. Schröder erre újból kezdette az ígérekkel való csábítgatást s midőn ennek sem volt eredménye, kijelentette, hogy semmi segítségnek sincs helye s fel kell venniök a fegyvert. Erre azt felelték, hogy ők a határok őrzésére mindig készek.

Schröder látva a nép ellenállását, a mérték alá állítást erőszakkal is megkezdte. Az emiatt zugolódo népet azzal igyekezett lecsendesíteni, hogy a megméréssel a királynőnek akarja megmutatni, milyen szép emberek a székelyek, hogy azután a királynő dicsekedhessék ezzel a szép néppel. A nép a sok fenyegetéstől megrémitve alávetette magát a megmérésnek s legalább írásban kívánta az ígéretek kiadását. Ezt nem nyerte meg, de azért a megmérés megtörtént s a vonakodókat még súlyosabb büntetésekkel fenyegették. Mialatt a bizottság a gyergyószentmiklósiakat megmérte, azalatt a gyergyói községekbe kiküldött altisztek is a megrémitett népet mérték alá állították, nemcsak a szabadokat (lófő és gyalog), hanem az ármálistákat is. — E munka 8 napig tartott.

Gyergyószék után Felcsikra került a sor. A bizottság Szenttamásra jött s ide Schröder minden faluból 3—3 embert hivatott be. Ezek előtt ismételte azt, mit a gyergyóiaknak mondott. A felelet ugyanaz volt, mint a gyergyóiaké. Schröder nem törődve az ellenmondással, Fel- és Alcsik,

¹⁾ E pontok megvannak a csikiak és háromszékiek kérésében, melyet Siskovics altábornagyhoz beadtak. 1763. május. Losteiner Chronologia 621—623. p.

továbbá Kászonszék községeibe parancsot küldött, hogy a nép 500 frt büntetés terhe alatt jelenjék meg összeírássra és megmérésre. A megjelenteket összeíratta községenként, de arról, hogy a katonai szolgálat elvállalása önkéntes, semmi említést sem tett. A megfenyegetett és megrémített nép könyörgő levelet adott be a főkirálybíróhoz, hogy régi sorsában maradhasson meg, de mivel semmi választ sem kapott, zavarba jött s az erőszakosan keresztülvitt összeírás és megmérés miatt aggódni kezdett.¹⁾

Schröder és tisztársai azután átmentek Háromszékre, Bardoczszékbe s végül Udvarhelyszékbe. Az összeírás nem ment simán, a nép mindenütt zúgolódott az erőszak miatt s régi kiváltságait emlegette. Bardoczszékben pl. Bardócz, Olasztelek, Száldobos és Füle lakosai határozottan kijelentették, hogy csak úgy hajlandók katonáskodni, ha adót nem fizetnek, az ország határain kívül nem vitetnek és saját tisztjeik alatt állanak. Mindamellett Schröderék még a távollévőket is besorozták. Nagyobb volt az ellenállás Udvarhelyszékben. Így Karácsonfalván csak erőszakkal sikerült a megmérés, de a Homoródalmásra idézett lövéteik és szomszéd falusiak (Abásfalva, Homoródkeményfalva, Gyepes és Remete) kijelentették, hogy adót szívesen fizetnek, de katonáskodni csak saját törvényeik szerint hajlandók. Hiába tették közzé elrettentő példaképen, hogy a lövéteiek nem méltók, hogy határőrök legyenek, hiába tiltották el a velök való közlekedést s szigorították meg a külföldre való menetelt, mert 13 udvarhelyszéki falu szeptember 6-án írásban kérte, hogy míg kérésükkel a királynő elé mehetnek, régi állapotukban hagyassanak meg. Kérték továbbá a királynő rendeletének előmutatását s egyuttal kinyilvánították, hogy katonáskodni hajlandók, de csak saját törvényeik és saját tisztjeik alatt. Hasonlóképen nyilatkoztak Oláhfalú, Zetalaka, Homoródszentpál, Szentmárton, Recsenyéd s a szomszéd községek lakói is, úgy hogy a bizottság szeptember 8-án félbeszakítva munkáját, egyene-

¹⁾ *Deductio genuina rerum occasione erectionis militiae nationalis in Sedibus Siculicis Csik, Gyergyó & Kászon a mense junio anno 1762. actarum c. kézirat Csikvármegye levéltárában. Losteiner Chronologia 597, 598. pont,*

sen Székelyudvarhelyre ment. De itt sem az összeírás, sem a megmérés nem sikerült, hiába volt minden rábeszélés.

Schröderék eljárása nem maradt titokban. Bécsbe több feljelentés ment, amire Buccovnak megrendelték, hogy tegyen jelentést. A táborszernagy beszámolt az oláhok közt tett intézkedéseiről, jelezte, hogy Schröderék katonáskodásra szolitották a székelységet s itt a határórség felállítása országgyűlés nélkül is történhetik. Az udvari kancellária ajánlatára Buccov aug. 12-én rendeletet kapott, hogy megkezdett munkáját folytassa, de jövőben a gubernium tanácsát is kérje ki.¹⁾ Így akarták a Buccov intézkedéseit törvényes színben feltüntetni.

Hogy Schröderék munkáját befejezze, Buccov gróf Haller Gábor testőrparancsnok, egy guberniumi tanácsos és Ernst őrnagy kíséretében szept. 15-én Székelyudvarhelyre érkezett s első dolga az volt, hogy a népet községenként berendeltette. A begyűlt sokaság a szombatfalvi mezőn szállott meg s ott tanácskozával közös sérelmeikről, elhatározta, hogy kívánságait együttesen foglalják emlékiratba. Buccov azt kívánta, hogy falvankint adják be kérésüket s hogy a népet rávegye, a székelyudvarhelyieket akarta megnyerni, de nem sikerült. A nép zúgni kezdett, mire Buccov nem várva be a feleletet, hirtelen Székelyudvarhelyről szeptember 18-án Csíkba utazott, de elutazása előtt a zajongók vezetői ellen szigorú vizsgálatot rendelt el, egyuttal gondoskodott, hogy Székelyudvarhelyre két század vasas német s egy zászlóalj gyalog menjen 2 ágyúval.²⁾ Mig Udvarhelyszék erős ellenállásán megtört Schröderék és Buccov törekvése, eddig Csíkban a kedélyek felzavarása sikerült s ezzel együtt a fegyver felvétele is sikerrel kecsegtetett. Schröderék eltávozása után 14 nap múlva már megjelentek a fegyverosztogató német tisztek, közöttük Carato Manó alezredea, a madéfalvi hős és Rómer százados, utóbbi Szárhegyre, előbbi Gyergyószentmiklóstra ment. A többi községekbe is századosok s főhadnagys vagy hadnagys mentek.

A fegyverosztogatásra beküldött német tisztek azzal

¹⁾ Gr. Teleki i. m. 23—26. l.

²⁾ Szádeczky 202—215. ll.

kezdették meg munkájokat, hogy a szék megkeresése s a gubernium rendelete nélkül házakat kezdtek lefoglalni magok számára. Carato pl. a gyergyószentmiklósi praetoriális házra tett kezét saját maga és az övéi számára s midőn ezt Túri István alkirálybíró meg akarta akadályozni, ellene, bár úgy családja és érdemei, mint kora és büsége miatt jobb sorsra volt érdemes, heves szavakban tört ki, rebellisnek nevezte s fennhangon hirdette, hogy ezért a nemesek és tisztviselők zaklatásával szerez magának elégtételt.

A fegyverek ezalatt szekérszámra érkeztek s a tisztek állandó lakást szerezvén, fenyegetéssel vagy ígérettel igyekeztek a népet rávenni, hogy a fegyvert elfogadja. Mikor látták, hogy ezzel kevés sikert érhetnek el, a nemességet és a tisztviselőket rágalmazták s nyíltan és titkon bujtogattak ellenök. Igéretek közt fennen hangoztatták, hogy azokat, kik a fegyvert elfogadják, sohasem viszik ki hazájukból, hanem itthon maradnak, hogy hazájukat a moldvaiak támadásaitól megvédjék; adót nem fizetnek, a nemesek lesznek alattvalók és ezek jobbágyaikkal együtt szolgák lesznek, a szék tisztviselőit elcsapják, ők lesznek utódaik, elvesztett pereiket megújíthatják és megnyerhetik, a befizetett birságot visszakapják, joguk lesz a kiváltságos sóra stb. Nem volt elég a sok nagyhangú ígérgetés, mert a tisztek azzal is fenyegették a fegyvert felvenni vonakodókat, hogy birtokukat veszítik, melyet azok kapnak, kik felveszik a fegyvert.

A bujtogatás eredménye az lett, hogy a nemesek és tisztviselők teljesen elvesztették tekintélyüket. Kászonszék, mely mindig Csíkhöz tartozott, most Háromszékhez való csatolását kívánta. A zavarok miatt egy katonai hadbíró is szállott ki s elfogatott egy nemes embert, mert nem akarta felvenni a fegyvert. A rokonság hiába fordult Caratohoz, a nemes fogva maradt.

A tisztek azonban nem elégedtek meg az üres ígérettel és fenyegetéssel, hanem lassankint a népet szolgálatukra kezdték kényszeríteni: fát hordattak, vágattak tetszésük szerint, csak azokat kimélték, kik a fegyvert felvették. — Ezalatt a nép között az a hír kezdett elterjedni, hogy a

felfegyverzés örökös lesz, a katonai szolgálati kötelezettség nemcsak Erdélyre, hanem más országokra is szól s azokat, kik katonák lesznek, megkorbácsolás és megvesszőzés fenyegeti. A különféle híresztelések miatt felizgatott nép most még jobban megharagudt a nemességre, ezt tartotta minden sérelem okozójának s még halállal is fenyegette, mint a régi székely szabadság elárulóját.

A német tisztek által elhintett mag tehát bőségesen kezdett teremni; sikerült a visszavonást és gyűlölködést felkelteni a nemesség és a szék tisztviselői ellen. Ily viszonyok közt a tisztviselők szept. 2-án panaszt tettek a guberniumnál a sérelmek miatt s egyuttal orvoslást kértek, míg a baj gyógyítható. Nem hallgatták el a múlt idők szomorú példáját, s ha a jelen szorult helyzet új és élénk képe szánakozást kelthet, a nyert sebeknek emlékezésével akarták a gubernium részvételét felkelteni. E kérésre az a válasz jött: 1. Az igazságszolgáltatást elvásztják s a katonák személyi ügyeikben a tisztek fennhatósága alá kerülnek. 2. A tisztviselők részletesen sorolják fel sérelmeiket. 3. Akinek magán sérelme van, annál keressen elégtételt, aki a sérelmet elkövette. Természetes, hogy a panasznak ilyen orvoslása megnyugvást nem kelthetett. A főkirálybíró is kapott rendeletet, hogy a panasz anyagát nyomozza ki, de ez mit sem tett a panasztevők megnyugtására, sőt még székgyűlést sem hívott össze.

Ezalatt sem szünetelt a tisztek bujtogatása. Minden törekvésük oda irányult, hogy a nemeseket és a tisztviselőket minél gyűlöletesebbeké tegyék s a nemzet tagjait egymás ellen ingerelve, minden társadalmi köteléket először meglazítsanak, azután felbontsanak. Azt remélték, hogy a szeretetet gyűlöletté, a tiszteletet tiszteletlenséggé változtatva, céljukat könnyebben elérhetik. Hitték, hogy ha a nép megveti és gyűlöli azokat, kiket eddig tisztelt, azután jobban hallgat az ő szavukra s a felfegyverzés sikerül. — Hogy a nép utolsó ellenállását is megtörjék, a tatár belütséssel rémitgették s azokat, kik saját fegyverükkel voltak készek harcolni, azzal igyekeztek rábeszélni, hogy csak fogadják el a fegyvert, hiszen még nemzeti ruhájokat is megtarthatják.¹⁾

¹⁾ Deductio genuina.

A talaj elő volt készítve német módra, Buccov tehát jöhetett, hogy a tisztek nagy munkáját bevégezze. A besorozás sikerült, a fegyverek kiosztása a nemesek és tisztviselők elleni folytonos bujtogatással megtörtént, csak a felesketés volt hátra.

Buccov a gyergyóiakat október 24-ére Gyergyószentmiklóstra rendelte. A nép már kora reggel begyűlt s egész nap várakozott, de a táborszernagy csak naplementekor érkezett meg. Miután tisztársaival és a főkirálybíróval tanácskozott, lámpákat gyújtatván, a Gyergyószentmiklós melletti mezőre ment, melyet akkorra előzőnlött a nép. — Ő maga tisztársaival és a főkirálybíróval a közepén foglalt helyet s beszédet tartott, melyben megdicsérte a székelyeknek őseiktől örökölt és mindig tanusított vitézségét, az uralkiránti hűségét, biztosította, hogy ezután apjuk, anyjuk lesz s a tisztársaitól tett ígérek teljesülnek, végül felszólította hogy az esküt tegyék le.

Buccov hangzatos szavai elhangzottak s a néptömeg néma hallgatással felelt, majd előlépett a két szószóló Ambrus Ferenc és Bartalis Mátyás s engedélyt kértek a szólásra. A két szószóló azt kívánta, hogy mutassák meg azt a királyi rendeletet, melyben a népet a katonáskodásra kötelezik, olvassák fel a katonai eskü szövegét, világosítsák fel, hogyan kívánják a katonai szolgálatot, mert csak úgy hajlandók az esküt letenni és katonáskodni, ha írásban is biztosítják az adó elengedéséről és saját tisztjeik alatt végzendő hazai katonai szolgálatról. A két szónok szavára felzúgó helyeslés mutatta, hogy Ambrusék a tömeg érzelmeit tolmácsolták. Késő éj lévén, Buccov szállására ment s a nép is elszéledt.

Másnap hajnalban a nép szónokait Buccovhoz hitták. A táborszernagy nagyon barátságosan fogadta, vállukat megveregette, majd erszényt vett elő zsebéből s arannyal akarta megajándékozni. A szónokok megköszönték a jó akaratot, de a felkinált Judáspénzt nem fogadták el, azt hozván fel mentségül, hogy egy nemzetnek katonáskodása és adózása árában nagyon olcsó díj volna. Buccov látva, hogy sem a szép szó, sem a megkisérelt megvesztegetés nem ér semmit, más módhoz folyamodott; katonásan elő-

adta, hogy ha a követek rövid idő alatt más észjárásra nem térnek, kénytelen lesz őket szigorú példaadás végett felakasztatni. Hogy szavai annál nyomatékosabbak legyenek, Ambrusékat azonnal elzáratta s tisztársaival tanácskozást tartott.

A két követ bezárásának híre hamar elterjedt s a nép csakhamar körülözönlötte Buccov szállását. A tanácskozás után a két követet ismét a 'táborszernagy elé idézték, ki felszólította, hogy válasszanak: a felsőbb parancs előtt hajolnak-e meg, vagy pedig készek akasztófára menni. — Mindkét követ egyhangulag válaszolta, hogy inkább meghalnak, hogysem véreiket elárulják.

Buccovot rendkívül izgatta e nem remélt ellenszegülés s azzal fenyegetőzött, hogy az ilyen embereket mind felakasztatja, mire Ambrus Ferenc szeliden jegyezte meg: „Nem vall igen nagy kárt Gyergyó, ha engem felakasztanak is.“ Ezalatt a Buccov szállása körül összesereglett tömeg izgatottsága tetőpontra jutott. Előre a kapu kinyitását követelték, s mivel ez hiába való volt, nagy lármával betörték a kaput, a kerítést s a ház elé gyűltek. A katonai őrség kénytelen volt a dühös tömeg elől meghátrálni, mely legelőször is követeknek szabadon bocsátását követelte, majd az kiabálta, hogy hajlandók katonáskodni, ha a királynő ősi szabadságukat visszaállítja s írásban biztosítja, hogy honfitársaikból nevez ki tiszteket s a haza határain kívüli katonáskodásra nem kényszeríti.

A tömeg támadó fellépése hatott, Buccov megijedt s a két követet kiküldötte, hogy a népet csendesítsék. — Ambrusék megjelenését leirhatatlan örömmel fogadta a nép, magával vitte az utcára, hol azután Ambrus elmondotta, mi történt. De alig csillapodott le a tömeg, újabb dolog izgatta fel. Ambrusék fogsága alatt néhány tiszt vesztegetni kezdett a nép között, hogy az eskü letételére megnyerjen egyeseket. Hamar elterjedt ennek is a híre s a tömeg újból berontott Buccov szállására. Bornemissza főkirálybíró csendesíteni igyekezett, de bár emelvényre állott, hogy jobban meghallják, rá sem hallgattak. Buccov és tisztársai kénytelenek voltak az ebédet ott hagyva menekülni, a tömeg pedig halomszámra hánnya össze a már elfogadott fegyvert és katonai felszerelést.

A puskák és a katonai felszerelés halomban heverték Buccov szállása előtt, ki a tömeg eloszlása után visszatért s rendeletet adott ki, hogy az elhányt fegyvert szedjék fel s adják vissza annak, akitől kapták. A nép a főkirálybirót vádolta, hogy jóllehet kötelessége lett volna jogait megvédeni s a veszedelmet elhárítani, mégis veszedelembé sodorta és saját vérére elárulta.

Bármily szép volt a tömeg tüntetése, akadtak mégis egyesek, kik a csengő pénzt legtöbbször becsülték. Találkozott mintegy 40 ember, kiket a pénz s a községüknek és nekik kilátásba helyezett nagyhangú ígéretek elcsábítottak; ezekkel Buccov még aznap este az esküt letétette. Egyelőre ez is elég eredmény volt s Buccov tartva attól, hogy további gyergyói tartózkodása újabb zavarokat idézhet elő, az örményektől szekereket fogadott s kíséretével együtt Felcsikba hajtattott, de magával vitte Ambrust és Bartaliát, kiket két hétig tartottak fogva a szeredai várban. Ambrus derekára Buccov parancsára egy székely határőr kardot kötött, de a hőselkü ember egy hónapig nem vetette le a ruháját, csak hogy a kardot, melyet nem ő kötött fel, ne kelljen leoldania. Megvárta, míg a kardkötő magától leszakadt.¹⁾

Október 26-án már ott várta Buccovot a beparancsolt sokaság a szeredai vár előtt. Amint az 1763. nov. 30-iki vallomásokból látjuk, nemcsak a felcsikiak, hanem az alsicsikiak is parancsot kaptak a megjelenésre, még pedig olyan feltétel alatt, hogy az átvett fegyverekkel felszerelve jelenjenek meg az eskü letételére. Buccov beszédet tartott az összegyűlt sokaság előtt s felszólította az eskü letetésére. Hogy a felhívásnak nagyobb eredménye legyen, Bornemisza főkirálybíró is beszédet tartott, de a nép rút szidalmakkal illette. A lármá, a zajongás egyre tartott, mire Buccov és Ernst őrnagy kijelentették, hogyha inkább akarnak adózással, mint katonáskodással szolgálni, a fegyvert vigyék vissza oda, ahonnan kapták s szabadon mehetnek haza.²⁾ A nép

¹⁾ Deductio genuina. Losteiner Chronologia 603—607. p., Szt.-Ferenc-rend erdélyi tart. története 165., 166. pont.

²⁾ A göröcsfalviak és csatószegek vallomása Csik vármegye levéltárában.

szétoszlott, de egy zászlótartó azalatt a tömeg között annyira tudott vesztegetni, hogy akadt 7 szentimrei huszár, kik az esküt hajlandók voltak letenni. Már estére járván az idő; Buccov a 7 huszárral zászló alatt Taploczára ment, ott azoktól az esküt bevette s gondoskodott pénzbeli jutalomról. Buccov azután október 28-án Kézdivásárhelyre ment, hol szintén nagy sokaság várta, melyelőbb ismételte a csikiaktól is azelőtt hangoztatott kívánságokat, majd halomszámra hányta el fegyvereit, de a pénznek itt is volt hatása, sokan visszavették elszórt fegyvereiket s letették az esküt.

Buccov még Csikból való távozása előtt megparancsolta Schrödernek, hogy a főkirálybíróval faluról-falura menjen s beszéljék rá a népet a fegyverfelvételre és az eskü letetésére. A parancsot mind a ketten teljesítették, de minden eredmény nélkül. Schröder azután elment, de meghagyta Caratonak, hogy azokat, kik már az esküt letették, vesse a katonai fegyelem alá. Ezeknek száma pedig növekedni kezdett, a Judáspénz megkezdette romboló hatását. A beesküdült 7 huszár, a Szentimrén állomásozó százados pénzzel és fenyegetéssel odáig vitték a dolgot, hogy Szentimréről és Szentkirályról 99 ember ment fel Taploczára s tette le az esküt Carato előtt október 31-én. Ugyane napon kapott levelet Carato Gyergyószentmiklósról, hol Sikó József főesperes-plébános és Márton János tanító voltak. Buccov szószólói, Szentdomokosról és Szenttamásról, hogy niessen oda, mert sokan hajlandók az esküt letenni. Annymra haladt rövid idő alatt a dolog, hogy csak Szépvíz, Csikszentmiklós, Delne, Pálfalva, Madéfalva, Szentlélek és Menaság lakói nem tették le az esküt, a többire hatott a pénz és a fenyegetés.¹⁾

A szék tisztviselői, hogy a növekedő veszedelmet megakadályozzák, egyenesen a Bécsben levő erdélyi kancelláriához fordultak. Előadták a fegyverfelvétel részleteit egészen a Csikszeredában történtekig s rettenetes színekkel festették, mennyire meggyöngyült a haza nyugalma, miből a királyi szolgálatnak inkább hátránya, mint előnye szár-

¹⁾ Losteiner Chronologia 609, 610. p. Szent-Ferenc rend erd. tört. 166., 167. p. Deductio genuina.

mazik. Kérték a baj orvoslását s ha ez máskülönben nem lehetséges, kijelentették, hogy követeket küldenek sérelmeik felpanaszolására. Ezzel sem elégedtek meg, hanem november 8-án a guberniumnál panaszt tettek, hogy a tisztek a beesküdt határőröket saját fennhatóságuk alá vetették.

Ugyane napon kelt a gubernium leírata, mely a királynő november 1-én kiadott parancsát közli. E szerint sürgős a határórság felállítása. Rendeli a királynő, hogy a bujtozókat meg kell büntetni, de senkit sem kell határórságra kényszeríteni, hanem mindenki önként jelentse ki szándékát. A gubernium e kir. rendeletet körözvén, panaszkodik Buccov fogadtatása miatt s egyuttal megparancsolta a tisztviselőknek, hogy azokat, kik a fegyvert felvették, de ismét visszaadták, mindenképen igyekezzenek rávenni a határórszolgálatra.¹⁾

A csikiak panaszára a gubernium Szebenből Buccov, Bruckenthal és Halmágyi István aláírásával november 28-án válaszolt. Az erdélyi fejedelemségben a királynői jótekonyság örök emlékének nevezte azt, hogy a háború nehéz gondoljai közt is a nemzeti határőr-katonaság gondos felállításával nemcsak a fejedelemség közjaváról és fennmaradásáról gondoskodott anyailag, hanem az annyira óhajtott tért megnyitotta s azt akarta, hogy mindazon jogok és kiváltságok, melyeket a katonák élveznek, ennek a fejedelemségnek nemcsak hasznára és birtonságára, hanem diszére is legyenek. Rendeli tehát, hogy mivel viszályok merültek fel, azokat a tisztviselők igyekezzenek orvosolni egyetértőleg a tisztekkel, akik erre szintén rendeletet kaptak.²⁾ E rendelet mellékletét képezte a határőr és nem határőr székelők között felmerült perek elintézésének szabályozása, melyet a Nagy Imre fordításában közölök: ³⁾

Az újból felállítandó székelő nemzeti katonaság törvényhatóságát illető rendeletek, melyek megtartandók mind a katonai, mind a polgári tisztviselők, törvényhatóságok által a bevárando kegyelmes királyi leiratig.

I. Emlékezzenek meg mind a katonai, mind a polgári állású székelők, hogy ők ugyanazon egy legkegyelmesebb

¹⁾ Gr. Teleki i. m. 27—29. ll.

²⁾ Losteiner Chronologia 613. pont.

³⁾ I. m. 15—17. ll.

fejedelem hűségess alattvalói s ugyanazon hazának polgárai, vérség s minden egyéb hazafi kötelekek által egybe vannak láncolva ; mindnyájuknak egy cél áll előttük, t. i. a felséges fejedelem hű szolgálata, a haza közbiztonsága és minden egyes polgár jólétének előmozdítása. Ugyanazért nehogy a katona állásuak, mint a hazának legközelebbi hívei s élő kincsei (ami ő felségének mindig szívében volt és lesz is), valamint a velük együtt élő s polgári állásu székelyek elhidegtüljenek az egymás iránti őszinte szeretettől, szükség, hogy együtt úgy éljenek, mint testvérek s jóbarátokhoz illő. Az egyenetlenségeket, civakodásokat maguktól távoltartsák és a közbékét, csendet tiszteletben tartsák, az egymás iránti rossz hajlamot, ellenségeskedést levetkezzék és az egymás iránti sérelmeket, melyek netalán közbejöttek volna, kölcsönösen elengedjék. Hogyha pedig

II. tetteleges sérelmek követettek volna el, vagy várokozásen kívül ezután ilyenek jönnének közbe, katona vagy nem katona székelyek között, avagy bárminemű ellenségeskedések orvoslása forogna fenn, azt nem szabad senkinek magánbosszu útján elégtételre venni, hogy ez úton ismét új egyenetlenkedések, civakodások, meghasonlások származzanak. hanem vagy maguk között békés úton egyezkedjenek ki, vagy az alább előirt módon szem előtt tartva mindkét törvényhatóság eljárási jogkörét, egyiknél vagy másiknál keressenek elégtételt.

III. Elosztatnak az összes ügyek : a kizárólagosan katona székelyeket vagy a katona és nem katonákat és viszont érdeklők, javakat, személyeket és vegyesen mindkettőt tárgyzókra.

IV. A javakat tárgyzók azok, melyek akárkinek bárhol található vagyoni peres ügyeit foglalják magukban, milyenek törvényeinknél fogva a) az ingatlan javakról, azoknak elzálogosításáról, jegy vagy más útoni elajándékozásról, vég hagyományozásról szóló esetek, bárminemű törvényellenes elidegenítés legyen ezekben. Továbbá a királyi felségtől egy harmadiknak jogsérelmével történt adományozások fölött megkezdett és folyamatban lévő perek, b) az ingó javakról u. m. elloptott, elrabolt, elveszett, megtalált javaknak visszakövetelése iránt mozdítandó per, mely a nép

nyelvén szavatosságnak mondatik, mindezek a helybeli törvényhatóságoknál tárgyalandók s elítélendők, ahová az illető katona székelv határor tartozik.

V. A személyes perek, melyek kizárólagosan személyt érdekelnek, u. m. gyilkosságok, megverések, öklelések, piszkolódások, egyenetlenkedések, becsületsértések, szóval mindazon tények, melyek egyedül testi büntetést vonnak maguk után, vagy bűnvádilag kerestetnek: a katonai törvényszék előtt a katonai törvények szerint tárgyalandók s elítélendők.

VI. A vegyes ügyekhez számítandók, melyek személyt illetőknek láttatnak ugyan, de valamely fennforgó tárgynak visszakövetelésével mindig kapcsolatban állanak, milyenek a kölcsön, adás-vevés, letéteményezés, zálog, egyezkedés, hitbizományozás, pénzkiadás, felvétel s másnemű adás-vevés, társaságba állás, bármely hatalomgyakorlás s minden egyéb ily nemű ügy, bajok, melyek bizonyos egyezkedés útján köteleességet szabnak a felekre. Továbbá oly vétségek, melyek a bűntényért büntetést és az okozott sérelem és kárért kártérítést igényelnek, milyenek a tolvajságok, útonállások, kifosztások, rablások, kisebb és nagyobb hatalmaskodások stb. Ide tartoznak a fő- és földadó feletti perek is. Az e pont alatt előszámlált ügyek az ezred parancsnoka és a szék főtisztje vagy ennek helyettese által kijelölt mindkét részről egyenlő számú bíróság által lesznek ellátandók és elítélendők a hazai törvények szerint.

VII. Azon esetben, ha a perlekedő felek a fennkijelölt bírói határozatokkal nem lennének megelégedve, jószágbeli pereiket fellebb vihetik oda, hova a szokásos gyakorlat hozza magával, a személyes pereket illetőleg a fő katonai törvényszékhez. A vegyes ügyeket a mindkét részről folyamodás útján, a katonai törvények szerintieket pedig az erdélyi főkormányshékhez (gubernium) vihetik folyamodás útján.¹⁾ — Elrendeli azután, hogy valamint a katonatisztekhez szigorú parancs ment, úgy a polgári tisztviselők is pontosan tartsák magukat e szabályzathoz.

Mialatt a megszorult tisztviselők panaszkodtak, s a

¹⁾ Lostelner Chronologia 614. pont.

gubernium nem keresve és találva meg a baj igazi okát, a peres eljárás szabályozásával törte a fejét, azalatt a Csikban levő tisztek nem pihentek s nem kimélve ígéretet és erőszakot, folytatták a felfegyverzést. Akik felvették a fegyvert, azokat azzal biztatták, hogy ezután szabad lesz, mit idáig a törvény tiltott s a fegyvereseket a vonakodók folytonos zaklatására használták fel. Akik nem engedelmeskedtek, azokra fegyveres katonákat küldöttek s gyakran még legszükségesebb házi eszközeiktől is megfosztották. Ön-kényesen a határok őrzésére rendelték s hiába ígérték, hogy saját fegyverükkel hajlandók az őrzésre, a zaklatástól csak úgy szabadulhattak meg, ha a fegyvert felvették.

A szék tisztviselői a guberniumhoz november 12-én újabb felterjesztést intéztek s nehogy az elhallgatás bünébe essenek, ismételten orvoslást kértek. Hasztalan volt most is. Ugy látszott, hogy a gubernium nem tekint övéinek könnyeire, hanem fájdalmát mentegeti. A gubernium ugyanis leiratában panaszkodott ugyan a katonák féktelensége és garázdálkodása miatt, mellyel a fegyverfelvételt erőszakolják, de erősebb intézkedés helyett a sérelmek elfeledését ajánlotta s kilátásba helyezte az orvoslást. Szomoruan tudatta továbbá, hogy a besorozott és beesküdt katonákat a katonai fenhatóság alól ki nem vonhatja, bár elismerte, hogy a besorozás és beesketés erőszakosan történt.

A gubernium tétlensége nem adhatott támaszt a szegény tisztviselőknek s így az egész székben nagy lett a fejetlenség. Az az aljas bujtogatás, melyet a német tisztek indítottak, keserű gyümölcsöt termett mindenfelé, a családi kötelék felbomlott, a testvér a testvért, a fiú az apját, az apa a fiát illette bántalommal. A meg hasonlítás a megromlott családból kihatott a falvakra is, melyek most halálos ellenségnek nézték egymást. A tettelegesség és erőszak a katonák és nem katonák között mindennapos volt. Az a szerencsétlen, ki panaszt mert tenni Caratonál valamelyik katona ellen, hamar megismerkedett a bilincsbeveréssel, a botozással s inkább felvette a fegyvert, hogysem hasonlóképen kelljen szenvednie. Akik az elfogatás elől megszabadultak, azok vagy kivándoroltak, vagy az erdőbe bujdos-tak. Nehány erdőalatti falu lakosai látva, mit mivelnek a

katonáskodni vonakodókkal, kijelentették, hogy inkább kivándorolnak, mint hogy ily kegyetlen bánásmódot tűrjenek el.

Hogy annál nagyobb legyen a nép között a rémület s a fegyvert felvenni vonakodók végső ellenállása is megtörjék, rendes német katonaságot helyeztek el a falvakban. Az eddigi szenvedések s az idegen katonák jövetelének híre majdnem kétségbeesett lépésre ragadták az agyon kintzett, agyon zaklatott népet, mely még a rendes katonasággal is kész lett volna szembeszállani, ha Boros Ferenc alkirálybíró kérésével és könnyeivel meg nem akadályozza. A nép lecsendesett s a katonaságot szétszórták azoknál, kik még nem vették fel a fegyvert. De a megrémített nép egy része az erdőre szaladt s ott sokat szenvedett az időjárás viszontagságaitól.

A viszálykodás napi renden volt azokban a falvakban, ahol a nép egy része felvette a fegyvert, másik része pedig nem. A tisztviselők előre Caratohoz fordultak, majd a guberniumhoz, de mindenünnen csak üres biztatást kaptak s a sors valami rejtélye okozta, hogy a baj gyökeres orvoslását vagy sohasem alkalmazták, vagy mikor ezt tenni akarták, nem találták el az időt és a helyet. Nem lehet csodálkozni, ha a tisztviselők és a nemesek sötét jövőnek néztek elébe, mit még fokozott az elterjedt vallástalanság, a káromkodás, a nem katonáskodóknak úton-útfélen agyonlövésssel való ijesztgetése.

A szék tisztikara még egy utolsó lépést tett; december 2-án újból felírt a guberniumhoz s élénk színekkel rajzolták azt a zaklatást, melyet a beesküdt katonák a vonakodókkal szemben elkövetnek s kétségbeesítő helyzetükben kénytelenek voltak a gubernium tudomására hozni, hogy már nincs semmi vigaszuk, mert eddig csak üres biztatást kaptak.¹⁾

Szegény tisztikar hiába fordult a guberniumhoz, hisz ott — mint elnök — Buccov volt a mindenható, az a Buccov, ki a fegyvert nem az önként jelentkezőkkel, hanem erőszakos úton mindenkivel akarta felvételni. A táborszernagyot még sarkalta buzgóságában a királynőnek december 1-éről kelt leirata, melyben helyesli az eljárást s míg szigorú

¹⁾ *Deductio genuina.*

büntetéssel fenyegeti szokat, kik a népet a fegyverfelvétélről lebeszélük, sőt a közre nem működő tisztviselők (főkirálybíró és alkirálybírák) felfüggesztésére jogot ad, addig megdicséri zabolai gróf Mikes Antal háromszéki főkirálybíró és alkirálybíráját Antos Istvánt s azoknak, kik a határórság felállításában buzgólkodnak, a polgári és kamarai hivatalokban különös előnyt ígér.¹⁾

Míg a gubernium a királynő rendeletét leküldötte, Frölich őrnagy, a Laudon-éred egyik zászlóaljának parancsnoka, parancsot kapott, hogy csikszentkirályi Bors Tamással szálljon ki azokba a falukba, melyek a fegyvert nem vették fel, nyomozza ki a vonakodás okát s vegye rá a népet a fegyverfelvételre és az esküre. Ezek hozzá is láttak a nyomozáshoz és rábeszéléshez, de eredménytelenül, mert a nép kijelentette, hogy a megmérésre és összeírára erőszakkal kényszerítették, katonáskodni nincs kedvük s tiltakoznak, hogy erre akaratuk ellenére erőszakosan vegyék rá. Inkább vérüket ontják vagy Moldvába vándorolnak, minthogy katonák legyenek. Azok is, kik a fegyvert felvették és esküt tettek, megvallották, hogy ezt nem önként, hanem a veréstől, bezárástól, barmaik elhajtasától és más zaklatásoktól megrémítve tették, amint különben Buccovnak is megmondották. Frölich és Boros a néptől nyert értesülés alapján megjelentették Buccovnak, hogy az összeírást és megmérést a legszigorúbb büntetéssel hajtották végre, felémelték az ígéretek, melyeket a tisztek tettek s rámutattak azokra a sérelmekre is, melyeket a vonakodóknak kellett szenvedniök.

Fájdalom, a szenvedés, a zaklatás csak növekedett. Előre csak a 18—45 éveseket írták össze, de aztán a korra sem voltak tekintettel s az összírással karöltve haladt a folytonos bujtogatás. A német tisztek nem szüntek a jobbágyságot ingerelni földesuraik ellen s felkeltették bennök a vágyat a megszabadulásra; a földesurakat kötelezték, hogy a jobbágyságra vonatkozó jogait írással igazolják s akik ezt nem tették, azokat ősi birtokukból kiűzték. Megtörtént

¹⁾ A királynő leírata. Benkő i. m. II, 535—587. II. Ez és a gubernium dec. 30-iki leírata Csik vármegye levéltárában.

az is, hogy egy nemes házába, hol a szolgálatot megtagadó jobbágyot fogva tartották, Stuppán százados 60 katonával behatolt, a zárat feltörette s a foglyot kiszabadította, sőt az alkirálybíró levelét, melyben ez kíméletre intette, mérgesen szétépte. A vonakodó jobbágyokat fegyverrel kényszerítették a tiszteknél való munkára, mire sokan kívándoroltak. Még a nemesi lak sem volt ment a tisztek betörésétől, a nemest megverették, fogságba hurcolták, javait elfoglalták. Még az alcsíki alkirálybíró csikszentmártoni Szabó Ferenc lakásába is betörtek s a kortól és betegségtől megtört embernek barmait és lovait elhajtották. A felcsíki alkirálybíróhoz, csikszenttamási Boros Ferenchez is be akartak törni, de ez a fenyegető veszedelemről értesülven, értékesebb holmiját parasztszekérre rakatta s biztosabb helyre szállíttatta.

Ily szomorú viszonyok közt Csik-, Gyergyó- és Kászon-szék nemesei és tiszttviselői vacsárcsi Lázár Imrét, a szék főjegyzőjét, 1762. végén Bécsbe küldötték, hogy az udvarnál személyesen adja elő a sérelmeket. A gubernium sietett értesíteni Bécsset, hogy a csiki zavarok miatt, már kiszállt a Kálnoki-bizottság s így Lázár Imre csak hónapok múlva (márciusban) jutott el odáig hogy panaszait a főhadi tanács-csal s a guberniummal közölték, utóbbinak a sérelmek orvoslását megrendelvén. Lázár Imre azután azt kívánta, hogy panaszaira a kir. választ írásban adják ki, ezt azonban megtagadták. Következett azután a Siskovicsék kinevezése, a határórság erőszakos felállítás, de Lázár Imrét ezalatt Bécsben tartották vissza,¹⁾

¹⁾ Gr. Teleki i. m. 40—43. ll.

II. FEJEZET.

Két csíki alkirálybíró felfüggesztése. A csíkszéki tisztviselők és nemesek körülzárása Várdottfalván januárius 11-én. A csíki tisztikar az udvarhelyszékek támogatását kéri. A Kálnoky-bizottság eredménytelen működése. Siskovicsék kinevezése. A csíkiak és háromszékek kérése Siskovicshez. A gubernium június 9-i patense. A gyergyói és csíki zavarok. Csík- Gyergyó- és Kászonszéknek Szépvízen június 18-án tartott közgyűléséhez és a guberniumhoz beadott panaszok. A gubernium válasza. A Siskovits-bizottság júniusi javaslatai. A királynő október 8-i rendelete. Az alcsíki és felcsíki községek felelete.

A Csikban levő német tisztek nem voltak megelégedve a tisztviselőkkel ; aljas munkájokban kész szolgákra számítottak s ime önérzetes, bátor hazafiakra találtak, kik a gubernium előtt is meg merték mondani az igazat.

Áldozat kellett s az áldozatok Boros Ferenc és Szabó alkirálybírák voltak, kiket a királynő állásuktól felfüggesztett, mert a határórség felállításában kellőképpen nem segédkeztek. Két tisztviselőt tehát elmozdítottak s most a többit kellett alaposan megijeszteni, hogy az ígéretekkel, de még inkább fenyegetéssel dolgozó német tisztek szabad kezet nyerjenek.

A gubernium leiratát, mely a királynő felfüggesztő rendeletét közölte, az 1763. januárius 11-én Csikvárdottfalván tartott székgyűlés mély meghatottsággal vette tudomásul. Egyszerre megjelent egy hadnagy s a gyűlés tárgyát kérdezte, hogy Caratonak megjelentse ; miután a kívánt felvilágosítást megkapta, eltávozott. Ezalatt a fegyveres nép mindenfelől összegyűlt, a kántor házáat, hol a gyűlést tartották, körülvette s a kaput erős őrséggel rakta meg. Még magukhoz sem tértek bámulatukból a nemesek és tisztvi-

selők, midőn küldöttség lépett be s a gyűlés okát kérdezte, továbbá azt a választ kívánta hallani, mely esetleg felülről jött. A gyűlés azt felelte, hogy e tárgy a jelenlevőkre tartozik, majd a néppel is közli. A küldöttek erre zúgni kezdettek, hogy ők a tisztviselők cselszövénye miatt jutottak a mostani helyzetbe, akik semmi tanácsot nem adnak s azt sem tudják, mit tegyenek, sőt a megmérésre és összeírásra pénzbüntetéssel kényszerítették. A követek ezután eltávoztak, de kevés idő múlva visszatértek s magukkal hozták sérelmeik jegyzékét 1740-től 1763-ig: a sokféle adózást, a kvártélyházak költségeit, a csikszeredai várba való ingyen fahordást, a gyimesi szorosban teljesített közmunkát, egyszersmind a gyűlés tudomására hozták, hogy addig senkit sem engednek szabadon, míg kellő elégtételt nem nyernek.

A tisztviselők azt felelték, hogy a sérelmek nagyon régiek, különféle természetűek s éppen olyan gyorsan nem orvosolhatók; tanácsolták, hogy vegyék külön-külön pontokba s engedjenek időt, mert hajlandók megfelelni s a mennyiben lehetséges, az egyes sérelmek orvoslására is készek. A küldöttség makacsul megmaradt, mire a gyűlés feloszlott, de senki sem távozható, azért nagyobb biztonság végett mindnyájan a szomszéd papi házba mentek át. A nemesek és tisztviselők, köztük Túri István gyergyói alkirálybíró és Sándor László felcsiki adószedő, tanácskozni kezdettek arról, mi módon tudnának megszabadulni. Végre abban állapodtak meg, hogy Caratohoz, kinek lakása nem messze volt, levelet küldenek és gyors segílyt kérnek. A levél elkészült s az örökön keresztül nagy bajjal el is jutott az alezredeshez. Már estefelé volt, midőn Carato megjelent, de a helyett, hogy kiszabadította volna, megígérte, hogy mindenki szabad eltávozásáról gondoskodik s azzal elment. Itt kezdődik az alezredes nemtelen munkája, melynek az volt a célja, hogy a megszorult tisztviselőket és nemeseket a nép dühének kiszolgáltassa.

Carató elmenetele után a gyűlés tagjai is távozni akartak, de a kapukhoz állított örök nem engedték. Látva, hogy Carato nem akar rajtuk segíteni, szorongatott helyzetükben titokban az Althan-ezred hadnagyától kértek segít-

séget, ki legényeivel szintén a községben volt elszállásolva. A hadnagy engedélyért Caratóhoz fordult s mert semmi választ nem kapott, nem mozdult. Ezalatt beállott az éj s a körülzártak rettegése percről-percre fokozódott. Egyszerre az ostromlók közül két elszántabb ember a papi házhoz lopózott s két tisztviselőt magukhoz hivatván, tudtul adták, hogy a nép mindnyájukat meg akarja ölni s azért amint csak lehet, meneküljenek. Elmondották azt is, hogy azokhoz, kik Al- és Felcsikban a fegyvert felvették, gyors hirnökök mentek, hogy csatlakozásra szólítsák fel.

Nem lehet híven leírni a szorongatottak helyzetét. Körös-körül órség, hiába fordulnak katonai segítségért, menekülés nincs. De a remény mégsem hagyta el teljesen, még mindig bizakodtak abban, hogy a hadnagy megszabadítja, akit újból felszólítottak. A lelki izgatottsághoz járult még a nagy éhség is, mely kinozni kezdette. Végre késő éjjel megjelent a hadnagy 50 vasas némettel s erről értesítette Caratot. Megjött Bocskor Pál Szent Ferenc-rendi szerzetes és csiksomlyói házfőnök is egy szerzetestársa kíséretében s a két szerzetes felfogott kézzel iparkodott a népet lecsendesíteni. Maga a hadnagy is kérte a népet, hogy az erőszaktól tartózkodjanak s magukat és fegyverüket jobb időre tartsák meg.

Míg a nép csendesítése tartott, azalatt a hadnagytól Caratóhoz küldött altiszt visszatért. Hogy nem hozhatott kedvező rendeletet, mutatta az, hogy a hadnagy még a tisztviselőket sem üdvözölve csapatával együtt eltávozott. A helyzet még kétségbeejtőbb lett, mert a szomszéd falvak lakóai is fegyveresen kezdettek begyűlni. De e retentő pillanatokban sem sikerült Carato terve, hogy a védtelen nemesek és tisztviselők a felingerült nép dühének legyenek áldozatai, mert a két szerzetes kéréssel, könyörgéssel annyira vitte a dolgot, hogy a nép hajlandó volt az ostromlottakat szabadon bocsátani, ha kezeség mellett kötelezik magukat kellő elégtételadásra, ha a fegyvert felvett jobbágyokat — s azokat, kik szabadságukat vissza akarják szerezni, nem üldözik. A kezeséget csikszentdomokosi Sándor László felcsiki adószedő, szentmihályi Sándor Mihály és csikszentgyörgyi Csedő Dávid vál-

lalták el. Ezenkívül a tisztviselők is kötelezték magukat, hogyha a gubernium is hozzájárul, e megegyezés felbontói ellen szigorú büntetéssel járnak el. A nép azután panaszkodva említette, hogy csak a szigorú büntetés kényszerítette a mérésre és a fegyverfelvételre s azok, kik ettől megszabadultak, hasonló módon szoríttassanak rá a katonáskodásra. Ezért a tisztviselők a vonakodókat kénytelenek voltak felszólítani, hogy a vegyék fel a fegyvert.

A felfegyverkezett nép megkapta ugyan a tisztviselők kötelezvényét, de Stuppán százados jelenlétében újabb követeléssel állott elő; azt kívánták, hogy az a 120 ember, kik a kapukat őrizték, fejenként egy garast kapjon. A tisztviselők ezt is megfizették s így végre januárus 12-én megszabadultak.

Ha eddig felfordulás volt, most még nagyobb lett. Még a tisztviselők körülzárása alatt egy fegyveres csapat Pálfalvára tört, de a lakosság visszaverte. Egy másik csapat éjjeli támadást kísértett meg Csomortán ellen, melynek lakói még nem vették fel a fegyvert. Megtámadták egy ott lakó nemes házát, aki csak meneküléssel tudta megmenteni életét, de lába megfagyott, mert sokáig volt a hóban.¹⁾

Nem hiába láttak ez év januárus 6-án az égen tüzes szekeret,²⁾ a német tisztek gerjesztette tűz emésztetni kezdte már Csikot. Sikerült gyűlölködést támasztani s ennek nyomán a múlt évi bajok napiól-napra sokasodtak. Meltán tarthattak tehát a tisztviselők, hogy magukra hagyva alig tehetnek valamit, azért januárus 13-án segítséget kértek Udvarhelyszéktől, felszólítva, hogy küldjenek követeket a királynőhöz, mert néplázadástól lehet tartani. A tömeg nyughatatlansága Udvarhelyszékben is megkezdődött. A szék tisztviselői segítséget ígértek ugyan Csíknak, de maguk is munkához láttak s mert a febr. 8-án tartott székgyűlésen az összeírásra és megmérésre kényszerített nép sérelmeinek orvoslását kívánta, e sérelmeket emlékiratba foglalva Bécsbe küldötték két követből, de ezek látva, hogy ked-

¹⁾ Deductio genuina.

²⁾ Losteiner, A Szent Ferenc-rend erdélyi tartományának története 175. p.

vezőtlen fogadtatásra számíthatnak, csak a kancelláriánál jártak, a királynőhöz azonban nem mentek kihallgatásra.¹⁾

Csik tisztviselői nemcsak Udvarhelyszéknél kerestek támogatást. Mivel a felesküdt katonák erőszakoskodásai miatt hiába mentek panaszra a tisztekhez, ismételten a guberniumhoz fordultak, „mielőtt fenekestől felforgattatnának”. De a segítség egyre késett, a nemesek és tisztviselők üldözése pedig egyre tartott. Bors Tamás házát megtámadták, kirabolták, még az ajtókat is darabokra vagdalták. — Abafi Ferenc, Ferenczi Ferenc, Czikó Gábor és Rafael, Lestyán József és mások javait erőszakkal elvették.

Beköszöntött ezalatt a tavasz, de semmi jót sem ígért. A múlt évi zavarok miatt a szántóföldek nagy része vetetlenül maradt, holott akkor is gyenge termés volt. — Ezenkívül a nép azt az időt, melyben évi szükségleteit munkával vagy pénzzel szokta beszerezni, nem használta fel, a szükség mindenfelé jelentkezni kezdett. Romlásnak indult minden. A belbéke megzavarva, az egyetértés felbontva, fejetlenség mindenfelé. Minden segítséget kért, — gyógyszer után kiáltott, sohajt fel csikbánkfalvi Kovács Tamás, a szék jegyzője s a *Deductio genuina* halhatatlan szerzője. Ő volt egyik legbuzgóbb tisztviselő, a szék panaszos felterjesztései leginkább az ő tollából származnak s meglepnék a helyzet mesteri festésével s az aggódó lélek fájdalmas kitöréseivel.

Alig volt nehezebb helyzetben tisztviselői kar, mint a Csikszék e forrongó időben. Jóllehet a királynő többször, utoljára 1768. január 6-án kelt leiratában kijelentette: „Mi a már egyszer kiadott rendeleteinket, hogy tudniillik senki is az új katonák közé (hanem ha önként való jókedvéből adná arra magát) bé nem vétetik, változhatatlanul megtartatni akarjuk és semmiképen nem is igyekeztünk, hogy ezen katonaság állapotjáról szabott rendelésünkben valami változást megengedjünk,“²⁾ jóllehet hasonló tartalmu leiratot intézett a gubernium március 24-én,³⁾ azért a tisztviselőket kényszerítették, hogy a

¹⁾ Szádeczky L. m. Századok 1900. évf. 217—220. II.

²⁾ Losteiner Chronologia 617. pont alatt közli e magyar fordítást.

³⁾ Benkó I. m. II. 597. I.

népet a fegyverfelvételre rábírák. Így jó formán magukkal hurcolták a főkirálybirót, ki utoljára Gyergyószentmiklóson tartott beszédet, amiért árulónak nevezték.¹⁾ Az elkedvetlenedett főtiszt Abafájára vonult vissza s csak nyáron (júnus—július) tért vissza.²⁾ Boros Ferenc és Szabó Ferenc alkirálybirákat felfüggesztették, mert nem tudtak elég jól beszélni a fegyverfelvétel ügyében, Boros utóda Balás Ádám, Szabó Ferencé Bors Lázár lett, amaz Felcsikon, emez Alcsikon, a kászoni alkirálybíró Balázsy István volt, A sokat szenvedett, sokat zaklatott tisztviselők megérdemlik, hogy nevüket felsoroljam. Az említetteken kívül még tisztviselők a következők voltak Felcsikban, Alcsikban és Kászonban: kir. adószedők Sándor László és Csedő Dávid, valóságos assessorok Sándor Gáspár, Boros Elek, László Zsigmond, Mikó János, Kászoni Mihály, számszeletti assessorok Endes Mihály, Horváth Samuel, Czikó Gábor, Antal István, Bors György, Sándor Farkas, Szóts Péter, Kovács József, Boeskor Elek, Barabás Antal, Mátéffi Mihály, Szilveszter Márton, irnokok Zöld János, Bors Fülöp, procurator Keresztes János. Gyergyószékben: alkirálybíró Turi István jegyző: Baló István, valóságos assessorok: László János, László András, Turi László, Balló Ferenc, Puskás Jakab, Györffi András, Simó Ferenc, számszeletti Puskás András, Simon András, Mikó László, Bernád Ábrahám, Galló Ferenc, Böge Márton, Puskás Ferenc, Györffi Elek, Böge István.³⁾

Ez a tiszti kar volt az, melyet a német tiszttek több, kevesebb eredménnyel kényszerítettek, hogy a fegyver felerőszakolásában segédkezzék s mégis folyvást ingerelték ellene a népet, hogy a zavarosban annál könnyebben érhessék el céljukat. Egyelőre úgy látszott, hogy a gubernium akar valamit tenni, mert ez év elején polgári és katonai vegyes bizottság szállott ki, mely gróf Kálnoky Antal lovassági tábornokból, gróf Nemes Jánosból, Ernst alezredesből, Frank hadbíróból és Halmágyi István guberniumi tit-

¹⁾ Deductio genuina.

²⁾ Levele 1763. június 23-áról Csíkszékhez Csík vármegye levéltárában.

³⁾ 1763. október 11-i jegyzék Csík vármegye levéltárában.

kárból állott, de működésük csak a peres felek kibékítésére szorítkozott.¹⁾ Háromszéken még sikerült a nyugalmat helyre állítani, de Csikban nem ott keresték a veszedelem orvoslását, hol a baj főfészke volt. Még a csiki papokat is megidézték várdotfalvi Salamon Imre házához, mert azzal vádolták, hogy ők is okai annak, hogy a nép a fegyvert nem akarja felvenni, vagy ha felvette is, visszaadja, de a vádlottak tisztázták magukat.²⁾ — A fegyverek elhányása ügyében annyit tett, hogy pl. Halmágyi értesítette Háromszéket, hogy a királynő engedélyéből az elhányt és elromlott fegyverek jókkal cserélhetők ki.³⁾

A bizottság 1763. júniusig dolgozott, de kevés eredménnyel, ezalatt a felfegyverzés ügyében változás állott be. Bécsben meggyőződén arról, hogy a határórság felállítására a székelyek közt nem megy oly simán, mint Buccov hirdette, még 1763. februáriusban báró Siskovics József altábornagyot rendelték ki a Székelyföldre, hogy a helyzetről alapos tájékozást szerezzen.⁴⁾ Buccov érezte, hogy a forrongás előidézésének ő az oka s azért március 19-én a királynőhöz tett felterjesztésében furfangosan eltitkolván a valóságot, a zavarok kitörésével a tisztviselőket és a népet vádolta. De Siskovics, kinek ezt a mentegetőzést megküldötték, tisztán látta a helyzetet s a Buccov jelentésére tett megjegyzésében határozottan rámutatott a bajok forrására: az erőszakkal és fenyegetéssel keresztülvitt besorozásra s a német tisztek féltelenségére. Buccov is belátva hibáját, a katonaság szervezésének keresztülvitelére Siskovicsot ajánlotta, ki ezalatt a királynőnek kifejtette a szervezés módoszatait, de azt is, hogy a végrehajtás előfeltétele, hogy Buccov elmozdítassék. A királyné hozzájárult a Siskovics felterjesztéséhez s május 6-án a székely határórság szervezésével Siskovicsot, gróf Lázár János országgyűlési elnököt és gróf Bethlen Miklós guberniumi tanácsost bízta meg, de azzal a feltétellel, hogy minden kény-

¹⁾ Losteiner Chronologia 615. p.

²⁾ U. o.

³⁾ Halmágyi átirata Kászonfeltíz, 1763. januárius 31. Eredetije a Székely Nemzeti Múzeumban.

⁴⁾ Szédeczky I. m. id. hely. 220. l.

serítést mellőzzenek; egyszersmind Buccovot is felmentették állásától s ő hűséges társával Bruckenthallal Bécsbe ment. Buccov utóda a főparancsnokságban Montoja altábornagy, a gubernium elnökségében pedig báró Bajtay József erdélyi püspök lett.¹⁾ Az új elnök még május 31-én rendeletet intézett Csikszékhez, hogy azokat, kik a fegyvert megtartották, katonai fegyelem alatt kell tartani, akik visszaadták, azok maradjanak meg régi állapotukban, csak a határőrzésről kell gondoskodni.²⁾

Siskovics a pünkösdi ünnepek után Szebenből a Székelyföldre indult, de csak Fogarasig juthatott el, itt megbetegedett s kénytelen volt visszatérni. A csikiak és háromszékiek, kik a bajok gyökeres orvoslását várták az altábornagy és a bizottság megérkezésétől, erre Siskovicshoz terjedelmes kérést adtak be, melyben mint Mózeset üdvözik. Hivatkoznak arra, hogy 445-ben fegyverrel szereztek meg hazájukat s hogy mennyire hűségesek voltak századokon keresztül mutatják I. Lászlótól, I. Lajostól, Hunyadi Jánostól, Hunyadi Mátyástól, Zsigmondtól és más királyoktól s fejedelmektől adott kiváltságaik, melyeket a Bécsben 1691. december 4-én kelt diploma is a 14. §-ban elismer e szavakkal: „A székelyek a legharciasabb nép, minden téli és nyári megterheltetéstől, tizedtől és szolgálattól, birtokaikra való tekintetből, melyeket a felkelés kötelezettségével birnak, mint eddig, úgy ezután is teljesen mentek legyenek, ellenben a haza védelméért saját költségükön katonáskodni kötelesek legyenek, nem értvén azonban ide a falusiakat vagy székely jobbágyokat.” Ugyanezt elismeri Lipót az 1693. május 14-én kiadott oklevélben is. Mindamelllett a székelyek méltányosságból az országos adóhoz hozzájárultak. Mária Terézia az 1744. évi erdélyi törvények VI. cikkelyében biztosította a székelyeket, hogy régi kiváltságaikban megtartja. Mindennek dacára 1762-ben erőszakosan besorozták, azután a német tisztek szekérszámra hozták be a fegyvert szeptembertől kezdve s erőszakosan a fegyver felvételére kényszerítették, arra hivatkozva, hogy

¹⁾ Szádeczky i. m. 326—328. l.

²⁾ A gubernium átirata Csík vármegye levéltárában.

a királynő parancsolja, de az ígért adóelengedésből nem lett semmi. Minthogy mindez kiváltságaik ellenére történt, Siskovics által kéri ő felségét, hogy régi kiváltságaikban tartsa meg, mentse fel minden adótól, székely tiszteket adjon s így hajlandók a haza határán belől katonai szolgálatot tenni. Erről állítson ki ő felsége okiratot, mindaddig, míg ez leérkezik, legyen szabad a fegyvert letenni s a régi helyzetben maradni, minőben Udvarhely-, Maros- és Aranyos-szék lakói vannak, kikkel mindig egy testet képeztek.¹⁾

E kérés eléggé mutatja, hogy a helyzet miért kezdett kiélesedni. A zavar, melyet a sokszor említett bujtogatás okozott, egyre tartott, a fegyvert tömegesen kezdték letenni, amit a gubernium minden áron meg akart akadályozni. A békekészség helyreállítása s a fegyverlerakás megakadályozása volt célja a gubernium június hó 9-én kiadott patensének.²⁾ A gubernium panaszkodik, hogy bár a május 31-én kiadott rendelete megengedte, hogy mindenki abban az állapotban maradjon, melyben e rendelet találta, a nép mindazonáltal hadi vagy székbeli tisztjeinek nem engedelmeskedik, hanem folytonos a gyűlölködés, bosszuallás. Mivel a királynő bizottságot rendelt ki, hogy az új katonaság felállításának módját a nemes székely nemzet törvényeinek sérelme nélkül kidolgozza, míg ez elkészül, maradjon mindenki nyugodtan s minden bosszualástól, kártételtől tartózkodjék. Akik a fegyvert megtartották, azok a hadi tiszteknek, akik letették, a polgári tisztviselőknek engedelmeskedjenek, „bizonyosak lévén abban a nem katonák, hogy ezen véghelyeknek őrizeti által semmi hadi-kötelesség reájok nem ragad, épen csak a királyi kegyelmes rendelésnek, törvénynek és magok hazafias kötelességének tesznek ezáltal eleget.” A patens azután büntetéssel fenyegeti azokat, kik e rendelet ellen tesznek s így végződik: „Nem reméli azért a királyi gubernium, hogy

¹⁾ E fontos okmányt közli Losteiner Chronologia 621—623. p.

²⁾ Aláírta B. Bajtay József Antal praeses, Bárány Bornemissza Ignác, Gróf Lázár János, Gróf Bethlen Miklós, Gróf Haller Gábor, Gróf Teleki László, B. Seebergi Márton, B. Josinczi József, Rosenfeldi Mihály, Hutteri Mihály, Cserei Elek. Eredetije Csík vármegye levéltárában.

ti kegyelmetek közül találtassék valaki olyan, aki közöttük zűrzavarban jött dolgoknak orvoslását már is tapasztalván, Istenéhez, királyához, hazájához és felebarátjához való kötelességéről, szeretetéről elfelejtkezvén, aféle tilalmas és közönséges csendességet megháborító dolgokba elegyítse magát és azáltal régi dicséretes emlékezetű elejinek s egész nemzetének hajdani virágját elhervasztván, ő fellege méltó nehézségének súlyát magára vonni kívánja.“

E patens mellékletét képezte az az utasítás, melyet Siskovics Caratonak adott. Ez utasítás annak előrebocsátása után, hogy a királynő a fegyver felvételét kényszerítő eszközöket nem helyesli, meghagyja Caratonak, hogy jövőre tartózkodni kell azoknak bebörtönözésétől, kik a fegyvert letették, mert emiatt sokan vándoroltak ki s nagy rendetlenség származott. A zavarok miatt Csikba négy Okelliezredbeli század megy, melyeket úgy kell elhelyezni, hogy két század maradjon Csikszeredában, kettő pedig Csiksomlyón s a körülötte lévő 4—5 faluban legyen, honnan szükség esetén máshova vihető. Carato Csiksomlyón lakjék, innen azonnal tegyen jelentést, ha valami baj lesz, vigyázzon a határ rendes őrzésére s a tisztviselőkkel együtt a békeség fenntartására.

A gubernium a patenst és a Caratónak adott utasítást azzal a rendelettel küldötte meg Csikszéknek, hogy a rendeletet községenként kell kihirdetni s a népnek megmagyarázni. Minthogy a szék jelentése szerint 270 családapa vándorolt ki, ki kell nyomozni ezek neveit, a kivándorlás idejét és okait. A határokat nagyobb gonddal kell őriztetni. Azokat, kik a népet a fegyverletételre beszélik, szigoruan kell megbüntetni, Akik a fegyvert felvették azok adóra és a közterhek viselésére ne kényszeríttessenek.^{*)}

A gubernium Szebenben azt hitte, hogy e rendeletek kibocsátásával sikerül a nyugalmat helyreállítani, pedig csalódott, mert sokkal nagyobb volt a zűrzavar. Ennek előidézésében maguk a tisztek jártak elől jó példával, azt hirdetvén, hogy ezután a főbíró csak az oláhok és cigányok tisztje lészen. Ily híresztelések miatt a tisztviselőknek nem

*) Eredetije Csik vármegye levéltárában.

volt semmi tekintélye. Ha valakit megidéztek, megjelent ugyan, de be sem várva az ítéletet, távozott s még fenyegetőzött. A gyergyószentmiklósiak, mivel a tisztektől erőszakosan elfoglalt praetoriális házat a gubernium a székeknek visszaadta, azzal fenyegetőztek, hogyha a tisztviselők oda mennek, rátabbul járnak, mint Csikban. Mindenütt hallani lehetett a fenyegetést: „Szedd el, vedd el az nemes embernek miye vagyon, eleget húzott, vont eddig, már nem parancsol senki.“ A gyergyószentmiklósiak vásár napján fegyveres erővel rakták meg a piacot, minden kereskedőtől vásárpénzt szedtek s a különféle cikkek árát meghatározták. Ha valaki ellenszegült, kegyetlenül bántak vele. Így pl. Biró Tamás assessort május 23-án elfogták és csak 4 nap mulva bocsátották szabadon, Portik Tamás ditrói kántort a katonai börtönbe záratták, Borbély István remetei tanítót és György János remetei bírót szintén bezárták, utóbbit meg is kinozták. Midőn a gubernium rendeletét előttük felolvasták, azt kiabálták a ditróiak, hogy nem kell hinni, „mert csak a nemes emberek hamis költése.“ A kilyénfalviak mind lerakták a fegyvert s a falujokban lévő tiszthez betették, de amíg mezei munkán voltak Benedek Lőrinc gyalogőrmester 30 közlegénnyel megjelent a faluban, ételt, italt, pénzt követelt, a majorságot puskáztatta, az ajtókat feltörette s csak a künn dolgozó nép hazatérésének hírére távozott.

A tiszteknek sem volt tekintélye, a fegyverzettek csak olyan parancsnak engedelmeskedtek, amelyik tetszett nekik. Mint a gyergyóiak panasztak a guberniumnak, félni lehetett, hogy a nép a nemességen kezdi meg a támadást, a tiszteken folytatja, „a helységben való rendeket felzavarják, melyet nem különben, hanem ugyan a régi példák szerint magok fejek veszedelmével, mindnyájunk romlásával és királyunk nagy kárával fejeznek be. Azért kell orvoslás, míg a tűz füstiből fellobbanna.“

Mióta a szabad székelyek egy része a fegyvert felvette, a katonai beszállásolás terhei a kevés számú csiki nemesség jobbágyságra neheztedek. Ezenkívül a pricskei szorosba havonként 10 gyalogosnak és 6 lovasnak kellett Gyergyóból az élelmet szállítani s a Gyergyóban levő kato-

naság számára a kenyeret Csikszeredából bevitetni. A múlt évi szűk termés miatt a gabona ára is magasabb lett, a buza vékája 13—14, a rozsé 9—10 garas. A lovas katonaság szabadon legeltetett a réteken s így a szegény népnek még csak szénatermesre sem volt reménye. A nemesek kénytelenek voltak jobbágyaikról gondoskodni, különben elszöktek volna.¹⁾

Alcsikon sem volt jobb a helyzet. A tisztek féktelenül izgattak a tiszttviselők ellen, önkényesen rendelkeztek a biráknak. A felfegyverzett székelyek mindenfelé fegyvercsen jártak s még panaszt sem lehetett tenni. A tisztek saját akaratok szerint szállásolták be a katonákat, a széket meg sem kérdezték. Oly nagy lett a gyűlölet, hogy — mint a szék panaszoja — „a limitrophus (határőr) se atyafiával, se szomszédjával, se más oly jóakarójával, kinek segítségével eddig élt, nem gondol, mind szóval, mind cselekedettel illetlenülül traktálja.“ Nagy veszedelemmel fenyegetett az, hogy az adó dolgát függőben hagyták s tartani lehetett, hogy a nép majd — ha adóra kényszerítik — elkeseredésében a végletekre vetemedik. „Miuden potentiárusnak és istentelen excessariusoknak mind Isten, mind világi törvények ellen élő személyeknek asyluma a limitrophia militia,“ fakad ki a panaszkodó szék.²⁾

Ily körülmények közt ült össze Szépvízen június 18-án Csik-, Gyergyó- és Kászonszék általános gyűlésre, melynél az egyházi nemesek s más székely szabadságot élő személyek beadták panaszukat. Mindenekelőtt kijelentik, hogy véghetetlen s talán végső pusztulására célzó inségeik és nyomorúságaik között is nagy örömuikre szolgál a székgyűlés, mert a főkirálybíró még ez évben nem látták s mint árvák sírtak. Kijelentik a gubernium június 9-i rendletére, hogy békeességben kívánnak élni, de a határőr katonák és tisztek miatt nincs reménységük, hogy a királynő szolgálatában békeességben és belső csendességben maradhassanak, annál is inkább, mert idáig hiába panaszkodtak s a szaporodó sérelmek miatt elkeseredve fakadnak ki: „Ő

¹⁾ A gyergyóiak panasza június 18. Baló István székjegyző fogalmazványa Csik vármegye levéltárában.

²⁾ Kovács Tamás székjegyző fogalmazványa u. o.

felsége szent szándéka ellen alattomban való machinatiókkal, vexákkal, erővel is *militaris iurisdictio* és hadi regula alá *contra nostra privilegia* akarnak vetni, ezért vagy idegen országokba kell emigrálnunk, vagy in nostri *defensam ad extrema* kelletik fejünköt vetni.“ A katonatisztek erőszakossága határtalan, megfogatják, hurcoltatják, befogatják, vasra veretik őket, amint Kozmásan Botos Péterrel és Bánkfalván Bene Istvánnal történt. Öléssel, lelövással, marcangolással fenyegetik, jószágaikat erővel elfoglalják, rebelliseknek szidják, házaikból erővel kiverik. A felfegyverzett határőrök a faluk határát dúlják, behajtott marháikat erőszakosan elveszik, az esküdteket megverik, bezárják, a községi utak gondozásáról nem akarnak tudni, sőt a falu közhelyeit saját tetszésük szerint kezdték felosztani, a lovasnak 2 részt, a gyalognak egyet adván. Márton János gyergyószentmiklósi huszármester nyíltan kérkedett, „hogy őket facultálta méltóságos generális Buccov úr ő excellenciája, hogy aki ellenek szól, annak orrát vágják le vagy egyébként megmarcangolván, magoknak *satisfactiot* vehesenek.“

Minthogy a zavarok okai a tisztek, kívánják ezeknek kivitelét. Panaszkodnak továbbá, hogy szigorú büntetéssel sorozták be, ezért oltalmat kérnek s kívánják, hogy általános gyűlést tartva a királynőhöz fordulhassanak, hivatkozván régi kiváltságaikra. Ha mégis ragaszkodik a királynő a határórság felállításához, akkor ne legyenek idegenek a tisztjeik, hanem honfitársaik, úgyszintén már eleve felebbezésüket jelentik be, ha valami bizottság ez ügyben akaratk ellenére járna el. Sérelmesnek találják, hogy a műveletlen birtokra is adót vetettek ki s költségükön minden megtérítés nélkül drága kvártélyházakat építettek, melyeket a legelőször jött tisztek foglaltak le, úgy hogy azok, kik azután jöttek, magánosokhoz szállottak. A tisztek nem engedik meg, hogy a határőrök nem katonai ügyekben a tisztviselők előtt megjelenjenek, a nem katonát maguk elé idézik s még a szék pecsétes rendeleteit is széttépik.

Nagy sérelem még az is, hogy Carato oda szállásolta be az újonnan érkezett katonákat, ahol már azelőtt is voltak katonák s mert ő és tisztjei sok ártatlan embert bezá-

ratnak, megveretnek, szükséges, hogy mindnyájan, mint „a belbéke zavarói“ eltávolíttassanak. Kérik azért: „A tőlünk kiszakadott atyafiak is, valamint felséges asszonyunknak már nyilvánkozottatott szent szándéka s parancsolatja ellen külön-különbféle ijesztésekkel s ígéretekkel vonattatnak a katonaságra s következendőképén velünk való egyenetlenségre, civódásra, hogy a tökéletes egyesség helyreállíttassék s továbbra való ő felsége kegyelmes parancsolatai állandóképen elfogadtathassanak s teljesíttethessenek, előbbi statusra visszatéssenek.“ Végül könyörögnek, hogy a hivataltól felfüggesztett Boros Ferenc hivatalába visszahelyeztessék.¹⁾

Ugyane gyűlés írt a Bécsben időző Lázár Imrének is. Lerajzolták a szomorú helyzetet s nem titkolták el aggodalmukat: „Nagyon tartunk, netalán magok oltalmazásából rossz dolog következze.“ Elmondják, hogy a rendes katonaság is mennyi erőszakosságot követ el. Az adót a határőröktől nem követelik. „Adná Isten jó végét — sóhajtanak fel — de félünk, addig akadályozzák némely proiectansok felséges asszonyunk szent szándékát, amíg mindnyájunk veszedelme elkövetkezik és teljesedik.“ A katonatisztek néhány határőrt küldöttek Szebenbe, de ezek meggyőződven, miért akarják a fegyvert felvételni, hazatérve fegyverüket visszaadták s másokkal is tömegesen rakatták le. Így történt Kozmásön és Tusnádön; Bánkfalván és Csekefalván is fogy a határőrök száma.²⁾ Ilyen elhányt fegyvert sokat látott Losteiner is Szentmártonon és Kozmásön, midőn ez év júliusában Székelyudvarhelyről Esztelnekre ment.³⁾

Jóllehet a szék e panaszokat a guberniumhoz felterjesztette, az egész szék közönsége nevében a következő újabb feljelentés ment:

„Kénytelenítettünk sok rendben Excellentiátok lábához siránkozva járulnunk iszonyú sok, rajtunk elkövetett kegyetlenségekért, extorsiokért s más egyéb mortificatiokért, most újra is kényszerítettünk s kérjük is alázatosan Excel-

¹⁾ Eredetije Csik vármegye levéltárában.

²⁾ Eredetije ugyanott.

³⁾ Chronologia 619. p.

lentiátokat, hogy ne engedvén végső pusztulásunkra való jutásunkat, országunknak való elhagyását, amint már ezen okok miatt sokan is elhagyták, ezen alázatos instánciánkban tett három kérésünköt, melyért is az Isten megáldja, minél hamarabb megorvosolni:

1. Kéri az adót királyi parancsolat szerént, de sokat extorquáltak regulament ellen a limitrophus tiszt urak, melynek refusio iránt sok rendben instáltunk, most is instálunk, hogy vagy acceptáltassék adóba, avagy refundáltassék.

2. Keményen megparancsolni, hogy limitrophus tiszturak s katonái szegény atyáncfiakat ne rongálják, ne verjék, üldözzék, mivel most is így rongálnak.

3. A szék tiszturainak is megparancsolni, hogy regius urakat denominálni vagy a szék asszesorai közül, kikkel rongáltatunk és extorsioink iránt feleltethessünk.¹⁾

A gubernium mindkét felíratra válaszolt. A június 18-i szépvízi felterjesztésnek a katonatisztekre és Boros visszahelyezésére vonatkozó pontjai miatt megneheztelt s egyuttal azt a választ adta, hogy a tisztek eltávolítása csak a királynő rendeletéből történhetik, Borost pedig szintén a királynő függesztette fel, tehát csak ő helyezheti vissza. Hogy a sérelmeknek elejét vegye, azt is megparancsolta a gubernium, hogy a tisztviselők a népnek ne adjanak okot a panaszra, hanem teljes erővel igyekezzenek a békesség fenntartására.²⁾ Szegény tisztviselők, mintha ők lettek volna a baj okai. A második feljelentés azonban oly súlyos panaszokat tartalmazott, hogy erre a gubernium is szigorú vizsgálatot rendelt el.³⁾ A két év története azonban annyira megtanított, hogy mindezek a rendeletek a tisztek miatt nem voltak teljesíthetők s még ha meg is történt a panasz okának kivizsgálása, orvoslást hiába reméltek a károsultak.

Mig Csíkban a fejtelenség uralkodott s a szegény megszorult tisztviselők, a sokat zaklatott nép egymásután írták könyörgő leveleiket, azalatt Udvarhelyszékben is arról

¹⁾ Csatolva az 1763. júl. 14-i guberniumi rendelethez. Eredetije Csík vármegye levéltárában.

²⁾ A gubernium júl. 11-i rendelete. U. o.

³⁾ A gubernium július 14-i rendelete u. o.

tanácskoztak, mi módon szabadúlhatnának meg a bajból. A nép itt is azt kívánta, hogy nemzetgyűlés tartassék s s ennek határozata terjesztessék az országgyűlés elé, de régi kiváltságik ellenére semmi terhet nem viselnek. Hogy a népet megijesszék, vezetőit Borsai István alkirálybíró, Váradi Ferenc assessort és Simon Istvánt elfogták s egy ideig fogságban tartották.¹⁾

A német tisztek — mint láttuk — Csík békéjét felforgatták, Udvarhelyszéket a tömeges bebörtönözéssel rémületbe ejtették, csoda-e, ha a székely nép tehetetlenül állott. Látszólagos volt minden intézkedés a kedélyek lecsillapítására, hiszen a Kálnoky-bizottság is, mely félévet töltött Háromszéken és Csíkban, tényleg semmi komoly munkát nem végzett, a tisztek féktelenségét fékezni nem tudta s erélytelenségével csak felkavarta a forrongó lelkeket. E bizottság munkája Siskovicsék kinevezésével véget ért. Siskovicsék komolyan láttak munkához s már június 13-án megállapították a régi törvények alapján, hogy a székelyek hadi kötelezettsége miben állott s ennek alapján javasolták, hogy a királynő a határőröket a következő kedvezményekben részesítse: 1. A haza határain túl járjon zsold. 2. Fegyverzetről s hozzávaló felszerelésről a királynő gondoskodjék. 3. A határőrök mentve legyenek minden közmunkától. 4. Míg valamelyik családban a katonaságra alkalmas van, a család a katonai előnyöket élvezze. 5. A határőr adója a rendes adó egy harmadánál több nem lehet. 6. Az altisztek, a dobosok, trombitások mentesek minden adótól. 7. A nemzeti viselet maradjon meg, csak a zeke szegélye legyen sárga. 8. Háború esetén a királynő a határőröknek csak egyik részét rendelje ki. 9. Háború esetén a határőr családja ne fizessen adót. 10. A csatában elesettek özvegyei egész életükben adómentességgel bírnak. 11. Bár előre idegenek lesznek a tisztek, jövőre a hazafiak elsőséggel bírnak. 12. A tábori költségeket a katonai kincstár hordozza. 13. A fő- és altisztek nem zsarolhatják a határőröket. 14. A magtalanul elhalt katona vagyona nem kobozható el, hanem az örökösökre száll.

¹⁾ Szádeczky i. m. 828—835. ll.

A bizottság továbbá javasolta a királynőnek, hogy a határórság csak Háromszéken, Csík-, Gyergyó- és Kászon-székben állíttassék fel, mert e két székből két gyalogezred 600—600 emberrel és 300—300 lovassal kitelik, egyúttal csatolta az 1762-i összeírás eredményét s az összeírt családok adójának mennyiségét is. A felterjesztés azután kiemelte azt is, hogy a bizottság az említett kedvezmények hangoztatásával iparkodik a népet a fegyverfelvételre bírni, de a vonakodókat jobbagysággal kell büntetni. Egy második terv szerint a fegyverfelvételt önkéntes összeírás által lehet keresztülvinni, de akkor a határőr a szék határán is zsoldot kap s adójának felét elengedik. A június 29-én kelt felíratban a bizottság felhatalmazást kért, hogy a még több kedvezményt ígérhessen.¹⁾

E rövid áttekintésből látható, hogy a bizottság mellőzve a hazai törvényeket, mellőzve a székelyek kiváltságait, eléggé előkészítette a határórság rendes felállítását. A tálajt készítették a csiki tisztek is, mert a katonai önkény határt nem ismert. A sok eseten kívül még csak nehányat említünk. Bánkfalvi Bene István június 29-én épen a templomból jött ki, midőn Albrecht százados a határőrökkel elfogatta, a maga szállására vitette, ott a védtelen embert nagy hősiességgel megverte, vérbe keverte s vasra verve küldötte gyalog a szeredai várba. Onnan ugyan nemsokára kiszabadult, de úgy össze volt törve, hogy egy hónapig nem tudott dolgozni. Carato ugyan, midőn a szék panaszt tett, bezáratta az embertelen századost, de ez konokul tagadott, s így a szigorubb büntetés elmaradt. Morgengras hadnagy Csátószegben Jakab István házához szállott s a gazdát kikergette saját házából. Carato azzal nyugtatta meg a panaszkodó széket, hogy Jakab nyugodtan hazamehet, mert a tisztt beengedi.²⁾ Csoda-e, ha többen akadtak, mint pl. Jenőfalván Kósa József, kik a katonákat a fegyver letevésére biztatták.³⁾

¹⁾ Gr. Teleki Domokos i. m. 57. s köv. l.

²⁾ Csikszék a guberniumhoz, Szépvíz, szept. 22. Eredetije Csikvármegye levéltárában.

³⁾ Carato Csikszék állandó törvényszékéhez, Csikszereda, 1763. aug. 11-én írt levelében sürgeti Kósa megbüntetését. Eredetije u. o.

A királynő a Siskovicsék tervezetét először Buccovval közölte, azután megvitatta a főhadi tanács és a kancellária. Ezután jelent meg október 8-án Mária Terézia rendelete. A királyné közli, hogy elhatározta a határórség felállítását, melynek nemcsak a határt kell oltalmaznia, hanem a belbékét is. Határozott szándéka ezt a székely nemzet közt is felállítani, „mely az előbbi időkben viselt háborúkban nem közönséges dicsőséget szerzett“ s mely bárminő kormányforma alatt mind honi törvényei, mind saját intézményei szerint legalkalmasabbnak találtatott. Tudatja, hogy kir. biztosoknak kinevezte gróf Lázár Jánost, gróf Bethlen Miklóst és báró Siskovics József altábornagyot s megrendelte nekik, hogy a határórseget Csikban, Háromszéken és Badoczszékben felállítsák. Mivel úgy értesült, hogy többen, kik a katonáskodásra önként vállalkoztak s az esküt is letették, esküjüket megszegve, fegyverüket lerakták, azoknak, kik ismét felveszik egy hónap alatt, kegyelmet ígér, ha a felbujtókat elárulják. Büntetéssel fenyegeti azokat, kik nyíltan vagy titokban e rendelet ellen vétének. A kik a fegyvert megtartották, azok egy évig adómentességet élveznek.¹⁾

E kir. rendelet szentesítette a törvénytelenül, erőszakosan keresztülvitt sorozást és a fegyver felerőszakolását, pedig e tény nem ad alkotmányos hatalmat a királynőnek, hogy az országgyűlés tudta és beleegyezése nélkül az erdélyi három nemzetből (magyar, székely és szász) egyet erőszakosan kiragadva, rendes katonaságra kötelezzon. Valamint a besorozásban, úgy e rendeletben is Buccov kezének munkája látható.

A kir. rendelet mellékletét képezte a szabályzat is, mely megállapította, hogy 2 gyalogezred 12 századdal és századonkint 300 emberrel és 1 huszárezred 8 századdal és 1500 emberrel állittatik fel, meghatározza azután a zsoldot, gyalogosnak 4 kr. lovasnak 8 kr, a katonai felszerelésre nézve megadja, amit Siskovicsék ajánlottak. A ruha fehér harisnya, fehér mellény, zeke és csákó, az ezredeknek különböző színű hajtókájuk lesz. A határőrök az egy-

¹⁾ Eredetije Csíkvármegye levéltárában.

házi hatóság alatt megmaradnak és az egyházi terheket viselni tartóznak.¹⁾

Buccov jól végezte munkáját Bécsben, keresztülvitte akaratát s most márfismét visszajóhetett Erdélybe. A királynő okt. 14-én küldötte vissza, hogy a gubernium elnökségét átvegye, de a bizottság munkáját ne zavarja.²⁾

A gubernium most már Buccov aláírásával azzal a meghagyással küldötte meg a kir. rendeletet Csikszéknek, hogy a tisztviselők a biztosoknak segédkezzenek, ahová hívják, ott megjelenjenek, rendeleteiket pontosan teljesítsék s hozzák a nép tudomására, hogy a királynő hatalmat adott a bizottságnak teljes szigorral büntetni meg azokat, akik nyíltan vagy titkon a népet ellenszegülésre vagy fegyverlerakásra biztatják.³⁾

Csikszék intézkedett, hogy a királynő rendeletét községenként hirdessék ki, a nép választ hallgassák meg és foglalják írásba. Alcsik néhány községét csatószegei Péterfi Mihály alcsiki assessor járta be. November 18-án, 20-án, 21-én és dec. 1-én Szentimrén, Zsögödön és Szentkirályon volt. A két előbbi község hallgatott, a szentkirályiak közül György István, Ravasz Imre és Szabó Dávid december 1-én azt felelték a falu nevében, hogy csak kénytelenségből, az 500 frt és jószág elvesztés büntetésével való fenyegetés miatt állottak mérték alá, vették fel a fegyvert s tették le az esküt „nem állhatván a sok executorozást s kínzást.“ Mivel hallották, hogy a királynő erőszakkal senkit sem kényszerít katonának, kijelentették: „A fegyvert letettük s jóakaratunkból többször fel sem akarjuk venni, hanem valamint-hogy ez előtt is az Ő felsége szárnya alatt adózással szolgáltuk Ő felségét, ezután is azzal akarunk szolgálni.“ Kíváncsnak tartották, hogy székgyűlés legyen.

November 30-án Szentsimonon Holló Tamás bíró a falu nevében azt mondotta, hogy választ nem adnak, hanem székgyűlést kívánnak.⁴⁾ Ugyanez nap Tusnád is székgyűlést

¹⁾ Melléklet a fentebbi rendelethez Csikvárm. levéltárában.

²⁾ Szádeczky i. m. 336. l.

³⁾ A gubernium okt. 31-i rendelete Csikvármegye levéltárában.

⁴⁾ Szentsimon később írásban adta be következő panaszát:

„1. A falunkban megtiltattunk, hogy hazulról el ne mehessünk 500 frt kemény büntetés alatt.

kivánt, amit a falu nevében írásban is beadtak Urkon Mihály bíró, Lőrincz Mihály íródeák és ifj. Pál István. Csátószeg azt felelte: „Mivel in anno 1762. die 22 julii főkirálybíró urnak ő nagysága parancsolatjából 500 frt büntetés alatt megtiltotta volt a falusbíró, hogy senki a maga házából el ne távoznék, mely után fejünk s jószágunk vesztibe mérték alá kellett állanunk s azután a sok kinzást s executorozást nem állhatván, kételenségből kellett volt elvennünk a fegyvert s be is esküdnünk. De midőn az csikszere dai vár eleibe az hadi tiszt urak által hívattatunk volna, akkor azon hadi tiszt urak, kivált Ernst úr „szabadítának, hogyha adózással inkább akarjuk Ő felségit szolgálni, mint katonasággal, tehát az fegyvert vigyük oda, az honnan felvettük volt s tegyük le, mondván Ernst úr, hogy nem szorult Ő felsége a mi katonaságunkra. És arra mű mind akkor, mind most inkább akarván Ő felsége szárnya alatt adózással, mint katonasággal szolgálni, az fegyvert oda visszavittük, ahonnan elhőztük volt.

De azután is nem szűnván a rajtunk való súlyos kinzás, executorosság, lábainknak megvasaztatása, vállainknak puskával való megterhelése, kételenítettünk volt alázatos instántiánk által az méltóságos regium guberniumhoz folyamodni, honnan való válaszukból értettük az ő felsége kegyes anyai jószándékát, hogy kételenségből senkit sem kíván katonának lenni. Mely válaszukot ezelőtt az szegény szé-

2. Azután üdövel összehívattattunk fejünk s jószágunk elvesztése alatt az megmérettetésre.

3. A megméretés után kényszerítettünk, hogy kiki közöttünk fegyvert vegyen.

4. Azután hivattattunk a vár eleibe, hogy hitünket letennők, de azt nem cselekedtük, holott is adatott oly szó, hogy aki nem akar meghitelni, tessék tehát a fegyvert oda visszavinni, ahonnet elvette.

5. A hitnek letételére mégis kételenítettvén, következtek szoros executorozások, arestomszenvedések, postákra való igen súlyos el nem viselhető szolgálatok, egyszóval éjjeli, nappali kemény szenvedések, melyek által megszoríttatván, kételenítettünk hitünket letennünk, továbbra azért, amint eddig, úgy ezután is híven kívánjuk O felségét az adómegadással szolgálni.

Szentsimonfalvának fegyver nélkül való adózó rendei.”

Eredetije Csikvármegye levéltárában.

künkbe deputált regia commissio előtt is beadtuk volt és ő excellentijárok is helyben hagyták. És így mi, valamint ezelőtt, úgy most is adózással kívánunk az ő felsége szárnya alatt maradni, ez minthogy az ő felsége mostan publicált rescriptumában is úgy vagyon, hogy az kik ezelőtt önként való jóakaratajokból az fegyvert felvették s be is esküdtek volt, tehát egy hónap alatt ismét vegyék fel és esküdjenek újra. De mivel mű ezelőtt is nem önként való jóakaratajunktól vettük volt, úgy ezután is önként való jóakaratajunktól nem akarjuk venni.^a Kijelentették azután, hogy székgyűlést kívánnak.¹⁾

Alcsik másik részébe csikszenzléleki Bocskor János és bánkfalvi Füstös Mihály assessor mentek. November 26-án Szentlélek azt felelte, hogy a kir. biztosok előtt ad feleletet. 27-én Mindszent azt válaszolta, hogy a szék jegyzőjének megfelel.²⁾

Bánkfalvi nemes Füstös István és szentsimoni Endes György assessorok előtt november 28-án a menaságiak felelete következő volt: „Mi nem akarunk katonák lenni, hanem kívánunk ő felségének hív adófizető szolgálai maradni, mint eddig voltunk,³⁾ Ugyancsak említett Füstös István és csikszentgyörgyi nemes Tompos István alcsiki assessor nov. 29-én Csikszentgyörgyön jelentek meg, melynek közönsége székgyűlést kívánt. Bánkfalva nagyrésze határőr lévén, a nem határőrök a rendeletet tudomásul vették, később beadták feleletüket, megtagadván a katonáskodást: „1. Valamедdig egész országunknak s statusunknak egyesülese erről nem lészen. 2. Nekünk soha kedvünk, akaratunk katonaságra nem volt, ma sincs. Eddig is ő felségének adófizetői voltunk s vagyunk s ezután is adófizetői kívánunk lenni. 3. 1762. in octobri csikszeredai vár előtt méltóságos generális Buccov úr ő excellentiája szabadságot adván kapitány Zamler és brigadéros Ernst urak által, hogy a kiknek kedve nincs a katonaságra, nem is erőlteti.“ A mindszentiek december 1-án szintén kijelentették, hogy adóval ezután is szolgálnak, de katonák nem lesznek.⁴⁾

¹⁾ Péterffi jelentése Csik vármegye levéltárában.

²⁾ Füstösék jelentése u. o.

³⁾ Füstösék jelentése u. o.

⁴⁾ Füstösék jelentése u. o.

Füstös István és Potyó Mihály assessor Kozmást dec. 1-ére hívták össze a bíró által s ezt a választ kapták: „Mű, mint eddig, úgy ezután is ő felségének adófizetői kívánunk lenni. Mű jóakaratunkból a fegyvert fel nem vetjük, se hitünket le nem tettük, hanem kételenségből, mivel némelyeket excecutorokkal hajtottak elé, néha idegen székbe való strázsálásokkal, úgy várba való fának, gyertyának ingyen való adásával rá nem vehettek, efelett láttuk, tapasztaltuk, hogy némelyeket keményen megverték. Ezen okokból kellett az fegyverhez nyulnunk.“ Csekefalva dec. 2-án azt felelte: „Minthogy felséges császáruktól és országunk fejedelmitől hűtellel konfirmált privilegiumaink extálnak, úgy eleink katonaságáról s annak zsoldjáról, mi amellől nem recedálunk sponte, hanem alázatossággal instálunk, abba manuteneáltassunk, azok mellett készek lévén katonaságra, de hogy adózzunk is, katonáskodjunk is, tőlünk ki nem telhető. Különben pedig mint eddig, úgy ezután is adófizetéssel készek vagyunk ő felségét szolgálni.“ Szentmárton szintén panaszkodott, hogy erőszakkal állították mérték alá; adót szívesen fizetnek, de nem katonáskodnak.¹⁾

Balázs Sámuel és szépvízi Szóts Péter nemesek, felsíki assessorok, november 29-én Szentmihályra mentek, hol a község kijelentette, hogy az adót szívesen fizetik, de katonaságra nem adják magukat. Akik a fegyvert felvették, panaszkodtak, hogy erőszakosan vétették fel a fegyvert. Vacsárcsi 30-án hasonló feleletet adott Lázár András házána l s még arra is hivatkoztak, amit Buccov a szeredai vár előtt mondott s mivel a fegyvert nem vették fel, ahhoz tartják magokat. Ugyane nap Göröcsfalva is hasonló nyilatkozatot tett Kósa Jakab bíró jelenlétében. Akik a fegyvert felvették, azok felemlítették azokat az ígéretek, melyeket a fegyver felvételnél tettek (nemes só, az ország határain belől i katonáskodás) s megvallották, hogy csak az erőszak miatt vették fel a fegyvert. — Hasonlóan felelt ugyane napon Rákos is Antal János bíró házána l, de a tett fenyegetésből és ígéretekből többet soroltak fel. „Bandurokkal félytettek minden jószágainktól, hogy kifosztattattunk, nemes

¹⁾ Füstösék jelentése Csíkvármegye levéltárában.

emberektől nem függünk, királybiránk a nemességből nem leszzen, nemes sőt adnak, Csíkból soha ki nem vite-tünk, több efréle ígértekkel tentáltattunk. Egy szóval va-lamit ígyírt a kapitány úr hite betételével, semmiben elé nem mehettünk, eztet észre vévén, így tettük le a fegy-vert“. Madaras Horvát Péter bíró házánál szintén hajlandó volt adófizetésre. Ugyane nap Karczfalva Lukács Mátyás házánál, december 1-én Szenttamás Bőjte Imre házánál és Szentdomokos Bőjte János házánál késznek nyilatkozott adót fizetni, de nem akart katonáskodni.¹⁾

Felcsik többi községeibe borzsovai Egri József ment ki. Delne nov. 29-én kijelentette, hogy adót fizet, de kato-naság nem kell, különben aki katona akar lenni, azt nem tartóztatják. Ugyane nap Pálfalva még a Buccov szavaira való hivatkozással toldotta meg a delnei feleletet. Hason-lóképen válaszolt Csomortán Ferencz Fülöp bíró házánál. Csobotfalva a választ a kir. bizottság előtt akarta meg-mondani. 30-án a szentmiklósiak is feleltek Becze Antal szépvízi, Mihály Imre szentmiklósi és Balog Máté borzso-vai bírák előtt: adót fizetnek, de nem katonáskodnak, mert nem akarnak a székelységtől elszakadni. Várdotfalva nevé-ben dec. 1-én Márton Tamás, Balázs Ferenc, Márkos György, Rancz Albert és Márkos János adtak feleletet: „Mű az ő felsége eddig való szolgálatjában akarjuk maradásun-kat, mert mi katonaságra elégtelenek vagyunk, főképen külső helyekre, mivel az mű helységünk terméketlen és erős dolog kívánó, adósság sok az nyakunkon s gyermekein-ke nagy gonddal tartjuk“. Taplocza Gergely Jakab bíró házánál egyelőre nem nyilatkozott, mert hirtelen nem tud-uak válaszolni, hanem midőn Egri Madéfalván volt, utána küldötték a következő feleletet: „Minthogy mi anno 1762. hivattattunk elé mérésre 500 frt, fejünk s jószágaink el-vesztése alatt főtiszt urunk ő nagyságától, ezen nagy bün-tetésnek eltávoztatásáért engedelmeskedtünk, elé is men-tünk kételenségből, nem pedig önként való jóakarattunkból. Mű nem értettük az katonaságnak mivoltát, hogy ő felsége csak azokat kívánja, akiknek jóakarattok volna az katoná-

¹⁾ Balázsék jelentése Csík vármegye levéltárában.

sághoz s magunk hazánkból ki nem vitetünk, hogy ő felsége országiba mindentüvé, azhová kívántatik. — Mi azért mindezekre elégtelenek vagyunk, mert mű más helységekről hordjuk kenyerünket, hanem mint annakelőtte szolgál-tuk ő felségit adófizetéssel, ezután is ügyeksztünk teljes tehetségünk-ből ő felséginek szolgálni nem pedig fegyverrel, hanem adófizetéssel.* Csicsó és Madéfalva szintén úgy nyilatkoztak, hogy adót fizetnek, de nem katonáskodnak.¹⁾

A kászoni és gyergyói feleleteket nem kaptam meg, de már a közölt válaszokból megállapítható, hogy 1. az összeírásra és megmérésre szigorú büntetéssel kényszerítették a népet, tehát szó sem volt arról, hogy önként jelentkezzenek. 2. a besorozattakra ráerőszakolták fenyegetéssel, bántalmazással a fegyvert, 3. Buccovnak a szeredai vár előtt mondott szavaira tömegesen visszaadták a fegyvert oda, ahonnan kapták, 4. a nép hajlandó volt adót fizetni, de katona nem akart lenni. Bátran kimondhatjuk, hogy a csíki faluk vallomásában a fegyverfelvétel előzményei és lefolyása is benne vannak. Jól tudta ezt maga Buccov is s azért első sorban őt terheli a felelősség, hogy Siskovicsék jó formán teljhatalmat kaptak, hogy a besorozottakból a határőrséget felállítsák s nevüket a madéfalvi vérfürdővel hirhedtté tegyék.

¹⁾ Egri jelentése Csík vármegye levéltárában.

III. FEJEZET.

A Siskovics-bizottság kiszállása, a felesketés és zászlószentelés Gyergyószentmiklóson dec. 18-án. A madéfalviak, rákoslak és madarasiak menekülése. A madéfalvi asszonyok és gyermekek kiűzése. A bizottság tárgyalása a Szalonkába menekültekkel Dánfalván dec. 29—31. jan. 1. napjain. A bizottság 1764. jan. 2-án Taploczára megy. A háromszékiek és kászoniak megérkezése. A tömeg bevonulása Madéfalvára jan. 5-én. Sikertelen tárgyalások. A jan. 7-i vérfürdő. A határőrség felállítása és szervezése. A bűnügyi bizottság kiszállása Csíktaploczára, a vallatások. Lázár Imre és fia ügye. A csiki papság. Zöld Péter és Beke István sorsa.

Mária Terézia október 8-i nyílt parancsával a kocka el volt vetve. A királyné Siskovicsék ajánlatai közül az első fogadta el, mely szerint a székelységet a törvények erőltetett magyarázásával határőrszolgálatra lehet szorítani s rendeleteit a Szebenben levő Siskovicséknak is megküldötte. A bizottság november 1-én vette tárgyalás alá a királynő parancsát, azután átiratot intézett a guberniumhoz, hogy a határőrségre vonatkozó rendeletét a bizottságnak is küldje meg s ülésére a főhadi biztost Zaunert is meghitta. A tárgyalások Szebenben 2-án, 3-án és 5-én, Gyalakután gróf Lázár János birtokán 7-én és 18-án folytak. — Végeredményképen a királynő ígérte kedvezményekhez még azt kívánta Bécsből, hogy a határőrök adójának felét engedjék el, továbbá a tiszti lakások építkezésénél a nem határőrök is részt vegyenek a terhek hordozásában, az szükséges anyagok és munka árát a szék alapja fizesse, ugyanez gondoskodjék a fenntartásról s járuljon hozzá a fuvarozás költségeinek hordozásához, egyuttal jelentette a királynőnek, hogy a szükséges katonai szabályzatot elkészíti.¹

¹) Gróf Teleki Domokos i. m. 76—79. II. Benkő i. m. 538—542. II.

Siskovics és társai november 20-án Székelyudvarhelyre, 23-án Csíksomlyóra érkeztek. Másnap a tervezett katonai szabályzatot németről magyarra fordították s javították. Elhatározták, hogy mind Carato alezredest, mind báró Bornemissza Pál főkirálybirót tudatják arról, mi a bizottság célja, kikből áll, miféle királyi rendeleteket kapott stb. Carato és Bornemissza is csatlakoztak a bizottsághoz, mely 50 Kálnoky-huszárral fedezete alatt december 26-án Dánfalvára, 27-én pedig Gyergyószentmiklóssra érkezett s azonnal munkához látott. A biztosok 28-án magok elé idézték Sikó József gyergyószentmiklósi főesperes-plebánost, ki a határőrség felállításában 1762. óta kiváló tevékenységet fejtett s miután buzgóságáért megdicsérték, felszólították, hogy a papságot erélyes közreműködésre bírja. 29-én a a község fegyveres és nem fegyveres lakói a kiadott szigorú parancsra megjelentek a törzstiszti lakás udvarán, hol Okelli gyalogság és két ágyú volt. Erre előléptek a biztosok s előadták, hogy „ő felsége az előtte mindenekfelett kedves Erdély lakóival anyai szeretetét éreztetni s azonsok nyomornak, mellyel e tartomány látogatott, mennyire emberi erőtől függ, elejét venni kívánván, eltökélte magában, hogy nemzeti vagy határ-katonaságot alakítson s e végre a kinevezett biztosokat saját kezével s pecsétjével megerősített nyílt parancscsal látta el, méltóztatván azonseregnek úgy kötelességét, valamint a nekik adandó hasznokat és javadalmakat tudtul adni, miket a legott felolvassandó kir. nyílt parancsból azonnal megérthetnek.“¹⁾ Ezután felolvasták a nyílt parancsot, soronként megmutatták a felállított népnek, mire előlépett egy gyalog és két lovas tizedes s a parancsot kérték latin és magyar szövegben. Ez megtörténvén, a bizottság kijelentette, hogy „többé nem tetszésektől függ katonákká lenni, vagy nem, mit az ősi gyakorlat s a századokon át megerősített törvények tőlők a legszigorubban kívánnak s a választott fejedelmek alatt önkényt teljesítettek. Annál nagyobb büntetésre tennék hát magokat méltókká, ha kegyes fejedelem-asszonyunk legkegyelmesebb parancsa iránt illő előzékenységgel nem vi-

¹⁾ Gróf Teleki i. m. 84. l.

seltetnénk. Erre ösztönzik őket azon kitűnő javadalmak, melyek által ő felsége a székelyek állapotját az eddiginél sokkal kedvezőbbé tette. A bizottság nem kételkedik, hogy a szabad székely bir annyi hűséggel és okossággal, hogy a jót a rossztól megkülönböztesse s ennél fogva teljes készsége által ő felsége bővebb kegyelmét kiérdemelje. De ha mindamellett volnának némelyek, kik akár a népet baltanácokkal az egyenes útról eltántorítanák, akár ő felsége legmagasabb rendeletének ellenszegülnének, az ilyenek ellenkezése és alaptalan mentegetőzései által a bizottság nem fogja magát munkálatában feltartóztatni s nem tekintve a törvény formását, ellenök a legrövidebb eljárást követi s őket a törvényszabta büntetéssel fogja illetni. Ha a hazai törvények a fegyvergyakorlatra meg nem jelenőkre halált szabnak, mennyivel nagyobb büntetésre méltók azok, kik a katonaságtól, melyre születtek s melyre teljes joggal kötelesek, merőben elvonják magokat. Minél fogva mindenki intetik, ne tegye ki magát a bizonyos veszélynek s ne vonja magára az ő felsége által ezen bizottságnak tulajdonított hatalmat*.¹⁾ A nép azután parancsot kapott, hogy az új összeírássra mindenki jelenjen meg, hogy századokba beosztható legyen.

November 30-án a bizottság Tekerőpatakra ment, hol a kilyénfalviak is megjelentek s a gyergyószentmiklósi jelet ismétlődött. Ugyanitt a bizottság elé jött a gyergyói papság is, melyet a parancs felolvasása után közreműködésre kértek fel, mit a papság megígért. A parancs felolvasása folyt az után a többi községekben, dec. 1-én Csomafalván az odarendelt alfalviak és újfalviak előtt, 2-án Szárhegyen a ditróiak előtt. Mivel a remeteiek vonakodtak, a főkirálybíró kiszállott, értesítette ő felsége parancsáról, mely azután 3-án előttük Gyergyószentmiklóson felolvasatott.

Miután a kir. parancs kihirdetése minden községben megtörtént, 5—16-ig Rehm hadbiztos elkészült az összeírással, mely az illetőnek nevét, korát, állását (nemes, lófó), házát, földjeit, gyermekeit foglalta magában. Ezalatt meg-

* Gróf Teleki i. m. 84., 85. li.

történtek az előkészületek a zászlószentelésre, még két ágyút berendeltek, a határőröket a legszükségesebb mozdulatokra megtanították s halállal fenyegették, ki a szentelés napján gyanus szót mer szólni.

December 18-ára a gyergyai határőrök begyűltek Gyergyószentmiklósról s ott a falu melletti nyílt mezőn katonás rendben állították fel az Okelli-századok jobb- és balszárnya közé, középen a gyalogok, a szélen a huszárok, az egésznek két szárnyán a Kálnoky-huszárok foglaltak helyet. A felállítás után a biztosok a hadi tisztok s a szék jelenlétében megsejlelték a sereget, azután bementek az örmény templomba, mely e szertartásra alkalmasabb volt, odavitték a két új zászlót, s egy, e célra készített asztalra letették, mely mellett a két zászlótartón kívül négy tiszt állott. Carato tisztársaival az oltár jobb- és baloldalán foglalt helyet. A misét Sikó József főesperes-plebános mondotta, ki hű szolgálataiért érdemjelt kapott. Mise után a zászlótartók kibontották a zászlókat s az oltárhoz léptek, hol Sikó megáldotta. A közönség ezután távozott a templomból s a felállított katonák előtt következett a szegbeverés. Az első három szeget a Szent Háromság tiszteletére Sikó verte be, a negyediket Siskovics felesége Harukker Borbála, az ötödiket egy huszárhadnagy felesége, kettőt gróf Lázár János, egyiket a székely nemzet dicsőségére, a másikat „A királynő szeretete” jelisével, kettőt gróf Bethlen Miklós az egész Erdély fejedelemség dicsőségére, Siskovics szintén kettőt a katonai Terézia-rend kis keresztjének s az elnöknek és hadi tanácsnak dicsőségére, Bornemissza főkirálybíró a két Csik, Gyergyó és Kászón székely székek diszére, Halmágyi egyet az erdélyi kir. gubernium diszére, a másikat „Az ellenség félelme” jelisével, Rehm hadbiztos ő felesége diszére, Carato a főparancsnok (Buccov) diszére. Ernst alezredes a magyar nemzet dicsőségére, Turi István alkirálybíró és Baló István székjegyző a székely nemzet dicsőségére. Ezután a parancsnokló Winter, gyergyószentmiklósi százados, parancsot kapott, hogy a zászlókat a zászlótartóknak adja át. Ennek megtörténtével Sikó a katonákhoz beszédet tartott, melyben a zászló jelentőségét fejtegette, valamint azt, mily hűséggel és kitartással kell alatta har-

colniok. Azután Siskovics felolvasta a hadi szabályokat s a határőrök letették az esküt. Most gróf Lázár János tartott beszédet, figyelmeztette a katonákat, hogy esküjüket ne feledjék s rámutatott azokra a súlyos büntetésekre, melyek az esküszegőket érik. A közönség gr. Lázár beszéde után visszatért a templomba Tedeumra, ezután Sikó a szentséggel ünnepélyes áldást adott a felesküdt katonákra. A szertartás végével a határőrök haza mentek, a kir. biztosok pedig a tisztekkel s a szék tisztviselőivel együtt a törzstiszti szállásra mentek, hol lakomát tartottak.¹⁾

A zászlószenteléssel a határőrség tényleg életbe lépett s a bizottság a határőrséget a községenként kihirdetett rendeletében következőképen szabályozta: 1. Minden egyházhelyes nemes és szabad székely (lófő, gyalog) akár irták be, — akár nem, — katonai hatóság alá kerül s a tisztek parancsot kaptak, hogy gyalog századonként 250, húszárónál 150 személyig minden alkalmas embert besorozzanak. Az elhaltak helyét a számfelettiék pótolják. Ha egy háztól többen vannak heirva, egy rész hon marad. A tisztek ennek alapján a fegyverhordozásra kötelezetteket négy osztályba sorozták: *a)* fegyveresek, *b)* számfelettiék, kik még fegyvert nem kaptak, *c)* utódok, kik még fiatal koruk miatt nem alkalmasak és *d)* rokkantak. 2. Jobbágy csak úgy sorozható be, ha igazolja, hogy szabad székely. 3. Vagyoni viszonyok miatt a húszár gyalogos és viszont a gyalogos húszár lehet a parancsnok beleegyezésével. Az ellenszegülőt halálos büntetés, a szökevényt jószágvesztés fenyegeti.²⁾

Gyergyó után Csíkra került a sor. A kir. biztosok Bornemissza főkirálybíróval, Bors Lázár alkirálybíróval, Sándor László kir. adószedővel és Balázsy Ádám helyettes alkirálybíróval az Okelli-gyalogok, Kálnoky-huszárok és az ágyuk fedezete mellett Felcsikra jöttek s d. cember 26-án Szenttamáson a szentdomokosiak és jenőfalviak előtt a kir. parancsot felolvasták, de másnap, amíg az összeírás folyt, arról értesültek, hogy a madéfalvi férfiak feleségüket és gyermekeiket hátrahagyva a csomortáni Szalonka-völgybe

¹⁾ Benkő i. m. II. k. 544—547. l.

²⁾ Gr. Teleki i. m. 87, 88. ll.

mentek, mely a községtől egy óra járásnyira a szépvízi határ közelében van. A bizottság erre Zöld Jánost küldötte Madéfalvára azzal a rendelettel, hogy a szökevények 24 óra alatt térjenek vissza, mert a határország alól nem vonhatják ki magokat, különben a hon maradt asszonyokat és gyermekeket is kiűzik a faluból, házaikat lerontják s vagyonukat elfoglalják. Azonban a madéfalviak példáját a rákosiak és a madarasiak is követték, mire a biztosok fej- és jószágvesztés büntetése alatt megtiltották, hogy valaki a menekülteket befogadja vagy nekik élelmet adjon, azonkívül minden szökevényre egy aranyat tűztek ki. A falusi birákat kötelezték, hogy a községben lappangókat fogassák el s ne engedjék, hogy a szökevények valamit magokkal vigyenek.

Mivel Zöld János csak 4 fegyveres határért talált Madéfalván s a parancsot csak az asszonyokkal, gyermekekkel közölhette, a biztosok Balázsy Ádámot küldötték Szalonkába, hogy megismételje a Madéfalván kihirdetett parancsot. December 28-án Dánfalvára mentek, s mert a madéfalviak közül senki sem tért vissza, egy Okelli-féle századot küldöttek Madéfalvára, hogy előbbi fenyegetését teljesítse, az ott maradt asszonyokat és gyermekeket kergetse ki a faluból. A katonaság a kiadott parancsot szigorúan hajtotta végre és a siró asszonyokat, didergő gyermekeket tűzhelyük mellől űzte ki a csikorgó hidegbe. Némelyek — mint a hagyomány tartja — a disznóólba bújtak de onnan is könyörtelenül kizavarták őket s a hóborította mező megtelt a jajgató asszonyokkal s a fájdalomosan siránczó gyermekekkel, kiket még azzal fenyegettek, hogyha a férfiak nem térnek vissza, a házaikat is lerontják. Ugyanakkor a biztosok Bornemissza főkirálybirót és Sándor Lászlót a csikszeredaikhoz küldötték, mert ezek hír szerint meg akartak szökni s megrendelték Bornemisszáéknak, hogy Csikszeredából menjenek a Szalonkába, kegyelmet ígérve a visszatérőknek, szigorú büntetést a távollévőknek.

December 30-án visszajött Balázsy Ádám is azzal a felelettel, hogy az elbujdosottak nem akarnak katonák lenni, míg fel nem mentik, vissza sem térnek s nem hitték el, hogy miattuk ártatlan feleségöknek és gyermekeiknek is

kellene szenvedniök. A biztosok kérdésére kijelentette Balázs, hogy a nép nem nevezte meg szószólóit, hanem beküldötték a szék egyik lovas hajdujától kérésüket, melyben régi kiváltságaikra támaszkodva kétséghevonják, hogy a királynő akaratok ellenére erőszakosan katonákká akarja tenni, kijelentik továbbá, hogy semmi fenyegetés sem tudja rávenni, hogy a bizottság előtt megjelenjenek. Tiltakoznak minden törvénytelenység, kár és sérelem ellen, mert a megmérésre és összeírásra szigorú büntetés alatt erőszakolták, ők továbbra is csak adót kívánnak fizetni, úgyszintén azok is, kiket rákényszerítettek a fegyver felvételére. Ha választ nem kapnak, a királynőhöz folyamodnak.

Annyira önérzetes volt e hang, hogy a bizottság megrettent s nyomban Háromszékről két század Okelli-gyalogost és Udvarhelyszékről szintén két század Trautmansdorff vasas németet kért. Azalatt megérkezett Bornemissza főkirálybíró is, aki a szeredaiakak nyugalomban találta, onnan felment Delnére s innen Bors Lázár alkirálybíró a Szalonkába küldötte, de a nép azt felelte, hogy a bizottságtól várja a válasz, a katonaság felvételére ne is próbálják rávenni. Bors e válasszal visszatért, de este 7–8 ember kereste fel őt s a főkirálybíró azzal, hogy a választ januáriusig várják, mert már megunták a hidegben nyomorogni, de katonák nem lesznek.

Januárus 1-én a népnek egy új küldötte jelent meg a bizottság előtt. Az illető a szépvízi erdőbe ment fáért s az oda menekültek átadták neki a bizottsághoz szóló ellenmondást, melyben hivatkoznak arra, hogy bár a királynő nem kívánta az erőszakot, a bizottság mégis Gyergyóban erőszakot használt, s úgy látszik, a székely kiváltságokat akarja megsemmisíteni. A „Megváltó kinszenvedéseire kényszerítik“ a bizottságot, hogy az ilyen erőszakot akadályozza meg. Hajlandók adót fizetni, de nem akarnak katonáskodni; akik önkényt vették fel a fegyvert, azokkal a bizottság tetszése szerint járhat el. A küldött ittas volt s azért másnapra is a bizottság elé idéztetett, ahol elbeszélte, hogy az alcsikiak és felcsikiak egymáshoz közel vannak és gyakran tanácskoznak. A bizottság azt izente, hogy a visszatérők kegyelmet nyernek, de a távolmaradottak sem ke-

rülik ki a büntetést. Mig erről tárgyaltak 2-án, megjelent egy madéfalvi határőr egy borzsovai emberrel, s előadta, hogy némely madéfalviak szeretnének visszatérni, ha kegyelmet kapnak. Elmondotta azt is, hogy a nép vezetőjének Boros Ferencet és Beke István délnéi plébánost tartja. A bizottság erre a kegyelmet biztosító levelet megadta s különös kedvezményt ígért azoknak, kik a vezetőket kézre adják.¹⁾

Januáriu 2-án a biztosok Dánfalváról Taploczára mentek, hogy közelebb legyenek. Itt kapták másnap azt tudósítást, hogy a háromszékiek a csikiak felkérésére tömegesen készülnek, sőt az udvarhelyszékiek csatlakozása is remélhető, ezért felszólították gróf Mikes Antal háromszéki és ifj. Dániel István udvarhelyszéki főkirálybírókat, hogy a lakósokat csendesíteni s a Csikba való jöveteltől visszatartani ügyeljenek. Udvarhelyszéken sikerült is, de Háromszéken nem. Az e hó 2-án Csikba indult Okelli-féle század már mintegy 800 főnyi háromszékivel találkozott, akik lovon, gyalog, puskával, karddal, dárdával, vasasbottal és doronggal felfegyverkezve vonultak Csik felé.²⁾ Mihelyt a bizottság jövetelükről értesült, azonnal eljök küldött és szigorú fenyegetéssel szólította fel a visszatérésre.³⁾ A felszólítás nem használt, a tömeg tovább haladt. Csatlakoztak hozzá a kászoniak is és együtt Menaságujfaluból egy huszártól arra kérték a bizottságot, hogy hagyjon fel tervével, mert a nép tömeges kibujdosásától lehet tartani s csak azért jönek tömegesen, hogy panaszukat a csikiakkal együtt adják elő, „mihez képest a mindenható Istenre kérik a bizottságot, hogy ne vegye ezt nekik rossz néven, mert -- miként megértendi -- semmi rosszat keblökben nem forralnak.“

Januáriu 4 én megérkezett a két század Trautmansdorf vasas német s a biztosok Szépvízre rendelték a nép szemmeltartására. Ezalatt a Kálnoky-huszárok ott portyáztak és Boros őrmester jelentette, hogy az erdőről Szép-

¹⁾ Gróf Teleki i. m. 89—96. II. Benkő i. m. II. k. 548. l.

²⁾ Gróf Lázár János Bajtay püspöknek 1764. jan. 9. Benkő i. m. II. k. 550. l.

³⁾ Heidendorf i. m. 131. l.

vizre akarnak lejöni s a kérelmek készítője szépvízi Szócs Péter. Ugyanaz nap az erdőn levő bujdosók be is jöttek Szépvízre s ott a vasas németekkel barátkoztak. Egy Kálnoky-ezredbeli hadnagy, akit oda küldöttek kémszemlére, figyelmeztette őket, hogy az ágyuk elé ne menjenek, de elkéservedve azt felelték, hogy az ágyukig s azokon keresztül is készek menni. E jelentésre a bizottság megszeppent s a taploczai kápolna mellé 4 ágyút szegeztetett ki, hogy készen legyen az eshetőségre, de a nép nem támadott, hanem 5-én a háromszékiekkel és kászoniakkal Madéfalvára vonult. Losteiner az egybegyűlt székelyek számát ötezerre teszi. A vasas németek körülportyázták a Madéfalvára menő tömeget, de fegyveres beavatkozásra nem volt ok.

A nép azért szállott meg Madéfalván, hogy a bizottsághoz közelebb legyen, de ez az ellenszegülést vakmerőségnek nevezve, szigorú rendeletet küldött, hogy nyilatkoztassák ki, hajlandók-e a kir. parancsot meghallgatni vagy nem. Egyuttal megparancsolták a madéfalviaknak, hogy idegeneknek szállást ne adjanak s azoknak, kik a zavar okozóit kiszolgáltatják, kegyelmet és pénzbeli jutalmat ígérték, a háromszékieket pedig figyelmeztették, hogy azonnal térjenek haza, mert csak így kerülhetik el a veszedelmet, mely őket és vagyonukat fenyegeti. E rendeletet Bornemissza főkirálybíró vitte magával Madéfalvára. Január 6-án madéfalvi László József és kökösi Nagy József jelentek meg a bizottság előtt s arra kérték, hogy mivel az ünnep (vizkereszt) miatt részletes kéréssel nem járulhatnak, várjanak a biztosok más napig, amikor könyörgéseikkel lábaikhoz borulnak. „Holnap 8 órakor megkapjátok a feleletet“, válaszolták a biztosok. A nép nyugton maradt, várva a következő napot s azalatt Taploczán hóhércmunkára készültek.

A biztosok érezvén azután a vérfürdő bélyegét, azzal mentegették magukat, hogy tartottak az udvarhelyiek csatlakozásától, mely esetben a felingerült népnek áldozatai lehettek volna. Igaz, hogy a nép száma jóval túlhaladta a katonaságét, de hogy fegyveres ellenállástól nem lehetett tartani, műtatta a nép magatartása a vérfürdő alatt, midőn minden komoly ellenállás nélkül tömegesen engedték magukat lemészároltatni. Így a vérfürdőt semmi mentegőzés

sel nem lehet indokoltá tanni s az előidézőkre örökös szégyenbélyeget sűtött.

A bizottság tagjai: Siskovics, Lázár és Bethlen tanácsot tartottak s mivel Siskovics és Bethlen Lázárral szemben a fegyveres beavatkozásra szavaztak, szótöbbséggel elhatározták, hogy a kért haladékot nem adják meg, hanem a népet fegyverrel veretik szét. Siskovics altábornagy Perszena századossal Madéfalva fekvését kikémleltette s Carato alezredesnek parancsot adott, hogy az Okelli ezred zászlóaljával (1000 ember), a Trautmansdorf vasasokkal (300 ember), Kálnoky-huszárokkal (50 ember) és két ágyúval 7-én hajnalban a falut támadja meg, az ellenállókat, különösen a háromszékieket vágassa le, a többijt kergetse szét, ha szükség, a falut gyűjtassa fel. Carato a parancs alapján még 6-án este rendelkezett: a katonaság parancsot kapott, hogy ne feküdjék le, hanem minden percben legyen készen az indulásra, de úgy, hogy a szállás-gazdák semmit se gyanusítsanak. Éjfél után a hóhérmunkára kirendelt fegyveresek megindultak s közöttük, amint Heidendorf és Losteiner beszélük, ujonc székely határőrök is voltak, talán csak azért, hogy nézői legyenek a katonai hősiességnek.

Mély csend borult Madéfalvára, sok száz embernek utolsó éjszakája. Január 6-án a bizottság válasza után a nép vezetői abban a házban, mely ma is megvan a község háza mellett s Székely Mihály tulajdona, tanácskoztak s tanácskozás eredményéül kérelmüket megszerkesztették, — azután nyugalomra tértek.

Carato a katonaságot négy részre osztotta, egy ágyút s a gyalogság egy részét Csicsón át az Olt jobb partjára küldötte. Ez a csapat körülvette a főutcát s az ágyút a fő utca felett uralkodó magaslatra a kápolna szomszédságában állították fel. A gyalogság másik része egy ágyúval a Taploczára vezető utat állotta el. A vasas németek a Vargaszegből Szépvízre, a huszárok a Rákosra vezető úton foglaltak állást. Hajnali 4 órakor megdördültek az ágyúk, a nép halálra rémülve futott ki az utcára. — Az első ágyúgolyó egy szobán át, hol egy kemencét s egy gyermekbölcsőt zúzott szék, a mellékszobában az alá az ágy alá

repült, melyben Csorja ügyvéd, a háromszékiek egyik vezetője, feküdt. Ez rögtön felugrott s az ágyúszó hallatára felkiáltott: „Az Istenért mi ez?”

A vezetők hamar kegyelemkérő levelet irattak Boros Istvánnal s abból a házból, hol előző nap tanácskoztak, megindultak utolsó útjokra. Boros a levelet egy fehér kendővel együtt hosszú póznára tűzte s társaival együtt, kik fehér kendőt lobogtattak, a Vargaszegen átvezető utcán az országút felé tartott, hol a parancsnokot gyanitották. Alig ért a küldöttség az országútra, megszólaltak a katonák fegyverei, a legelső áldozat maga Boros volt s követték társai is. Ezzel megkezdődött a mészárlás.

Mig a vezetők vérükkel pecsételték meg hazaszeretüket, azalatt a nép megkísérlette a menekülést. Egy része Udvarhely felé futott, más része Taploczára menekült, a legnagyobb rész azonban Szépvízen át Gyimes felé vezető úton akart megszabadulni. Az Udvarhely felé menekülők csakhamar a katonák puskái elé kerültek, ott veszték, akik pedig az Olt jegén akartak átmenni, azokat a beszakadt jég temette a hullámsírba. A Gyimes felé menekülő legnagyobb rész, csikiak és háromszékiek, a vasas németekre bukkant s itt volt a legnagyobb mészárlás. A katonák már előbb parancsot kaptak, hogy a háromszékieket nem kell ki-mélni. A vasasok azt kérdezték a menekülőktől, hogy ki háromszéki. A legtöbben azt hitték, hogy a háromszékiek kegyelmet kapnak s azért tömegesen kiabálták, hogy ők háromszékiek. A vasasok erre három, három, három kiáltással három csapást mértek a szerencsétlenek fejére; több nem kellett, a halál megadta a kegyelmet. Ezalatt a gyalogság mindkét felől behatolt a faluba s ott talált férfiakat részint leölte, részint megsebesítette és elfogta.

Toll nem tudná leírni azt az öldöklést, melyet a katonaság rendezett a felgyújtott házak lángja mellett. Vargaszeg majdnem teljesen leégett, a falú utcáit s a Vargaszeg körüli mezőt az elesettek s a jajgató sebesültek töltötték meg. Hihetetlennek látszik, mennyire nem védte magát a nép; mindössze egy huszárhadnagy és egy vasas német kapott könnyebb sebet s egy lovat lőttek le; a székeltek, bár nagy részük fel volt fegyverkezve, a legnagyobb öldöklés

közepette is azt kiabálták, hogy senki se álljon ellen, még ha mindnyájuknak is el kell veszniök, mire a többiek a magokkal hozott fegyvereket elhányták s jóllehet a meghódolás jeléül fehér kendőt lobogtattak, a dühös katonák martalékai lettek. Érdekes, hogy Carato a biztosoknak tett jelentésében a népet ellenállással vádolja, ami a felhozott sebesülésekből következőtelve teljes valótlanság.¹⁾

Reggeli 9 óra vetett véget a rémes gyilkolásnak, de azért a rablás, fosztogatás még tartott. A mezőt az elesettek hullái borították, az életben maradtak egy része menekült, de sok sebesült pusztult el az erdőben. 29 sebesült a csiksomlyói kolostorban keresett menedéket s ott Mihályfi Antal háztönök kötözgette szerzetes társaival sebeiket. — Több, mint 400 foglyot a szeredai várba kísértek, ahonnan azonban a csikiakat, kivéve községenkit 3—3 embert, szabadon bocsátották, csak a háromszékieket tartották vissza. A bizottság egyuttal szigorú parancsot adott ki, hogy a csikiak haza térjenek s a parancshoz alkalmzkodva szolgálatukat teljesítsék. A háromszékiek ellen a következő tilalmat adta ki: „A csikiak közül továbbá senki se merészeljen egy háromszékit is házába fogadni, vagy azoknak élelmet szolgáltatni halálbüntetés terhe alatt, sőt hasonló büntetés terhe alatt kötelesek őket, akárhol találják, megkötni és kötve a bizottsághoz vezetni.”²⁾ Férjeik távollétében az asszonyok kötelesek e rendeletet tudtul adni.

Az elesettek számát pontosan megállapítani nem lehetett. Sokan pusztultak el az erdőn, sok fulladt az Olthá, sokat hánytak be a hidról az Olthá, sokat vittek haza titokban. Maga a bizottság, mely január 12-én a gubernium útján beszámolt a madéfalvi eseményekről, nem említi a halottak számát, mert ezek a tágas mezőn nem voltak megszámálhatók. Nem, mert nem akarták, érdekükben állott a halottak valószínű számát elhallgatni. Losteiner az összes halottak számát 183-ra, Benkő 186-ra teszi.³⁾ Heidendorf

¹⁾ Gr. Teleki I. m. 97—102. II. Benkő I. m. II. 549. I. Losteiner Chronologia 628—631. p. Heidendorf I. m. 182—183. II.

²⁾ Losteiner Chronologia 634. I.

³⁾ Gr. Teleki I. m. 102—103. II.

⁴⁾ Losteiner Szent-Ferenc rend. erd. tart. tört. 182 I. Benkő I. m. II. 549. I.

szerint, kinek a Siskovics-bizottság egyik tagja Halmágyi beszélt el az esetet Brassóban, azoknak a halottaknak száma, kiket Madéfalva déli részén közös sírba temettek, 400 volt.¹⁾ Ha hozzá vesszük azokat, kik az erdőn pusztultak el, akiket az Oltba hánytak és akiket övéik titokban elvittek, akkor legalább is 500 halott lehetett. Hogy azután a sebesültek száma 1000-nél is több lehetett, az a katonaság dühéből s a nép ellenállásának hiányából bizvást következtethető. Csak a nők és gyermekek nyertek kegyelmet. Még márciusban is temették a menekülteket, kik azután sebeikben elhaltak s mint Heidendorf írja naponként lehetett hallani a temetést jelző harangok zugását. „A csiki völgy a halál völgyéhez lett hasonló.”²⁾ A halottak eltemetésére Rómer századost küldötték ki. Madéfalva déli részén, az országút mellett hosszú sirt ástak s abba tették a székely szabadság vértanúit.

A bizottság felfogására nézve jellemző először Siskovics nyilatkozata, melyet Köhalomban 1764. márciusban a Roth-féle bizottság előtt tett, hogy a székely nemzeten minden évszázadban eret kell vágatni, azután gróf Lázár Jánosnak Bajtay püspökhöz írt levele, melyben a madéfalvi vérfürdőre célozva azt írja: „Épen kemény ékkel kellett széthasítani az annyira kemény bogot, azt hiszem, nem lehet bünt követni el azáltal, ha a felséges fejedelem érdekeinek előmozdításában az akadályok végre bármiféle módon eltávolíttatnak. Én bizonyára valahányszor más és más házakat láttam a harapozó tűztől lánggra lobbanni, ugyanannyiszor felgyújtott és füstölgő oltárokat láttam s a mellettem álló méltóságos tábornoknak és másoknak is mondtam, hogy ezek akkor nemcsak az ostromlott lázadók bűneit engesztelik ki.”³⁾ Ugyanez a gróf Lázár János a Bajtaynak Taploczáról 1764. januárus 9-én írt leveléhez csatolt chronostichont és egy sírfeliratot A chronostichon következő:

¹⁾ I. m. 138. 11.

²⁾ I. m. 138. 1.

³⁾ Gr. Lázár 1764. febr. 1-i levele. Benkő i. m. II. 552. 1.

Castigata seDitlo sICVLORVM.
(A székelyek megbüntetett támadása.)

A sírfelirat gr. Teleki fordításában a következő :

„Kik a fejedelem fegyverétől vonakodtak
Csikmadéfalva tűzzel felgyújtatott,
A háromszéki nép alja és sepredéke
Velők csatlakozván, leváगतott vagy elfogatott,
Január 7-én napkeltekor
Másoknak az engedelmességre örök példaul,
Hogy megtudják, hogy a fejedelmet büntetlen bántani
[nem lehet.¹⁾]

Még csak azt kellett volna oda tennie, hogy készítette egy elnémetesedett székely mágnás. Sokkal jobb egy névtelen chronostichonja :

SICVLICIDIVM=székelyek legyilkolása (1764.)

A madéfalvi vértürdő hatott. A bizottság januárius 10-én Rákosra ment s oly gyorsan dolgozott, hogy már 17-én Sikó főesperes 4 zászlót szentelt fel s az egész Felcsik beesküdt. Ez alkalommal az ágyú, melyből diszlővést akartak tenni, széthányta magát s megölte a tűzért. Január 18-án Szentimrére ment b. Henter Ádám házába s az alcsikiak is 21-én letették az esküt. Január 29-én Kászonfeltízre került a sor s az eskü napjául 31-e kitűzetett. A kászoniak Mártonfi Mihályt és társát küldötték a biztosokhoz s régi kiváltságaik alapján azt kérték, hogy külön törvénszékük maradjon meg és a saját határuk őrzésén kívül máshova menni ne kényszeríttessenek. A bizottság későbbre halasztotta a választ s a néppel az esküt letétette

Csik-, Gyergyó- és Kászonszékben 4982 családapát irtak össze s ezek képezték az első székely határőr gyalogezredet, melynek parancsnoka Carato alezredes lett Csikszereda székhellyel.²⁾ Az ezred 12 századból állott, melyek a következőleg voltak elosztva : 1 Kászonszéki század : Kászonszék, százados lakása Feltízen, főhadnagyé Újfaluban,

¹⁾ Gr. Teleki i. m. 107., 108. l.

²⁾ Gr. Teleki i. m. 109—111. ll. Benkő i. m. II. 553. 555. ll. Losteiner a Szt. Fer. rend er. tart. tört., 183. p.

hadnagyé Jakabfalván. 2. Kozmási század : Kozmás, Tusnád, Szentsimon, Lázárfalva, Verebes, Kozmásan százados, Tusnádön főhadnagy, Szentsimonon hadnagy. 3. Szentimrei század : Szentimre, Csekefalva, Csátószeg, Szentkirály, Szentimrén százados, Csekefalván főhadnagy, Csátószegén hadnagy. 4. Szentgyörgyi század : Szentgyörgy, Menaság, Bánkfalva, Szentmárton, százados Szentgyörgyön, főhadnagy Menaságon, hadnagy Bánkfalván. 5. Taploczai század : Taplocza, Somlyó (Várdotfalva, Csobotfalva), Szentlélek, Szereda, Zsögöd, Csomortán. Mindszent, ez a törzsszázad. 6. Szentmihályi század : Szentmihály, Szentmiklós, Delne, Pálfalva, Szépvíz, Vacsárcsi, Göröcsfalva, Borzsova, százados Szentmihályon, főhadnagy Szentmiklóson, hadnagy Delnén. 7. Rákosi század : Rákos, Madaras, Madéfalva, Dánfalva, Csicsó, Rákoson őrnagy és százados, Madarason főhadnagy, Madéfalván hadnagy. 8. Szenttamási század : Szenttamás, Szentdomokos, Jenőfalva, Karczfalva, százados Szenttamáson, főhadnagy Szentdomokoson, hadnagy Jenőfalván. 9. Tekerőpataki század : Tekerőpatak és Szentmiklós, Tekerőpatakon alezredes, tisztek Szentmiklóson. 10. Újfalvi század : Újfalu, Kilyénfalva, Szárhegy. Újfaluban százados, Kilyénfalván főhadnagy, Szárhegyen hadnagy. 11. Alfalvi század : Alfalu, Csomafalva. 12. Ditrói század : Ditró, Remete. A 12 század 3 zászlóaljat képezett: 1. alcsiki századok. 2. felcsikiak és 3. gyergyóiak.¹⁾

Mielőtt a bizottság Csíkból távozott, értesítéseket kapott Háromszékről és Udvarhelyszékről, hogy a nép a madéfalvi események hatása alatt kész felvenni a fegyvert. Megjelent a bizottság előtt Bornemissza főkirálybíró is, aki a gyűlöletes szerep miatt, melyet játszania kellett s mely miatt bosszútól tarthatott, felmentését kérte. Kérését a bizottság felterjesztette, de a felmentést csak 1765. áprilisben kapta meg s utóda báró Henter Ádám lett.²⁾

Februárius 3-án a bizottság Háromszékbe ment Kézdivásárhelyre, ahol az összeírás után a kantai minorita templomban 13-án Simon Endre c. kanonok, polyáni főes-

¹⁾ Benkő i. m. II. 102, 103. II.

²⁾ Eredetije Csíkvármegye levéltárában.

peres-plébános a zászlókat felszentelte s az eskütétel is megtörtént. Hasonló szertartással történt az orbaiak fel-
esketése 28-án, a sepsieké Uzonban március 6-án, a mik-
lősvárszékieké Nagyajtán 13-án és a bardóczszékieké 18-án.
Összeíratott Kézdiszékben 1273 gyalog, 395 huszár, Orbai-
ban 726 gyalog, 184 huszár, Sepsiben 795 gyalog, 320
huszár, Miklősvárszéken 498 gyalog, 124 huszár, Bardócz-
székben 350 gyalog, 26 huszár.¹⁾

Ebből került ki a második székely határőr gyalogezred;
az ezredparancsnok báró Zinnique Simon alezredes lett
Kézdivásárhely székhellyel, az egyes századok a követ-
kezők: 1. kézdívásárhelyi, 2. barátosi (Barátos, Kovászna,
Páké, Körös), 3. polyáni (Polyán, Bélafalva, Esztelnek,
Szentlélek, Kurtapatak, Almás, Csomortány), 4. illyefalvi
(Illyefalva, Árkos, Sepsiszentkirály, Kököcs, Aldoboly, Szemeria,
Sepsiszentgyörgy), 5. bereczki (Bereczk, Osdola, Lemhány,
Martonos, Nagynyújtód. Kisnyújtód, Sárfalva, Szászfalu,
Oroszfalu), 6. nagyborosnyói (Nagyborosnyó, Bikfalva, Eger-
patak, Lisznyó, Szacsva, Magyarós, Bita, Czófalva, Kisbo-
rosnyó, Feldoboly, Zágon. Papolecz), 7. altorjai (Altorja,
Felsőcsernáton, Ikafalva, Alsócsernáton, Albis, Matisfalva),
8. zabolai (Zabola, Léczfalva, Gelencze, Márkosfalva, Már-
tonfalva, Telek, Tamásfalva, Páva, Haraly, Szentkatolna,
Imecsfalva, Petőfalva, Szörce, Hatolyka, Hilib), 9. dálnoki
(Dálnok, Bodok, Úzon. Maksa, Eresztevény, Bessenyő, Réty,
Laborfalva, Sepsiszentiván, Komolló, Szotyor, Kilyén, An-
gyalos, Fotos, Martonos, Gidófalva, Étfalva, Bodok, Oltszem,
Málnás), 10. bölöni (Bölön, Közéapajta, Kórispatak, Miklős-
vára, Nagyajta, Kálnok, Zalán, Zoltán), 11. baróti (Barót,
Százazajta, Köpecz, Bodos, Sepsibaczon, Bibarczfalva, Olosz-
telek), 12. telegdibaczoni (Telegdibaczon, Füle, Vargyas, Szál-
dobos, Bardócz, Magyarhermány, Kisbaczon).²⁾

A székely és oláh határőrök közül alakíttatott meg a
székely huszárezred (a mai 11. számú Württemberg huszár-
ezred) Sepsiszentgyörgy székhellyel, első parancsnoka Reich

¹⁾ Benkó i. m. II. 554—556. ll. Losteiner a Szt. Fer. rend. erd.
tört. 183. p.

²⁾ Benkó i. m. II. 198—110. ll.

Fülöp alezredes lett. Az ezred szintén 12 századot számolt, melyek parancsnokai következő helyeken voltak: 1. Gyergyszentmiklóson, 2. Dánfalván, 3. Szentmihályon Csikban, 4. Szentléleken, 5. Lécfalván, 6. Alsócsernátonban, Kézdiszékbén, 7. Gidófalván Sepsiszékbén, 8. Nagyajtán, Miklósvárszékbén, 9. Dézsán, Fogaraskerületben, 10. Dobrán Hunyadmegyében, 11. Tövisen, Fejérmegyében és 12. Egerbegen, Torda megyében.¹⁾

A két gyalog és egy huszár ezred egy dandárt képezett, melynek parancsnok marosnémeti gróf Gyulay Sámuel vezérőrnagy lett.²⁾ Ugyanez év március 24-én adta ki a királynő a határórség számára a hadi törvényt és a katonai szabályzatot. A hadi törvények a különböző bűnök és kihágások büntetéseit tartalmazzák. A katonai szabályzat a határőrök kötelelességeit állapította meg 70 cikkben, melyek közül a fontosabbak a következők. A határórség feladata békében és háborúban a határt védeni, a rablókat üldözni, a csempészetet és kivándorlást megakadályozni, általában a katonai főparancsnokság és a hadi tisztek parancsait végrehajtani (1. c.). A szolgálat idejére a gyalog határőrök napi 4 kr., a huszárok 8 kr. zsoldot kapnak, mely összegből saját magok, illetőleg lovuk ellátásáról is tartoznak gondoskodni (2. c.). Puskát és kardot ingyen kapnak (4. c.). Szükség esetén a haza határán kívül is tartoznak harcolni, amikor a tábori felszerelésről a király gondoskodik (5. c.). A huszár, ha lova békében a szolgálat miatt pusztul el, 25 rénens forint kárpótlást, háborúban más lovat kap (6. c.). A háboruba ment katona családja ment adótól (7. c.), ugy szintén a csatában elesett özvegye is (8. c.). A székgyűlések költségére a határőrök semmit sem fizetnek (9. c.) s más ezredbe nem oszthatók (11. c.). A huszár lova adómentes (12. c.). A határőrök kötelesek képét fizetni (12. c.) s az utakat, hidakat a nem katonákkal együtt gondozni. (15. c.) Az elhalt határőr birtoka csak a katonai szolgálat kötelezettségével örökölhető (16. c.). A szökés büntetése halál (28. c.). Minden határőr katonai fennhatóság alatt áll,

¹⁾ Benkő i. m. II. 110—111. II. k.

²⁾ U. o. 557. I.

személyi és anyagi vegyes ügyek a szék, illetőleg a polgári és katonai bíróság elé tartoznak (32. c.). A pálcabüntetés tilos (36. c.). A rablók és tolvajok elfogói minden főért egy aranyat kapnak (46. c.). A tiszti szállásokra szükséges anyagot a határőrök és nem katonák ingyen hordják meg (50. c.). A katonák minden ünnep és vasárnap a legközelebbi tisztnél gyűlnek össze gyakorlatra (60. c.). Az ezredparancsnok az ezredet évenként négyszer, a századparancsnok minőben vizsgálja meg a századját (63. c.). Az iparosok és kereskedők kötelezettségüket pénzzel válthatják meg (70. c.).¹⁾

Megtörtént az egyenruhával való ellátás is. Előre a székely ruhát látták el veres hajtókéval, nemsokára azonban rendes egyenruhát hoztak be, a huszárok részére kéket, a gyalogosok részére olyant, minőt a magyar ezredek viseltek s a ruha árát szegény őseinknek kellett megfizetni. Mennyit húztak ezért a népen, mutatja a csikszentmihályi század példája, hol csak az egyenruháért 1754 rénens frt. 35 krt kellett fizetni.²⁾ Pedig akkor a főkirálybíró évi fizetése is 1000 rénens frt volt.

Igy szervezték a székely határőrséget a székely szabadság lábbal tiprásával anélkül, hogy ebben a seregben a székely nemzet fiai haladhattak volna ; nagyapáinktól csak terhes szolgálatot követeltek, de tiszti állásra egészen 1848-ig, míg e határőrség fennállott, alig jutott székely ember, pedig Európa különböző csataterei beszélhettek volna a székely gyalog és huszár vitézségéről.

Buccov nem sokáig gyönyörködhetett annak a nagy munkának keresztülvitelében, melyre nevének örök gyűlöletére ő tette meg az első lépést. A hagyomány szerint kocsija felborult s a kocsi üvege törte össze arcát. Gróf Teleki szerint orbácnak lett az áldozata. Halála napját (május 18.) jelöli meg Carato abban a levélben, melyben a halálesetet tudatja s felkéri a csiki állandó törvényszéket, hogy cáfolják meg azt a híresztelést, mintha az állandó katonaság felállítása nem a királynótól, hanem Buccovtól származott volna.³⁾

¹⁾ E rendeletek Csik vármegye levéltárában.

²⁾ Losteiner Chronologia 638. pont.

³⁾ Carato az állandó törvényszéknek, Csikszereda 1764. május 21. Csik vármegye levéltára.

A madéfalvi veszedelemnek nemcsak a határórság könnyű felállítása, hanem az ezután megindult bűnvizsgálat is volt a következménye. Siskovicsék jelentésére a kancellária rendeletet kapott egy vizsgáló bizottság kinevezésére s szó volt arról is, hogy Csik, Udvarhely és Háromszék minden kiváltságától megfosztassék, jóllehet a bizottság maga is folytatta a vizsgálatot s ennek folyamán Oroszvári, Csorja ügyvéd, Uzon Samu és Szalai László háromszékiek találtattak bűnösöknek, az első megszökött, a második vagy Madéfalván veszett vagy szintén menekült, a két utóbbit aztán szabadon bocsátották. De a kiváltságok megsemmisítése magát a bizottságot is megrettentette s ugyanazok, kik a madéfalvi mészárlást szépíteni tudták, febr. 14-én Kézdivásárhelyt készült felierjesztésükben kénytelenek voltak kimondani: „Bár a zavargó és lázongó madéfalvi tömeg teljesen méltó volt a súlyos büntetésre s nem kevésbbé kitűnik, hogy a fegyverfelvételt illetlen és büntetésre méltó módon akarta kikerülni, mégis ebből valószínűs lázadásra nem lehet következtetni.”¹⁾ Ime, így mentegették a székeket azok, akik tömegesen kardra hányatták.

Mária Terézia a bűnügyi bizottságot (criminalis commissio) 1764. márciusban kinevezte, elnöke lett báró Róth vezérőrnagy, tagjai Schwarz alezredes, Szilvássi és Zinzesperger századosok, gróf Teleky Károly kamarás és Belsőszolnok vármegye főispánja, br. Josinczi Mihály, Ribiczei Ádám a nemesi felkelő sereg egykori alezredese és két hadbíró (Baumann és Sagmühler).²⁾ Midőn gróf Lázárék erről Csikszéket értesítették, egyuttal megparancsolták, hogy a szék tisztviselői mindenkit hon tartsanak.³⁾

A bűnügyi bizottság 1764. március 24-én érkezett Kőhalomra, hol Siskovicsékkal értekezletet tartott s 26-án Csiktaploczára jött, hol a katonatisztek által befogatott több száz sebesült székegy várta, kik véres alakjukkal siralmasan néztek ki. A bizottság gondoskodott a maga védelméről,

¹⁾ Benkő i. m. II. 552—553. l. Gr. Teleki i. m. 117—119. l.

²⁾ Gróf Lázár átirata Csikszékhez, Kőhalom 1764. március 25. Csik vármegye levéltárában.

³⁾ Átirat ugyanakkor u. o.

négy ágyú volt kiszegezve s egy század katonaság volt a szállása körül.¹⁾ Most vette kezdetét a zaklatás, kihallgatás, bebörtönözés. Bár a tisztviselők rendeletet kaptak, hogy mindenkit hon tartsanak, a már 1762. évben megkezdődött kivándorlás nem szűnt meg, azért a bizottság elrendelte az állandó törvényszéknek, hogy a kivándoroltakról hetenként vasárnap jelentést tegyen.²⁾

A bizottság kérdései ezek voltak: Miért nem akarnak határőrök lenni? Miért tették le a fegyvert, ha már egyszer elfogadták? Kik bujtogatták fel, kik birták rá, hogy Madéfalvára menjenek? Miért gyűltek itt össze? A legtöbben azt felelték, hogy ők megijedtek a katonai szolgálattól, hogy t. i. hazájukon kívül is kell katonáskodniuk s mégis kell adót fizetniük. Roth tábornok erre egy öreg székellyhez fordulva azt kérdezte, hogy miért félnek az adótól, hisz adójuk egy harmadát elengedik. Az öreg azt felelte: „Megmútatom uraim önöknek, hogyan engedik el ezt a harmadot. Adjanak babot.“ Odaadták. Az öreg sorban az asztalra rakta, aztán így folytatta: „A katonai szabályzat előtt az akkori adórendszer szerint 9 frt volt az adó, adják ide az új szabályzat szerint egy harmadát.“ Erre elvett 3 babot. „Marad tehát -- okoskodott tovább -- még 6 forintt fizetni való. De önök az új szabályzat szerint új adórendszert készítenek és 3 forinttal többet róttak ki, mint azelőtt.“ Visszatette az elvett 3 babot a többihez. „Számítsák meg — mondotta — mit engedtek el.“ Rothnak nagyon tetszett ez egyszerű beszéd és jegyzőkönyvbe vétette.³⁾

A bizottság ülésein jelen volt a székbeli állandó törvényszék elnöke s egyik assessor vagy jegyző. A sok megidézett közül közlöm néhánynak nevét azokból az átiratok-

¹⁾ Heidendorf i. m. 138. l.

²⁾ Taplocza május 2. Csikvármegye levéltára. A menekültek egy ilyen 1764-iki jegyzékében a következők vannak: Szépvízárol Imre Mihály, Becze Péter, Páll István, Szakács Lukács, Becze János, Bara Tamás, Becze József, Boros Mihály, Boros Péter, Csikszentmiklósról Tamás János, Balog János, Szabó Ferenc, Szabó Péter Szabó Simon, Madéfalváról Zöld József, Tamás János, Tamás Antal, Borzsováról Farkas Mihály és György. Osik vármegye levéltára.

³⁾ Heidendorf i. m. 141. l.

ból, melyekben a bizottság az állandó törvényszékekkel a megidézettek neveit tudatja s az idézés kézbesítését elrendeli. Ilyen idézettek május 19-én delnei Bocskor Elek és szépvizi Barabás Antal nemesek, Kovács Tamás a szék jegyzője, június 4-én csikszentkirályi Bors Fülöp és szépvizi Szócs Péter, június 18-án szépvizi nemes Szócs János özvegye, a Szócs Péter anyja, június 13-án csikszentkirályi Bors Tamás¹⁾, július 3-án dánfalvi Kovács József, július 23-án Imre József és Veress Mihály.²⁾ Elítélés, börtön, botozás jutott csaknem mindenkinek, egy taploczai Geczó nevű pl. 50 botot kapott.³⁾

Egész szeptember végéig foly Csikban a vizsgálat. Okt. 2-án a bizottság Kézdiszékre ment, de innen is rendeletet küldött, hogy ha a szökevényekről vagy a lázadásban résztvevőkről valami merül fel, Csikból tudósítsák.⁴⁾ Háromszéken is sokáig tartott a vizsgálat, mert még 1765. februárius 1-én Uzonban van, honnan a Moldvába menekült szépvizi Becze Jánost, vacsárcsi Lázár Istvánt, madéfalvi Zöld Józsefet, menasági Bálinth Györgyöt és Istvánt megidézteti.⁵⁾

A Roth-féle bizottság előtt — mint vádlottak — szerepeltek még Lázár Imre főjegyző fiával Istvánnal és a kath. papok. Lázár Imrét 1762. végén küldötték fel a csikiak, hogy a katonatisztek okozta sérelmek orvoslását kérje. Erre ugyan a gubernium rendeletet kapott, mindamellett Lázárt másfél évig tartották vissza Bécsben s csak 1764. nyarán szabadulhatott meg, de alig, hogy Bécsből eltávozott, elrendelték, hogy felelősségre vonassék, s míg magát

¹⁾ Bors Tamás a madéfalvi vész után kebeleit birtokára menekült, de mindkét lova tönkre ment; mikor azután megjelent, a bizottság a csikszeredai várba záratta s az állandó törvényszéket szólította fel, hogy a fogoly javairól és ellátásáról gondoskodjék. Bors Tamás levele az állandó törvényszékhez, Kebele, jun 24. A bizottság átirata az állandó törvényszékhez Taplocza, szept. 23. Mindkettő Csik vármegye levéltárában.

²⁾ A bizottság átirata Csik vármegye levéltárában.

³⁾ Heidendorf i. m. 139.

⁴⁾ Heidendorf i. m. 189. l.

⁵⁾ Átirata a csikszéki állandó törvényszékhez. Kézdi-polyán, 1764. okt. 2-án. Csik vármegye levéltára.

tisztázza, addig hivatalától felfüggesztessék.¹⁾ Ugy látszik, hogy Lázár mentségeit nem fogadták el, mert hivatalvesztésre ítélték, mire gróf Haller János egykori gubernátor örvegye 500 rf. fizetéssel jószágainak igazgatójává tette.²⁾

Lázár Istvánt, Lázár Imre fiát, ki guberniumi irnok volt, azzal vádolták, hogy 1763-ban a fegyverletételre nyílt felhívást köröztetett s az ez év májusában kiadatott nyílt parancsot, mely a határórség önkéntes felállítását rendelte el, a júliusban Szépvízen tartott gyűlésben több emberrel közölte. Bár az utóbbiban nem találták bűnösnek, Lázár István mégis Moldvába menekült, amiért 1765. febr. 27-én száműzésre és jószágvesztésre ítéltetett, ő is azonban dec. 14-én a többiekkel együtt kegyelmet nyert.³⁾

A szigorú vizsgálatot még a szerzetesek és papok sem kerülhették el. Az esztelneki Ferenc-rendi kolostor két frátere (Leipold Didák és Moszmiller Bruno) azzal vádolta Ábrahám András házfőnököt, Becze Bernát és Gossán Chrisogon szerzeteseket, hogy a csíki gyűlésbe menő háromszékieknek 75 font puskaport és 800 golyót adtak s azt ígérték, hogy még többet is adnak. Szerencsétlenségükre úgy vallottak a feljelentők, hogy a golyót és puskaport január 18-án adták, azonkívül beigazolódott a hamis vádaskodás is, mert csak ünnepélyes alkalomra vásároltak puskaport. A szerzetesek felmentettek, az egyik vádló Moldvába szökött, a másik börtönbe került.⁴⁾

Mem ily simán végződött az a hajsza, melyet néhány csíki pap ellen indítottak.

Báró Bajtay erdélyi püspök rendeletére a papság egy része a fegyverfelvétel mellett buzgólkodott, a másik semleges maradt, a harmadik nem tagadhatta meg székelv voltát s a katonatisztek féktelen bujtogatása ellen összetartásra intette a népet. Legnagyobb szerepet játszott ezek között madéfalvi Zöld Péter, csikszentléleki plebános. Hogy

¹⁾ Átiratok a csikszéki állandó törvényszékekhez, Csikvármegye levéltárában. A gubernium a csikszéki állandó törvényszéknek. Szében, 1764. aug. 7. Csik vármegye levéltára.

²⁾ Heidendorf i. m. 139—140. ll.

³⁾ Gr. Teleki i. m. 133, 134. ll. Benkó i. m. II. 858. l.

⁴⁾ Losteiner Chronologia 641, 642. pont.

a népet összetartásra búzdítsa, bejárta Madéfalvát, Rákost, Szentmihályt, Szépvizt, Szentmiklóst, Delnét, Pálfalvát, Borzsovát, Mindszentet, Menaságot, Fitódot stb. Buzgó társai voltak Beke István delnei és Némethi József szentmihályi plebánosok. Carato rossz szemmel nézte a hazafias papok munkáját, mely az ő alattomos terveinek nem kedvezett s azért a megnevezetteket, továbbá a rákosi, somlyói, tusnádi papokat azzal jelentette fel a püspöknek, hogy e papok nyíltan izgatnak a fegyverfelvétel ellen. Erre Bajtay megrendelte Szász János felcsiki főesperesnek és csiksomlyói plebánosnak, hogy Zöldet, Bekét és Némethit azonnal küldje Gyulafehérvárra, a többiek egyelőre hon maradhatnak.

A három plebános tehát Gyulafehérvárra ment, az alatt a katonák kifosztották házukat. Mihelyt megérkeztek, fogságba tétettek, honnan Némethit négy hónap mulva elbocsátották, de Zöldék ott maradtak. Amint azonban értesültek, hogy házukat kirabolták, a fogságból megszöktek, hogy hon házi ügyeiket rendezhessék. A püspök azonnal elrendelte, hogy vasra verve vigyék vissza, de Beke önkényt visszament s azért nemsokára szabadságát is visszanyerte, Zöld Péter azonban, mert meghallotta hogy őt tartják a katonaságtól vonakodó nép vezérének s ezért szigorú büntetését elhatározták, bujdosott egyik faluból a másikba. Bujdosása közben egyik emberének házánál elfogták, de midőn elhurcolták, felső ruháját gyorsan a katonákra dobta s ismét megmenekült. A fitódi erdőben vonta meg magát, de míg egy fa alatt aludt, a katonatisztek reáakadtak és Csiksomlyóra vitték Szász János főespereshez. Éjjel azonban innen is megszökött s közönséges székely ruhában kibujdosott Moldvába vándorolt honfitársaihoz.¹⁾

A honvágý azonban nem engedte nyugodni. Levelet írt Madéfalván élő apjának Zöld Jánosnak s tudatta, hogy mikor érkezik meg. De a levélhozó már meg volt veszte-

¹⁾ Ugy látszik, e megszöktetésben része volt ifj. Zöld Jánosnak, mert emiatt egy évi börtönt kapott s az öreg Zöld Jánost, Péter apját, csak agg kora mentette meg. A gubernium a csikszerki állandó törvényszéknek, Szeben, 1765. február 15. Csik vármegye levéltára.

getve s a levelet először Caratonak vitte a csikszeredai várba. Zöld Péter árutakon, áruhában nagy fáradsággal jött haza, de alig pihent le nyugodni a szülői háznál, katonák vették körül a házat, elfogták s a csikszeredai várba hurcolták. Innen Carato Beke Endre kilyénfalvi pappal együtt 24 katona fedezete mellett küldötte Gyulafehérvárra. Zöld Pétert Bekével együtt 1764. aug. 8-án hallgatták ki, feleségsértéssel és a Szalonka-völgyben való összejövetel előkészítésével vádolták. A kihallgatás után Bekét őrizet alá tették, de Zöld Pétert vasra verték. Ítéletre csak 7 hónap múlva került a sor. A törvényszék, mely Rothékon kívül Sikó főesperesből és Lukács János szentdomokosi plébánosból állott, 1765. március 8-án mondotta ki az ítéletet

A törvényszék a felségsértésben nem találta őket bűnösöknek, de találta másban. E szerint Beke bűnös azért, mert nemzete iránti tulbuzgóságból a népet tanácsadással és írással lázongásra tüzelte, Zöld pedig azért, mert egy veszedelmes összeesküvés okozója volt s idegen földre szökött. E bűnökért papi javadalmaiktól négy évre megfosztatnak és börtönre ítéltetnek. Az első évben kenyéren és vizen kívül kevés élelmet kapnak, csak ünnep- és vasárnap mehetnek órség kíséretében a misére. A következő három év alatt jobb élelmezésben részesülnek s felváltva szent misét is mondhatnak. Eltartásukra első sorban magán vagyonuk szolgál. Mindenféle érintkezéstől és levelezéstől eltiltatnak. Kiszabadulásuk után a Székelyföldön nem lelkészkedhetnek s másutt is csak akkor, ha előbbi bűneikért megjavulnak. E szigorú ítélet ellen, mely a vizsgálati fogáságot sem számította be, mindketten a kalocsai érsekhez fellebbeztek, de eredménytelenül.

A szigorú büntetés tehát megkezdődött, de Zöld Péter nem csüggedt. Junius 24-én ismét megszökött s Moldvába menekült. Itt hihetőleg a moldvai püspök közbenjárásával Romából engedélyt kapott s kibujdosodott honfitársainak lelkésze lett. A székelyek tömeges kivándorlása feltűnt s rájöttek, hogy legalkalmasabb volna a kibujdosottakat a hazatérésre bizni, de nem erőszakkal, hanem kedvezéssel. Ezért Zöld Péternek is kegyelmet s azonfelül 1000 frtot

ígérték, ha honfitársait haza vezeti. Zöld Péter elfogadta a felajánlott kegyelmet, de csak kis részt tudott haza hozni, a többi ott maradt. Úgy látszik a hazatérésről lebeszélte az a 11 székely, kik a nép vezetői voltak s kiknek bitófára függesztett arcképeit még 1780-ban is ott lehetett látni a csikszeredai vár előtt. Kár, hogy a különben pontos Lostenier ezek neveit nem jegyezhetette fel.

Zöld Péter 1768. szeptemberében tért haza s delnei plébános lett. Delnéről 1788-ban Csikrákosra ment hasonló minőségben s itt végezte be érdemes életét.

Beke István, ki 1757—1764. januáriusáig volt delnei plébános, kitöltötte a négy évi fogságot. — Kiszabadulása után előbb lelkészkedett, majd 1774-ben a kolozsvári liceumon az egyházjog tanára lett; 1776-ban Csicsókereszturra ment plébánosnak, de már a következő évben elszólította a halál ebből a világból, mely meleg hazaszeretetért annyi szenvedéssel, annyi megpróbáltatással sújtotta.¹

Mindkét pap megérdemli, hogy hasonló szellemű kártársaikkal, a mozgalomban szereplő nemes lelkű és a népért érző vezetőkkel s a lemészárolt vértanúkkal együtt hálás emlékezetben legyenek a késő utókor előtt. Madéfalva legyen örökös intő jel a székelységnek; tanuljanak belőle a késő nemzedékek önzetlen hazaszeretetet és egyértést s ha e tanulság megmarad, akkor a vértanúk vére nem hullott hiába.

¹⁾ A Zöld Péterre és Beke Istvánra vonatkozó adatok Losteniernél Chronologia 644—649. p.

IV. FEJEZET.

A madéfalvi emlék története.

Nem volt elég a hatalomnak az a vérfürdő, melyet Madéfalván rendezett, hanem a bagyomány szerint az el-esettek sírja fölé emléket állított ezzel a felirattal: „Domita Siculorum superbia hic jacet“. De valaki ugyanennek az emléknek hátára ezt írta:

„Itt emelt magának a gonoszság oltárt.
Mondd el hohérinkra a CIX. zsoltárt.“

Ezt a feliratot meglátta II. József, ki mint trónörökös itt járt és az emléket eltávolíttatta.

De a vértanúk sírja mégsem maradt jeltelenül. Egy jólelkű úri nő, nagyajtai Cserey Zsuzsánna, Szűz Mária tiszteletére 1769-ben keresztet állíttatott arra a helyre, hová a mészárlás áldozatait temették. E kereszt Csicsó felé a legalsó, a középsőt idős Részeg András és felsége állíttatták 1878-ban, felirata a következő: „Székely emberek nyugszanak itt az 1764. évi madéfalvi veszedelemből s gyászai-
kat, ha hiven tudnák kifejezni, sohajjal állanának hamvaik-
nál.“ A harmadikat, mely Madéfalva felől van, 1885-ben állíttatta Szabó Péter Jézus tiszteletére és a veszedelemben elhaltak emlékére.

Csaknem egy évszázadnak kellett eltelnie, míg egy maradandó s a vértanúkhöz méltó emlék felállításának eszméje terjedni kezdett, habár kis körben. Nagy Imre csiksomlyói gimn. tanár 1861-ben Losteiner után megírta a veszedelem történetét azzal a szándékkal, hogy a művet kinyomassa a létesítendő emlék javára. A nemes eszme — úgy látszik — részvétlenség miatt hiúsult meg.

„Ugyancsak a hatvanas években a csikmegyei ifjuság

is foglalkozott az emlék felállításával, de e mozgalom szervezet hiányában nem volt tartós. A hetvenes évekből való egyetemi ifjuság már komolyabban vette a dolgot; mulatságokat rendezett az emlék javára. A jövedelemből begyűlt 143 K 70 fillér, melyet 1893-ban dr. Györfly Gyula szorgáltatott a bizottság kezébe. Nagyobb eredménnyel dolgozott a csikszeredai műkedvelő társulat, mely a hetvenes évektől kezdve az emlék javára szinelőadásokat rendezett s 1898-ban 618 K 32 fillért adott át.

Az érdeklődés tehát állandó volt, de hiányzott a szervezett bizottság, hogy az annyiszor felmerült eszmét megvalósítsa. Orbán Gyula csikszeredai székely atyánkfíát, ki jelenleg halasi orvos, illeti az érdem, hogy egy rendszeres mozgalom megindítására az első lépést megtette. 1891. október 8-án Nagy Sándor ügyvéd és Benedek István 1848–49-beli honvéd-hadnagy és törvényszéki irodaigazgató előtt ezt mondotta: „Nem tudom lelkemben elfojtani, mindig vérzik szívem, midőn a madéfalvi Siculicidiumra gondolok. Az utókor gyávasággal, honfiatlansággal, műveletlenséggel s székely nemzetünk történetének nem ismerésével fog megbélyegezni. Hogy ezen szégyenfolt reánk ne nehezüljön, esdve kérem, indítsunk mozgalmat s hasunk oda, hogy a vértanúk sirjára állandó emlék állíttassék.” Ezzel vette kezdetét a madéfalvi emlék ügye, melyben Benedek István az emberi erőt majdnem meghaladó fáradhatatlan munkásságával és csikszeredai Tamás József budapesti építész-mérnök, a terv és vele való munkák elkészítésével, valamiut az építés szellemi vezetésével halhatatlan érdemet szereztek.

Benedek István, Nagy Sándor és Orbán Gyula utóbbi felszólalására megállapodtak abban, hogy a madéfalvi emlék ügyében értekezletet hívnak össze. Okt. 29-én 15-ön jelentek meg az előleges értekezleten, melyet — mint korelnök — Benedek vezetett. Ennek határozatából a november 15-i gyűlésen megalakult a bizottság: elnök Benedek István, alelnökök Murányi Kálmán felcsiki főesperes és Bándi Vazul akkori csiksomlyói főimn. igazgató, titkár Lakatos Mihály gazdasági iskolai tanár, jegyző dr. Csiky József ügyvéd, pénztárnok Gál József, a bizottsági tagok száma Csík vármegyében minden részéből 171.

Agyülés Orbán Gyulát kérte fel a Siculicidium történetének megírására s ennek kiadására a költségeket Bálint Lázár akkori csikszentmiklósi plebános ajánlotta meg. A gyűjtő-ívek és felhívások kinyomását néhai Györgyakab Márton nyomdász ingyen vállalta magára. Igen szép áldozatkészség, mert hatóságokhoz és egyesekhez 1000 drb. a nőkhöz 300 drb. felhívás és 3000 drb. gyűjtő-ív bocsáttatott ki.

A gyűjtés 1891. év őszén vette kezdetét s 1898-ig folytonosan tartott. Hosszúra terjedne valamennyi nemes adakozót felsorolni, de néhány fontosabb dolog méltó a felemlítésre.

Az adakozást a gyulafehérvári papnövendékek kezdik meg s példájukat követik a következő években a csik-somlyói róm. kath. főgimnázium és tanítóképezde, a marosvásárhelyi róm. kath. gimnázium, a brassói róm. kath. főgimnázium, a szászvárosi kollegium, a sepsiszentgyörgyi kollegium VIII. oszt. tanulói.

Felemelő látni a szegény nép adakozását. Tojást, gabonát, 2—4 krt adnak az emlék javára. Adakozott Csík- és Háromszék vármegyékben majdnem minden falu és város lakossága a maga tehetsége szerint. Csík vármegyében buzgolkodtak a gyűjtésben néhai Leicht Károly és Balázs Dénes (156 k.), Lakatos Károly Csicsóban, Nagy József akkori kászon-alesiki főszolgabíró. Nagyobb összeggel járultak külön dr. Tódor József kanonok (40 k.), Bende Imre püspök (10 k.), Bubics Zsigmond püspök (10 k.), dr. Filep Sándor orvos (20 k.), Ferenczi Károly főesperes (26 k.), Hoitsy Pál orsz. képviselő (10 k.), Bálinth Lázár csikszentmiklósi plebános (100 k.), néhai Buzás Mihály kanonok (20 k.), dr. Bochkor Károly budapesti egyetemi tanár (20 k.), Gróf Andrassy Aladár (10 k.), dr. Egyedi Arthur (50 k.), Benke Gyula orsz. képviselő (10 k.), Mikó Bálint főispán (60 k.), Baktsi-család (70 k.)

Nem maradnak el az adakozásban az egyes csikmegyei községek sem. Adakoztak: Csikdánfalva (10 kor.), Gyergyóremete, Csikjenőfalva (20 k.), Madéfalva (40 kor.), Gyimesfelsőlók (20 k.), Középlók (10 k.), Bükk (20 k.), Tölgyes (10 kor.), Szépviz (20 k.), Szentmihály (20 kor.), Gyergyószentmiklós (200 k.), Várdotfalva (20 k.), Csobot-

falva, Csomortán, Pálfalva, Kilyénfalva (20 k.), Békás, Bélbor, Szenttamás (20 k.), Balánbánya, Gyergyóújfalu (20 k.), Csomafalva (10 k.). Csik vármegye törvényhatósága 1000 k.-t adott.

Más megyebeli községek és városok is adakoztak, még pedig Békésgyula, Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy, Marosvásárhely, Kőrmend, Besztercebánya, Miskolcz, Karczag, Czegléd, Szentes, Nagykőrös, Esztergom, Gyöngyös, Bártfa, Deés (10 k.), Vác (20 k.), Kiskunfélegyháza (57 k. 60 fill.), Nyíregyháza, Hajduszoboszló, Halas, Debreczen (30 k.), Arad (20 k.), Kassa (10 k.), Székesfehérvár (10 k.), Győr (10 k.).

A vármegyékhez küldött felszólítás sem maradt eredménytelen, mert nem sajnálták filléreiket a következők: Békés (48 k. 4 fillér), Abaujtona (34 k. 54 fill.), Sáros (20 k.), Győr (29 k. 14 fill.), Csanád (5 k. 90 fill.), Esztergom, Csongrád, Brassó, Pestpilissoltkiskun (18 k. 10 fill.), Hajdu, Vas (10 k.), Trencsén, Kisküküllő, Kolozs (39 k. 80 fill.), Borsod (32 k. 52 fill.), Mármaros, Nagyküküllő, Bihar (62 k. 78 fill.), Arad.

Szép eredménnyel adakoztak a következő intézetek, társulatok és hivatalok: nagyszebeni honvéd asztaltársaság, m. kir. központi állampénztár tisztii személyzete, kézdivásárhelyi takarékpénztár, baróti takarékpénztár, erdővidéki takarékpénztár, gyergyói első takarékpénztár, gyergyói első mezőgazdasági előlegegyület-szövetkezet (30 k.), csikszeredai takarékpénztár (54 k.), a gyergyóditrói olvasókör 25 éves jubileuma alkalmából a körü tagok (51 k. 60 fill.), bukaresti magyar dal- és közművelődési egyesület, marosvásárhelyi szolnokdobokamegyei pénztár, békésmegyei pénztár tisztsége (73 k. 54 fill.), kalocsai káptalan (40 k.), aradmegyei pénztár, székely közműv. egyesület Budapesten.

Kedves kötelességünk azokat a székely véreinket és nemes áldozatkész hazafiakat felsorolni, kik más vármegyékben gyűjtöttek e nemes célra s nemcsak a madéfalvi vértanúknak, hanem magoknak is emléket állítottak. Hadd álljon itt a szép névsor és a gyűjtés helye: a bukaresti székelyek és magyarok, karczfalvi Lukács Antal plébános és br. Wardener Arthur Marosújvárt (192 k. 80 fill.), csik-

szentkirályi Ferenczi Ignác kolozsvári cípész (40 k.), csikszeredai Tamás József építészmérnök Budapesten, Jánosi Sándor törvényszéki elnök Nagyszebenben (36 k.), Lakatos Kornél gvardián Brassóban, P. Kiss Alfonz gvardián Esztelneken, Ferenczy István nagyszebeni állami gimnáziumi igazgató (46 k.), csikfitódi Lacz Sándor törvényszéki irodatiszt Kisvárdán (68 k. 40 fill.), csikszentkirályi Balogh Ferenc honvédőrnagy (jelenleg nyug. alezredes) Nagyszebenben (58 k.), csikszezsimoni Endes Antal csendőrhadnagy / Liptószentmiklóson, Gál Lajos pénzügyi titkár Aradon, csiktaploczai Gecző Ilona Budapesten (170 k.), Gaál István és csikfitódi Nagy Domokos albirák Kézdivásárhelyt (209 k. 40 fill.), Romkai Nándor adóhivatali pénztárnok Nagybecskerekén (307 k. 60 fill.), — ez a legszebb eredmény, mely kiváló elismerést érdemel — Császár Dénes miniszteri segédhivatali főigazgató Budapesten, Imets F. Jákó kanonok Gyulafehérvárt (19 k.), Macza György pénzügyi titkár Nagybecskerekén (84 k.), Pál Albert Halason, csikkarczfalvi Gidró Bonifác bencés tanár Esztergomban, csikszentdomokosi Karda Mihály. a székhelyház felügyelője, a milleniumi kiállításon Budapesten, dr. Gál Sándor ügyvéd Szászrégenben, Tulit Péter Halason, Berinkei Árpád őrmester Komáromban, csikkozsmási Bartha Ignác pénzügyőri szemlésez Margitán.

Nem lenne teljes az összeállítás, ha elhagynók azokat, kik az emlék javára táncoltak, színelőadásokat, táncmulatságokat rendeztek vagy a baráti összejövetelek kedves perceit az emlék javára gyümölcsoztatták. Névszerinti felsorolást érdemelnek: a csiksomlyói jótékony nőegyesület (rendezők Glósz Miksáné és Dimény Tinka, jövedelem 48 k. 10 fill.), csikszentgyörgyi olvasókör (Tompos János buzgolkodásából, jövedelem 46 k. 88 fill.), csikszentmártoni olvasókör (1892-ben a színelőadás jövedelme 100 k.), csikkarczfalvi táncestély rendezősége (1892. jun. 12. elnök Rancz János alesperes-plébános, jövedelem 172 k. 86 fill.), csiktaploczai műkedvelők (16 k.), csikcsatószegi táncmulatság rendezősége (elnök Bálinth Lajos plébános, jövedelem 20 k.), csikszeredai ifj. táncmulatság rendezősége (10 k.), a Hargitán Kossuth nevenapját ünneplő társaság (9 kor.),

a csikgyimesi táncmulatság rendezősége (60 kor. 70 fill.), a csikmegyei egyetemi hallgatók estélyének rendezősége (59 k.), a ditrói márc. 15-iki ünnepély rendezősége (rendező Barabás Rajmond, jövedelem 40 k.), Zilahy Gyula színész, ki az előadás tiszta jövedelmét (60 k.) szolgáltatatta be, asztaltársaság Hutternél. Az egésznek koronáját képezi a csikszeredai műkedvelő társulat 618 k. 32 fillérre menő adománya, melyet éveken át az emlék javára rendezett szinelőadások jövedelméből gyűjtött. Az érdem oroszlán-része T. Nagy Imre nyug. gazdasági iskolai igazgatót illeti.

Hogy teljessé tegyük a jegyzéket, felemlítjük, hogy a csikmadéfalvi vasúti állomás egyik jólelkű főnöke (Alsó Béla) az állomás területén levő kóbor marhák utáni bírságdíjakat is az emlék javára szolgáltatatta be.

Ez vázlatos képe a gyűjtés-eredményének. Engedjenek meg azok, kik községenkint házról-házra jártak s gyűjtögették a tojást, gabonát s krajcárokat, hogy ez összeállításba nem vehettem fel valamennyit. Lesz még alkalom névszerint is felsorolni úgy őket, mint szegény székely atyámfiait, kik utolsó krajcárukat sem sajnálták.

Csik- és Háromszék községeinek népe magát tisztelte meg, midőn ősei emlékére nem sajnálta filléreit. Mit mondjunk azokról, kiket sorsuk idegenbe hajtott, mit mondjunk azokról, kik külföldi létükre szívesen adták filléreiket, mit mondjunk azokról a testületekről, melyek felkarolták az emlék ügyét? Azt, hogy megértették azt a nagy igazságot, hogy a magyarnak az önkény, a hatalom vértanúi az útmutatók, melyek egyrészt a multa figyelmeztetnek, másrészt a jövőre irányítják tekintetünket. Ebben rejlik az a megdönthetetlen igazság is, hogy a hazát önzéssel szeretni nem lehet.

Hatvannégy év nyomta már Benedek István vállait, midőn a madéfalvi emlék ügyét kezébe vette. De az egykori honvédhagynagyban még fiatalos hévvel égett a lelkesedés tüze. Az a nagy akaraterő, kitartás és fáradhatlan tevékenység, mely jellemzi, megacélozta izmait, s a sok vesződség, gond nem bénította meg, hanem folytonosan sarkalta munkálkodásra. Egész nagy könyvet tölt be az a sok irat, melyet az emlék érdekében készített, s nemcsak

könyvbe vezetett, hanem másolatban is? megtartott. Ez a nagy munka még fiatal vállakat is próbára tett volna, de az ő vállalai nem roskadtak meg. Keze, mely egykor a kardot forgatta hazájának szabadságáért, mesterien kezelte a tollat is, amint hazafias tűzzel szépen megírt levelezései mutatják. Az emlék érdekében kifejtett önzetlen munkálkodása örök időre biztosította nevének Csíkvármegye kegyeletét. —

Az emlék felállításának népszerűségét legjobban mutatja, hogy egy év alatt 2400 kor. gyűlt be, mely összeg 1904. februáriusig 4000 koronára emelkedett. Tekintélyes tőke, ha számba vesszük, hogy nagy része fillérekből került ki. Ekkorra már magának az emlékek terve is a megvalósuláshoz közeledett. Csikszeredai Tamás József budapesti építész értesülvén az emlék ügyében megindított mozgalomról, 1892. augusztus 20-án önkényt tett ajánlatot, hogy a tervet s a hozzá szükséges munkálatokat díjtalanul elkészíti. Nevezett építész ezzel oly áldozatot hozott, amely nagyságával méltó a hálás megemlékezésre.

A bizottság örömmel fogadta a Tamás ajánlatát s őt a terv megkészítésével megbízta. A terv 1894. őszére elkészült s az alispáni hivatal útján az országos képzőművészeti tanácshoz terjesztetett fel, mely 1895. évi januárius 11-i ülésében jóvá is hagyta. — Benedek az emlék tetejére tervezett turul elkészítésére gyergyócsomafalvi Köllő Miklós akadémiai szobrászt kérte föl. — Köllő szívesen vállalkozott. 1896. április 13-án azt írja Benedeknek: „Amennyire lehetséges, magam is nagyon szeretnék székely véreink emlékének kivitelére, ha anyagi áldozattal nem tehetem is, legalább munkámmal részt venni, mivel művészetem maradandó emlékeképen úgy sem lesz más alkalom szülőföldemen valamit hátrahagyni“. — Köllő a fejéregyházi honvéd emlékre készített turul mintáját ingyen engedte át, sőt kieszközte azt is, hogy az 1600 koronát érő turul öntéssel és szállítással együtt csak 600 koronába került. Maga sem gondolta, hogy ez első és utolsó alkotása vármegyénk részére s oly korai halál vet véget a szépen indult művészi pályának.

1897. őszéig 7400 K gyűlt be s a bizottság még ez

év április 5-én az emlék építésére versenytárgyalást tartott, de eredménytelenül. Mindamellett miután Zakarás Lukács csíkszépvízi birtokos az emlékre szükséges 400 négyszögöl területet átengedte, még 1897 őszén a földhordás megkezdődött. A bizottság nevében Benedek felszólította Csicsót, Madéfalvát, Rákost, Göröcsfalvát, Vacsárcsit és Borzsovát, hogy ingyen hordassanak földet. Vittek is valami 20 szekérrel, de ekkor a madéfalviak azzal állottak elő, hogy nem kell ingyen hordani a földet, mert a négyezer forint őket illeti. Az ingyenes földhordás tehát abban maradt s az 1200 köbméter földet pénzzel kellett meghordatni. Itt említjük meg, hogy a földmunkához szükséges eszközöket a székely vasutak építő vállalata (Gross E. és Társa és Fischer Henrik) ingyen bocsátotta a bizottság rendelkezésére.

A versenytárgyalás meggyűlölése után többen tettek ajánlatot az emlék felépítésére, de egyik ajánlkozóval sem sikerült a szerződés. Végre 1898. március 13-án Szász István csíkszépvízi építésszel létrejött a szerződés, mely szerint az emléket a turul és az emléktábla kivételével 8000 koronáért elkészíti. Ugyanez év május 10-én az emlék alapját letették s az építés elég rendesen haladt, mert 1898. december 4-én a turult is feltették. A turult, melynek szárnyterjedelme 2 méter és 60 centiméter, Gladenbeck H. és Fia budapesti cég öntötte. A márvány emléktáblát 550 koronáért Sántha Nándor budapesti vésnök készítette a következő felírral:

„SICULICIDIUM.

1764. jan. 7.

A határőrség erőszakos szervezésekor

Madéfalva határában

1764. jan. 7-én hajnalban

a csász. katonaság által védtelenül lekaszabolt

Csík és Háromszéki

200 székely vértanu emlékére

kik az ősi szabadság védelméért vértettek el,

emelte az utókor hálás kegyele.

1899.

Székely nép! Itt hullott őseidnek vére,
 Kiket zsarnok önkény bosszus karja ére.
 Midőn alkotmányos szabadságod védték,
 Szörnyükép olták ki sok ártatlan éltét.
 De bár elveszték ők ádáz fegyver alatt,
 Emlékek nem vész el, örökre fennmarad,
 Mert hű kegyeletben megtartod őseid
 Így él majd emlékek időtlen ideig."

A felírat prózai részét dr. Szádeczky Lajos kolozsvári egyetemi tanár, a verset e sorok írója készítette.

Az emlék tehát készen állott, de még hat évnek kellett eltelnie, míg felavatása megtörténhetett 1899-ig 9470 k. 28 fillér gyűlt be, de 10700 koronára rugott a kiadás. Ez a hiány hátráltatta a felavatást. A közönség érdeklődése is megcsappant. 1904-ben intéző bizottság alakult Csikszerezében, elnök dr. Györgypál Domokos orsz. képviselő, alelnök dr. Balló István, jegyző dr. Imets János, pénztárnok Hajnód Ignác. E bizottság újból megkezdte a gyűjtést. Lelkes támogatókra talált a csikmegyei egyetemi hallgatókban, akik az emlék javára mulatságot rendeztek s annak jövedelmét 388 k. 85 fillért beszolgáltatták. Az adakozók közül kitűnt különösen dr. Erőss Vilmos csikszerezai ügyvéd, aki egyedül 148 k. 72 fill. adott. A többi adakozók és gyűjtők dr. Szántó Samu csikszerezai ügyvéd 42 k., a csikszerezai honleányok 8 k. 53 fill., csiktaploczai tanulóifjúság 25 kor., a csiksomlyói r. k. főgimnázium tanulói 60 kor. 24 fill., a csiksomlyói r. k. tanítóképezde tanulói 17 k. 11 fill., az emlék intéző bizottsága 26 k., Bekker Henrik és neje 50 k., Lencz Károly 10 k., Szász Lajos gyergyói főszolgabíró gyűjtése 108 k., Márkos Dénesé 32 k. 40 fill., Hajnód Ignácé 34 k., dr. Balló Istváné 21 k., Török Ferencé 33 k. 20 fill., Császár Donáté 22 k. A kisebb adományokkal és gyűjtésekkel együtt összesen begyűlt 1435 kor. 92 fill., melyből az emléket terhelő 600 k. adósság törlesztetvén, az emlék céljaira és a felavatásra összesen 1227 kor. 78 fillér adatott ki, megmaradt tehát 208 k. 14 fill.

Mihelyt az emlék az adósság alól felszabadult, az intéző bizottság Csik vármegye törvényhatóságát kérte fel, hogy a felavató ünnepély rendezését vállalja magára. A

törvényhatóság szívesen vállalkozott s a felavató ünnepély 1905. október 8-án több ezer ember jelenlétében oly fénynyel tartatott meg, mely méltó volt magához a vármegyéhez s méltó az ártatlanul lekaszáboltt vértanúk emlékéhez.

Már a kora reggeli órákban csapatoslag gyűlt a nép az emlék köré, mely körül hatalmas zászlók lengedeztek. Több község zászló alatt katonás rendben jelent meg. Tíz órakor az emlék mellé készített sátorban ünnepélyes szentmisét mondott Murányi Kálmán csíksomlyói főesperes-plebános s a csíksomlyói főgimnázium és tanítóképezde tanulóinak és a népnek éneke a meg-megszakító mozsárlövések között hatalmasan szárnyalt az ég felé. Mise után Becze Antal Csíkvármegye derék alispánja lépett a szónoki emelvényre s a madéfalvi veszedelemnek történetét ismertetvén, költői lendülettel mutatott rá az akkori székelység helyzetére. Utána Györgypál Domokos, a csíkszeredai kerület képviselője, párhuzamba állította a múlt és jelen eseményeit s szép beszédjében fogadalomra hitta fel a népet, hogyha kell, méltó legyen az ősökhez. A gimnázium és képezde tanulóinak hazafias éneke után Zsögön Zoltán csíksomlyói tanítóképezdei tanár szavalta el saját ódáját, melyel valósággal megrázó hatást ért el. Ezután Fejér Sándor Csík vármegye főjegyzője adta át az emléket Madéfalva közönségének, melynek nevében László Gáspár kántortanító válaszolt. Az emléket megkoszorúzták a csíkszeredai honleányok egy drága ezüst koszorúval, Csíkszereda város, a csíkszeredai ipartestület, a csíkmegyei általános tanítóegyesület, Becze Antal alispán Csík vármegye nevében, a csíkszeredai iparos ifjuság, a csíksomlyói tanítóképző ifjusága, Madéfalva, Gyergyószentmiklós, Gyergyókilyénfalva, Gyergyótekerőpatak, Gyímesbük, Gyergyószárhegy községek, a szépvízi és gyergyószárhegyi honleányok. A becses koszorúkat a madéfalvi kápolnában őrzik.

A Kossuth-nóta hangjainál távozott a lelkesen ünneplő közönség a felemelő ünnepélyről, melyen a székely vármegyék közül csak Háromszék vármegye és Sepsiszentgyörgy város képviseltették magokat Gödri Ferenc sepsiszentgyörgyi polgármesterrel. Az ünnepélyt a csíkszeredai Viga-

dóban ebéd követte, melyen lelkes beszédek hangoztak el.

Ott áll már az ünnepélyesen felavatott emlék Madéfalva mellett. Tetején hatalmas turul terjeszti szárnyait. Legyen ez emlék örök időkre beszélő jele az önzetlen hazaszeretetnek s az alatta porladozó vértanúknak. Mig csak székely él, ez emléktől tanulja meg, hogy csak annak a népnek van jövője, mely hazáját önzetlenül tudja szeretni s a múlt tanulságaiból mindig kellő okulást tud szerezni.

ADATOK A

FŐGIMNÁZIUM

ÉS A VELE KAPCSOLATOS KETTŐS

FINEVELŐ-INTÉZET

(SZEMINÁRIUM ÉS, INTERNÁTUS)

1905—1906. TANÉVI TÖRTÉNETÉHEZ.

I.

A Mária-kultusz pedagógiai jelentősége.*)

Irta és a csíksomlyói tanári kongresszuson előadta: **Pál István**
apát, státusi referens.

Uraim! Tisztelt kongresszus!

Mióta a főtanhatóság képviselőjében a tanári kongresszusokon megjelenek, mindenkor vettem alkalmat egy-két szóval üdvözölni a kongresszust; engedjék meg, hogy most is ezt tehessenem. Habár felszólalásaimban pedagógiai és didaktikai szempontok vezéreltek, de azokat úgy fejeztem ki, hogy lehetőleg tekintettel voltam a helyi viszonyokra is, azokra vonatkoztam, sőt motivumot is vettem azokból beszédemhez. Mindenütt volt, miből kiindulnom; van itt is.

Fölteszem magamnak a kérdést, hogy tulajdonképpen hol is vagyunk mi most? mi ez a hely itt Erdélyben a katolicizmusra? mi a székelységre? És úgy érzem, hogy csak úgy tolul ajkamra a felelet, hogy nem is győzők annak hangot adni, nem győzőm azt kifejezni.

Ez a hely itt: Csíksomlyó, önmagában véve egy kis hely, de egész Erdélyben az egyetlen tiszta katolikus megyének legfőbb helye, amely felé áhitattal tekint minden katolikus székelly és vágyik oda úgy, hogy hiányzik annak életéből valami, aki még nem járt itten.

És mi vonja annyira ide az embereket? *A csíksomlyói Mária.* Emiatt annyira híres ez a hely, emiatt legkedvesebb minden katolikus székelynek; enélkül jelentéktelenebb volna sok falunál, emiatt páratlanul jelentékeny az egész Székelyföldön, sőt egyetlen az egész Erdélyben. Innen ke-

*) Közöljük helyi vonatkozása és kiváló pedagógiai jelentősége miatt,

rült ki a székely értelmiség legnagyobb része, nemcsak a Székelyföldre, hanem egész Erdélybe, sőt annak határain túl messze vidékekre is. A csíksomlyói csodatevő Mária annyit tett a székelységért, amennyit ő rajta kívül senki és semmi. Érthető, hogy képét Csíkmegye cimerébe is bevette.

Abban a munkakörben, amelyet Isten az üdvösség oekonomiájában Máriának kijelölt, van az isteni igaz tanításnak tiszta épségben való fenntartása sértetlenül mindenemű tévéllyel szemben. Ezt tette itt is, megvédvén a csíki székelységet a diadalmasan előnyomuló tévtannal szemben, megtartván azt ősei hitében, Krisztus igaz vallásában együttesen. Ezért zarándokol a székelység minden esztendőben pünköstkor, a diadal évfordulóján hálából ide Szűz Máriához oly nagy számban, hogy aki nem látta, annak fogalma sincs a csíksomlyói pünkösti búcsujárásról. Itt helyezte el iskoláit is Szűz Mária lábánál, hogy gyermekei az ő tiszteletében, szeretetében nőjjenek föl és azt innen magukkal vigyék az életbe. Valóságos központjává lett ez a hely a vallásos és kulturális életnek a székelység között.

Sokat lehetne beszélni az itt működött tanférfiakról, az innen kikerült tanulókról, a kifejtett tudományos és irodalmi, különösen költői munkálkodásról, az áhitatot keltő Mária-énekekről, a csíksomlyói híres kancionáléről, a barátok régi nyomdájáról stb., de ezeket bármily rövidre szorítva sem vonhatom be felszólalásom feladatának keretébe. Mária nélkül azonban itt semmi sem lett volna. Itt minden Máriának — a Mária-kultusznak köszönhető. A Mária Társulat már régen virágzott s a diáknak legnagyobb ünnepe az volt, ha mint szodálista Sarlósboldogasszony napján ascendálhatott.

És kell-e még csak kérdezni is, hogy ennek a szellemnek minő hatása lehetett az ifjuságra? Mária szelleme az ifjuságra! Általában az ifjuságra, de különösen a magyar ifjuságra! Ki lenne képes annak üdvös hatását megmérni s azt kifejezni? Mária szelleme nálunk nem csupán a jámbor vallásosságot jelenti, hanem egyuttal az erős hazafiságot is.

Mária első szent királyunk óta a mi anyánk, a ma-

gyarok Nagyasszonya ; országunk — Mária országa. Ha bajban voltunk, Ő hozzá folyamodtunk és Ő mindig segített rajtunk ; Ő mindig itt volt mellettünk : béke idején a családban, háború idején a veszélyben, imádságunk között a templomban ; nincs templom, amelyben neki legalább oltára ne volna, és mennyi szobra, képe az országban mindenfelé ! A költészet a magyarok Nagyasszonyáról, Pátrónájáról zengett, képe a hadi zászlókon is ott lengett, érmeken és pénzeken fénylett. Egyszóval Mária neve életünk minden vonatkozásában ott volt. A Mária-kultusz nálunk egyuttal nemzeti kultusz.

Nem akarok erről itt értekezni s prédikációt sem akarok tartani, mert ennek nem itt a helye. De ezeket felemlítenem kellett itt a csiksomlyói segítő Máriánál, ahol tanáraink összejöttek fontos iskolai ügyekben tanácskozni.

Az a szellem, amelyben mi intézeteinket vezetjük, az ifjúságot neveljük, az a kereszténység szelleme ; ebből pedig Mária tisztelete nem hiányozhatik. Kereszténység az, amelyikben nincs meg Mária tisztelete ? Kereszténység Mária nélkül nem lehet ; Krisztus vallásából a Mária-kultusz ki nem zárható, abból az ki nem maradhat, nem hiányozhatik.

Ilyen jelentékeny helyet foglalván el a Mária-kultusz a kereszténységben és a hazafiságban, figyelmen kívül hagyható-e az az ifjúság oktatásánál, nevelésénél ? Semmi esetre sem. Sőt az abban rejlő pedagógiai motívumok a lehetőségig felhasználandók.

Nem egyszerű pietizmusról van szó, hanem az ember életének olyatén berendezéséről, hogy ne legyen méltatlan Máriához. Ismerni kell Őt ; tudni kell, hogy ki Ő a kereszténységben és a magyar nemzet életében, — hazánk történetében. Ez határozza meg a hozzá való viszonyunkat, kelt Iránta bizalomra, serkent erényeinek a követésére.

Életének minden mozzanatában találunk magunknak valót, akár tisztaságát lássuk az ő szeplőtlenségében, akár az anyát legszentebb családi körében, akár a szenvedőt a kereszt tövében. Mindenütt Ideálunk Ő, az marad örökre az emberiségnek, mindaddig, amig adnak valamit a szűzies ártatlanságra, amig fennmarad a családi élet és lesz szenved-

dés e földön. Ezt a fenségesen nagyszerű tartalmát a kereszténységnek ne használnok fel az iskolában? Hol lehetnek a nevelésnek ennél hatalmasabb, hathatósabb eszközei?

Képzeljék el, Uraim, a jelenetet és lássák maguk előtt, amikor az ifju leborul Mária előtt és igyekszik hozzá méltó lenni! Minő lelki állapot ez? Nincs pedagógiai elv és rendszer, amely nevelő, nemesítő hatásában ehhez fogható lenne! Ezt az iskola a legáldásosabb sikerrel értékesítheti az ifjuság megnemesítésére.

És csakugyan példák mutatják a multból, hogy mennyire kiváltak Mária fiai társaik közül viseletben, szorgalom- és egész magatartásban. Sok dicséretet hallhatni intézeteinkről, míg azokban a Mária Társulatok virágoztak. Azért valóban örvendeten azoknak szervezése ma is és kívánatos, hogy senki se legyen ifjaink közül, aki annak jótéteményében nem részesül, mert a Mária-kultusznak egész nevelésünket át kell hatnia, hogy mindnyájan Mária gyermekei legyünk és mindnyájan érezzük magunkon az Ő jóságát. Mert Mária mindenkinek anyja, aki hozzá menekül; és nem atyja annak az Isten, akinek nem anyja Mária.

Ma úgy tűnik fel minden körülöttünk, mintha az emberiség nevelése el volna véte, oly rossz szellem kezd lábra kapni mindenfelé. Látunk nagyon sok jót is, de a jó mellett minden téren annyi rosszat, mintha a rossz került volna fölszínre s mintha a jót elnyomná. Ne engedjük ezt, mert ez ellenkezik a világ erkölcsi rendjével. Mi a jóról meg vagyunk győződve; hirdessük ezt mindenfelé, öntsük azt tanítványainkba, hogy azok vigyék szét az életbe, hogy az emberiség újból jó szellemben regenerálódjék.

Mindent fel kell használnunk a helyes nevelés érdekében, amit nekünk a kereszténység nyújt. Ne hagyjuk tehát figyelmen kívül nevelési rendszerünkben azt a nagy értéket sem, amelyet a Mária-kultusz magában rejt úgy vallási, mint nemzeti szempontból. Meg aztán gondoljuk meg, hogy Mária a legjobb pedagógus az egész világon, Ő nevelvén Jézust, a mi isteni Mesterünket. Mi az Ő útain akarunk járni, Ő róla tanulni, mert az Ő iskolájából kerülnek ki azok a jellemek, minőkről legközelebbi kongresszusunkon

valék szerencsés szólni és a minőkre ma nagyobb szükség van, mint bármikor valaha.

Státusunk tanárait a magyar katolicizmus ezen klaszszikus földjén, a csiksomlyói Szűz Mária lábánál összejőve fontos tanügyi kérdésekben tanácskozni, a főtanhatóság nevében, mint annak kiküldöttje szivemből üdvözlöm és munkálkodásukra az égi kegyelem annyi sok jótéteménye által megszentelt templomban esdő lélekkel segítségül hívott Isten bőséges áldását kívánom.

II.

Bethlenfalvi Pál Gábor igazgató 30 éves tanári jubileuma.

A Pál Gábor igazgató iránti őszinte szeretet és tisztelet megnyilatkozásának ünnepségét ülte f. évi június hó 10-én gimnáziumunk. A megyének majdnem minden részéből eljöttek volt tanítványai és tisztelői, hogy e nagy napon, tanári működésének 30 éves jubileumán iránta érzett igazi ragaszkodásuknak ezáltal is kifejezést adjanak. Tanártársai és jelenlegi tanítványai pedig iránta érzett vonzódásukból kifolyólag mindent megtettek, hogy az ünnepség az ünnevelt érdemeihez méltóan sikerüljön.

Egy oly ember iránt nyilvánult meg a szeretet és tisztelet e napon, aki 30 éven át ezen intézetnél küzdött, fáradott, hogy a hazának vallásos, derék, munkás és jellemes fiakat neveljen, akinek egyedüli vágya volt, hogy székely ifjaink, ha majd az élet küzdő terére kikerülnek, számottevő, munkás tagjai legyenek a társadalomnak. Egész lelkéből szerette tanítványait; szeretetteljes, de igazságos és szigorú bánásmódjával mindenkor megnyerte azok szeretetét. Nemcsak jelenlegi, de volt tanítványai is, akik közül már nagyon sokan kiváló helyet vívtak ki a társadalomban, sőt egyesek neves emberekké is lettek, most is őszinte hálaival gondolnak szeretet tanárakra, aki nemcsak szavával, hanem minden tétvével őket mindig a szépnek és jónak követésére buzdította. Tanártársait pedig nyílt, őszinte modorával, igaz székely becsületességével, lekötelező szíveségével, áldott jó szívével teljesen magához bilincselte. Nemcsak feje, hanem vezetője intézetünknek, akinek példája erőt önt a csüggedőkbe, bátorságot a félénkekbe.

Azt hittük tehát, hogy első sorban nekünk, tanártársainak, erkölcsi kötelességünk, hogy a tanügy e derék harcosának élete delén egy ünnepnapot rendezzünk, hogy a szeretet és hála megnyilatkozását látva, új erőt merítsen a további küzdelemre. Hisz a tanár életében csak hétköznapiak vannak! Egész életében küzd, fárad, dolgozik, s az elismerésből bizony vajmi ritkán jut ki a része. Illó tehát, hogy legalább egy örömnapja legyen, amelyre majd szívesen gondolhat vissza.

Együttal méltó emléket akartunk emelni nevének, hogy legyen, ami a késő utódokat nevére mindig emlékeztesse. Gondoltuk, hogy legméltóbban úgy örökíthetjük meg érdemeit, ha egy alapítványt teszünk, amely részben hivatva lesz nevét a feledéstől megóvni. Ecélből a tanártestület mindjárt az év elején mozgalmat indított s a gyűlésnek magvát az a 385 korona képezte, amelyet e célra a testület tagjai adtak össze. A gyűjtés rendezésére kiküldött bizottság felhívásokat bocsátott ki az igazgató tiszteelőihez és volt tanítványaihoz és lassan, de állandóan küldözgették tiszteelői és volt tanítványai filléreiket, úgy hogy a jubileum napjáig 4846 K 78 f. gyűlt össze. Itt első sorban gróf Majláth G. Károly erdélyi püspök úr ó excellenciájáról kell hálával és köszönettel megemlékeznünk, aki az elsők között sietett tervünk megvalósítását előmozdítani 1000 koronát ajándékozva e célra.

Midőn már az alapítványi összeget összehoztuk, megállapítottuk az ünnepség idejét és sorrendjét. Folyó évi június hó 10-én az ünnepség a Szent Ferencz rendiek templomában tartott isteni tisztelettel vette kezdetét. A templomból az intézet egyik feldiszitett termébe vonult fel a nagyszámu közönség. A terem főekessége a jubiláns művészi kivitelű arcképe volt, melyet Wolf Károly tanártársunk szíves volt díjtalanul megfesteni. Az ünnepelt meghívása után kezdetét vette az ünnepség. Az ifjúságtól előadott ének- és zeneszámokon kívül az elhangzott beszédek képezték az ünnepség fénypontját, melyek valamennyije magas színvonalon állott.

Tanártársainak szeretetét és tiszteletét az ünnepelt iránt Balló István dr. tanár tolmácsolta. Szép és ma-

garnaszárnyalásu beszédében méltatta a jubiláns érdemeit s biztosította őt társainak további szeretetéről és támogatásáról. Bocskor Béla dr. Csik megye tiszti ügyésze a volt tanítványok nevében biztosította a jubilánst, hogy minden volt tanítványa a legnagyobb szeretettel és tisztelettel tekint volt mesterére, akinek nevelő hatása és tanítása eredményezte azt, hogy a haza derék fiai lettek. Jelenlegi tanítványai nevében Kádár Ferenc VIII. o. t. költői szárnyalásu beszédben mondott köszönetet a jubilánsnak az ifjúsággal szemben mindig éreztetett jóságáért s ígérte, hogy oktatásait szem előtt fogják tartani akkor is, ha kikerülnek az élet forgatagába, ígérte, hogy nemcsak tisztelettel és hálával tekintenek majd reá, hanem életéből és munkálkodásából erőt és buzdítást merítenek, hogy zajtalanul bár, de kitaróan, az egyenes útról sohasem térve le, a közjóért és a hazáért munkálkodni meg ne szűnjenek. „Csengeni fog fülünkben, amit Arany lantja zeng s az Igazgató ur multja olyan szépen példáz :

Előtted a küzdés, előtted a pálya,
Az erőtlén csügged, az erős megállja,
És tudod, az erő micsoda ? Akarat,
Mely előbb vagy utóbb, de borostyánt arat.
Nemes önbizalom, de ne az önhittség
Rugói lelket nagy célra feszítsék :
Legnagyobb cél pedig itt e földi létben
Ember lenni mindig, minden körülményben“

A lelkesen fogadott beszédek után maga az ünnepelt állott fel szólásra s a következő magvas beszédben mondott köszönetet az üdvözlésekre :

Mélyen tisztelt közönség, kedves kartársak, szeretett volt és jelenlegi tanítványaim !

Megilletődve hallgattam e most elhangzott, reám nézve megtisztelő és felemelő ékes beszédeket, amelyek bizonyára érdemeimet túlbecsülték.

Ha mindazokat a gondolatokat, melyek ezen üdvözlő beszédek hatása alatt lelkemben megvillantak, kellő formába tudnám önteni és élőszóval előadni, talán méltóképen tudnék válaszolni.

A gondolat villámszárnnyal jár és elcsúszkál, anélkül, hogy talán az értékesebbet sikerülne rögzíteni.

De talán jó is, hogy egy részük elröppen; legalább rövidebben és kevesebbet beszélnek magamról és a velem kapcsolatban levő dolgokról. Mert bár szívesen, sőt örömmel szólok mindenről, amihez értek, kivált az iskolában: magamról — a jó ízlésű magyar szokásnak megfelelőleg — szeretek minél kevesebbet beszélni.

De hogy a dologra térjek, legalőször is arra kérek engedelmet, hogy ezen ünnepély jogosultságának vagy jogosulatlanosságának kérdésével foglalkozzam.

Sokan úgy gondolkoznak, hogy miért is ez az ünnepély? Hiszen nem épen ritka jelenség, hogy némelyek a közpályán 25—30, sőt több ideig is sikerrel munkálkodnak s még sincs részük ilyen ünnepeltetésben, megtiszteltetésben. Miért jár ez ki épen a tanügy munkásának azon jó szerencséje alkalmából, hogy a jó Isten neki megengedte a 30 évre terjedő munkálkodást?

Az ilyen gondolkodás jogosultságát nem vonom kétségbe; már csak azért sem, mert érzem, hogy nekem ilyen ünnepeltetéshez nincsenek feljogosító érdemeim. Csupán annyi, hogy állandó becsületes szándékkal és — szerényletséggel nélkül mondhatom; — nemcsak kitartással, de lelkesedéssel igyekeztem kötelességeimet tölem telhető erővel teljesíteni.

Hogy ennek a törekvésnek volt némi sikere, ezt abból a tiszteletből következtetem, melyben volt tanítványaim mindenkor részesítettek, melyet irántam csaknem kivétel nélkül tanusítottak. Ezt látszik igazolni a jelen kitüntető megtiszteltetés is, melynek e pillanatban központja vagyok.

Szándékosan mondtam, hogy csak központja vagyok, mert valóban érzem, hogy ilyen foku megtiszteltetés nem szólhat egészben nekem, hanem szól azon ügynek, melynek szolgálatában állok, szól azon intézetnek, mely századok óta missziót teljesít ezen határszéli őrponton s amelyben 30 év óta szolgálom én is szerény tehetséggel a hazai közoktatás ügyét.

Az iskola minden jóra való községnek, minden vidéknek rendszerint egy dédelgetett, egy szeretettel körülvett intézménye s ennek a révén a benne dolgozó munkásoknak is legalább tevékenységük alkonyán kijut valami a beczésből.

Ha a m. t. közönség is így fogja fel ez ünnep jellegét,

akkor ki van egyenlítve azon különösnek látszó dolog, hogy a tanügy embereit gyakrabban éri ilyenféle megtiszteltetés.

Az indítóokok között, melyek ezen ünnepélyt létrehozták, lehet valami része azon ideális légkörnek is, amelyben mi, a tanügy munkásai mozgunk s amelybe már a pályaválasztásnál bejutottunk, előre is lemondva az anyagi jólétre való törekvésről. Az erkölcsi sikerek után való vágyódás magasabb szféráiban mozgó egyént a reális felfogásnak mosollyal szokták kísérni ugyan, de a rendszerint szintén ideális felfogásu nagyközönség nem az anyagiak szerzésében elért sikert, hanem az erkölcsit szokta honorálni.

Ha tovább keresem az okot, amely az én kedves kartársaimat ezen ünnepély kezdeményezésére és rendezésére indította, azt sejtem, hogy része van benne azon méltánylandó törekvésnek is, hogy iskolánkhoz, a megye első kulturális intézetéhez, közelebb hozza a közönséget, amely iránt talán iskolánk félreeső helyzete miatt, nem látszik olyan foku érdeklődést tannusítani, mint a minő fiainak a középfoku műveltséget nyújtani hivatott és nevezetes történelmi múlttal bíró intézetünk iránt kíváncsiak volna.

Ha ezen találgatásom igaz, akkor a jó irányu törekvésben rejlő érdem kartársaimat illeti, nekem most csak mint médiumnak van benne részem.

Ezért is méltóztassanak megengedni, hogy legelőször kartársaimnak mondhassak köszönetet azon szívélyes üdvözlétért, melyben 30 éves tanári működésem alkalmából ékesen és lelkesen szóló tolmácsuk útján részesítettek.

Erre bizonyára nem a hivatalos kötelék indította, amely minket összefűz, hanem indította az a kölcsönös tisztelet és bizalom, mely köztünk mind a hivatalos, mind a magánérinkezésben mindig nyilvánult, amely együtt munkálkodásunk sikerének bizonyára csak javára szolgált a múltban és előnyére fog szolgálni a jövőben is.

Egy középiskola oktató és nevelő munkájában a harmonikus együttműködés a sikernek nemcsak elősegítője, hanem „conditio sine qua non“-ja, elengedhetetlen feltétele. Ezen együttműködésben a szebb és élvezetesebb rész bizonyára a tanároké. Az igazgatás nagyjából adminisztratív szerep, olyan valami, amiről azt lehet mondani, hogy szükséges rossz. Ami benne szükségtelen rossz lehetne, azt mindig törekedtem kerülni, a békés együttműködést pedig elősegíteni.

Azon jóakarata támogatás után, melyben az én kedves karsaim részesítettek, a köszönésen és hála kifejezésen kívül csak egy kérelmem és egy nyilatkozatom lehet. Kérelmem odairányul, hogy az eddig tapasztalt bizalmat és támogatást továbbra is kérjem, amíg szerencsés leszek önökkel együtt dolgozni. Nyilatkozatom meg abból áll: hogy én mint megcsontosodott 30 éves tanár és igazgató már más lenni sem tudnék, mint a milyennek megismertek. Legfőleg jobb szeretnék lenni, rosszabb semmi esetre sem. Azt az egyenességet, nyíltságot és kollegiálitást, mely cselekedeteimben eddig irányított, jövőre is igérni és biztosítani merem.

Most már az én kedves volt tanítványaim felé fordulok, akiknek nevében elhangzott üdvözlésre gondolva, azon tapasztalati tény jut eszembe, hogy az ifjúkori behatások kitörölhetetlen nyomokat hagynak a lélekben. Ki ne emlékezne vissza arra az iskolára, amelyben elemi ismereteit szerezte és arra a középiskolára, amelyben ismeretanyagát kibővítette, látókörét kiszélesítette és akaratarejének, jellemének kialakulását érezni kezdette?

Sajátságos, hogy mikor az iskolára gondolunk, nem az épülettel, nem annak felszerelésével, hanem rendszerint a benne működő tanítóval, tanárral kapcsolódunk emlékezetünk képzelei. Ezen jelenség is igazolja annak a mondásnak igazságát, hogy az iskolának a lelke a tanító. A legtökéletesebb iskolai felszerelés is csak élettelen holt tárgyak gyűjteménye, azokba lelket a tanító, a tanár lehel.

Volt tanítványaim nevében hozzám szívélyes szavakat intézett szónokuk nyilatkozatai is azt tanúsítják, hogy az ő emlékeik is nem az intézet külsejével és berendezésével, hanem annak lelkével, a tanárral állanak élénk összeköttetésben.

Ha rájuk nézve ezen kapcsolat emlékei kedvesek, rám nézve becseseknek mondhatók. Azért becsesek, mert a boldogságnak alkotó elemei lettek. A költő szavai szerint ugyanis: „A boldogsághoz nem elég egyedül a jelen, a multon épül az s az emlékezeten“. Ne vegyék rossz néven az én kedves volt tanítványaim, ha őket már csak mint a mult emlékeit tekintem, mert csak az én nézőszempontomból a mult emlékei, még pedig olyan emlékei, hogy a hányszor látom őket, velök érintkezem, mindig bizonyos foku büszkeségérzet villan meg belsőmben azon gondolatra, hogy talán nekem is van egy szemernyi részem ab-

ban, hogy ők a közpályán oly derék munkások lettek. S ha még azt is látom, hogy azon intézet iránt, amely egykor őket oktatta, nevelte, a kegyelet, tisztelet és ragaszkodás emlékeivel vannak eltelve: akkor a nemes büszkeség mellett még egy jól eső, megnyugtató érzés is végig vonul belsőmben, mert látom, hogy az a kötelék, mely az iskolába járó generációt az intézethez fűzi s melyet többé-kevésbbé terhesnek, kellemetlennek találunk, idővel a legszebb, legkedvesebb erkölcsi kapcsolata finomul át lelkükben.

Igaz szívemből azt kívánom, hogy az én kedves volt tanítványaim mindnyájan ériék el mindazon jó, igaz és szép vágyaikat, melyeket szívük, lelkük elérni óhajt.

Végül volt tanítványaimnak üdvözlését még egyszer megköszönve, jelenlegi tanítványaim felé fordulok, kiknek nevében az ifjukorhoz és a jelen időszakhoz egészen illő módon a tavasz virágaival ékesített beszédben köszöntött Istentől jeles tehetséggel megáldott, rokonszenves fellépésű szónokuk.

Kedves ifjak! Önöknek az áll jól, ha úgy élnék, mint a madár: ágról-ágra szökdécselnek, nevetgélnek, énekelnek.

Ének- és zenedarabjaikkal való fellépésüket mindig élvezettel hallgattam s gyakran az iskolán kívül is dicsérettel emlegettem. A mai nem dicsőrem, hanem megköszönöm, főleg azért, mert ma önök vannak hivatalosan, hogy ezen ünnepélyre ide összejöttek díszes közönségnek a mai programot egy kissé változtatossá és a lehetőleg élvezetessé tegyék. Ha ez a feladatuk sikerül — miként már részben sikerült is — én a magam részéről köszönettel, a jelenlévő közönség pedig — meg vagyok róla győződve — elismeréssel adózik önöknek.

Ami egyéb itt történik, annak lényegét önök közül kevesen képesek ma még felfogni és megérteni. Hiszen az életnek olyatén meghatározását, melyet ha jól emlékezem Payotnál olvastam s a mely úgy szól, hogy: „az öregnek az élet egy rövid, áttekinthető múlt, az ifjunak pedig egy hosszú, be nem látható jövő”, csak a korban elhaladottak tudják igazán felfogni.

Nohát, kedves ifjak! az iskola éppen arra való, hogy arra a be nem látható jövőre, amely később áttekinthető, rövid múlttá lesz, előkészíteni segítse a gondtalan ifjú életét, aki kellő tapasztalatok hiányában még utmutatóra szorul.

Fogadják tehát mindig szeretettel azokat a tanácsokat, uta-

sításokat és intéseket, melyeket a tapasztalatokban gazdagoktól, szülőiktől és ezek helyetteseitől, tanáraiktól, hallanak, hogy majd mikor meggyőződnek, hogy egy emberöltő mily rövid s mikor az életet önök is egy könnyen áttekinthető, rövid multnak kezdik nézni: ne legyen annak a multnak emléklapján egyetlen olyan részlet is, melyet onnan kitörölni szeretnének; hanem miként én őszintén mondom, úgy önök is mondassák el Berzsenyivel: „Ha még egyszer elkezdhetném, ismét a multat követném.“

Törekedjenek minden szépből, igazból és jóból, ami egy középiskolai oktatás széles medrű folyamában tanáraik ajkairól önök felé ömlik, mennél többet meríteni, értelmük vérkeringésébe felvenni, szívük, lelkük nemesítésére fölhasználni; egyszóval: törekedjenek igazi műveltségre szert tenni. És ne feledjék annak a mondásnak igazságát, hogy a lelki műveltséget semmi sem diszíti szebben, mint a szerénységgel párosult önértet.

Gondolom nem veszik rossz néven, ha én még a jubileum alkalmát is az önök oktatására használok fel. Ezt mindig szívesen teszem, míg Isten nekem engedi, sőt, ha lehetne, ami szépet, jót és hasznost tudok, lelkemből lehelném önökbe. Hiszen nemcsak óhajtanunk, hanem akarnunk is kell, amire a költő búzdit: „Legyen minden magyar utód, különb ember, mint apja volt!“

Köszönöm az ifjuságnak szónokuk által kifejezett üdvözlését, valamint ének- és zenedarabjaikkal való föllépésüket, melyek az ünnepély diszítését képezik.

És most végezetül legyen szabad egy-két egyszerű szóban igaz, őszinte köszönetemet nyilvánítani, a mélyen t. közönségnek azon áldozatért, melyet hoztak, midőn intézetünk élete iránt érdeklődve a szeretett kartársaimtól kezdeményezett és rendezett ünnepélyre megjelenni és annak diszt emelni kegyesek voltak.

Én ezért csak hálával és kartársaim nevében is kifejezett azon erős ígérettel tudok adózni, hogy minden tehetségünk felhasználásával igyekezni fogunk reánk bízott fiaikat a jónak ösvényén, a tudás és a tiszta erkölcs magaslata felé vezetni, hogy mindenkori hű gyermekei legyenek az egyháznak és minél értékebb és hű fiai drága hazánknak, amelyre mindnyájan büszkék vagyunk s amelyet minden ünnepélyünk alkalmával éltetni szoktunk. „Éljen a haza!“

A felhangzott éljenzés lecsillapultával Kassai Lajos tanár szavalta el alkalmi költeményét:

Pál Gábor jubileumára.

*A harminc éves pálya fordulóján,
Midőn ezer szót ünnepelni jó,
Miként a nap a Jósue szavára,
Álljon meg utján a futó idő;
A szende mult arcon a könnyű fátyolt
Lebbentse szét a hű emlékezet,
S a tisztelet és hála friggre lépve
Nemes, nagy célra fogjanak kezét.*

*Szerényen áll az erdős bércek alján
Ez a mi édes „alma materünk“,
Kik itt fizetjük életünk adóját,
Hirnév s dicsőség nem terem nekünk;
De van, mi edzi munkás izmainkat,
Mi bátorít a küzdelem között;
Neveljük, védjük jó székely fajunkat,
Amelyet sorsa mindig áldozott.*

*A férfit, kit lelkesedve tisztel
Ez ünneplésre összegyűlt sereg,
Mint élt e célnak három tizeden át,
Ez áldozatról szólni sem merek.
Mert nem közmunkás, ő felkent apostol,
Küzdött ügyünkért mint hű, mint igaz:
Lángolva égett, mint a Horeb bokra,
De el nem égett; mi volt, most is az.*

*Most is miénk és bár a szellemek már
Eztüstöt szórtak fűrtel közé,
Szemén a régi tűz sugára csillog,
Térdrét az élet még meg nem tűré.
Más vágya nincs, csak lássa boldogulva
A hon határát védő hősi fajt;
Csakhogy a bérci sasflak megértésék:
Nem fent acél, de szellem most a kard.*

Oh volt idő, midőn a mi acélunk
 Nagy Hunyadi csatáin villogott,
 És Báthory a támadó székelvények
 Kardért adott rabláncot, vérpadat
 S a hős Rákóczi büvös zászlajára
 Kuruc székelység híven esküdött.
 Bem és Petőfi mondják, hogy a székelý
 Dalolva ment az ágyutüz között.

Csodák csodája! A vér nem fogyott el,
 Nemcsak vagyunk, de számunk egyre nő;
 S ha nem fizet az ős ugar gyűlölcse,
 Az iskolában nyílik új mező.
 Elvész a nép, mint oldott kére széthull,
 Ha kis barázdáin túl nem tekint,
 De az idéknek szellemét megértve
 S előre törve boldog lez megint.

Tied ez ige, kedves ünnepeltünk,
 Te hirdetéd ezt harminc éven át;
 Te hirdetéd, hogy jellem, tiszta erkölcs
 S ras szorgalom megmentik a hazát.
 A képletek s a számok zord vildga
 Nem nyűgözté le élénk szellemed;
 Eseményekért hevülve feltűszeltesd
 A jóraahajló ifjú lelkeket.

A Hargitán túl, a széles hazában
 Amerre a négy folyam elrohan,
 El, messze vitték s keblökben megőrzik
 Meleg szivednek áldását sokan.
 Mert, bár erélyed éber, törhetetlen,
 S igazság utján állasz, mint a szirt,
 Van jellemednek hódító varázsa:
 Nemcsak szavad, egész lényed tanít

Taníts tovább is és maradj vezérünk,
 Pélyádon hídla, tisztelet követ:
 Mert szép az élet, melynek nyomdokára
 A munka hullat gyémánt-gyöngyöket.

*S ki olthatatlan tiszta lángolással
Az oktatásban ég, mint áldozat,
Fenséges annak megfutott nagy útja,
Áldott emléke mindig fennmarad.*

Az igazi hévvel s költői lelkesedéssel előadott gyönyörű költeményt a közönség zajos éljenzéssel honorálta.

Programmon kívül Dobos Ferencz dr. tanár átnyújtotta a jubilánsnak Bálinth György brassói főgimn. tanárnak, volt itteni kartársunknak, a jubiláns iránti tisztelete és szeretete jelének kifejezéséül küldött diszes albumát, amelyben a következő epigramma volt :

„Mint sok hő nap után, meg nem tört munkaerőben
A jó gazda örül sárga kalászáinak :
Hozzon e nap szint oly örömet neked és koszoruzzon
A hős férfierény földi jutalma : babér !

Bálinth György“

Az ünnepély befejezéséül Jakab Antal tanár számolt be hosszabb beszédben a jubiláns emlékére gyűjtött jubileumi alapítvány eredményéről.

A gyűjtés eredménye 4846 K 78 f., amelynek összehozásában különösen a jubiláns volt tanítványai buzgokodtak, ezzel is nyilvánítani akarván iránta való igaz szeretetüket és hálájukat. Sokan volt tanítványai közül összegüket szeretetet lehelő, meleg hangu levél kíséretében küldötték el, amelyekből többet a szónok fel is olvasott. Végül átnyújtotta az alapítványi oklevelet, amelynek szövege a következő :

D. a J. Kr. !

Ösztöndíj alapítványi oklevél.

Alulírottak, mint a csiksomlyói róm. kath. főgimnázium jelenlegi tanárai, igazgatónk, Bethlenfalvi Pál Gábor, harminc éves tanári működése idejében szerzett érdemeit ösztöndíj alapítvánnyal akarjuk megörökíteni. Ecélből a társadalomban s a régi és jelenlegi tanítványok körében ösz-

szegült 4846 K 78 fillért, azaz Négyezernyolcszáznegyvenhat korona 78 fillért a csíksomlyói róm. kath. iskolák pénzalapja mellett az erdélyi püspök felügyelete alatt kezelt alapítványok pénztárában helyeztük el.

Ennek az alapítványnak kezelésére nézve a következő feltételeket kötjük ki:

1. Alapítványunk címe: „*Pál Gábor féle alapítvány*“.

2. Az ajánlás joga (ins praesentandi) Pál Gábor urat illesse. Halála után ez a jog a csíksomlyói róm. kath. főgimnázium tanári karára szálljon.

3. Az alapítványt első sorban Pál Gábor igazgatónak róm. kath. vallásu egyenes leszármazottjai nyerhetik el, ha a csíksomlyói róm. kath. főgimnáziumában jó magaviselettel és jeles eredménnyel tanulnak; másodsorban csíkvármegyei szegény székely ifjak hasonló feltételek mellett.

4. Az alapítvány élvezője csak akkora összeghez tarthat igényt, amekkora a csíksomlyói róm. kath. finevelő intézetben egy növendék ellátásának díja. — A fennmaradó összegnek fele a tőkéhez csatoltassék, a másik felével pedig a tanártestület oly VIII. oszt. tanulót jutalmazzon, aki a mennyiségtanból és természettanból kiváló eredményt mutat fel.

Ezen alapítványi oklevelünket annak örök érvénye- és hitelül saját kezünkkel aláírtuk és Pál Gábor úrnak, intézetünk jubiláns igazgatójának Isten nevében átadtuk.

Kelt Csíksomlyón, 1906. junius hó 10.

Jakab Antal, Kassai Lajos, Erős József, Csató János, Balló István dr., Balog József, Szlávik Ferencz, Wolf Károly, Stoiher Ottó, Király Henrik dr., Dobos Ferencz dr., Veszprémi Dezso, Ferencz Gyula, Iványi Antal, Mayer János és Vitéz Árpád.

Végül a főtanhatóság nevében gróf Majláth Gusztáv ó nagyméltósága üdvözlő leiratát olvasta fel szónok, amelynek tartalmából a következőket emeljük ki:

„... Tanári működése alkalmából örömmel emlékszem meg Tek. Uraságodnak jeles képességeiről, odaadó munkásságáról és lelkes tevékenységéről, melyeket statusunk szolgálatában 30 éven át székely kath. ifjuságunk oktatásában és nevelésében sikeresen kifejtett és kath. tanügyünk javára önzetlenül értékesített.

Midőn az egyházmegyei igazgató tanácscsal egyetértőleg és együttesen tek. Uraságodnak eddigi jeles szolgálataiért teljes elismerésünket ezennel kifejezem, további hasznos működése sikerének biztosítására tek. Uraságodra és kedves családjára szeretettel adom főpásztori áldásomat.“

Jakab Antal tanár beszéde után ismét Pál Gábor igazgató állott fel szólásra s a következő beszédben köszönte meg a tiszteletnek és szeretetnek e jelét:

Kedves Kartársam és Barátom! A jótekonyságnak és a hazafias áldozatkészségnek ezen okmányát, melynek tartalmát szíves voltál ez ünnepélyes pillanatban nyilvánosan megismertetni, mint ezen intézet igazgatója akkor is köszönettel kellene fogadnom, ha nem állana kapcsolatban személyemmel. Annál nagyobb köszönettel és hálás szívvvel fogadom, mert hiszen ez azon jótekonny hatás mellett, melyet beláthatatlan időn át gyakorolni hivatva van, egyszersmind egy örökre szóló becses emléke az én igénytelen személyem itteni működésének.

Igazán ez egy olyan becses emlék előttem, mely az én szemtűvegemen nézve felülmul minden csillogó érdemrendet s amelyet adományozóinak talán soha sem tudok méltóképpen megköszönni.

Hivatalos kötelességemből kifolyólag jóváhagyás, megerősítés és elfogadás végett fel fogom terjeszteni iskolánk főtanhatóságához, amely bizonyára mint hasznos új csemetét örömmel fogja behelyezni abba a gyümölcsös kertbe, amelynek áldást hozó fáit idők folytán a jótekonyság és hazafias áldozatkészség kezei ültették.

Nem tudom eléggé áldani emléküket azon hazafias lelkeknek, akik azokat a fákat ültették, mert azok nélkül a jótekonny alapítványok nélkül, melyekkel a róm. kath. státus, valamint az ev. ref. státus tanintézetei hazafias őseink jóvoltából gazdagon elvannak látva, ma hazánk erdélyi része még annyira sem volna magyar, amennyire ma annak mondható.

Valóságos nemzeti missziót teljesít minden egyes alapítvány. Hiszen olyanoknak ad módot és alkalmat a művelődés megszerzésére, akik ezek nélkül csak numerusok maradtak volna, de tényezők, vezetők a közpályán aligha lehettek volna.

Ezek segítették elő, hogy a székelység intelligens rajokat bocsásson nyugat felé s bárhol fordulunk meg hazánk erdélyi részében, mindenütt csaknem minden ponton ott találjuk ezen rajoknak egyes tagjait, mint a magyarságnak őreit.

Ilyen hazafias missziót van hivatva teljesíteni az áldozatkészség ezen legújabb csemetéje is, mely ezen pillanattól kezdve a jótékonyág gyümölcsös kertjébe többi társai mellé sorakozik

Nemcsak a valóságos fákra, hanem ezekre a képletes fákra is elmondhatjuk Gyulai Pállal: „Mikor megáldnak, jó fák, titeket, Meg-megáldják azt is, aki ültetett.”

Minthogy ez az alapítvány előttem becses, az én képzeletem azt nemcsak hasznos gyümölcsöket hozó csemetének, hanem egy szép, értékes kristálynak is tekinti, melynek nem annyira az anyaga, hanem inkább kialakulásának módja és formája becses előttem.

A természettudomány kiderítette, hogy minden egyes jégkristály, amely légkörünkben alakul, egy-egy porszemet rejt magában. A légkörben úszó porszem a közvetlen oka annak, hogy a felhő nedvéből körülötte kristály alakul. Ha mindazok, kik ezen kristály kialakulásához anyagot és fáradságot szolgáltattak, joggal kívánhatják, hogy az az időnk végtelenségéig megmaradjon, soha meg ne semmisüljön, fel ne olvadjon: ki lehetne más, mint én, aki fennmaradását leginkább óhajtja? hiszen nevemet, mint porszemet, zárja magában.

Én kellőképen megköszönni sohasem tudom, csak hálás tudok lenni érte mindazoknak, akik ezt létrehozták s akiknek azt kívánom, hogy a jó Isten az ő bőséges javaival áldja meg őket és éltesse soká mindnyájukat, hogy hasonló szép kristályok megalkakulásához még többször áldozatokat hozhasson az ő hazafias lelkesedésük.

Éljenek boldogul soká!

A mély hatást keltett beszéd elhangzása után a jelen voltak a jubilánst és családját a legjobb kívánatokkal halmozták el.

Az ünnepség lezajlása után a közönség bevonult Csikszeredába, ahol bankett volt, amelyen megjelent a vármegye egész tisztikara s minden hatóság és testület képviselve volt.

Az első felköszöntőt Mikó Bálint v. b. t. t., főrendiházi tag mondta gr. Majláth G. Károly erdélyi püspök úr öexcellenciájára. Az ünnepelt érdemeit a bankett során Murányi Kálmán p. biztos, Becze Antal alispán, Csiky József a magánjavak igazgatója, Gyalokay Sándor törvész. elnök és Csató János tanár méltatták tartalmas és emelkedett

beszédekben. Bankett közben felolvasták azokat az üdvözléseket is, amelyeket az ünnepelt tisztelői és volt tanítványai küldtek, jelezve, hogy lélekben ők is velünk ünnepelnek.

Ime röviden az ünnepség lefolyása. Nekünk ehhez még csak egy kívánságunk van hozzáadni való: Adja Isten, hogy Ünnepeltünk minél tovább képes legyen friss erőben tovább munkálkodni a székely tanügy javára. Az Ég áldása kísérje további működésében.

Szlávik Ferenc.

A Bethlenfalvi Pál Gábor igazgató jubileumi alapítványára a következők adakoztak, akiknek a tanártestület ez uton mond hálás köszönetet adományukért. (A beérkezés sorrendjében). 1. Gróf Majláth G. Károly erdélyi püspök úr Fehérvár 1000 K. 2. Zakariás Manó dr. ügyvéd Csíkszereda 10 K. 3. Balázs Endre dr. papnöv. rektor Gyulafehérvár 10 K. 4. Szabó Miklós kereskedő Csíkszereda 5 K. 5. Özv. Szász Domokosné Csíksomlyó 5 K. 6. Cseh Vilmos bankigazg. Csíksztrmárton 5 K. 7. Balló János plébános Csikmadaras 5 K. 8. Ambrus Ferenc kántortanító Csikmadaras 3 K. 9. Zaretsky Pál erdőtanácsos Csíkszereda 10 K. 10. Helvig G. János fürdőtulajdonos Csíkszereda 10 K. 11. Bocskor Béla dr. tiszti ügyész Csíkszereda 50 K. 12. Geczó Béla törvysz. bíró Csíkszereda 50 K. 13. Székely András kánt. tanító Gyergyóalfalu 10 K. 14. Becze Antal alispán Csíkszereda 20 K. 15. Molnár Károly ig. tanító Gyergyóremete 10 K. 16. Pál István referens Kolozsvár 10 K. 17. Cziko István dr. ügyvéd Gyergyószentmiklós 10 K. 18. Lőrincz Sándor plébános Szentimre 5 K. 19. Tompos Mátyás lelkész Csíkszenttamás 10 K. 20. Berecz Márton tanító Gyergyószentmiklós 4 K. 21. Bartha István ig. tanító Szépvíz 2 K. 22. Szvoboda József könyvkereskedő Csíkszereda 20 K. 23. Lehner Márton postamester Csíkrákos 2 K. 24. Albertini Géza fürdőigazgató Tusnádfürdő 10 K. 25. Zakariás K. Antal kereskedő Szépvíz 5 K. 26. Minier Albert birtokos Szentmihály 10 K. 27. Karla Mihály Szentdomokos 10 K. 28. Ráduly Béni kántortanító Szentdomokos 2 K. 29. Györgypál Árpád tanító Szentdomokos 1 K. 30. T. Nagy Imre nyug. igazgató Csíkszereda 20 K. 31. Fejér Antal dr. ügyvéd Csíkszereda 30 K. 32.

Dobál Antal Gyimesközéplek 10 K. 33. Baka József kántortanító Csíkszentgyörgy 2 K. 34. Kovács György nyug. megyei ellenőr Csíkszereda 20 K. 35. Kovács János kapitány Csíkszereda 5 K. 36. Balázs András irodaigazgató Csíkszereda 6 K. 37. Gidró Bonifác bencés tanár Komárom 20 K. 38. Ladó János képezdei tanár Csíksomlyó 10 K. 39. Zöld Ferenc képezdei tanár Csíksomlyó 5 K. 40. Miklós Gergely birtokos Csíkszépvíz 5 K. 41. Lukács Vilmos plébános Csíkszentdomokos 10 K. 42. Tóth Vilmos kir. adótiszt Csíkszereda 5 K. 43. Kiss Mózes honvédszázados Csíkszereda 10 K. 44. Fejér Jakab kereskedő Csíkszépvíz 10 K. 45. Csiby András p. ü. biztos Gyergyószentmiklós 2 K. 46. Jancsó Károly p. ü. szemlész Gyergyószentmiklós 1 K. 47. Gáll Károly p. ü. vigyázó Gyergyószentmiklós 1 K. 48. Kászonyi Alajos dr. hely. plébános Kolozsvár 20 K. 49. Hassák Vidor igazgató Kézdivásárhely 5 K. 04 fill. 50. Bodosi Lajos tanár Székelyudvarhely 5 K. 51. Kovács János tanár Székelyudvarhely 5 K. 52. Zakariás K. Lukács kereskedő Szépvíz 5 K. 53. Péter József segédjegyző Csicsó 5 K. 54. Székely Jenő orvosjelölt Budapest 5 K. 55. Sántha Albert tanító Gyergyószentmiklós 2 K. 57. Sándor Gyula dr. szolgabíró Gyergyótölgyes 5 K. 57. Jakab Lajos esperes Csíkszentmihály 10 K. 58. Faraó Simon örm. sz. esperes Szépvíz 10 K. 59. Murányi Kálmán főesperes Csíksomlyó 10 K. 60. Balló Lajos nyug. csendőrfőhadn. Nagyenyed 3 K. 61. Imets Mózes kántor-tanító Csicsó 2 K. 62. Gál Márton tanító Dánfalva 4 K. 63. Zsigmond István Dánfalva 1 K. 64. Antal Dénes jegyző Dánfalva 4 K. 65. Bálint Ignác Dánfalva 4 K. 66. id. Trohán József 60 f. 67. Ambrus Péter Dánfalva 50 f. 68. Albert Dániel Dánfalva 20 f. 69. Bálint István Dánfalva 20 f. 70. Szócs István Dánfalva 2 K. 71. Mihály István Csíkkarczfalva 5 K. 72. Mihály Gergely ifj. Karczfalva 2 K. 73. Asztalos Béla Karczfalva 50 fill. 74. Hankó Zoltán Karczfalva 50 f. 75. Orbán Sándor Karczfalva 50 f. 76. Király József Karczfalva 1 K. 77. Szili István vasuti tisztv. 60 f. 78. Koncz Ödön honvédszázados Szépvíz 10 K. 79. Czikó János pénztárnok Mindszent 20 K. 80. Fazakas Gáspár tanár Székelyudvarhely 10 K. 81. Veress Menyhért bíró Székelykeresztur 10 K. 82. Soó

Gáspár főgimn. igazgató Székelyudvarhely 10 K. 83. Imets F. Jákó apát-kanonok Gyulafehérvár 20 K. 84. Raucz János alesperes-plebános Karczfalva 10 K. 85. Gergely Viktor gör. kath. s.-lelkész Gyimesbükk 5 K. 86. Pap Domokos főmérnök Csíkszereda 10 K. 86. Péter György gyáros Csikpálfalva 6 K. 88. Lázár Miklós megyei aljegyző Csiktaplocza 20 K. 89. Bálint László t. kanonok, főesperes-plebános Bereczk 4 K. 90 Vass István postamester Gyimes 3 K. 91. Gegő István volt bíró Taplocza 4 K. 92. Kolozsvári Béla főgimn. tanár Brassó 10 K. 93. Kovács Antal igazg.-tanár Szépvíz 10 K. 94. Fodor János polg. isk. tanár Gyergyószentmiklós 5 K. 95. Beke B. Boldizsár prem. kan. tanár Nagyvárad 10 K. 96. Wéger János m. kir. adótiszt Csíksomlyó 5 K. 97. Baka János kántor-tanító Csíkszentmárton 4 K. 98. P. Bartha Solán concionátor Fogaras 5 K. 99. Zakariás Jakab keresk. és birtokos Szépvíz 20 K. 100. Bándi Vazul főgimn. igazgató Brassó 15 K. 101. Miklós Albert alesperes-plebános Oláhlápos 10 K. 102. Kovács Antal árvaszéki elnök Csíkszereda 10 K. 103. id. Dávid Ignác egyh.-megyei főgondnok Csíkszereda 10 K. 104. Bartalis Simon irnok Csíksomlyó 4 K. 105. Kertész István földm. isk. kertész Csíkszereda 2 K. 106. Czíkó Sándor ny. pénztárnok Mindszent 10 K. 107. Bálint Alajos adótiszt Csíkszereda 5 K. 108. Blénessi József Hangupiatra 20 K. 109. Gáspárfi Ferencz állomásfőnök Tusnádfürdő 3 K. 110. Csutak Bálint kereskedő Csíkszentgyörgy 10 K. 111. Embery Árpád főgimn. tanár Székelyudvarhely 10 K. 112. Kazatsay Vidorné keresk. Kászonaltiz 5 K. 113. Nagy György Sepsibükszád 2 K. 114. Fejér Károly szeszgyár-kezelő Kőröspatak 4 K. 115. Bitay Béla ev. ref. lelkész Csíkszereda 5 K. 116. Szántó József megyei aljegyző Csíkszereda 10 K. 117. Jakab Benjamin tanár Budapest 5 K. 118. Campeanu Ilyés gör. kath. plebános Gyergyószentmiklós 2 K. 119. Avédik Simon kuriai bíró Budapest 20 K. 120. László Ferencz Gy.-szentmiklós 20 K. 121. Kabdebó Márton Tölgyes 3 K. 122. Tankó Fülöp Gyimesfelsőlók 3 K. 123. Karácsony Jakab Tölgyes 5 K. 124. Herzberg Jakab fakereskedő Csíkszereda 1000 K. 125. Wender Dávid fakereskedő Csíkszereda 100. K. 126. Sándor István birtokos Csíkszentimre

10 K. 127. Incze János erdőőr Malomviz 2 K. 128. Balázs András dr. esperes-plebános Torda 10 K. 129., Szabó György esperes-pleb. Nagyernye 2 K. 130. Kiss András plebános Oroszhegy 10 K. 131. Schlett Lipót Verespatak 4 K. 132. Bors Bénéám Szentimre 10 K. 133. Nagy Dénes rajztanár Kézdivásárhely 5 K. 134. Fodor István kántor-tanító Csatószeg 5 K. 135. Sándor Gergely birtokos Szent-Imre 20 K. 136. Simon Gergely Szentkirály 5 K. 137. özv. Ambrus Andrásné Gy.-Szarhegy 6 K. 138. Veress Miklós földmives Gyergyószentmiklós 10 K. 139. Albert Mihály Csikszentmárton 2 K. 140. Gergely József kántor-tanító Szentsimon 5 K. 141. Gál Sándor tanító Kászonfeltiz 4 K. 142. Merza János állomásfőnök Csikszereda 10 K. 143. Ábrahám Ignác törv.-bíró Karánsebes 10 K. 144. Kiss Lajos telekkönyvvezető Kézdivásárhely 5 K. 145. Szentkirályi István p. ü. irodavezető Sopron 2 K 40 f. 146. Adorján Ágoston m. kir. honvéd százados Budapest 10 K. 147. A Birtokosság Csikvárdotfalva 100 K. 148. Márkos Dénes községi bíró Csikvárdotfalva 10 K. 149. Kabdebó János körjegyző Kozárvár 10 K. 150. Tódor Imre lelkész Varságtisztás 5 K. 151. Kádár Ferenc birtokos Bükszád 5 K. 152. Benedek Ignác p. ü. biztos Szászrégen 5 K. 153. Tompos János birt. Csikszentgyörgy 10 K. 154. András Lajos birt. Kászonfeltiz 10 K. 155. Paál Gyula nyug. tanár Magosvásárhely 20 K. 156. Kolonics Dénes dr. orvos Csiksomlyó 20 K. 157. Filep Sándor dr. orvos Csikszereda 20 K. 158. Karácson József képezdei igazgató Csiksomlyó 10 K. 159. Gözsy Árpád gyógyszerész Csikszereda 10 K. 160. Szent-Péter egyházmegye Csiksomlyó 300 K. 161. Pálffy András körjegyző Csiksomlyó 10 K. 162. Krassowszky Rezső kereskedő Nagyszeben 10 K. 163. Ferencz József tanító Karczfalva 4 K. 164. Csizsér Imre árvsz. ülnök Csikszereda 10 K. 165. Madaras Albert Gyergyószentmiklós 10 K. 166. Szultán Gergely kereskedő Csikszereda 10 K. 167. Sántha Simon nyug. iktató Csiksomlyó 5 K. 168. Csíki József dr. ügyvéd Csikszereda 50 K. 169. ifj. Sántha István birtokos Pálfalva 4 K. 170. Farkas Lázár Pálfalva 2 K. 171. Jakabovics Pálfalva 1 K. 172. Miklós Antal 1 K. 173. Mátrai Ignác 1 K. 174. Rác József 1 K. 175. Dobos András albíró Gy.-Szt.-Miklós

5 K. 177. Csiszér Pető nyug. ig.-tanító Csíksomlyó 5 K. 177. Wellmann Sámuel alügyész Csíkszereda 10 K. 178. Tauber József dr. ügyvéd Csíkszereda 50 K. 179. Csiszér József ny. állatorvos Csíkszereda 5 K. 180. Veress Lajos főszolgabíró Tölgyes 10 K. 181. Nagym. Mikó Bálint v. b. t. t. Zsögöd 100 K. 182. Györgypál Domokos orsz. képviselő Csíkszereda 50 K. 183. Bartalis Ágost főszolgabíró Cs.-Szt.-Márton 30 K. 184. Kovács András s.-lelk. Csíksomlyó 4 K. 185. Sántha József birtokos Mikóújfalú 10 K. 186. Ambrus Dénes adótitzt Csíksomlyó 3 K. 187. Gál Sándor adótitzt Csíktaplocza 3 K. 188. P. Pál K. János záradafőnök Csíksomlyó 10 K. 189. Karda Béla jegyző Csíkszereda 10 K. 190. Balló Imre ny. kántor-tanító Szentimre 5 K. 191. özv. Nagy Sándorné ügyvédné Csíkszereda 10 K. 192. Kajcsa József tanító Kiskapus 10 K 50 f. 193. Kálnoky János kereskedő Csíksomlyó 5 K. 194. Lányi Nándor útbiztos Taplocza 10 K. 195. Incze Domokos plébános Csíkszentgyörgy 10 K. 196. Péter János dr. tanár Gyulafehérvár 3 K. 197. Mayer Lipót kereskedő Csíksomlyó 20 K. 198. Gál József vállalkozó Pálfalva 5 K. 199. László Péter tanító Delne 5 K. 200. Péter Lajos lelkész Delne 3 K. 201. Bíró József kántortanító Delne 1 K. 202. Gál Sándor Delne 2 K. 203. Benó Dénes Delne 1 K. 204. Balló András Delne 2 K. 205. Ábrahám István Delne 2 K. 206. Kánya Lajos Delne 4 K. 207. Kánya Jakab Delne 2 K. 208. Zöld Antal Delne 2 K. 209. Kovács Mihály plébános Szépvíz 5 K. 210. Puskás Ferenc erdőmester Besztercze 10 K. 211. özv. Kovács Andrásné, sz. Orbay Berta Csíksomlyó 200 K. 212. Jakab Antal főgimn. tanár Csíksomlyó 20 K. 213. Kassai Lajos főgimn. tanár Csíksomlyó 30 K. 214. Balló István dr., 215. Csató János, 216. Erőss József csíksomlyói főgimn. tanárok 20—20 K. 217. Balog József főgimn. tanár Csíksomlyó 30 K. 218. Dobos Ferenc dr., 219. Stoiber Ottó, 220. Veszprémi Dezső, 221. Iványi Antal csíksomlyói főgimn. tanárok 20—20 222. Mayer János főgimn. tanár Csíksomlyó 30 K, 223. Szilávik Ferenc, 224. Király Henrik dr., 225. Wolf Károly, 226. Ferencz Gyula, 227. Vitéz Árpád csíksomlyói főgimn. tanárok 20—20 K. 228. A VIII. osztály tanulói Csíksomlyó 24 K. 229. A VII. osztály tanulói Csíksomlyó

31 K. 230. A VI. osztály tanulói Csíksomlyó 12 K. 231. Az V. osztály tanulói Csíksomlyó 13 K. 30 f. 232. A IV. oszt. tanulói Csíksomlyó 8 K. 44 f. A III. osztály tanulói Csíksomlyó 10 K 64 f. 234. A II. A. osztály tanulói Csíksomlyó 5 K 20 f. 235. A II. B. osztály tanulói Csíksomlyó 8 K. 236. Az I. A. osztály tanulói Csíksomlyó 21 K 18 f. 237. Az I. B. osztály tanulói 12 K 20 f.

Összesen begyűlt 5016 K 50 f.

Kiadás 168 K 72 f.

Maradt 4846 K 78 f.

Jakab Antal.

III.

Tanári testület.

a) Rendes tantárgyak tanárai.

Pál Gábor, világi, a mennyiségtan- és természettanból képesített r. tanár, a főgimnázium igazgatója, Csíkmegye törvényhatósági és közigazgatási bizottságának, a csíksomlyói r. k. iskolák pénzalapját kezelő püspöki nagybizottmányoknak és számvizsgáló bizottságnak tagja, tanította a természettant a VII. osztályban, összesen 4 órában. Tanít 1876 óta.

Balló István dr., világi, a magyar és latin nyelvből képesített r. tanár, az Önképzőkör vezetője, az ifjúsági könyvtár őre, Csíkvármegye törvényhatósági bizottságának tagja, a csíksomlyói r. kath. iskolák pénzalapját kezelő püspöki nagybizottmány előadó jegyzője, a III. osztály főnöke, tanította a magyar nyelvet a III. és VII., a latin nyelvet a III. és VIII. osztályban, összesen 17 órában. Tanít 1895 óta.

Balog József, egyházi, képesített r. vallástanár, a Mária Társulat elnöke, exhortátor, tanította a vallástant az I. A) és B) és II. B) — VIII. osztályban, összesen 18 órában. Tanít 1893 óta.

Csató János, egyházi, a földrajz- és természetrajzból képesített r. tanár, a természetrajzi szertár őre, a Kiránduló Egyesület elnöke, az internátus felügyelője, Csíkvármegye törvényhatósági bizottságának tagja, tanította a természetrajzot az I. A) és B), a II. A) és B), IV., V. és VI. osztályban, összesen 17 órában. Tanít 1892 óta.

Dobos Ferenc dr., világi, a történelemből és földrajzból szakvizsgázott h. tanár, a földrajzi és történelmi szertár,

az érem- és régiségtár őre, tanította a földrajzot az I. A) és B) és II. B), a történelmet a III., V. és VI. osztályban, összesen 18 órában. Tanít 1905 óta.

Erőss József, egyházi, a történelemből és latin nyelvből képesített r. tanár, szemináriumi aligazgató, exhortátor, tanította a vallástant a II. A), a földrajzot a II. A), a görög pótló irodalmat a VIII. és a történelmet a IV., VII. és VIII. osztályban, heti 16 órában. Tanít 1894 óta.

Ferencz Gyula, világi, a magyar és latin nyelvből képesített ideigl. r. tanár, a II. A) oszt. főnöke, az egyik játékcsoport vezetője, tanította a magyar és latin nyelvet és a szépírást a II. A) és a görögnyelvet a VI. osztályban, összesen 17 órában. Tanít 1904 óta.

Iványi Antal, világi, a latin és görög nyelvből képesített ideigl. r. tanár, a VI. oszt. főnöke, két játékcsoport vezetője, tanította a görög nyelvet az V., VI. és VIII., a görög-pótló irodalmat a VII. osztályban, összesen 17 órában. Tanít 1902 óta,

Jakab Antal, világi, a mennyiségtan- és természettanból képesített r. tanár, a természettani szertár őre, a VIII. osztály főnöke, tanította a mennyiségtant a II. A), V., VII. és VIII., a természettant a VIII. és a földrajzot a III. osztályban, összesen 18 órában. Tanít 1870 óta.

Kassai Lajos, egyházi, a magyar és latin nyelvből képesített r. tanár, a szeminárium és internátus igazgatója, a II. B) osztály főnöke, tanította a magyar és latin nyelvet a II. B) osztályban, a magyar nyelvet és irodalmat és a filozófiai propaedeutikát a VIII. osztályban, összesen 17 órában. Tanít 1886 óta.

Király Henrik dr., világi, a mennyiségtan- és természettanból alapvizsgázott h. tanár, tartalékos m. kir. honvéd kezelőtiszt, a kölcsönkönyvtár kezelője, tanította a számtant az I. A), II. B), III. és a mennyiségtant a IV. és VI. osztályban, összesen 18 órában. Tanít 1903. óta.

Mayer János, világi, a magyar és német nyelvből képesített r. tanár, a VII. oszt. főnöke, tanította a magyar nyelvet a VI., a német nyelvet a IV., VI., VII. és VIII. és a szépírást az I. A) és II. B) osztályban, összesen 17 órában. Tanít 1902 óta.

StolberġOttó, világi, a magyar és latin nyelvből képesített ideigl. r. tanár, az I. A) oszt. főnöke, tanította a magyar nyelvet az I. A) és a latin nyelvet az I. A) és V. osztályban, összesen 17 órában. Tanít 1902. óta.

Szlávik Ferenc, világi, a magyar és latin nyelvből képesített r. tanár, tanártestületi és módszeres értekezleti jegyző, a tanári könyvtár és a tornaszertár őre, a IV. oszt. főnöke, tanította a magyar nyelvet a IV., a latin nyelvet a IV. és VII. osztályban, összesen 15 órában. Tanít 1899 óta.

Veszprémi Dezső, világi, a magyar és latin nyelvből képesített ideigl. r. tanár, az I. B) oszt. főnöke, egy játékcsoport vezetője, tanította a magyar nyelvet az I. B) a latin nyelvet az I. B) és VI. és a szépírást az I. B) osztályban, összesen 17 órában. Tanít 1902 óta.

Vltéz Árpád, világi, a magyar és német nyelvből szakvizsgázott kisegítő tanár, az V. oszt. főnöke, tanította a magyar nyelvet az V., a német nyelvet a III. és V., a görög-pótló irodalmat az V. és a számtant az I. B) osztályban, összesen 17 órában. Tanít 1905 óta.

Wolf Károly, világi, a rajzoló geometriából és a művészi rajzból; okleveles r. tanár, a Magyar Rajztanárok Országos Egyesületének tagja, a rajzszerter őre, egy játékcsoport vezetője, tanította a rajzoló mértant az I. A) és B), II. A) és B), III. és IV. osztályban és a görög-pótló rajzot az V., VII. és VIII. osztályban, összesen 20 órában. Tanít 1900 óta.

B) Rendkívüli tantárgyak tanárai.

Balló István dr., világi, főgimn. r. tanár, tanította a francia nyelvet heti 4 órában.

Dományáncz Péter, világi, tanítóképző intézeti r. tanár, képesített középiskolai zenetanár, tanította a zenét heti 5 és az éneket heti 4 órában. Tanít ezen intézetnél 1902 óta.

Kolonics Dénes dr., világi, egyetemes orvostudor, körorvos és államvasuti orvos, m. kir. honvéd-főorvos, okleveles középiskolai egészségtan-tanár és intézeti orvos, taní-

totta az egészségtant a VII. osztályban heti 2 órában.
Tanít 1901 óta.

Veszprémi Dezső, világi, főgimn. r. tanár, tanította a gyorsírást heti 1 órában.

Wolf Károly, világi, főgimn. r. tanár, tanította a szabadkézi rajzot heti 2 órában.

IV

Előadott tananyag.

A) Rendes tantárgyak.

I. A) ÉS B) OSZTÁLY.

Osztályfőnök : I. A) **Stoiber Ottó.** I. B) **Veszprémi Dezső.**

*Vallás*tan, heti 2 óra. Tankönyv : Kis Katekizmus. — Imádságok. Az ember végcélja. A hit. A parancsok. A kegyelem eszközei. Tanította : *Balog József.*

Magyar nyelv, heti 5 óra. Tankönyv : Szinnyi József Isk. magyar nyelvtana és Olvasókönyve. I. r. — A hangok. A mondat és fajtái. Beszédrészek. Mondatrészek. A helyesírás főszabályai. Mondatelemzés. — Olvasmányok : a) Prózáiak : Népmesék. Tanítómesék. Leírások. Képek a népeletről. A magyar föld. Történelmi elbeszélések hunn és a magyar történeletről a tatárjárásig. Görög mondák. b) Költőiek : A rab golya. Nyalka huszár. A vándorfiú. Szülőföldemen. Három fiú. János vitéz Tündérországban. Kőmíves Kelemenné. Szavalás. Kéthetenként isk. írásbeli dolgozat a helyesírás és nyelvtan gyakorlására Tanította : *Stoiber Ottó és Veszprémi Dezső.*

Latin nyelv, heti 6 óra. Tankönyv : Szamosi János Latin nyelvtana és Olvasókönyve. — A hangok. Névragozás. Melléknévek fokozása. Számnevek. Névmasók. Igehatározók. Igeragozás a cselekvő alakban. Olvasmányok : Szemelvények az olvasó könyvből ; fordítás latinból magyarra és magyarból latinra a nyelvtani anyag begyakorlására. — Egy pár közmondás könyv nélkül. Kéthetenként isk. írásbeli dolgozat : fordítás magyarról latinra a nyelvtan gyakorlására. Tanította : *Stoiber Ottó és Veszprémi Dezső.*

Földrajz, heti 3 óra. Tankönyv : Kőrösi Albin : Földrajz a középiskolák I. osztálya számára. Lange—Cherven : Iskolai atlasz. — Az alapismeretek megszerzése után Magyarország hegy- és vízrajza, éghajlata, terményei, lakossága és nevezetesebb helységei. Térkép-vázlatok készítése. Tanította : *Dobos Ferencz dr.*

Természettan, heti 2 óra. Tankönyv : Orniándy Miklós : Természettan a gimnáziumok és reáliskolák I. osztálya számára. — Bevezetés a természeti tárgyak szemlélésébe és az egyszerű szemlélet útján levezethető törvényszerűségek felismerésébe. A négy évszak, különösen a növényeken mutatkozó jelenségekben feltüntetve. Az őszi : közönségesebb gyümölcsformák taglalása és csoportosítása. Házi állatok, a téli közönségesebb fenyők. Az ember lakása közelében, a mezőn és az erdőn élő emlős állatok. Tavasz : egyes könnyen szemlélhető viritó növények, megjelenésük szerint. — A növények részeinek megismertetése. Házi szárnyasok. — Tanította : *Csató János.*

Számítás, heti 4 óra. — Tankönyv : Mocnik F. dr. és Schmidt A. dr. Számítás. — Tizedes számrendszer. — Római számjegyek. A négy alapszámítás egész és tört számokkal. Mértékek és pénzek. Közönséges tört átalakítása tizedes törté és viszont. Havonként egy iskolai írásbeli dolgozat. Tanította *Király Henrik dr. és Vitéz Árpád.*

Rajzoló geometria, heti 3 óra. Tankönyv : Fodor és Wagner : Rajzoló planimetria. — Az egyenes és szög a négyszög és háromszögek ismertetése. Az idomok kerülete, területe, összeállósága, szimmetriája és hasonlósága. Sokszögek, csillagidomok, a kör. A tanult idomoknak, mint motívumoknak felhasználása, síkidomrajzolás. Azonkívül rajzoltak természet után faleveleket s ezeket színezték is egy színnel. (A jövő tanévre fokozatos behozatalra ajánlja a tanári kar Hankó József Mértánát.) Tanította : *Wolf Károly.*

Szépírási, heti 1 óra. Magyar folyóírási gyakorlása, kezdetben vonalozott füzetben, később a vonalozás nélküliben sorozatával, utóbb enélkül. Tanította : *Mayer János és Veszprémi Dezső.*

II. A) ÉS B) OSZTÁLY.

Osztályfőnök : I. A) Ferencz Gyula. I. B) Kassai Lajos.

Vallástan, heti 2 óra. Tankönyv : Pokorny Emánuel dr. : Ó-szövetségi bibliai történetek. Kis Katekizmus. A hitről szóló szakasz ismétlése. Oltáriszentség. Az ó-szövetség története. — Tanította : *Erőss József és Balog József.*

Magyar nyelv, heti 5 óra. Tankönyv : Szinnyei József Iskolai magyar nyelvtana és Olvasókönyve. II. rész. — Az első osztály tananyagának átismétlése után az egyszerű mondat folyt: tólagos tárgyalása. A képes helyhatározók és állapothatározók. A szórend. Az összetett mondat. Olvasmányok : a) Prózaiak : Jókai rövid rajzai és elbeszélései, Aesopus és Fáy tanító meséi ; leírások a magyar földről, történeti elbeszélések a vegyes házbeli magyar királyok korából és a görög-római világból. b) Költőiek : Petőfi, Garay, Czuczor, Arany, Gyulai, Lévy, Eötvös és Vörösmarty kisebb lírai költeményeiből ; Vörösmarty, Tompa és Garay kisebb epikai verseiből. Könyv nélkül 9 költemény. Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat. — Tanította : *Ferencz Gyula és Kassai Lajos.*

Latin nyelv, heti 6 óra. Tankönyv : Szamosi János dr. Latin nyelvtana és Olvasókönyve. — Az első osztály tananyagának átismétlése után az igeragozás ; az igék áttekintése perfectum és supinum tövek szerint. A rendhagyó, hiányos és személytelen igék. Adverbiumok. Praepositíók, kötőszók és indulatszók. A szóképzés. A legszükségesebb mondattani szabályok. Rövidebb és hosszabb összefüggő olvasmányok a római és magyar történelemből. Könyv nélkül két rövidebb olvasmány. Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat. — Tanította : *Ferencz Gyula és Kassai Lajos.*

Földrajz, heti 3 óra. Tankönyv : Kőrösi Albin : Földrajz a középiskolák II. III. osztályai számára. Lange-Cherven Iskolai atlasz. — Európa fekvése, határai, éghajlata, hegy- és vízrajza s Magyarországon kívül népei és országai. Kevésbé részletesen ugyanígy Ázsia és Afrika, kiváló tekintettel az európai államok gyarmataira. Térkép-vázlatok készítése. — Tanította : *Erőss József és Dobos Ferencz dr*

Természetrajz, heti 2 óra. Tankönyv : Ormándy Miklós dr. : *Természetrajz a gimnáziumok és reáliskolák II. osztálya számára.* — Majmok. Tengeri emlősök. Erszényes emlősök. Az ember lakása közelében, mezőn, erdőn és vizen tartozkodó madarak. Teknősbéka, krokodil, gyík, kígyó (csúszó-mászók). Vizi béka, szalamádra, göte (kétéltűek). Halak, rovarok, pókok, százlábuak, rákok, férgek. (A helyi viszonyok tekintetbe vételével). Ősszel virító néhány növény. Feltünőbb gyümölcstermő erdei fa és bokor s az embert közelebből érdeklő természetű és vadon termő növények ismertetése. Kirándulások rovar- és növénygyűjtésre. — Tanította : *Csató János.*

Számítan, heti 4 óra. Tankönyv : U. az, mint az I. osztályban. — Az I. osztály tananyagának ismételése. Számolási rövidítések. Rövidített szorzás és osztás. Arányok. Aránypárok és ezek alkalmazása. Százalékszámítás. Havonként egy iskolai írásbeli dolgozat. Tanította : *Jakab Aatal és Király Henrik dr.*

Rajzoló geometria, heti 3 óra. Tankönyv : Fodor és Wagner : *Rajzoló stereometria.* — Szögletes és gömbölyű testek ismertetése, felszíne, köbtartalma, hasonlósága, egybevágósága, szimmetriája, ábrázolása és modelljeinek elkészítése. A térelemekről. Diszitményi rajzok készítése színezéssel. Rajzolás és festés élő falevél, növény és virág alapján. Tanította : *Wolf Károly.*

Szépírás, heti 1 óra. Első félévben a magyar, a második félévben a német folyóírás gyakorlása. Tanította : *Ferencz Gyula és Mayer János.*

III. OSZTÁLY.

Osztályfőnök : **Balló István dr.**

Vallástan, heti 4 óra. Tankönyv : Pokorny Emánuel dr. : *Új-szövetségi bibliai történetek. Kis Katekizmus. A parancsokról szóló szakasz ismételése. Az új-szövetség története.* Tanította : *Balog József.*

Magyar nyelv, heti 4 óra Tankönyv : Szinnyi József *Rendszeres magyar nyelvtana és Magyar olvasókönyve. III.*

rész. Olvasmányok: *a) Prózaiak*: Történelmi elbeszélések a magyar történelemnek a mohácsi vész utáni korából s a görög s római világból, leírások s elbeszélések Gyulai Páltól, Beöthy Zsolttól, Kisfaludy Károlytól és Jókai Mórtól. *b) Költőiek*: szemelvények a vallásos és hazafias líra köréből (Petőfi, Arany, Berzsenyi, Kölcsey, Vörösmarty, Eötvös, Lévy, Pósa, Gyulai, Bajza, Tóth Kálmán, Czuczor, Tompa, Győry Vilmos, Kisfaludy Sándor) s a Gvadányi Peleskei nótáriusából. Magánolvasmány: Petőfi hazafias költeményei és Kisfaludy Károly víg elbeszélései, Jókai Népvilág. Könyv nélkül 9 költemény. Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat. Tárgya: Leírások közvetlen szemlélet és megbeszélés alapján, az olvasott kisebb elbeszélések tartalma. Tanította: *Balló István dr.*

Német nyelv, heti 4 óra. Tankönyv: Endrei Ákos; Német nyelvkönyv. I. rész. — A hangtan és alaktan ismertetése és ezek alapján megfelelő olvasmányok és beszélgetések. Olvasmányok: *a) Prózaiak*: Die Schule. Die Familie. Was die Menschen arbeiten. Die Theile des Körpers. Das Haus. Die Jahreszeiten. Der Morgen. Der Abend. Der Garten. Der Wald. Der Sonntag. Seltsamer Spazierritt. Die Zeit. Das Spielzeug der Riesen. Der Wohltätige Graf. Das Vogelnest. *b) Költőiek*: Abendlied. Waldlied. Wind u. Sonne. Dem Vaterlande. Das Vaterhaus. Die Sonne und die Tiere. Könyv nélkül öt vers. Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat. Tanította: *Vitéz Árpád.*

Latin nyelv, heti 6 óra. Tankönyv: Szamosi János dr. Latin nyelvtana, Pirchala Imre Latin gyakorlókönyve és Elischer József Latin olvasókönyve. — Az első és második osztály tananyagának átismétlése után az egyszerű mondat, a mondat részei, egyeztetés, az egyszerű mondat nemei, a beszédrészek és az esetek használata a Pirchalaféle Latin gyakorlókönyv megfelelő fejezeteinek fordításával. Olvasmányok: *a) Prózaiak*; Róma történetéből a köztársaság kezdete, a plebeiusok és patriciusok egyenetlenkedése és a decemvirek. *b) Költőiek*: 17 mese Phaedrustól. Könyv nélkül 10 mese. Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat, tárgya: az olvasott szöveg alapján készített magyar mondatok fordítása latinra a nyelvtan begyakorlására. Tanította: *Balló István dr.*

Történelem, heti 3 óra. Tankönyv: Újházy László: A magyar nemzet történelme. I. rész. — Történelmi előismertek. Hazánk története röviden a honfoglalásig. A magyar nemzet története a mohácsi vészig, tekintettel művelődési viszonyaira. Tanította: *Dobos Ferenc dr.*

Földrajz, heti 2 óra. Tankönyv: Kőrösi Albin: Földrajz a középiskolák II- III. osztályai számára. Dr. Vörös Cyrill: A fizikai és matematikai földrajz elemei. Földünk alakja, főbb mozgásai, az ezekből származó tünemények és az időszámítás. A Hold alakja, járása, fényváltozatai, hold- és napfogyatkozás. Naprendszer, holdgörendszer, központi mozgás, nehézkedés és az ár alaptüneményei. Tanította: *Jakab Antal.*

Számítás, heti 3 óra. Tankönyv, mint az I. osztályban. Összetett hármasszabály. Kamat-, értékpapírszámítás. Árnyos osztás és középérték számítás. Ennek ismertetése, vegyítés- és lánc-szabály. Havonként egy iskolai írásbeli dolgozat. Tanította: *Király Henrik dr.*

Rajzoló geometria, heti 2 óra. Tankönyv: Fodor és Wagner: Konstruktív planimetria. — Az első osztályos tananyag tüzetes tárgyalása és szerkesztése. Középkori, arab-mór, görög és renaissance ornament rajzolása és színezése. Tanította: *Wolf Károly*

IV. OSZTÁLY.

Osztályfőnök: **Szlávik Ferenc.**

Vallásstan. Heti 2 óra. Tankönyv: Pokorny Emanuel dr.: Katolikus szertartás. — Szent helyek, egyházi készletek. Az istentisztelet szent cselekményei. -- Tanította: *Balog József.*

Magyar nyelv, heti 4 óra. Tankönyv: Bartha dr. és Prónay dr.: Stilisztika. — A stílus érthetőségének és szépségének feltételei, a verstan elemei: a nemzeti, görög és nyugat-európai versformák, a polgári ügyiratok. Olvasmányok: a) Próza: leírások, elbeszélések, jellemzések és levelek, továbbá Kisfaludy Károly „Mátyás Deák“-ja. Költőiek:

Toldi és kisebb költemények a verstannal kapcsolatban. Magánolvasmány: Faludi: Három elbeszélés a Téli Éjszakákból és Mikes levelei. Havonként két írásbeli dolgozat (iskolai és házi). Könyv nélkül Toldi I. és II. éneke és négy kisebb költemény. Tanította: *Szlávik Ferenc*.

Német nyelv, heti 3 óra. Tankönyv: Endrei Ákos Német nyelvkönyv. I. r. Az alaktan tűzetes ismertetése, a szórénd egyszerűbb alakjainak begyakorlása olvasmányok és beszélgetések alapján. Olvasmányok: a) Prózai: Die Gewässer. Frau Hütt. Die Sage vom Plattensee. Antigone. Di Einnahme Trojas. Frau Holle. Roland im Tale Ronceval. Das blinde Ross. Iphigenie in Aulis und auf Tauris. Die Aufopferung. Die Rache. Die Versöhnung. Dorf und Stadt. Unser Wohnplatz. b) Költői: In der Heimat ist es schön. Der Trompeter zu Katzbach. Der Bauer und sein Sohn. Sehnsucht nach dem Frühling. Wie hoch mag wohl der Himmel sein? Das Lied vom Monde. Könyv nélkül öt vers. Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat. Tanította: *Mayer János*.

Latin nyelv, heti 6 óra. Tankönyv: Szamosi János: Latin nyelvtan. C. Julius Caesar: Commentarii de bello Gallico, magyarázta Kempf József. Cserép József dr.: Szemelvény P. Ovidius Naso műveiből. Pirchala Imre Latin gyakorlókönyve. Az esettan ismételése után az igék és igei névszók használata, az összetett mondat nemei, a szórénd, alakzatok és szóképek, prozodia és metrika, a római mértékek és pénzek, a naptár. Olvasmányok: C. Julius Caesartól: A gallok és germánok erkölcsi és szokásai (VI. 11—28.), Gallia földrajza és a helvetiusok elleni háború (I. 1—15., 21—29.). P. Ovidius Naso Metamorphosisaiból: Phaëthon. Philemon és Baucis. Daedalus és Icarus. Könyv nélkül C. Julius Caesarból az I. 14. fejezet, Philemon és Baucisból 30 sor. Írásbeli dolgozat kéthetenként a mondat-tani szabályok begyakorlására. Tanította: *Szlávik Ferenc*.

Történelem, heti 3 óra. Tankönyv: Ujházy László: A magyar nemzet történelme. A magyar nemzet történelme 1520—1867., tekintettel az ország műveltségének állapotára. Magyarország és Ausztria politikai földrajza. Tanította: *Erőss József*.

Algebra, heti 3 óra. Tankönyv: Borosay Dávid: Algebra. — Alapfogalmak. — A négy alapművelet egész algebrai számokkal. Több tagnak négyze és köbe. Tényezőkre bontás, legnagyobb közös osztó, legkisebb közös többszörös. Alapműveletek törtekkel. Elsőfokú egy ismeretlenű egyenlet. Tanította: *Király Henrik dr.*

Növénytan, heti 3 óra. Tankönyv: Pintér Pál: Növénytan, a gimnáziumok negyedik osztálya számára. A virágos növények belső tagjai néhány élő példa leírása alapján. A biológiai anyag megértésére szükséges kémiai ismeretek röviden. A növények belső szerkezete, táplálkozása. A szövetek élettani szerepe. A növények szaporodása; a termés és a mag alakulása a terjedésre való berendezéssel. A csírázás. A növekedés és a mozgás tünetei. Az osztályozás elvei. Linné rendszere és a természetes rendszer ismertetése. A virágatlan növények kiválóbb jellemvonásai alapján ismertetve. A virágos növények csoportjai kiváló tekintettel a helyi fajokra és elterjedésükre. Növénygyűjtő kirándulás. Tanította: *Csató János.*

Rajzoló geometria, heti 2 óra. Tankönyv: Fodor és Wagner: Constructiv planimetria. A különféle görbék származása, szerkesztése és tételei: Pont, egyenes, szögletes és forgó testek ábrázolása az I. és II. táj síkon. Görög renaissance ornament rajzolása és színezése. Tervezés renaissance stílusban. Tanította: *Wolff Károly.*

V. OSZTÁLY.

Osztályfőnök: **Vitéz Árpád.**

Vallástan, heti 2 óra. Tankönyv: Pokorný Emánuel dr.: Keresztény katolikus hittan. A vallás és a vallástan fogalma és felosztása. A hit. Az igaz hit fennmaradása. A szentírás. A szenthagyomány. A hitvallás. Istenről. A teremtmény műve. Jézus Krisztus, mint Megváltó; megdicsőülése. Az anyaszentegyház. Az isteni kegyelem. A kegyelem-eszközök. Utolsó dolgok. Tanította: *Balog József.*

Magyar nyelv, heti 3 óra. Tankönyv: Bartha—Prónai:

Retorika. A prózai műfajok és azok elmélete olvasmányok alapján. Olvasmányok: a) Prózaiak: A Tisza áradása. A magyar halászember. Idősb Wesselényi Miklós báró. Pázmány Péter mint szónok. Mátyás király szobra Fadrusztól. Kazinczy Ferenc nagyatyja házában. Szent Imre halála és megdicsőülése. Szondi halála Drégely. Zrinyi a költő utolsó órái. Mint kell Isten igéjét gyümölcsösen hallgatni. Kölcsey Ferenc emlékbeszéde Kazinczy Ferencről. Kossuth Lajos beszéde Szeged népéhez. Vaszary Kolos milleniumi beszéde. Sokrates a testvéri szeretetről. A részegség. Berzsenyi Dánielnek Kazinczy Ferenc tiszteletét s szíves baráti üdvözlését. Arany és Petőfi (Gyulai). Szent Imre halála és megdicsőülése (Karácsony I.). Szondi halála (Istvánffy M.). Kossuth Lajos beszéde a haderő megajánlása ügyében. A teremtetett állatoknak szép rendje (Pázmány P.). Szent ember. (Faludi F.). A tiszta lelkiismeret (Kempis). Széchenyi „Hitel”-ének bevezetése és végszava. Isten és a haza szeretete (Kölcsey). Vörösmarty hazafiás költészete (Kemény Zs.). A Margit-szigeti apácateplom romjai (Diwald Kornél). Arany János levele Petőfihez. b) Költőiek: Tinódi: Budai Ali basa históriája. Arany János: Szondi két apródja. Arany Daliás Idők. Arany: Szibinyani Jánk. Petőfi: A király esküje. Vörösmarty: Az élő szobor. Könyv nélkül négy költeményt és két kisebb beszédet tanultunk meg. Magánolvasmányok: Arany János: Toldi Estéje. Jókai Mór: Az új földesúr Faludi Ferencz: Három elbeszélés a Téli Éjszakákból. Jókai: Novellák és elbeszélések. Kossuth L.: A haza védelméről. Írásbeli dolgozatot írtunk kilencet: 6 házit és 3 iskolait. Tanította: *Vitéz Árpád*.

Német nyelv, Tankönyv: Endrei Ákos: Német nyelvkönyv. II. rész. Az alaktan teljes és részletes átismétlése; szóképzés, szórend, alany és állítmány viszonya, jelző, tárgy, határozó ismertetése beszélgetések és olvasmányok alapján. Olvasmányok: a) Prózaiak: Die bremer Stadtmusikanten. Der brave Mann. Der Glockenguss zu Breszlau. Die Heinzelmännchen. Briefe. Die gute Mutter. Die Sage von Coriolanus. Der Gensjäger. Attilasagen. Sanct Peter mit der Geige. Der kluge Richter. König Bauer. Mut über Gut. Die Schlacht bei Salamis. Der geheilte Patient. Der

Cid. b) Költőiek: Einkehr. Johanna Sebus. Das Erkennen. Klein Roland. Der Alpenjäger. Der Fischer. Der Graf von Habsburg. Der Taucher. Die Lorelei. Aus dem Cid. Erlkönig. Könyv nélkül tanultunk 6 költeményt. Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat. Tanította: *Vitéz Árpád*.

Latin nyelv, heti 6 óra. Tankönyv: Cserép József: P. Ovidius Naso műveiből. Köpesdi Sándor: Ciceronis De imperio Cn. Pompei és Pro A. Licinio Archia című beszédje. Wagner—Horváth: Római régiségek. — Ovidius Fasti-jából szemelvények. Cicero: De imperio Cn Pompei és Pro A. L. Archia című beszédei teljesen. A régiségtanból: Állami és hitéleti régiségek az olvasmánnyal kapcsolatban. Kéthetenként iskolai írásbeli dolgozat az olvasmányok alapjára, 3 latinról magyarra. Tanította: *Stoiber Ottó*.

Görög nyelv, heti 5 óra. Tankönyv: Szamosi János dr. Görög nyelvtana és Gyakorlókönyve. — Hangtan. Az alaktan a mi végű igék ragozásáig. Egyes mondatok fordítása a nyelvtani anyag begyakorlására. Összefüggő olvasmányok: Imádkozzál és dolgozzál! Itt van Rhodus, itt ugorjál! A hálátlanság büntetése. Adomák spártai nőkről. Ibycus. Níobe. Solon törvényei. A Sokrates elleni vád. A polgári kötelességről. A farkas és a gém. Az aggastyán és a halál. A számár árnyéka. Az idegen tollakkal ékeskedő csóka. A földműves és fiai. Az oroszán és az egér. Egyszer is elég. Orpheus és Eurydice. Hazafias csel. A két ajándék. Ajándékok a királynak. Könyv nélkül: A két tarisznya. A földműves és fiai. Havonként két iskolai írásbeli dolgozat az elvégzett tananyag begyakorlására. Tanította: *Iványi Antal*.

Görögpótló irodalom, heti 3 óra. Tankönyv: 1. Homeros Iliasa. Ford. Csengeri János dr. Homeros Odysseiája. Ford. Gyomlay Gyula dr. Jancsó Benedek: Görögpótló magyar irodalmi olvasmányok. — Olvastunk egyes szebb összefüggő részletet az Iliasból és Odysseiából, melyeknek alapján e két eposszal megismerkedtünk. Megismerkedtünk Herodotos történeti művével egyes szemelvények alapján. Herodotossal kapcsolatban megismerkedtünk a régi magyar történetírással, egyes regibb magyar történetíróval, továbbá a kuruc költészettel s egyes régibb költővel. Könyv nélkül tanultunk 4 költeményt. Félvétenként egy házi írásbeli dolgozat. Tanította: *Vitéz Árpád*.

Görögpótló rajz, heti 2 óra. Stereometria testek rajzolás és árnyalása különböző technikákban. A különböző ornament-stílok ismertetése, vázolása és színharmoniaja. Vázolás természet után a stereometria testek alapján. Ókori műemlékek ismertetése 6 órában. Tanította: *Wolf Károly*.

Történelem, heti 3 óra. Tankönyv: *Vaszary Kolos*: Világtörténelem. I. rész. — Az Ókor történelme a nyugat-római császárság bukásáig, tekintettel a földrajzi viszonyokra. Tanította: *Dobos Ferencz dr.*

Mennyiségtan, heti 3 óra. Tankönyv: *Borosay Dávid*: Algebra és Geometria. — a) Algebra: A több ismeretlenű határozott egyenletek megfejtési módjai. Gyökmennyiségek: a gyökvonás fogalmából folyó tantételek, négyzetgyök és köbgyök vonása és ezzel kapcsolatban a négyzetes egyenletek megfejtése. b) Mértan: A planimetriából: Az egyenesek különös helyzete. Az idomok összeállósága és hasonlósága s az ezeken alapuló tantételek. Körten. Havonként egy iskolai írásbeli dolgozat. — Tanította: *Jakab Antal*.

Természetrajz, heti 3 óra. Tankönyv: *Krisch J.*: Állattan. — Az állati test fejlődése és szervei élettani vonatkozásokkal. Az emberi test egyes részeinek ismertetése. Az állattípusok, osztályok, rendek és családok ismertetése, nemek és fajok felemlítése. Rovargyűjtő kirándulások. Tanította: *Csató János*.

VI. OSZTÁLY.

Osztályfőnök: Iványi Antal.

Vallástan, heti 2 óra. Tankönyv: *Matuszka Mihály*: Kath. keresztény erkölctan. — Az erkölcsről és az erkölcsi törvényekről általában. Erények és bűnök. Erkölcsi kötelességek Isten, önmagunk és felebarátunk iránt. Tanította: *Balog József*.

Magyar nyelv, heti 3 óra. Tankönyv: *Bartha-Prónai*: Poétika. — Alapfogalmak. Elbeszélő, lírai és drámai költészet. A szép, annak fajtái és kifejezése. Olvasmányok: A tankönyv olvasmányain kívül: *Zalán futása*. *Zrinyiász*.

Szemelvények Erdélyi János Aesthetikai tanulmányaiából és Lessing Laokoonjából. Részletek Szigligeti: „A dráma és válfajai“-ból. Shakespeare: „Julius Caesar.“ Sophocles: „Antigone.“ Berzsényi ódái. Könyv nélkül: A magyarokhoz (Berzsényi). Egy úrihölgyhöz (Vörösmarty). Szeptember végén (Petőfi). Főti dal (Vörösmarty). Tompa: A gólyához. Levél egy kibujdosott barátom után. Magánolvasmány: Két szomszédvár (Vörösmarty). Zord idő (Kemény). Kérők (Kisfaludy K.). A falu rossza (Tóth E.). Havonként egy házi vagy iskolai írásbeli dolgozat. Tanította: *Mayer János*.

Német nyelv, heti 3 óra. Tankönyv: Endrei Ákos: Német nyelvkönyv. II. r. — Az alaktan ismételése, különös tekintettel a két nyelv eltérő sajátosságára, szóképzés, szórend, mondat, a verstan elemei. Olvasmányok: a) Prózai: Der geheilte Patient. Die Posaune des Gerichts. Der treue Knecht. Attila. Die Schlacht bei Nicopolis. Die Erfindung des Schiesspulvers und Buchdruckes. Der Vögelein. König Bauer. Mut über Gut. Der Kyffhäuser. Die Schlacht bei Salamis. Der Notpfennig. Der Cid. Die Oberfläche der Erde. b) Költői: Die Sonne bringt es an den Tag. Der Zauberlehrling. Attilas Schwert. Das Grab im Busento. Die Bürgschaft. Schwäbische Kunde. Wo wohnt der liebe Gott? Der Taucher. Könyv nélkül 5 vers. Magánolvasmány: Der Graf von Habsburg. Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat. Tanította: *Mayer János*.

Latin nyelv, heti 5 óra. Tankönyv: Szemelvények Titus Livius római történetéből, magyarázta Kalmár Elek. Szemelvények Publius Vergilius Maro Aceniséből, magyarázta Cserép József dr. — Olvasmányok: Liviusból tartalmilag összetartozó szemelvények a pún háborúk történetéből (XXI. és XXII. k.) Szemelvények Vergilius Aeneisének I. II. és IV. énekéből. Az olvasmány alapján vallási, hadi és magánrégiségek. A nyelvtanból a fontosabb részek átismételése. Könyv nélkül: Livius XXI. könyvéből egy pár fejezet és az Aeneis II. énekéből 50 sor. Kéthetenként iskolai írásbeli dolgozat magyarról latinra (kettő latinból magyarra). Tanította: *Veszprémi Dezső*.

Görög nyelv, heti 5 óra. Tankönyv: Szamosi János dr

Görög nyelvtan. Schenkl—Elischer: Xenophon Kyropaidiája. Boros Gábor dr. Szemelvények a görög lantos költészet remekeiből. — Az V. osztály nyelvtani anyagának ismételése. A mi végű igék ragozása. A rendhagyó igék. Szóképzés és szóösszetétel. A mondatban fontosabb részei. Olvasmányok: 1. Xenophon Anabasisából: Készülődés a háborúhoz. Vonulás a király ellen. A küanaxai ütközet. Xenophon a hadsereg élén. 2. A Kyropaideiából: Kyros származása. Kyros és Astyages. Az első vadászat. 3. A lantos költészetből: Szemelvények Kallinosból, Arkhilokhosból, Tyrtaiosból, Solonból és Xenophanesből. Időszakonként egy-egy szakasz könyv nélkül. Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat. Tanította: *Iványi Antal*.

Történelem, heti 3 óra. Tankönyv: Vaszary Kolos: Világtörténelem. II. rész. — Egyetemes történet a nyugat-római császárság bukásától a harminc éves háborút befejező westfáli békéig (476—1648.), tekintettel a földrajzi viszonyokra. Tanította: *Dobos Ferencz dr.*

Mennyiségtan, heti 4 óra. Tankönyv: Borosay Dávid: Algebra. Mocnik—Klamarik—Wagner: Geometria. a) Algebra: Hatványozás általánosítása, negatív kitevők. Számrendszerek. Logarithmus és alkalmazása. Véges arithmetikai és geometriai haladvány. b) Geometria: A kör és részeinek kerülete, a trigonometria. Havonként egy írásbeli iskolai dolgozat. Tanította: *Király Henrik dr.*

Természtrajz, heti 3 óra. Tankönyv: Sztérényi Hugó dr.: Ásványtan és Chémia a gimnázium VI. osztályának használatára. — Az ásványok alaki, fizikai és kémiai tulajdonságai. Kristályrendszerek. Vegyület, keverék; basisok, savak és sók. — A szerves vegyületek. A föld felszínének változásait előidéző tényezők. — Kővületek és jelentőségük. Földtani kirándulások. Tanította: *Csató János*.

VII. OSZTÁLY.

Osztályfőnök: **Mayer János.**

Vallásstan, heti 2 óra. Tankönyv: Matuszka Mihály: Kath. keresztény erkölcsstan. — Az erkölcsről és az erkölcsi tör-

ványról általában. Erények és bűnök. Erkölcsi kötelességek Isten, önmagunk és felebarátunk iránt. Tanította: *Balog József*.

Magyar nyelv, heti 3 óra. Tankönyv: Váczy János dr.: A magyar irodalom története. I. — A magyar irodalomtörténet ismertetése Kisfaludy Károlyig. Költői és prózai olvasmányul szolgáltak a tankönyvben közölt szemelvények. Magánolvasmányok: Balassa Bálint költeményei, Tinódi válogatott historiás énekei, Pázmány vál. egyházi beszédei, Gyöngyösi Murányi Vénusa és Kemény Jánosa, A kuruc költészet, Mikes levelei, Faludi Téli éjszakák, Csokonai költeményei, Kisfaludy Sándor vál. regéi, Kazinczy Pályám emlékezete, Berzsenyi ódái, Kölcsey vál. beszédei és versei, Katona Bánk bánja. Könyv nélkül 8 költemény. Havonként egy házi írásbeli dolgozat. Tanította *Balló István dr.*

Német nyelv, heti 3 óra. Tankönyv: Heinrich G. Német tan- és olvasókönyv. III. r. és Goethe „Hermann und Dorothea“-ja, magyarázta Wéber Rudolf. (A jövő tanévre a tanári testület fokozatos behozatalra ajánlotta a Miklós Ferenc Német olvasókönyvét.) — Irodalomtörténeti képek és velök kapcsolatos olvasmányok: Einleitung zur Literaturgeschichte. Das Hildebrandslied. Elegie. Aus dem Niebelungenliede. Aus Kudrun. Lessing und sein Kreis. Herder. Walter von Aquitanien. Der arme Heinrich. Aus der Hamburgischen Dramaturgie. Goethes: Hermann und Dorothea. Magánolvasmány: Inhalt des Faustbuches. Der Gral und Parzival. Havonként egy iskolai írásbeli dolgozat. Tanította: *Mayer János*.

Latin nyelv, heti 5 óra. Tankönyv: Vergilius Aeneidos I. I—XII., ed. Némethy. C. Sallustii Crispi De bello Iugurthino, ed. Bartal—Malmosi. M. Tullii Ciceronis Orationes selectae, ed. Dávid. Segédkönyv: Wagner—Horváth. Római régiségek. — Olvasmányok: a) Költői: P. Vergilius Maro Aeneiséből: VI. é. 41—155., 264—330., 384—425., 450—476., 679—901., VIII. é. 608—731., IX. é. 176—449. sor. b) Prózai: C. Sallustius Crispus De bello Iugurthino c. művéből 1—16., 20—24., 27—34., 43—45., 55—62., 84—100., 108—114. fej. M. Tullius Cicero: „In L. Catilinam oratio I.“ Könyv nélkül az Aeneisből VI. 724—761. sor, a

De bello Iugurthinoból a 85. fejezet. A régiségtani ismeretek összefoglalása. Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat, fordítás latinból magyarra és viszont. Tanította: *Szlávik Ferencz.*

Görög nyelv, heti 5 óra. Tankönyv: Csengeri János dr. Homeros Odysseiája és Dávid István: Szemelvények Herodotosból. Olvasmányok: a) Odysseiából: 1. 1—325; 5. 1—120; 6. 1—195; 7. 1—153; 11. 1—234. és 385—568; 19. 467—604; 22. 1—177. — Herodotosból: De Arione citharoedo. De Graecorum deorum et oraculorum origine Aegyptia. Cheops pyramidum maximae aedificator. De pugna Marathonis. De pugna apud Thermopylas. Könyv nélkül: Odysseia 1. 1—63. De pugna apud Thermopylasból 1 fejezet. Irodalomtörténeti és régiségi adatok. Szemléltetés. Havonként egy iskolai írásbeli dolgozat. Tanította: *Ferencz Gyula.*

Görögpótló irodalom, heti 3 óra. Tankönyv: Schill Salamon: Görög irodalomtörténet. Jancsó Benedek: Magyar irodalmi olvasmányok. Incze József: Demosthenes válogatott beszédei. Szilasi Móric: Szemelvények Thukydidesből. Történeti rész: A peloponnesosi háború lefolyása szemelvényekben. (Thukydides). Hunyadi János harcai a törökök ellen (Budai). Lajos király első nápolyi hadjárata (Virág). Fráter György meggyilkoltatása (Horváth). Az örök váltság tárgyában (Felsőbükki). József nádor felett, A magyar hadseregről (Kossuth). Az örök váltságról, a husvéti cikk, a felirati javaslatról (Deák). Kónon ellen testi sértés miatt, Lepthinésszel szemben a kiváltságról, a koszoru ügyében tartott beszéd (Demosthenes). Szónoklati rész: A görög irodalom korszakainak ismertetése. Tanította: *Iványi Autal.*

Görögpótló rajz, heti 2 óra. Építészeti részletek és használati tárgyak rajzolása és színezése természet után. Újabbkori műemlékek ismertetése 6 órában. Tanította: *Wolf Károly.*

Történelem, heti 3 óra. Tankönyv: Vaszary Kolozs: Világtörténelem III. rész és Politikai földrajz. — Egyetemes történelem kapcsolatosan a magyar nemzet történetével, tekintettel a politikai intézményekre és műveltségi állapotokra 1648-tól napjainkig. Európa és Amerika nevezetesebb államainak politikai földrajza. Tanította: *Eröss József.*

Mennyiségtan, heti 3 óra. Tankönyv: Mocnik—Klamarik—Wagner: Algebra és Geometria. a) Algebra: A másodfoku egyenlet elmélete. A másodfoku függvény szélső értékei. — A végtelen geometriai haladvány kapcsolatban a szakaszos tizedes törtekkel. A kamatos kamat számítás és járadék számítás s a törlesztések. b) Mértan: A pont koordinátái. Két pont távolságának kiszámítása. Egyszerűbb algebrai kifejezések graphikus ábrázolása. A testmértan. — Havonként egy iskolai írásbeli dolgozat. Tanította: *Jakab Antal*.

Természettan, heti 4 óra. Tankönyv: Vörös Cyrill: Természettan. — Mozgás, ennek változása. A mozgásváltozás oka. Mechanika. Hangtan, fénytan. Tanította: *Pál Gábor*.

Egészségtan, heti 2 óra. Tankönyv: Fodor József dr. Egészségtan a középiskolák felsőbb osztályai számára. — Az egészségtan feladata; a táplálkozásról, a lakásról; a munka és foglalkozás befolyása az egészségre; a test ápolásáról, a fertőző betegségekről és a fertőtlenítésről; az élet véletlen veszedelme és az életmentésről. Tanította: *Kolonics Dénes dr.*

VIII. OSZTÁLY.

Osztályfőnök: *Jakab Antal*.

Vallástan, heti 2 óra. Tankönyv: Titz Antal: Egyháztörténelem. — A kath. egyház története annak alapításától a legújabb korig. Tanította: *Balog József*.

Magyar nyelv, heti 3 óra. Tankönyv: Beöthy Zs. A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése. II. k. — Irodalmunk új korának ismertetése Kisfaludy Károlytól mostanig. Iskolai és magánolvasmányokul a tárgyalásra kitzűött írók műveiből vett jellemző szemelvények és a tárgyalt korokra és írókra vonatkozó nevezetesebb tanulmányok szolgáltak. Havonként egy házi írásbeli dolgozat. Tanította: *Kassai Lajos*.

Német nyelv, heti 3 óra. Tankönyv: Heinrich G. Német tan- és olvasókönyv III. r. Schiller „Wilhelm Tell“, magya-

rázta Heinrich G. — Irodalomtörténeti képek és velök kapcsolatos olvasmányok. Unterschied dichterischer und bildnerischer Gemälde (Laokoon XIII—XV. XVIII. fejezet). Der Geist in Voltaires „Semiramis“. Aus Wielands Oberon V. Gesang. Lenore von G. A. Bürger. Schillers und Goethes Leben und Wirken. Aus Freidanks „Bescheidenheit.“ Aus dem Simplicissimus. Eingang des Frühlings. Die Kunst unter Hadrian. Goethes : „Wilhelm Tell.“ Könyv nélkül : „Wilhelm Tell“-ból Tell monologja. Magánolvasmány : Lessing : Nathan der Weise. Der ewige Jude. Havonként egy iskolai írásbeli dolgozat. Tanította : *Mayer János*.

Latin nyelv, heti 4 óra. Tankönyv : Pozder Károly : Horatius költeményei. Boros Gábor dr. : Szemelvények Cicero bölcséleti műveiből. Segédkönyv : Wagner-Horváth : Római régiségek és irodalomtörténet. Olvasmányok : a) Költőiek Horatius I. 1, 2, 3, 4, 9, 12, 14, 20, 22, II. 3, 17, III. 1, 3, 6. ódája, Carmen saeculareja, 2. 16. epodusa, I. 1, II. 6. satirája, I. 1, 10. epistolája és Ars poeticája ; b) prózaiak : Cicero De officiis és Laelius de amicitia. Könyv nélkül Horatius 1 ódája. Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat. Az irodalomtörténeti adatok csoportosítása. Stílusgyakorlatok. Szemléltetés. Tanította : *Balló István dr.*

Görög nyelv, heti 4 óra. Tankönyv : Csengeri János dr. : Homeros Iliása. Szamosi János dr. : Platon Kritonja. Iliásból : Achilleus haragja. Agamemnon álma. Népgyűlés. Alexandros és Menelaos párviadala. Platon Kritonja végig. Homerosi kérdések. Homeros hatása a világ-irodalomra. A görög philosophia korszakainak ismertetése. Platon élete és philosophiája. Könyv nélkül : Az Ilias I. énekéből 65 sor. Havonként 1 iskolai írásbeli dolgozat magyarról görögre és viszont. Tanította : *Iványi Antal*.

Görögpótló irodalom. Tankönyv : Alexander Bernát : Platon és Aristoteles. Schill S. Görög régiségek és a görög művészetek története. — Olvasmányok : Platon Apologiája és Kritonja, Államából szemelvények. Aristoteles Ethikája. A görög művészet remekeinek ismertetése. Tanította : *Eröss József*.

Görögpótló rajz, heti 2 óra. Használati tárgyak, csendélet, lepke és rovar vázolása és színezése természet után.

Vázolás a szabadban természet után. Magyar műemlékek ismertetése 6 órában. Tanította : *Wolf Károly*.

Történelem, heti 3 óra. Tankönyv : Jászai Rezső dr. : Magyarország oknyomozó története. — Magyarország oknyomozó története a magyarok bejövetelétől napjainkig főtekintettel a magyar intézmények történeti fejlődésére. Tanította : *Erőss József*.

Mennyiségtan, heti 2 óra. Tankönyv : Mocnik-Klamarik-Wagner : Algebra és Geometria. — Kapcsolástan. Newton binomialis képletének előállítás és alkalmazása gyökvonásra. Gömbháromszögtani cosinustétel levezetése és alkalmazása geographiai helyek távolságának és a nappali iv hosszának kiszámítására. Ezek után az egész algebrai és geometriai tananyag ismételése. Havonként egy iskolai írásbeli dolgozat. Tanította : *Jakab Antal*.

Természettan, heti 4 óra. Tankönyv : Vöröss Cyrill : Természettan. — Hőtan. Mágnesség és elektromosság tana s a kosmographia elemei. Tanította : *Jakab Antal*.

Filozófiai propedeutika, heti 3 óra. Tankönyv : Szitnyai Elek : Lélektan és Logika : a) Lélektan. A lélektani ismeretek forrásai, a lelki tünetmények elemzése, A kedélymozgalmak és az akarat. A lelki betegségek. b) Logika : Fogalmak, ítéletek, következtetések. A rendszeres gondolkodás formái és a tudományos kutatás módszerei. A helyes gondolkodás elvei és az elme tévedései. Tanította : *Kassai Lajos*.

Testgyakorlat.

1. Torna.

I. A. és B. osztály, heti 2 óra. Rendgyakorlatból : Arc- és oldalsor alakítás ; fejlődés. Járás, kanyarodás, szakasz, rendek, kettős rendek alakítása helyben, később menet közben. Szab. gyakorlatokból a különböző állások, végtaglendítések és lökések, törzsforgatások és hajlítások, fekvőtámaszok gyakorlása. Birkózás, kötélhúzás, futás.

Szergyakorlatok közül : Magas és távol ugrás, alacsony nyújtó, korlát, pózna, vízszintes létra, lebegőfa, gyűrűhinta. Tanította : *Wolf Károly*.

II. A. és B. osztály, heti 2 óra. Ugyanaz, mint az I. osztályban. Tanította: Ferencz Gyula.

III. osztály, heti 2 óra. Ugyanaz, mint az I. osztályban.

IV. osztály, heti 2 óra. Ugyanaz, mint az I. osztályban. Tanította: Szlávik Ferencz.

V—VI. osztály, heti 2 óra. A rendgyakorlatokból és szabadgyakorlatokból ugyanaz, mint az I—IV. osztályban, kibővítve menetelelssel arc-sorban és ellenvonulással. Szabadgyakorlatok szerekek és műszabadgyakorlatok. Szergyakorlatok mint I—IV-ben, hozzávéve bakk és diskosvetés.

VII—VIII. osztály, heti 2 óra. Ugyanaz, mint az V—VI-ban. Sulydobás. Tanította: Király Henrik dr.

2. Játék.

1. csoport: (I. A. és B. osztály), hetenkint 1 délután. Futójátékok, labdajátékok kis és közép nagyságu labdával. Tréfás játékok. Csatajáték a szabadban. Vezette: Veszprémy Dezső.

2. csoport: (II. A. és B. osztály), hetenkint egy délután. Ugyanaz, mint az első csoportban. Vezette: Ferencz Gyula.

3. csoport: (III, IV. osztály), hetenkint egy délután. Futójátékok, szabadjátékok kis, közép nagyságu és tömött nagy labdával. Hadakozási és tréfás játékok. — Vezette: Wolf Károly.

3. csoport: (V, VI. osztály), hetenkint egy délután. — Ugyanaz, mint a 3-ik csoportban.

4. csoport: (VII, VIII. osztály), hetenkint egy délután. Ugyanaz, mint a 3-ik csoportban. Vezette: Iványi Antal.

Rendkívüli tárgyak.

I. Ének.

Az I. A) és az I. B) osztály tanulói kivétel nélkül zeneelméleti oktatásban részesültek; a tanultak kapcsán gyakorolták magukat a hangjegyolvasásban és a hangtalálásban; heti 1 óra.

A II-ik, III-ik és a IV-ik oszt. tanulói külön csoportban gyakorolták a szükséges egyházi népénekeket s ezek kapcsán elemzés alapján zenei ismereteiket bővítették s hangjukat fejlesztették; heti 1 óra.

Az V—VIII. o. tanulói folytatták az egyh. népénekek gyakorlását; heti 1 óra.

A II—VIII. oszt. tanulók közül kiválasztattak a jobb hangú és elegendő zenei ismerettel bíró tanulók s vegyes, valamint férfikarba csoportosulva fölváltva gyakorolták a műéneket s így ellátták az összes iskolai ünnepélyeket; egyes kiváló egyh. ünnepen vegyes karban énekelték a szentmise váltakozó részeit s így a liturgikus éneklésbe is bevezették; heti 1 óra. Tanította: *Dományáncz Péter*.

2. Zene.

a) *Kezdők*. A vonalrendszer, a kulcs, a hangjegyek, a szűnjelek, az ütem és a hangközök tüzetesebb ismertetése énekgyakorlatokkal. A hegedű és a vonó kezelése és helyes tartása. Hegedűgyakorlatok egész, fél, negyed és nyolcad hangjegyekkel; egyszerűbb dalalakok. Heti óraszám: 2.

b) *Haladók*. A hangnemek tüzetesebb ismertetése és gyakorlása; a különféle legato- és staccatogyakorlatok; a trilla és a syncopa; nehezebb dalformák művésziesebb előadása. Heti óraszám: 2.

c) *Zenekar*. Az előhaladottabb tanulók külön zenekart alakítottak, mely heti egy órában az ensemble-játékot gyakorolta. Anyagul szolgáltak a klasszikus-zenéből egyes az ifjúság felfogásához mért zenedarabok, különös tekintettel a magyar klasszikusok remekeire. A zenekar az összes iskolai ünnepélyeken és az önképzőköri gyűléseken tevékeny részt vett. Tanította: *Dományáncz Péter*.

3. Francianyelv.

1. *Kezdők*, heti 2 óra. Tankönyv: Bartos Fülöp és Chováncsák István dr. Francia nyelvtana és olvasókönyve I. rész. Az être és avoir segédigék állító, kérdő és tagadó alakban, a főnevek, melléknevek és részelő névelő, a névmások, az „er” végű igék ragozása kapcsolatban a megfelelő francia és magyar mondatok fordításával.

2. *Haladók*, heti 2 óra. Tankönyv, mint a kezdőknél. A múlt évi tananyag átismétlése után az „ir” és „re” végű igék ragozása, a szenvedő alak, a határozók, számnevek, névmások és viszonyszók megfelelő gyakorlatokkal. Olvasmányok: La patrie Fraulaise. Division administrative. Le gouvernement. La population. Paris. L'ame et le corps. Le pain quotidien. Le français et l'anglais. Leçon donnée à un ambitieux.

4. Gyorsírászat.

Heti 1 óra. Tankönyv: A magyar gyorsírás tankönyve a Gabelsberger—Markovits rendszer szerint. Irta Forrai Soma. Levelező rész. Anyag: A betűk begyakorlása az „e” hangzóval; az „e” és „é” hangzók rendhagyóságai; a mássalhangzó torlódások; a mássalhangzók kettőzése; az „a” hangzó; az „i” hangzó; az „o” hangzó; az „ö” hangzó; az „u” hangzó; az „ü” hangzó; szójelek. Tanította: *Veszprémy Dezső*.

5. Szabadkézi rajz.

Heti 2 óra. Ezen tantárgyat III., IV., V. és VIII. oszt. tanulók tanulták. Havi díj 1 korona. Tananyag: Lapminta, gipsz, természet, élő állat és ember utáni vázolás, árnyalás és színezés. Tájkép-rajzolás és színezés természet után. Tanította: *Wolf Károly*.

V.

Írásbeli dolgozatok tételei.

1. A magyar nyelvből a négy felső osztályban.

V. osztály.

1. Levél barátomhoz. (Csiksomlyó leírása). (Iskolai). 2. Wesselényi Miklós főbb jellemvonásai. 3. A nyári est. 4. Szüleinket tisztelnünk és szeretnünk kell. (Iskolai). 5. Arany Toldi Estéjének meséje. 6. Milyen a művelt ember. 7. Arany és Petőfi barátsága. 8. Elmélkedés Jézus kinszenvedéséről. (Iskolai). 9. Toldi alakja Arany Toldi Estéjében.

VI. osztály.

1. A költészet nemesítő hatása az emberi szívre. (Iskolai). 2. Lelki élet a Zrinyiászbán. 3. A „Két szomszédvár” személyeinek jellemzése. 4. Korfestés és jellemzés a „Buda-halála”-ban (Iskolai). 5. Árpád alakja a „Zalán futása”-ban. 6. Lelkibetegek Arany J. balladáiban. 7. Az eposz és regény közti különbség (Iskolai). 8. A magyar népdal jellemző sajátosságai az olvasott dalok nyomán. 9. Tóth Ede „A falu rossza” c. népszínművének népies alakjai.

VII. osztály.

1. A szeszes italok hatása az erkölcsre és egészségre. 2. Balassa Bálint virágénekei. 3. Tinódi históriás énekei. 4. Pázmány egyházi beszédei. 5. Zrinyi és Gyöngyösi. (Párhuzam). 6. Mikes Kelemen Törökországi levelei. 7. Csokonai költészete. 8. Kisfaludy Sándor regéi. 9. Katona Bánk bánja.

VIII. osztály.

1. Kisfaludy Károly halála. 2. Vörösmarty költészetének forrásai. 3. A képzelem szerepe az életben és a költészetben. 4. Tompa népregéi. 5. Arany János lélektana. 6. Szépirodalmunk és a politikai élet kölcsönös hatása a nemzeti megújulás és az elnyomás korszakában. 7. A magyar dráma fejlődésének főbb mozzanatai a XIX. században. 8. Széchenyi István jelleme.

2. A görög-pótló irodalomból.

V. osztály.

1. Az Iliás tartalma. 2. Az Odysseia nevezetesebb hőseinek ismertetése.

VII. osztály.

1. A peloponnesusi háború lefolyása és annak hatása Athénre. 2. Kossuth Lajos mint szónok

VII. osztály.

1. Sokrates, Platon és Aristoteles bölcséleti rendszere.

3. Az érettségi vizsgálat tételei:

Magyarból: Arany János elbeszélő költészete.

Latinból: Livius XXIX. könyvéből a 42. fejezet.

Mennyiségtanból: 1. Nyolc szám számtani haladványt alkot. A két középső tag összege: 41, az első és utolsó tag szorzata 114. Melyik az a nyolc tag s mi lesz az az új haladvány, ha annak két-két tagja közé két új tagot beigtatunk? — 2. Mekkora a felszíne és köbtartalma azon egyenes kúpnak, melynek egy síkba kiterített palástja oly körzetet képez, melynek sugara: $32\frac{867}{100}$ cm. és központi szöge: 90° ?

VI.

Tanszerek gyarapodása.

1. Könyvtárak.

A) *A tanári könyvtár* az 1905—1906. iskolai évben a következő művekkel gyarapodott:

a) Ajándék: Déry Gyula: A magyar university extension évkönyve az 1903/4. évről. Sebestyén Ede: A román nemzetiségi politika. Szanatorium Naptár az 1906. évre. Aigner—Jablonszky: Rovartani Lapok V—X. évf. Az egységes jogosítású középiskoláról tartott értekezés jkve. (A vallás- és közoktatásügyi minisztérium ajándéka.) Mérethes és rimés közmondások. Acsay Ignác: Ifjusági szentbeszédék I. k. Benyács István: A keresztény szociálizmusról. Catalogus venerabilis cleri almae diocesis Transsilvaniensis pro anno a Christo nato MCMVI. (Gróf Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök úr ó nagyméltósága ajándéka.) Az erd. r. k. státus igazgatótanácsának évi jelentése az 1905. nov. 17-ikére összehívott státusgyűlés alkalmából. Az erd. r. kath. státus 1906. nov. 17-én Kolozsvárt tartott évi rendes közgyűlésének jkve. Az erd. r. k. status uradalmainak és alapjainak 1904. évi zárszámadása és 1906. évi költségvetése. (Az erd. r. k. status igazgatótanácsának ajándéka.) Ellenzék. 1903—1905. évf. Magyar Állam 1903—5. évf. Katholikus Tanügy. 1903. évf. Szépirodalmi Kert. 1903. évf. Egyházi Műipar. I—V. évf. Közművelődés. XVIII. XIX. XXI—XXVIII. évf. Új Lap. I—III. évf. (Nsgs. Imets F. Jákó gyulafehérvári kanonok úr ajándéka.) Kolozsvári Béla: A regény. (Szerző ajándéka.) Sepsiszentgyörgy r. t. város 1903. évi közigazgatási állapota. (Sepsiszentgyörgy város ajándéka.) Mészáros Jenő: A magyar lantos költészet a szabadságharcotól nap-

jainkig. (Fazakas Gáspár tanár ajándéka.) — Dohos Ferenc dr. Az Adria uralmának kérdése a XV. században. (Szerző ajándéka.) — Holló Károly: A művészeti oktatás és rajztanítás legújabb mozgalmaira vonatkozó megjegyzések. (Szerző ajándéka.) — Vasárnapi Ujság. 1897 és 1899. évf. Ribáry Ferenc dr.: Az ó-kor története. I—III. k. (Özv. Szász Domokosné úrnő ajándéka.) — Kálmán Dezső: A gyönki ev. ref. gimn. tört. 1806—1900. (A gyönki ev. ref. gimn. ajándéka.) — Farnos Rezső dr.: A nagyenyedi ev. ref. Bethlen főiskola nagy könyvtárának többszörös példányai. (A nagyenyedi ev. ref. Bethlen főiskola ajándéka.) — Stauber József: 1-től 1000-ig terjedő százalék-táblák. (Szerző ajándéka.) — Szemere Miklós: A kőbölküti kerület t. választóihoz. (Szerző ajándéka.) — A magyar nemzet zászlótisztelése a Rákosmezőn. (A kiadó Budapest Rákosi Közművelődési és Jótékony Egyesület ajándéka.) — Mezőgazdasági munkabérek Magyarországon az 1904. évben. (Csiszér Imre vm. árvaszéki ülnök ajándéka.) — Pekár Károly dr.: Históriás ének a kenyérmezei viadalról 1568-ból. Pekár Károly dr.: A nürnbergi iskola-egészségügyi kongresszus. Pekár Károly dr.: A könyvről. (Szerző ajándéka.) — Bálinth György: Ünnepi beszéd 1906. márc. Idusán. (Szerző ajándéka.) — Barabás Endre: Az erdélyrészi népfajok birtokaránya. Sándor József: Az Emke 1906. évi jelentése. (Az Emke ajándéka.) — Szemere Miklós: Tények logikája. (Szerző ajándéka.) — Schwegler Albert: A bölcsélet története. Ford. Ifj. Mitrovics Gyula. (Stoiber Ottó tanár ajándéka.) — Emlékkönyv a kolozsvári Ferenc József tud. egyetem és különösen ennek orvosi és természettudományi intézeteiről. (A kolozsvári tud. egyetem ajándéka.) — Detto V. A.: Horatius és kora. Ford. Horváth Balázs. Vajda János: Magyarság és nemzeti önérzet. Legkedvesebb könyveim. Szerk. Gyalui Farkas. Zalár József: Költemények. (Singer és Wolfner könyvkiadó ajándéka.) — Jelentés a Székely Nemzeti Múzeum 1905. évi állapotáról. (A Sz. N. M. ajándéka.) — Bartha József: Magyar nyelvtan és rendszeres Magyar Nyelvtan. Prónai Antal: Magyar Olvasókönyv I—III. Bartha—Prónai: Stilisztika. Retorika. Poétika. Bartha József: Szemelvények a Margit legendából. Vincze

József: Magyar szentek legendái. **Vincze József:** Szent Borbála és Jozafát, Szent Elek legendái. **Bartha József:** Alexandria Szent Katalin verses legendája. **Kováts Antal:** Ponciánus históriája. **Bartha József:** A magyar nemzeti irodalom története. I. k. **Cserép József:** Latin nyelvtan. **Cserép József:** Latin Olvasó- és Gyakorlókönyv. **Cserép József:** Latin Olvasókönyv. **Cserép József:** Szemelv. Caesarból. **Bárdos R.:** Latin Stílusgyakorlatok. **Ujházy L.:** Egyetemes történelem. I—III. **Ujházy L.:** A magyar nemzet történelme. **Ujházy L.:** A magyar nemzet oknyomozó történelme. **Hajdu—Zoltványi:** Lélektan és gondolkozástan. **Jákó—Ujházy:** A magyar királyság földrajza. **Jákó—Ujházy:** Az ó-világ földrajza. **Jákó—Ujházy:** Az új-világ földrajza. **Lévay Ede:** Matematikai és fizikai földrajz. **Tőkés Lajos:** Természettrajz. **Gidró Bonifác:** Számítan. **Borosay Dávid:** Algebra. **Borosay Dávid:** Geometria I. r. **Lendvay Hugó:** Rajzoló geometria. I—II. (A Szent István Társulat ajándéka.) — **Szikszai György:** A természeti és keresztyén vallás. (Bokor G. III. o. t. ajándéka.) — **Szentgyörgyi Gergely:** Elmélkedések az örökkévalóságról, melyeket P. Jeronymus Drexelius deák nyelven írt. Az erd. r. k. státus tanárai XI. kongresszusának évkönyve. Összeállította: **Rettegi Géza.** A pozsonyi Toldy Kör 30 éves tört. (Vutkovics Ödön ajándéka.)

b) **Vétel:** **Schneller István:** Paedagogiai dolgozatok. **Pirchala Imre:** A magyarországi középiskolák rendje. **Brehm Alfréd:** Az állatok világa. VIII. k. **Hollós—Pfeifer:** A műveltség könyvtára. I. k. **Radó Antal:** Remekírók Képes Könyvtára. V. sor. **Némethy Géza:** A római elégia. **Escott T. H. S.—György Endre:** A mai Anglia. I. k. **Kidd Benj.—Geöcze Sarolta:** Társadalmi evolúció. **Payot—Weszely Ödön:** Az akarat nevelése. **Ilosvay Lajos:** Bevezetés a szerves kémiaiába. I. r. **Szutorisz Frigyes:** A növényvilág és az ember. **Menander Protector** tört. művének fennmaradt töredékei. **Ford. Lukinich Imre.** A Szent István Társulat Naptára az 1906. évre. **Szendrei János dr.:** A magyar viselet tört. fejlődése. **Meller Simon:** **Ferenczy István** élete és művei. **P. Berthe:** Jézus Krisztus élete, szenvedése és győzelme. **Ford. Szeghy Ernő.** **Veress Endre dr.:** **Kakas István.** **Jósika Miklós:** A két barát, Az első lépés veszélyei, Két királynő,

Pygmalion, Az utolsó Bátor, Egy hét emeletes ház Pesten és Ami késik, nem múlik, Abafi, Zólyomi, Zrinyi a költő. Bunyitay—Rapaics—Karácsonyi : Egyháztört. emlékek a magyarországi hitújítás korából. Pauer Imre dr. : A logika alaptanai. Fináczy Ernő dr. : A magyarországi középiskolák multja és jelene. Máday Izidor : Adatok az alkoholizmus kérdésének ismertetéséhez. Bessenyei György: Agis tragédiája. Bolyai Farkas II. Mohamed. Kazinczy Ferenc : Tövissek és virágok. Bessenyei György : Lais. Bernáth Lajos : Protestáns iskola-dramák. Robert Pölmann : Grundriss der griechischen Geschichte. B. Niese : Grundriss der römischen Geschichte. Pázmány Péter : Összes munkái. V—VI. k. Bayer József : A magyar drámairodalom története. A Kisfaludy Társaság Évtapjai. 38. k. Hans Kraemer : Weltall und Menschheit. I. k. Szentkláray—Szabolcska : Szépirodalmi és szépműtani közlemények. II. k. Szemléltető képek a magyar irodalomtörténet tanításához. Összeállította Vende Ernő. Magyar Tudományos Akadémiai Almanach az 1906. évre.

c) Folyóiratok : Szent Gellért. VII. Orsz. Középisk. Tanáregyesületi Közlöny. XXXVIII. Gyakorlati Pedagogia. I. Középiskolai Matematikai Lapok. XII. A Magyar Tud. Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott Emlékbeszéd. XII. Bölcséleti Folyóirat. XX. Természettudományi Közlöny és Pótfüzetek. XXXVII. Egyetemes Philologiai Közlöny. XXIX. Századok. XXXIX. Erdélyi Muzeum. XXII. Katholikus Szemle. XIX. Magyar Nyelvőr. XXXIV. Budapesti Szemle. 337—348. sz. Akadémiai Értesítő. 181—192. sz. Magyar Chémiai Folyóirat. XI. Művészet. I., II. és IV. Magyar Myelv. I. Állattani Közleményzk. IV. Történelmi Tár. VI. Közművelődés. 1905. évf. Matematikai és Természettudományi Értesítő. XXIII. Archeologiai Értesítő. XXV. Nyelvtudományi Közlemények. XXXV. Növénytani Közlemények. IV. Irodalomtörténeti Közlemények. XV. Értesítő az Erdélyi Muzeum Egylet Orvos- és Természettudományi Szakosztályából : I. Orvosi szak. XXX. II. Természettudományi szak. XXVII. Matematikai és Physikai Lapok. XVI.

Az összes szaporodás az 1905/6. tanévben : 177 drb., 199 kötetben és 16 füzetben. Értéke : 1321 K 44 f.

B) *Ifjúsági könyvtár.* a) Ajándék: Püspök úr ó Excel-
lentiájától Puntigam Antal: A kongregáció virága, Gróf
Széchenyi István-Emlékkönyv, Benyács István: A keresz-
tény szocializmusról, Vajda Viktor: A házi nyúl tenyész-
tésére vonatkozó általános tudnivalók 3 p. Márton Vilmos
III. o. tanulótól Verne: Utazás a föld körül, Kertész István
III. o. tanulótól Király Pál: Dánia története. Herberger
Béla: A regény 3 p. (szerző ajándéka). Fazakas Gáspár
tanártól Beniczky Irma: Képes családi játékkönyv. Az Ön-
képzőkörtől Képes Folyóirat XXXVII. k., Tanulók Lapja
1905. I. félév, Zászlónk 1902, 1903, 1904. évfolyama. Imets
Ákos II. B) o. tanulótól Lupi bácsi: A lángban álló major-
ház. Sándorffy József II. B) o. tanulótól Simon Péter: A
szabad ég alatt. A csiksomlyói olvasókörtől Herczeg Ferenc:
Szelek szárnyán. Bene József II. B) o. tanulótól Mesék.
Ferencz Sándor VIII. o. tanulótól Vajda János elbeszélő
költeményei. Ambrus János II. B) o. tanulótól Roboz Andor
Történetek az iskolából. Madár István II. A) o. tanulótól
Pósa Lajos: Árpád neje, Herczeg Ferenc: Az új nevelő,
Benedek Elek: Két történet, Béla Henrik: A kis herceg,
Földes Géza: Szibériai képek. Az ajándékozott könyvek
száma 25 db, értéke 48 K.

b) Vétel: Mikszáth: Huszár a teknőben, Bársony:
Jó az Isten, Bodonyi: Matyi meg Kati, Madarassy: Kis
hadsereg, Pósa: Haza és Szabadság, Fáy: Kinai óriás, Mar-
gittay: Ilyés gróf és Olga, Muray: Komédiás Palkó, Jókai:
Medvék országában, Hetey: Mondák, Szalay: Zöld madár,
Bodonyi: A kistornyai lelkész, Madarassy: Harc az álla-
tokkal, Gárdonyi: Tarka-barka történetek, Kacziány: Három
ajándék, Tábori: Két mese, Gábor Áron, Gaal: Balassa
vitéz, Kalocsa: Lótuszvirág, Jókai: Török világból. I. II.
k., Aczél: Szomorú idők. Hahn Ottó: Az osztrák-magyar
északsarkvidéki utazás, Kürnberger Hedvig: A selmeczi
bányában, Sann János: A szentgotthárdi csata, Sz. Nagy
Sándor: Az önfejű, Becher-Stowe: Tamás bácsi kunyhója,
Kington: Egy öreg tengerész elbeszélései, Róth—Stanley:
Utazás egy más világrész felé, Verne: Senki fia, Utazás a
föld körül 80 nap alatt, Gaal: Siralmas Erdély, Németvilág
Magyarországon, A francia háború és a szabadságharc, Verne:

Utazás a tenger alatt, A rejtelmes sziget, Gaal : Kujak Andris keleti utazása, Lampérth Géza : Kuruc hősök, Hevesi Jelky András kalandjai, Bársony István : Erdőn, mezőn, Simonyi : Idegen népek közt, Cooper : Az útmutató, Falkenhurst és May : A rabszolga karaván, Rákosi Viktor : Korhadt fakesztek, A hős fiuk, Vargyas Endre : A magyar szabadságharc története, Balló István dr. : Mindszenti Naplója és Apor Matamorphosisa 5 p, Gaal : Deák Ferenc élete 5 p, Áldor Imre : Kossuth Lajos élete 5 p, Faludi Nemes urfi 5 p, Mikes Kelemen : Mulatságos napok, Kisfaludy Károly : Vig elbeszélések 5 p, Beöthy Zsolt : Ráskai Lea, De Wittné : A keresztes hadak története, Gárdonyi Géza : Az egri csillagok. I. II. k., Zrinyi : Szigeti veszedelem, magy. Endrei 5 p, Vörösmarty : A két szomszédvár 5 p, Vörösmarty : Zalán futása 5 p, Verne : Észak a dél ellen, Servadac Hector, A francia zászló, Hatteras kapitány, Csokonai : Dorottya 5 p, Sonnenburg Ferdinánd : Der Bannerherr von Dansig, Faludi : Három elbeszélés a Téli éjszakákból 10 p, Szemelvények a kuruc világ költészetéből 10 p, Tinódi vál. históriás énekei 10 p, Balassa Bálint vál. költeményei 10 p, Gyöngyösi : Kemény János 10 p, Murányi Venus 10 p, Pázmány vál. egyházi beszédei 10 p, Mikes : Vál. törökországi levelei 10 p, Faludi : Nemes urfi 10 p, Marczali : Nagy képes világtörténet. XII. k, Máday Izidor : Adatok az alkoholizmus kérdésének ismertetéséhez. Mikszáth : A jó palócok, Szent Péter esernyője (Magyar könyvtár), Jókai : Kárpáthy Zoltán, Egy magyar nábob, Törökvilág Magyarországon, Erdély aranykora, Jósika : A csehek Magyarországon, Zrinyi a költő. II. k, Arany : Buda halála 5 p, A nagyidai cigányok 5 p, Czuczor : Botond 5 p, Kisfaludy Károly : Irene 5 p, Vargyas Endre : A magyar szabadságharc története, Vörösmarty : Csongor és Tünde 5 p, Incze Lajos : Költemények 2 p. Összesen 218 drb. 340 K. 50 fillér értékben.

A könyvtár használatát az alábbi táblázat mutatja :

Osztály	A tanulók száma	A kivett könyvek száma	
		darab	kötet
I. A)	43	158	158
I. B)	45	185	185

Osztály	A tanulók száma	A kivett könyvek száma darab	kötet
II. A)	40	212	212
II. B)	40	261	261
III.	54	393	394
IV.	46	272	272
V.	31	382	450
VI.	23	343	373
VII.	31	270	305
VIII.	20	187	273
Összesen :	373	2663	2883

C) *Kölcsön könyvtár.* Az 1904—5. tanév végén a következő könyvállomány volt a könyvtárban :

Tankönyv :	1649 drb.	2828 K	35 f. értékben
Gyarapodás a folyó tanévben :	504 drb.	883 K	80 f. értékben
Kiselejtezve :	840 drb.	—	—

Összesen : 1413 drb. 3712 K 15 f. értékben

Készpénz :	3096 K	85 f.
------------	--------	-------

Tehát az összes vagyon: 6809 K

2. Szertárak.

A) Történelmi és földrajzi szertár.

A mult tanév végén volt 114 drb térkép és 7 földgömb 1437 K 02 f. értékben.

Idei gyarapodás : a) Ajándék : Skandináv félsziget 22 K. (A nm. vallás- és közoktatásügyi miniszterium ajándéka.)

b) Vétel : 1. Ázsia fali térképe 19 K 80 f. 2. Márki Sándor dr. : Magyar történeti szemléltető képek 50 K.

B) Erem- és régiségcár.

A mult év végén volt : 2 arany, 1090 ezüst, 1136 réz, 4 bronz-, 20 nikkel- és 79 papírpénz, — 9 ezüst-, 52 réz-, 44 bronz- és 23 nikkel érem, 1760 K 02 f. értékben.

Idei szaporodás : a) Ajándék : Szlavik Jolán k. a.-tól : ezüst 5 krajcáros 1813, 4 kr. 1861, két drb 6 kr. 1849, Ein kreuzer 1816, 1 kr. 1858, Rigai 3 garasos 1588,

württembergi 1 kr. 1841, öt bani 1867 és 1900, az Észak-amerikai egyesült államokból 1 cent 1880. — Pálffy József körjegyző úrtól: 1 kr. 1790, 1800, 1812, 1816, 1849, poltura 1763, egy bani 1867, ezüst 7 kr.-os 1802, Libertás 1705. — Márkos Dénes bíró úrtól: 1 kr.-os 1812, 3 kr. I. Ferencz korából. — Szilávik Ferenc tanár úrtól: Libertas 1706, 1 kr. 1851. — Balázs István úrtól: bajor 1 kr. 1843. 1 bani 1900. — Ferencz Sándor VIII. o. t.-tól 1 kr. 1780, 1800, 1851, 1862, 4 kr. 1861, ezüst húszas 1796, 1841, 3 kr. 1812, 6 kr. 1849, Ein Greschi 1765, öt bani 1884. — Kovács László III. o. t.-tól: Kossuth bankó öt forintos, Kossuth bankó 10 forintos, ezüst húszas 1833, török piaszter. — Berecz Gyula II. B. o. t.-tól: Kossuth bankó öt forintos és 15 kr.-os papírpénz. — Fulda Pál III. o. t.-tól Kossuth bankó öt forintos. — Sándorffy József II. B. o. t.-tól: ezüst huszas 1831, 1840, 20 kr. 1869, 10 kr. 1870, 6 kr. 1849, orosz 10 garasos 1840, aradi vértanúk emlékérmé 1874, okt. 6, érem Mária és XIII. Leó képével. — Bakó Kálmán III. o. t.-tól: 2 bani 1880, 10 kr. 1870. — Bíró Sándor II. B. o. t.-tól: bajor 1 kr. 1775, 2 bani 1900. — Gál Imre I. B. o. t.-tól 3 kr. 1849. — Nagy Imre I. B. o. t.-tól: 1 kr. 1851, 4 kr. 1860, 5 bani 1884, 30 kr. 1807. — Füstös Károly I. B. o. t.-tól: 1 kr. 1781, 3 kr. 1812. — Hering Ferenc II. B. o. t.-tól: egy oláh keresztelési érem. — Vaszi István II. B. o. t.-tól: 4 kr. 1861, érem Mária és X. Pius képével. — Karácsony János I. B. o. t.-tól: 10 bani 1900. — Bene József II. B. o. t.-tól: 20 kr. 1879, 1 kr. 1760, 1800, 1859, Ein Greschi 1764, bani 1900, 5 bani 1867, öt centimes francia pénz 1865, egy nikkel Szent György érem. — Szilágyi Dezső I. B. o. t.-tól: Horvát érem I. Ferenc József 40 éves uralkodásának emlékére. — György Elek VII. o. t.-tól: német 3 kr.-os ezüst pénz 1712. — László Árpád II. B. o. t.-tól: 1 bani 1900. — Fodor Gergely IV. o. t.-tól: érem I. Ferencz József 50 éves uralkodásának emlékére. — Holló Sándor II. B. o. t.-tól: 15 kr. 1807. — Zakariás Bálint II. B. o. t.-tól: 1 kr. 1816, 10 kr. 1869, 1 bani 1900, 2 bani 1880, 5 bani 1867, 1882. — Ambrus János II. B. o. t.-tól: 2 bani 1867, emlékérem I. Ferencz József 1887. szeptemberi magyarországi tartózkodása emlékére. — Bocs-

kor Elek I. B. o. t.-tól: 10 kr. 1870. — Karácsony József I. B. o. t.-tól: ezüst 3 kr. 1837. — Helvig V. I. B. o. t.-tól 10 kr. 1872. — Kovács Ignác I. B. o. t.-tól: 2 bani 1900. — Pora Imre I. B. o. t.-tól: 1 kr. 1800, 1860, öt bani 1867, 1900. — Gáspárffy Ferenc I. B. o. t.-tól: svájci öt centimes 1898. — Bocskor Elek I. B. o. t.-tól: angyalos magyar krajcár 1868. — Koncz Lajos II. B. o. t.-tól: 3 kr. 1800. — Péli Gyula I. A. o. t.-tól: ezüst huszas 1826. — Imre Géza II. B. o. t.-tól: 1 kr. 1761. — Péter Imre I. B. o. t.-tól: 3 kr. 1800. 1812, 1 kr. 1861. — Bartalis Imre II. B. o. t.-tól: 3 kr. 1812. — Kállay Géza II. B. o. t.-tól: 3 kr. 1800. — Bocskor Elek I. B. o. t.-tól: 1 sárgaréz Szent György érem, 10 kr.-os 1870. — Fejér Manó I. B. o. t.-tól: angol játékpénz.

C) Természettudományi szertár.

A mult tanév végén volt:

1. Állattani gyűjtemény: a) Állat 509 drb. b) Állattani ismertető testrész 393 drb. c) Szemléltető kép 74 drb.

2. Növénytan gyűjtemény: a) Száritott növény 1561 drb. b) Mikroszkopi praeparatum 118 drb. c) Szemléltető kép 7 drb.

3. Ásványtan gyűjtemény: a) Ásvány 1868 drb. b) Ásványtan eszköz 13 drb.

Műszer 48 drb és apróság 372 drb. Mindhárom gyűjtemény értéke 6143 K. 40 f.

Idei szaporodás: a) Ajándék: 1. 197 drb. állattani praeparatum 197 K. (Fülöp F. József állatorvos úr ajándéka.) 2. Egy drb. faopál-tuskó 10 K. (Dobos András kir. albíró úr ajándéka.)

D) Természettudományi szertár.

A mult tanév végén volt:

1. Erőműtani eszköz 145 drb 1418 K 50 f. értékben.

2. Hangtani „ 37 „ 650 „ — „ „

3. Fénytani „ 141 „ 1995 „ 60 „

4. Hőtani „ 73 „ 822 „ 60 „ „

5. Villamosság és mágnesség körébe tartozó eszköz 156 drb 3132 K 15 f. értékben.

6. Vegytani szer és eszköz 250 drb. 524 K. 48 f. értékben.

Idei gyarapodás: *a)* Vétel: 1. Forti-féle légsúlymérő tokkban, állvánnyal 205 K. 2. De la Rive féle készülék a magneses sark körül keringő villamos fény bemutatásához 33 K. 3. Wehnelt-féle áramszakító 72 K. 4. Mita reformlámpa 50 K. 5. Mariott-féle készülékhez üvegcső megfelelő összekötő gummicsővel 17 K 50 f. 6. Ruggyanta-lap a légszivattyúhoz 2 K. Az eszközök javítására 69 K-t használtunk fel. Összes gyarapodás 6 drb 379 K. 50 f. értékben.

E) Rajz-szertár.

A mult tanév végén volt 642 drb minta és modell 739 K. 84 f. értékben.

Idei gyarapodás: *a)* Ajándék: Lukács István I. B. o. t. 2 drb bokályt; Bara Márton I. B. o. t. 1 drb bokályt; Vaszi István II. B. o. t. 1 bokályt és 1 kis korsót ajánd. Festésre alkalmas színes levelező-lapot ajándékoztak a következők: Mirákovics Ferenc III. o. t., Sándorffy József II. B. o. t., Csata Vencel III. o. t., Madár Imre III. o. t., Rózsa József III. o. t., Darvas Albert I. B. o. t., Karda Ferenc III. o. t. és Albertini Jenő I. B. o. t.

b) Vétel: 1. Mme Delacroix—Garnier Cours gradue' d' Aquarelle en deux états. (1 füzet fej, 1 füzet tájlap, 2 füzet virág és 1 füzet csend élet.) 1 füzet ára 4 K 40 f. Összesen 22 korona értékben.

2. Aquarell virágminták Klein és Vonga szerzőktől 30 korona értékben.

VII

Egyesületek élete.

1. Mária-Társulat.

A magistratus tagjai a folyó tanévben :

Praeses : Balog József hittanár. Praefectus : Kádár Ferencz VIII. o. t. Assistensek : Balázs Lajos, Bálint Vilmos VIII. o. t. Secretarius Gál István VIII. o. t. Consultorok : Ávédik Félix, Balog Ignác, Bögözi József, Vass Jenő VIII. o. t. Boga Ödön VII. o. t. Rancz Antal VI. o. t. Exactor : Ferencz Sándor VIII. o. t. Sacristanusok : György Elek és Kopacz Albert VII. o. t. Janitor : Zöld József VIII. o. t. Lector : Fodor Gábor VIII. o. t.

A rendes tagok száma kevesebb volt, mint a múlt évben, mindössze 24, a jelölteké pedig 23. A kongregációi élet lefolyása az előző évekhez hasonlóan, a kiszabott mederben minden nagyobb hullámmal nélkül történt. A heti gyűléseket vasárnap d. u. az 1905. évi Értesítőben közölt szabályok utasítása szerint az előírt ájtatosságok buzgó végzésével a Társulat kápolnájában tartottuk. A tagok rendes megjelenését szigoruan nyilvántartotta a janitor. Öt magistratusi gyűlést tartottunk, amelyeken a Társulat tagjainak és működésének bensőségével foglalkoztunk. Feljegyzésre méltó esemény, hogy a kápolnát az idén az intézeti épületbe helyezték át. Az ünnepies megáldás január havában történt, amikor ft. Kassai Lajos intézeti igazgató úr szívből fakadó meleg szónoklatban hívta föl a nagy számban jelenlevő ifjúság figyelmét arra a nagy kitüntetésre, mely kegyes szívü főpásztorunk jóvoltából intézetünket érte, hogy t. i. maga az édes Üdvözítő jött hozzánk egy földél alá velünk. Könnyek csillogtak a szemekben, amikor meg-

indult hangon rebegte: „ha tán hidegek voltunk eddig, olvadjon föl keblünk hava, az igazi tűzhely életadó melegétől. Ne hagyjuk magára a királyi vendéget. Forduljunk hozzá mindennap és ő megenyhíti apró, de mégis sajnó keblünket. A helyes, fegyelmezett önszeretet szavát követve használjuk föl ez áldásos körülményt s fűrösszük gyakran lelkünket az üdvösség forrásába.“ S mintha a szép szavakon kívül a felirat is a bejáraton: „Magister adest et vocat te“, sokaknak kitörülhetetlenül rányomódott volna szíve táblájára, a nap minden szakában találkozni, akik a Szűz Anya lábainál forró röpimákat küldenek a szelid Bárány trónusa elé. Igazán nagy hálára vagyunk kötelezve Főpásztorunk iránt, hogy a kápolna a finevelő intézetbe került, mert hiszen ez nemcsak a kongreganisták, hanem az egész ifjuság erkölcsi haladását nagyban elősegíti. Kongregációi életünk eme fontos eseménye mellett ki kell emelnünk hogy fővédnökünket, nagymélt. Püspök urunkat fáradhatatlan buzgósága ebben az évben is elhozta közénk és pedig két ízben.

Március havában a lelki gyakorlatok befejezését avatta ünnepé magas megjelenésével. Különösen kongreganista fiait vizsgálgatta meg. A magistratusi gyűlésen elnökölt s jó-ságos modorával sok üdvös magvat hintett „Mária felkent leventéinek“ fogékony lelkébe, de különösen a gyakori szent gyónást és áldozást kötötte szívünkre, mint az igazi katolikus élet alapföltételét. Másod ízben pünkösdkor jött el Főpásztorunk, hogy a jelöltek közül azokat, akiket a tanárikar ajánlott s a magisztratus nem kifogásolt, fölvegye a Társulatba. Az ünnepies felavatás június 1-én történt. A szerzetesek temploma zsufolásig telt meg. Ott áltak a régi és leendő tagok gyertyával a kezükben a magyarok Nagy Asszonyának csodatevő szobra előtt, amig ft. Incze Domokos plebános úr tisztán csengő hangon mondott szép beszédet az ifjusághoz, amelyben a hitet, az erős, általános és élő hitet s a tisztaság erényét ajánlotta eszközül örök célunk elérésére. A tizenhat új katona aztán örömtől sugárzó arccal tette le a fogadalmat, hogy a Mária táborának hűségese bajnoka lesz. — Ez a tizenhat új tag: Blénesi János, Sándor Balázs VII. o. t., Csató István, Fóris Pál, Schlett

Olivér és Bartalis Márton VI. o. t. Barabás János, Beke József, Bernárd Ágoston, Ferenczi Sándor, László Antal, Oriold Ákos, Veress Péter, Virág Móric V. o. t., Ferencz József, Fodor Gergely IV. o. t.

2. Önképzőkör.

A szeptember 13-án tartott alakuló gyűlés tisztviselőknél a következőket választotta meg: elnöknek Kádár Ferenc VII., főjegyzőnek Balázs Lajos VIII., titkárnak Vass Jenő VIII., bíráló bizottsági tagoknak Balogh Ignác és Gál István VII., Kopatz Albert és Kritsa Viktor VII., pénztárosnak Sándor Balázs VII., aljegyzőknek Erdős Kálmán, Dományáncz András, Blénesy János és Karácson Antal VII. o. tanulókat.

Az alakuló gyűlésen kívül volt 11 rendes, 2 nyilvános, 2 díszgyűlés, egy rendkívüli gyűlés s egy ünnepély.

A tagok száma 102 volt, még pedig 52 rendes és 50 rendkívüli. Beérkezett összesen 115 dolgozat, ennek nagy része próza, 1 fordítás latinból, 8 németből készült. Legtöbb az értekezés, azután van néhány novella, beszéd és elmélkedés. A költemények közül a legtöbb dal. A „Haladás” c. emlékkönyvbe a következő munkák kerültek: A tél és karácsony, Balogh Lajos VIII. o. t., 2. Bethlen Gábor jelleme, Bitay Dezső VII. o. t., 3. Harangszó alatt, Dobos Ferencz VIII. o. t., 4. Eh, meguntam, Dobos Ferencz VII. o. t., 5. A könny, Erdős Kálmán VIII. o. t., 6. Egy haszontalan szolgálóhoz (ford.), Ferencz Sándor VIII. o. t., 7. Petőfi hazafias költészete, Kádár Ferencz VIII. o. t., 8. Sallustius Jugurthája, Bitay Dezső VII. o. t., 9. Bizalmatlanság, Fejér György VII. o. t., 10. Tavasz, László Antal V. o. t., 11. Halottak napján, Vass Jenő VIII. o. t., 12. Télen, Vass Jenő VIII. o. t.

A rendes gyűléseken elhangzott összesen 77 szavazat, melyek közül I. fokot nyert 21, II-dikat 22, III-dikat 11. Első foku szavazataikkal kitűntek Bene Gyula, Bögözi József és Vass Jenő VIII., Dobos Imre, Kopatz Albert és Sándor Balázs VII., Vaszi Sándor VI. és Oriold Ákos V. o. tanulók. Az első fokon kívül külön dicséretben részesül-

tek Kádár Ferencz elnök, Bálint Vilmos VIII. és György Elek VII. o. tanulók. Vezető tanár 2 K díját, melyet az V. és VI. osztályosoknak tűzött ki a „Családi kör“ elszaválására László Antal V. o. t. kapta. Olvasás 30 volt, még pedig I. foku 2, II. 16, III. 11, IV. 1.

Körünk régi hagyományához hiven díszgyűléssel ülte meg október 6-át a következő műsorral: 1. Hymnus, unisono. 2. „Tizenhárom“, írta Ábrányi Emil, szavalta Vaszi Sándor VI. o. t. 3. Kádár Ferencz elnök felolvasást tartott. 4. „Az aradi vesztőhelyen“, írta Váradi Antal, szavalta Bálint Vilmos VIII. o. t., 5. Szózat, unisono. Március 15-én volt a második díszgyűlés, melynek műsora a következő volt: 1. Hymnus, unisono, 2. Ünnepi beszédet tartott Kádár Ferencz elnök, 3. „Nemzeti dal“, írta Petőfi, szavalta Sándor Balázs VII. o. t., 4. „Szabad sajtó“, énekelte a férfikar, 5. Felolvasást tartott Kossuthról Gál István VIII. o. t., 6. „Petőfi visszatér“, írta Váradi Antal, szavalta Bálint Vilmos VII. o. t., 7. Rákóczy Sámuel nótája, énekelte a férfikar, 8. A pályázatok eredményét kihirdette Balló István dr. vezető tanár, 9. Szerenád Ocskay brigadérosból, előadta a zenekar, 10. Szózat, unisono.

Az ünnepélyen kihirdetett eredmény a következő volt: a kitűzött 12 tételre beérkezett 21 pályamű, pályadíjat nyert 11, szorgalmi díjat 3.

Ferencz Gyula tanár Szerémi György latin történelmi munkájából a Buda elfoglalásáról szóló részt tűzte ki fordításra. A két versenyző közül az 5 K. pályadíjat Kádár Ferencz elnök nyerte el.

Dobos Ferenc dr tanár tételére: „Lycurgus, Solon és Servius Tullius alkotmánya“ egy dolgozat versenyzett, szerzője Blénesy János VII. o. t. 5 K pályadíjat kapott.

Eröss József tanár két tételt tűzött ki: a) A székeleyek eredete, beérkezett egy pályamű, szerzője Kádár Ferenc elnök megnyerte a 10 K pályadíjat. b) Kötelességteljesítés, fegyelem (Chria). Két dolgozat, 5 K pályadíjat nyert Balázs Lajos VIII. o. t., 3 K szorgalmi díjat Kádár Ferenc elnök.

Iványi Antal tanár görög szöveget adott fel zárthelyi fordításra, a három pályázó közül az 5 K pályadíj Balogh Ignác VIII. o. tanulóé lett.

Balog József tanár tételével „Az oltári szentségről szóló tan kifejtése a téves tanokkal szemben“ három dolgozat foglalkozott, 10 K. pályadíjat nyert Balázs Lajos VIII. o. t., 5—5 korona szorgalmi díjat Kádár Ferenc elnök és Gál István VIII. o. t.

Kassai Lajos tanár Vörösmarty költészetének méltatására tűzött ki 10 K-t, a pályadíj Balogh Ignác VIII. o. tanulóé lett. Ugyanő Balázs Lajos VIII. o. t. szép szabad előadását 10 K-ával jutalmazta.

Király Henrik dr. algebrai és geometriai zárt helyi dolgozatot adott fel; több pályázó közül Vaszi Sándor VI. o. t. kapta az 5 K pályadíjat.

Balló István dr. vezető tanár Szamosközi István latin történelmi munkájából Báthory Endre bibornok és erdélyi fejedelem halálát adta fel fordításra, a két versenyző közül Kádár Ferenc elnöké lett az 5 K. pályadíj A legsikerültebb szabad előadásra kitűzött 5 K. pályadíjat Bene Gyula VIII. o. t. nyerte el.

Az Önképzőkör részéről 3 tétel volt: a) A hó hatása a légnemű testekre, díja 10 K, két pályázó közül nyertes Ferencz Sándor VIII. o. t. b) A Toldi-monda, 10 K. Pályadíjat kapott Kádár Ferenc elnök. c) A nyári kirándulások, 5 K. Ezt is Kádár Ferenc nyerte meg, ki az összes díjnak csaknem felét vitte el.

Fogadják Ferencz Gyula, Dobos Ferenc dr, Eröss József, Iványi Antal, Balog József, Kassai Lajos és Király Henrik dr. tanárok szives adományukért az Önképzőkör hála köszönetét.

A kör Kádár Ferenc elnököt, ki csaknem minden gyűlésén felolvasott, szavalt, vagy előadást tartott s fáradhatatlan munkásságot fejtett ki, 20 K-nával, buzgó tisztársait Balázs Lajos főjegyzőt és Vass Jenő titkárt 10—10 koronával, Sándor Balázs pénztárost 5 koronával jutalmazta meg.

A gyűléseken többször megjelentek az igazgató s a tanárikar egyes tagjai.

A kör járatta a Képes Folyóiratot, Magyar Szemlét, Tanulók Lapját és Zászlónkat (2 péld).

A pénztár állása.

a) Bevétel:

1. A múlt évről maradt	75 K 76 f.
2. Begyűlt hátrálék	44 „ 60 „
3. Ez évi bevétel	81 „ 54 „
Összesen	<hr/> 201 K 90 f.

b) Kiadás:

1. Képes Folyóirat	14 K. 70 fill.
2. Magyar Szemle	12 „ 20 „
3. Tanulók Lapja	9 „ 90 „
4. Zászlónk (2 péld.)	4 „ 10 „
5. Jegyzőkönyv	2 „ 40 „
6. Pályadíjak	25 „ — „
7. Tisztviselők jutalm.	45 „ — „
Összesen:	<hr/> 113 K. 30 fill.
Marad készpénzben	88 K. 60 fill.

3. Kiránduló Egyesület.

A Kiránduló Egyesület 1896-ban alakult. Célja tanulmányi kirándulások rendezésével szélesbíteni az ifjuság szellemi látókörét, megismerni a honi földet s így megszeretni a hazát.

Van 15 tiszteletbeli, 13 alapító és 45 rendes tagja. Elnökét a tanári kar választja a saját kebeléből. Titkárt, pénztárnokot, ellenőrt a rendes tagok közül választ az Egyesület. Az idei tisztikar: Elnök: Csató János tanár. Titkár: Kritsa Viktor VII. o. t. Pénztárnok: Becze Gábor VII. o. t. Ellenőr: Csató István VI. o. t.

A jelen tanévben a következő útiránnyal terveztünk egy kirándulást: Csíkszeredából Udvarhelyre, innen Segesvárra. Mindkét város és környéke nevezetességeinek megtekintése után Segesvárról Brassóba. Brassó megtekintése után vissza Csíkszeredába.

A kevés számú jelentkező miatt azonban elmaradt a kirándulás.

Az Egyesület vagyoni állapota a következő:

1. Az iskolai alapnál kamatozásra elhelyezve . 1853 K 88 f.
2. A Csikszeredai Takarékpénztár Részvénytársaság alapítványa betétképen kezelve : 1000 „ — .
3. Kirándulási célra szolgáló „Imets kanonok féle jutalmi alapítvány“ : 577 K 65 f.
4. Postatakarékpénztárban elhelyezve : 173 „ 40 „
 melyből 100 K-t a Csíksomlyói Jótékony Nőegyesület adományozott az 1905. december 2-án részben a Kiránduló Egyesület javára rendezett hangverseny jövedelméből, 20 K 40 f.-t pedig Csík vármegye alispánja juttatott az Egyesülethez, mint a székely-egyesületi naptárak eladásából fennmaradt összeget.

VIII.

A tanév lefolyása.

A tanév tartama. A tanulók beírása szept. 1-én kezdődött és 393 tanuló felvételével szeptember 8-án végződött. A tanév folyamán felvettekkel együtt a beírt tanulók száma 398-ra emelkedett.

A beíratások két első napján az I. és II. osztályra, — amint ez előre látható volt, — akkora számban jelentkeztek, hogy e két osztályt párhúzasítani kellett. Az igazgató, valamint a főtanhatóság megkeresése alapján a párhúzasítás okozta költségemelkedést Csík vármegye törvényhatósága készséggel vállalta magára és két helyettes tanerő fizetésére 3200 K.-t szavazott meg.

A párhúzasítás keresztúlvitelénél a szükséges helyiségek megtalálása okozott nagyobb gondot. Evégre igazgató már a nagy szünidőben előterjesztést tett a főtanhatósághoz, hogy a párhúzasítás szükségének valószínű bekövetkezése esetére felhatalmazást nyerjen az iskolaszolgáinak a gimnáziumi épületből való kihelyezésére és eddigi lakásának tanteremmé való átalakítására. Az engedély a tanév kezdetén már meglévén, szeptember 4-én a változott viszonyoknak megfelelő berendezkedés megtörtént, az előző tanév végén megejtett tárgy- és órabeosztás módosított és egy napi késedelemmel, szeptember 5-én a „Veni Sancte” ünnepélyes megtartása után az előadások mind a tíz osztályban megkezdődtek és a szabályszerű szünnapok kivételével megszakitás nélkül folytak június 7-ig bezárólag.

A VIII. osztályosok osztályvizsgálója május 11-én volt, a többi osztályoké a következő rendben folyt le:

Június 9-én d. e. osztályozó értekezlet.

Június 11-én d. e. 10 órakor tornavizsga I—VII. oszt.

Június 12-én	d. e.	IV—VII. o. hittanvizsga	Elnök : Murányi
Június 13-án	d. e.	I. A. és B., II. A. és B. és III. o. hittanvizsga	K. főesperes és püspöki biztos.
	d. u.	Ének, zene, francia nyelv és gyorsírásból.	
Június 15-én	d. e.	III. oszt. német és latin nyelv.	Eln. : Szilávik F.
		IV. oszt. term.-rajz. mennyis. és mértan	Eln. : Az igazgató.
	d. u.	I. A. oszt. magyar és latin nyelv.	Eln. : Ferencz Gy.
		I. B. oszt. földrajz és természetrajz.	Eln. : Jakab A.
Június 16-án	d. e.	V. oszt. magyar ny. és történelem.	Eln. : Kassai L.
		VI. oszt. német, latin és görög ny.	Eln. : Balló I. dr.
	d. u.	VII. oszt. meny.-t., term.-t. és egészségt.	Eln. : Király, H. dr.
		II. A. oszt. magyar és latin nyelv.	Eln. : Veszprémi D.
Június 18-án	d. e.	II. B. oszt. földrajz és természetrajz.	Eln. : Erőss J.
		III. oszt. magyar ny. és történelem.	Eln. : Erőss J.
	d. u.	IV. oszt. német és latin nyelv.	Eln. : Iványi A.
		I. A. oszt. földrajz és természetrajz.	Eln. : Stoiber O.
Június 19-én	d. e.	I. B. oszt. számtan és mértan	Eln. : Király H. dr.
		II. A. oszt. számtan és mértan.	Eln. : Király H. dr.
	d. u.	II. B. oszt. magyar és latin nyelv.	Eln. Balló I. dr.
		V. oszt. mennyiségt. és természetr.	Eln. : Az igazgató.
		VI. oszt. magyar ny. és történelem.	Eln. : Erőss J.
		VII. oszt. német, latin, görög és görögp.	Eln. : Kassai L.

Június 20-án d. e.	{	I. A. oszt. számtan és mértan Eln.: Jakab A.
		I. B. oszt. magyar és latin nyelv. Eln.: Szlávik F.
d. e.	{	II. A. oszt. földrajz és természetrajz. Eln. Mayer J.
		II. B. oszt. számtan és mértan. Eln.: Jakab A.
Június 21-én	{	III. oszt. számtan, mértan és földrajz. Eln.: Csató J.
		IV. oszt. magyar nyelv és történelem. Eln.: Dobos F. dr.
Június 22-én d. e.	{	V. oszt. német, latin, görög és gpótló. Eln.: Ferencz Gy.
		VI. oszt. mennyiségtan és természetr. Eln.: Az igazgató.
		VII. oszt. magyar irod. és történelem. Eln.: Kassai L.

Június 23-án az érdemjegyek végleges megállapítása.

Június 25—27-én érettségi vizsgálat.

Június 28-án magánvizsgálatok.

Június 29-én évváró, bizonyítványok és jutalmak kiosztása.

Vizsgák a tanév elején. A javító vizsgák auguszt. 30-án folytak le. Vizsgára állott 54, kik közül a vizsga sikere folytán felsőbb osztályba lépett 43, osztály-ismétlésre utasított 11.

Felvételi vizsgára jelentkezett az I. osztályra 2, a II.-ra 1, az V-ikre 3 tanuló. Ez utóbbiak közül egynek vizsgája nem sikerült, egy leány pedig — habár a felvételi vizsgát sikerrel állotta ki — nem iratkozott be magántanulónak.

A főtanhatóság engedélye alapján Péterfi Ernő magántanuló a II. osztályról magánvizsgára állott, de osztály-ismétlésre utasított.

Változások a tanári karban. A főtanhatóság Bálinth György tanárt és finevelő-intézeti igazgatót saját kérelmére Brassóba, Fazakas Gáspárt Székelyudvarhelyre helyezte át. Előbbinek tanári székébe Ferencz Gyula eddig kisegítő tanárt, utóbbiába Veszprémi Dezsőt nevezte ki, aki egy évig

az érsekújvári községi és egy évig a nyitrai r. k. főgimnáziumban tanított mint helyettes tanár. A finevelő-intézet igazgatói tisztségével Kassai Lajos rendes tanár és áldozópap bízott meg.

Az üresedésben levő egyik klasszika-filológiai tanszék Iványi Antal Kézdivásárhelyről ide áthelyezett helyettes tanárral töltetett be.

Igazgató előterjesztésére a tanári rendes létszám is 14-ről 15-re emeltetvén, a főtanhatóság Dobos Ferenc dr. szakvizsgás tanárjelöltet nevezte ki a történelem-földrajzi tanszékre helyettes tanári minőségben.

Az I. és II. osztály párhuzamosítása folytán még három tanerőre lett volna szükség, de tekintettel a rendes tanári létszám felemelésére, igazgató csak két kiegészítő tanár kinevezését kérte és ilyenekül a főtanhatóság Stoiber Ottót, aki előzőleg két éven át a Wagner Manó rákospalotai magán gimnáziumában s egy évig a veszprémi r. k. főgimnáziumban tanított, a magyar-latin tanszakra, és Brauner Ferenc alapvizsgás tanárjelöltet a magyar-német tanszakra kinevezte. Utóbbi még a tanév megkezdése előtt lemondott ezen kinevezéséről és helyébe Vitéz Árpád alapvizsgás tanárjelöltet küldötte ide a főtanhatóság szept. hó végén. Addig az ő szerepét helyettesítés útján töltötte be a testület.

Ezen tanév lefolyása alatt Ferencz Gyula, Veszprémi Dezső, Iványi Antal és Stoiber Ottó tanári vizsgálataikat sikerrel fejezték be, Vitéz Árpád pedig szintén sikerrel állotta ki a szakvizsgálatot.

Tanári értekezletek. A tanári testület szervezkedő tanácskozását augusztus 28-án tartotta, melyben a tantárgyak, osztályfőnökségek, könyvtárak és szertárak kezelése és egyéb állandó teendők beosztásán kívül a javító-, pótló- és magánvizsgák megtartásának ideje és rendje állapított meg. Ezenkívül a tanév folyamán tartott a testület 13 rendes és 5 rendkívüli értekezletet, melynek főbb tárgyai csoportosítva a következők voltak: A tanítás és írásbeli dolgozatok anyagának megjelölése, tandíjmentességre érdemesek ajánlása, a tanulók erkölcsi viseletének és tanulmánybeli előhaladásának megbirálása, költségeloirányzat, a jövő

évben használandó tankönyvek jegyzékének összeállítása, a hivatalos látogatások alkalmával felmerült észrevételek tudomásul vétele, megbeszélése, a vizsgák és évfázásra vonatkozó intézkedések, az egységes jogosítású középiskola tárgyában és a főtanhatóságtól véleményezésre leadott más ügyekben a testület javaslatainak megállapítása iránt végzett tanácskozások.

Hivatalos látogatások. Püspök úr ő nmltga a lefolyt tanév alatt háromszor szerencsétlente intézetünket magas látogatásával. Okt. 17-én érkezett ide és a következő napon a tanítóképző-intézetben látogatott, 19-én pedig intézetünkben hallgatta több osztályban a tanárok előadásait és a tanulók feleleteit, délután a tanulók közül többen gyónást végeztek, kiket másnap reggel áldoztatott és azután ismét az iskolai előadások idejében megsemmlélte két osztály torna-gyakorlatát. E napon délutánra az ifjúságnak szabadságidőt engedélyezett és két órákor elutazott.

Második látogatását az ifjúságnak márc. 26—29. napjain tartott lelki gyakorlataival kapcsolta össze. 28-án reggel ide érkezett és a lelkigyakorlaton együttlévő ifjúsághoz lelkes beszédet intézett a szentgyakorlatok fontosságáról és hasznos voltáról, d. u. gyóntatta és másnap áldoztatta a husvéti gyónásukat végzett tanulókat és tanárokat, szent mise után az előadásokra látogatott és a következő napon, 30-án elutazott.

Harmadik látogatása a pünkösztői búcsu idejére esett, melyet megelőzőleg május 31-én d. e. elnökölt a VIII-ik osztályt végzett tanulók hittani érettségi vizsgálatán, d. u. gyóntatta azokat az ifjakat, akik felkeresték bizalmukkal, másnap reggel pedig áldoztatta az összes ifjúságot és azután ünnepélyesen felavatta a Mária kongregációba lépő ifjakat. (Lásd Egyesületek élete: Mária Társulat cím alatt.)

Kuncz Elek kir. tanker. főigazgató úr október 17—20. napjain látogatta meg az intézetet és ezen négy napra terjedő vizsgálat után, mely alatt nemcsak a tanárok tanításait és a tanulók feleleteit hallgatta meg, hanem megvizsgálta a nyelvekből és a mennyiségtanból készített dolgozatokat, a könyvtárakat, szertárokat s ezek kezelési módját, észrevételeit az okt. 20-án tartott értekezleten közölte a

testülettel, melyek jegyzőkönyvbe foglalva a főtanhatóság-hoz és innen a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz terjesztettek fel.

Az idei érettségi vizsgálatok vezetésében a tanker. kir. főigazgató úr akadályozva lévén, vallás- és közoktatásügyi miniszter úr Őnmltga 40915—1906. számú leiratával ezen tiszt betöltésével elnöki minőségben Szamosi János dr. kolozsvári tud. egyetemi rendes tanár urat bizta meg, az erd. róm. kath. státust, mint az előző években, most is Mikó Bálint őnmltga, igazgatótanácsos és iskolánk világi gondnoka képviselte.

A hivatalos látogatások közé sorozhatjuk a lefolyt tanév azon nevezetes mozzanatát is, hogy nevelés- és oktatásügyi közös teendőink és eljárásaink megbeszélésére ide jöttek össze az erdélyi r. k. status gimnáziumaiban működő tanárok kongresszusra április 17-18. napjaira. Az idei kongresszus tárgyát különösebben a status intézeteiben használandó tankönyveknek szakelőadók tanulmányán és alapos megvitatásán nyugvó kiválasztása és néhány fontos pedagógiai kérdésnek megbeszélése képezte, melyben a gyűlés tagjai nagy érdeklődéssel és élénkséggel vettek részt.

A kongresszus lefolyásáról és munkálkodásának tartalmáról külön kiadványban számolunk be, itt csupán azok nevét soroljuk fel, akik az egyes intézetek képviselőitében a kongresszuson résztvettek :

Az erdélyi róm. kath. státus igazgatótanácsának képviselőitében Pál István apát, státusi referens, aki ezuttal egyszersmind az intézetben a hivatalos kezelést is megvizsgálta; Pál Antal, igazgató, elnök, Fejér Gerő dr. pénztáros, Riszner Ödön és Kárpiss János Gyulafehérvárról; Bándi Vazul igazgató, Bálint György, Buslig József és Kolozsvári Béla főgimn. tanárok Brassóból; Soó Gáspár igazgató, Fazakas Gáspár, Embery Árpád, Tamás Albert, Kovács János és Papp András főgimnáziumi tanárok Székelyudvarhelyről; Rettegi Géza igazgató és Szabó György főgimn. tanár Marosvásárhelyről; Mártonyi Lukács, Kovács Bernardin és Biró Lajos főgimn. tanárok Kézdivásárhelyről.

Irányadó rendeletek és fontosabb mozzanatok. 1. A róm. kath. tanítók gyermekeire a tandíjmentesség megadásánál figyelem fordítandó. 2965—1905. p. sz.

2. Az év végi vizsgálatok rendjének hivatalból történő külön felterjesztését a főtanhatóság nem kívánja 2573—1905. p. sz.

3. A Csikszeredai Takarékpénztár Részvénytársaságnak a Kiránduló Egyesület javára tett alapítvány alapító levelét a főtanhatóság megerősítette. 3158—1905. p. sz. és 948—1905. ig. t. sz.

4. Az országos tornaversenyen való részvétel dolgában a főtanhatóság véleménye előre kikérendő. 3157—1905. p. sz.

5. Jakab Antal r. tanár 1905. szept. 1-től számítva a 3200 K.-ás törzsfizetési fokozatba lépett elő. 1001—1905. ig. t. sz.

6. A két tárgyból bukott tanulók közül Balogh Lajos és Szabó Károly VII., Herink József és Katinszky József IV. oszt. tanulóknak a főtanhatóság a javítóvizsgát engedélyezte. 3247—1905. p. sz.

7. Bálinth György a saját kérelmére a brassói, Fazakas Gáspár a székelyudvarhelyi főgimnáziumhoz helyeztetnek át. Előbbi helyére és az üresedésben levő második latin-görög tanszékre Ferencz Gyulát és Iványi Antalt, a történelem-földrajzi tanszékre Dobos Ferenc drt. és Fazakas Gáspár helyébe Veszprémi Dezsőt nevezte ki a főtanhatóság. 3531—1905. p. sz.

8. A torna alól az igazgató által felmentettekről külön kimutatás terjesztendő fel. 1300—1900. ig. t. sz.

9. Drót helyett cérnával fűzött iskolai füzetek használndók. 1319—1905. ig. t. sz.

10. Balog József r. tanár részére az első ötödéves kórpotlék utalványozása 1905. évi ápr. 1-től kezdődőleg. 1351—1905. ig. t. sz.

11. Kassai Lajos r. tanár az orsz. nyugdíjintézetbe felvétel. 1347—1905. ig. t. sz.

12. A jelen tanévre az I. és II. osztály párhuzamosítását a főtanhatóság engedélyezte. 1372—1905. ig. t. sz.

13. Stoiber Ottót és Brauner Ferencet a főtanhatóság az I. és II. o. párhuzamosítása folytán h. tanárokká kinevezte. 4005—1905. p. sz.

14. Mayer János r. tanárt a főtanhatóság állásában véglegesítette. 3918—1905. p. sz.

15. A főigazgatónak küldendő 26 Értesítőn kívül a miniszteriumnak, számvevőségnek és statisztikai hivatalnak Értesítőt küldeni nem kell. 4032—1905. p. sz.

16. A tanulmányi kirándulások tárgyában kiadott miniszteri szabályzatot a főtanhatóság megküldi. 4101—1905. p. szám.

17. Vitéz Árpád magyar-német szakos tanárjelöltet a főtanhatóság kisegítő tanárnak kinevezte. 4395—1905. p. sz.

18. Balló István dr. r. tanár 1905. szept. 1-től számítva a 2600 K.-ás törzsfizetési fokozatba lépett elő. 1578—1905. ig. t. sz.

19. Erőss József r. tanár 1905. szeptember 1-től számítva a 2600 K.-ás törzsfizetési fokozatba lépett elő. 1580, 1905. ig. t. sz.

20. Pál Gábor igazgató, 1905. szept. 1-től számítva a 3600 K.-ás törzsfizetési fokozatba lépett elő. 1579—1905. ig. t. sz.

21. A főtanhatóság Jakab Antal tanárnak az iskolai alapnál teljesített mellékfoglalkozását (pénztárnokság) állandóan engedélyezte. 5101—1905. p. sz.

22. Balog József r. hittanár 1906. jan. 1-től számítva a 2600 K.-ás törzsfizetési fokozatba lépett elő. 1974—1905. ig. t. sz.

23. A következő 1906—7. tanévtől kezdve a tandíjat a főtanhatóság 40 K.-ban, nem katolikusok részére 60 K.-ban állapította meg. 5769—1905. p. sz.

24. Vak gyerekek részére évenként jan. hóban a tanulók között gyűjtést kell eszközölni. 5688—1905. p. sz.

25. Az intézettől távozó tanárokról azonnal fizetési (pénztári) bizonylat terjesztendő fel. 6009—1905. p. sz.

26. A Csíksomlyói Jótékony Nőegyesület részben a Kiránduló Egyesület javára rendezett hangverseny jövedelméből 100 K.-t állapít és küld meg a Kiránduló Egyesületnek.

27. Veszprémi Dezsőt a főtanhatóság 1906. febr. 1-től számítva ideigl. r. tanárrá kinevezte. 64—1906. ig. t. sz.

28. Pál Gábor igazgatónak a főtanhatóság az ötödik

ötödéves korpótlékot utalványozta 1905. dec. 1-től kezdődőleg. 60—1906. ig. t. sz.

29. A főtanhatóság a tandíjak beszedésének és beszállításának idejét előírja. 374—1906. p. sz.

30. A főtanhatóság az új Érettségi-vizsgálati Utasítást megküldi és életbe léptetése iránt intézkedik. 383—1906. p. sz.

31. A tanker. kir. főig. a Csorbatóhoz és Tátralomnicra kiránduló ifjaknak nyújtott kedvezményekről értesítést küld. 72—1906. főig. sz.

32. A tantervi különbözetből a következő osztálybeli magánvizsgálával kell vizsgáztatni a jelentkezőt. 672—1906. p. sz.

33. A gyógyszerészeti pályára menő tanító- és tanítónőjelöltek VI. osztályról teendő különbözeti vizsgálat tárgyában kelt leírat. 1490—1906. p. sz.

34. Az országból kitiltott könyvek és térképek jegyzékét a tanker. kir. főigazgató megküldi. 313—1906. főig. sz.

35. A tanulók nagy szünidei vándorlása tárgyában kelt miniszteri intézkedést a főtanhatóság megküldi. 1873—1906. p. sz.

36. A főtanhatóság értesítése, hogy 22000 K. államségélyt a V. és K. M. az előző évi alapon iskolánk részére kiutalványozott. 831—1906. ig. t. sz.

37. Iványi Antal tanárnak a főtanhatóság 1906. évi apr. 1-től kezdődőleg a r. tanári illetményeket utalványozta 685—1906. ig. t. sz.

38. Csató János r. tanárnak a második ötödéves korpótlékot a főtanhatóság 1906. évi jun. 1-től kezdődőleg utalványozta. 865—1906. ig. t. sz.

39. Tanév elején az ifjuságnak orvosi megvizsgálása az eddigi gyakorlatnak megfelelően teljesítendő. 2449—1906. p. szám.

40. A főtanhatóság értesít, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr 40915—1906. sz. rendeletével az idei érettségi vizsgálatok vezetésével Szamosi János dr., egyetemi ny. r. tanár urat bizta meg. 2487—1906. p. sz.

41. Stoiber Ottó tanárnak a főtanhatóság 1906. évi

ápr. 1-től kezdődőleg a r. tanári illetményeket utalványozta. 864—1906. ig. t. sz.

42. A főtanhatóság értesít, hogy az idei érettségi vizsgálaton az erdélyi róm. kath. státust Mikó Bálint ig. tan. Ő nagyméltósága képviselte. 2487—1906. p. sz.

43. A V. és K. M. értesítése, hogy f. évi jul. 2--27-ig a természetrajzi szaktanárok részére muzeológiai tanfolyamot rendez. 48695—1906. m. sz.

Iskolai ünnepélyek. Iskolánk védőszentje, Szent Imre herceg tiszteletére nov. 5-én rendezett a tanári kar és tanulóifjuság az intézet iránt érdeklődő közönség részvéte mellett iskolai ünnepélyt a következő műsorral:

1. „Ének szent Imre hercegről“ előadja a zenekar.

2. Ünnepi beszéd, tartja Dobos Ferenc dr., tanár.

3. Részlet „A fegyverkovács“-ból, irta Lortzing, előadja a zenekar.

4. „Szent Imre napján“, irta Jánossy Béla, szavalja Kádár Ferenc VIII. o. t.

5. „A kápolna“, irta Kreutzer, előadja az énekkar.

6. „Boldogasszony anyánk“, irta Tárkányi Béla, szavalja László Zoltán III. o. t.

7. Induló, előadja a zenekar.

Isteni tiszteleten való részvétellel és iskolai szünettel ünnepelte az intézet boldogult Erzsébet királyné emlékét nov. 19-én és az 1848-iki korszakalkotó törvények emlékét ápril. 11-én. Az előbbi napon, tekintettel arra, hogy nincs olyan nagy terme az intézetnek, mely az egész ifjuságot befogadhatná, istentisztelet után az osztályfőnökök saját osztályaikban ismertették e napnak, különösen reánk magyarokra szomorú emlékét; április 11-én isteni tisztelet után a felsőbb osztálybeli ifjak és a tanári kar jelenlétében Dobos Ferenc dr. tartott a nap jelentőségéhez méltó ünnepi beszédet.

A főtanhatóság 2201—1906. számú rendelkezése folytán június 8-án, a koronázás évfordulóján az alkotmányos rend örvendetes helyreállítása alkalmából a záróünnepélyt helyettesítő isk. ünnepélyt tartottunk köv. műsorral:

A Szent Ferencz rendi szerzet templomában d. e. 10 órakor tartott hálaadó isteni tisztelet után az intézet nagytermében:

1. Himnusz, énekli az ifjuság.
2. Ünnepi beszéd, mondta Eröss József tanár.
3. Királyhimnusz, vegyeskar zenekisérettel Gyarmathy Zs. tól.
4. A haza, irta Pósa L., szavalja László Zoltán III. o. t.
5. Rákóczi Sámuel nótája tenorsoló, férfi- és zenekar kísérettel.
6. A legszebb ének, irta Czuczor Gergely, szav. György Elek VII. o. t.
7. Induló, előadja a zenekar.

Ezenkívül az igazgató 30 éves tanárkodása alkalmából a tanári kar és tanulóifjuság a közönség nagy érdeklődésével szépen sikerült ünnepélyt rendezett, mely részleteiben az Értesítő elején van leírva.

Okt. 6-án és márc. 15-én e napok emlékére az Önképzőkör rendezett jól sikerült ünnepélyeket, melyekről a részletes beszámolás „Egyesületek élete” cím alatt előbb már megtörtént.

Vallás-erkölcsi állapot. Az ifjuság a téli hónapok kivételével mindennap testületileg vett részt a szent misén a tanárok kíséretében. Vasárnapokon isteni tisztelet előtt a négy alsó és a négy felső osztály külön-külön csoportban exhortációt hallgatott, más ünnepnapokon pedig az áhitatos közönséggel együtt jelent meg a nagy misén és ott hallgatott szent beszédet. A kettős finevelő intézet ifjúsága vasár- és ünnepnapokon a délutáni istentiszteleten is mindenkor résztvett.

Püspök úr Ó nméltósága gondoskodása folytán a nagybőjti időszakban, március 26—29. napokon főtisztelendő Izsóf Alajos úr, a „Zászlónk” c. ifjúsági folyóirat szerkesztője tartott a III—VIII. osztályos tanulókkal lelki gyakorlatokat. A szép és hatásos szent beszédek nagy figyelemmel hallgatták. Ugyanakkor az I—II. oszt. növendékeinek szent gyakorlatait főtisztelendő Mikes János gróf főesperes, székyudvarhelyi plebános úr vezette és végezetül az összes ifjuság tanáraival egyetemben, kik a szent gyakorlatokban szintén részt vettek, gyónt és 29-én reggel áldozott. Szent gyónást végeztek még a tanév elején, az adventi időszakban és a pünkössti ünnepeket megelőző napokban. A nagybőjti és pünkösdi gyónás a püspök úr Ó nagyméltósága jelenlétében történt, ki mindkét alkalommal fáradhatatlanul

gyóntatta a nagy számban hozzá járuló ifjakat és másnap az egészet áldoztatta. Ezenkívül minden vasárnap, az úgynevezett diákmisén számosan járultak az Úr asztalához áldozásra, kik az előző napon, vagy aznap reggel végezték gyónásaikat.

Fegyelmi állapot. Az ifjúság általában a vallási kötelek teljesítése és erkölcsi magaviselet tekintetében a jogos várakozásnak megfelelt. Egyesek követtek el ugyan a fegyelmi szabályokba ütköző vétségeket, melyek miatt az ellenőrző tanácskozások rendjén fegyelmi megróvásban részesültek és a szülők is értesítették, hogy közreműködésükkel gyermekeik rendre szoktatását elősegítsék, de súlyosabb természetű fegyelmi eset, mely kizárást, vagy eltanácsolást tett volna szükségessé, nem fordult elő.

Egészségi állapot. Az ifjúság zöme a kettős finevelő intézetben (szeminárium- és internátusban) lévén elhelyezve, az intézeti orvos minden nap reggelén vizsgálat alá vette a gyengélkedőket és szükség esetén rendkívüli időben is orvosi segélyben részesítette úgy ezeket, valamint a szállásokon levőket, ha segélynyújtás végett hozzáfordultak. Ezenkívül a tanév kezdetén különösen a szemcsés köthártyalob (trachoma) behurcolásának ellenőrzése szempontjából az igazgató jelenlétében az egész ifjúságra kiterjedő szemvizsgálatot teljesített. A szükséges ellenőrzés a künnlakók szállásaira is kiterjedt, amennyiben az az eljárás van gyakorlatban, hogy mindazok, akik tanulót akarnak befogadni, tartoznak ezen szándékukat a tanév megnyitása előtt az igazgatónak bejelenteni, ki az intézeti orvos és egy tanár közreműködésével megvizsgálja a szállást és ha egészségügyi, valamint erkölcsi szempontból kifogás alá nem esik, megállapítja a felajánlott szoba terjedelméhez képest a befogadható tanulók létszámát. A beírások és elhelyezkedések megtörténte után a bizottság ismét szemlét tart, hogy a kitűzött feltételek betartásáról meggyőződést szerezzen. Ugyanekkor igazgató közli az elhelyezett tanulókkal, valamint a szállásadóval a megállapított napirendet, mely nagyjában egyezik a finevelő intézetben betartott renddel. Évközben egyszer egyik, máskor másik szálláson az igazgató szokott meglepő látogatásokat tenni.

A lefolyt tanév alatt az egészségi állapotról és bete-

gedési esetek természetéről Kolonics Dénes dr., intézeti orvos véleménye a következő:

Az év folyamán az egészségi állapot kedvezőtlennek nem mondható. Az iskolai év kezdetén egy hasi hagymáz eset fordult elő ugyan, de ez is az intézetbe már a betegség kezdete tüneteivel jött. A szorgos elkülönítés és alapos fertőtlenítés megtétele után a Gondviselés az ilyen és más hevenyfertőző bántalmaktól az egész éven át megőrizte intézetünket. December, jan. és február hónapokban különösen a gyomor- és bélhurut időközönként feltűnő módon jelentkezett, s e jelenség annál is inkább erős figyelmet igényelt, mivel éppen a hasi hagymáz ezen időben meggyeszerre szórványosan uralkodott. E betegség oka az ivóvizben keresendő. Ugyanis az előző száraz évek alatt az intézet különben jó kutja a nagy vízszükségletet kielégíteni nem tudta s a jó víz beszerzése körül a legnagyobb nehézségek merültek fel.

Az intézet áthelyezésének ügye. Az előző tanévi Értesítőben e tárgyra vonatkozólag megtörtént mozzanatok részletes ismertetése után a helyzet képének megismeréséhez alig szükséges egyéb és több, mint ide iktatása azon átiratnak, melyet múlt évi október 13-án tartott üléséből az igazgatótanácsa Püspök úr önműltgához intézett s mely 5117. p. sz. alatt tudomásvétel végett az igazgatósággal közöltetett.

„A csiksomlyói r. k. főgimn. és a vele kapcsolatos intézetek ügyében a folyó évi tárgyalások alapján tett felterjesztésünkre sürgetésünk után a miniszter úr 72765 szám alatt azt a választ adta, hogy a csiksomlyói r. k. főgimnáziumnak Csikszeredára leendő áthelyezése iránt általánosságban megindult tárgyalásoknak részletekre terjedő folytatása mindaddig nem időszerű, míg az új épületre szükségesnek mutakozó 230 ezerkorona biztosítva nincsen, illetőleg amíg ezen összegre nézve a szükséges törvényhozási felhatalmazás meg nem fog adatni.

Van szerencsénk Nagyméltóságodat f. évi 2055. sz. a. kelt becses átiratára való hivatkozással miundezeokról Önt tiszteletteljesen értesitem, hogy részünkről kénytelenek vagyunk ez időszerint tudomásul venni.

Fogadja Nagyméltóságod stb.“

IX.

Az ifjuság érdemsorozata.

Az érdemsorozatban előforduló számjegyek jelentése.

1. Erkölcsi magaviselet.

1 = jó ; 2 = szabályszerű ; 3 = kevésbé szabályszerű.

2. Előmenetel az egyes tárgyakban.

1 = jeles ; 2 = jó ; 3 = elégséges ; 4 = elégtelen .
fm. = felmentve.

I. A) osztály.

A tanuló neve		Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettud.	Számítás	Rajzoló geometria	Szépíráás	Torna	Ének	Zene	Magaviselet
	Anda István	3	3	3	3	3	3	3	1	1	3	—	1
	Andrá Gyárfás	3	3	2	2	2	3	3	2	2	3	—	2
	Bakó József	2	3	3	3	2	3	3	2	2	2	—	2
	Bartalis Lázár	3	3	3	2	3	3	3	3	1	2	—	2
5	Bedő Abrahám	1	2	2	1	2	1	1	1	1	2	—	1
	Bencze Béla	3	3	3	2	2	2	2	2	1	2	—	1
	Blénessy Sándor	1	1	2	1	1	1	2	2	2	3	—	1
	Bors István	1	1	2	2	1	1	1	1	2	3	—	1
	Bors Károly	1	3	3	3	2	3	3	3	2	3	—	1
10	Csedő Sándor	2	3	3	3	2	3	2	3	3	2	—	1
	Csiszér József	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	—	1
	Csutak Bálint	2	3	3	3	3	4	3	3	2	2	—	1
	Darvas Lázár	3	3	3	3	3	4	3	3	3	2	—	1

A tanuló neve		Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettud.	Számítás	Rajz és geometria	Szépírók	Történelem	Ének	Zene	Mag. viselked.
	Domokos Sándor	2	3	3	3	3	3	3	3	2	3	—	1
15	Erőss Béla	3	3	3	3	3	4	4	3	3	3	—	1
	Fejér Károly	2	3	3	2	2	3	3	2	2	2	—	1
	Ferenczy Béla	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	—	1
	Ferenczy Imre	3	4	3	4	2	4	4	3	2	2	—	1
	Gál Péter ism.	2	3	3	2	3	3	3	3	1	3	—	1
20	Gecző György ism.	2	3	3	3	2	2	3	2	1	1	—	1
	Gegő István	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1
	Imre Elek	2	3	3	3	2	4	3	3	1	2	—	1
	Kánya Lajos ism.	3	3	3	3	3	3	2	3	2	3	—	1
	Kertész Béla	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1
25	Kiss Imre	2	3	4	3	3	4	4	2	3	3	—	1
	László Géza	3	3	4	4	3	4	4	3	3	3	—	2
	László Károly	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	—	1
	Miklós Géza	2	2	3	3	3	3	2	3	2	1	—	1
	Molnár Károly	2	3	3	3	2	2	2	3	2	2	—	1
30	Nagy Gyula	2	3	2	2	2	2	3	3	3	2	—	1
	<u>Nagy János</u>	1	2	2	2	2	1	2	2	2	3	—	1
	Oláh Jenő ism.	2	3	3	3	3	3	3	2	2	3	—	1
	Papp Károly	2	4	4	4	3	4	4	3	3	3	—	2
	Péli Gyula	1	2	2	2	2	3	3	2	3	1	—	1
35	Petres Domokos	3	3	4	3	3	3	3	3	2	2	—	1
	Petres József	3	4	3	4	3	4	3	3	1	3	—	2
	Péterffy Zoltán	1	2	2	2	1	2	1	2	2	1	—	1
	Rácz László	2	3	3	3	3	2	2	3	2	—	—	1
	Rácz Zoltán	2	3	3	2	2	2	2	3	2	3	—	1
40	Részeg Jenő	2	3	3	2	3	3	2	2	2	3	—	1
	Simon György	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1
	Székely Károly	1	1	1	1	1	1	2	1	1	2	—	1
	Szopos Károly	2	2	3	3	2	2	2	3	1	3	—	1

Kimaradt: Ádám Ferenc, Dávid Sándor, Koman Béla ism.
és Olti Ilyés.

Összesen : 47.

A tanuló neve		Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettud.	Számítás	Rajzoló geometria	Szépírá	Torna	Ének	Zene	Magaviselet
	Rusz Sántha Albert	2	3	4	4	3	3	3	3	2	2	—	1
	Sóbert Ferenc	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	—	1
	Székely Dávid	3	4	4	4	3	4	4	3	2	3	—	1
40	Székely Rezső	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1
	Szilágyi Dezső	2	3	3	3	3	3	4	3	2	2	—	2
	Szőcs András	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1
	Timár Sándor	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	—	1
	Zakariás Gerő	2	2	3	3	2	2	2	1	2	2	—	1
45	Xantus Dávid	3	3	3	2	2	3	3	2	2	3	—	1

Kimaradt: Orbán Imre.

Magántanuló lett: Nagy Adorján.

Összesen: 47.

II. A) osztály.

A tanuló neve		Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettud.	Számítás	Rajzoló geometria	Szépirod.	Történelem	Ének	Zene	Magaviselet
	Ady Zoltán ev. ref.	2	2	2	2	1	3	3	1	2	—	—	1
	Antal Mátyás	3	4	4	3	3	3	4	2	1	2	—	2
	Bakó Pál	3	4	4	4	3	3	4	3	2	—	—	2
	Balázs József	3	3	4	3	2	3	3	3	3	3	—	1
5	Barta Endre	3	4	4	4	3	4	3	2	3	3	—	1
	Bálint Vince	3	3	4	3	2	3	3	3	2	2	—	2
	Biró Ferenc	2	1	2	2	1	1	2	1	2	2	—	1
	Botár Árpád	2	2	3	3	2	3	3	2	2	2	—	1
	Csató Árpád	3	3	4	3	3	3	3	3	2	2	—	2
10	Csikó Károly	2	3	3	3	2	3	3	1	2	2	—	1
	Csiszár Béla	2	2	2	2	2	2	3	1	2	2	—	1
	Erdős Béla	3	3	3	4	1	2	3	2	2	2	—	2
	Farkas Gyula	3	4	4	4	2	4	4	3	3	3	—	2
	Fodor Árpád	3	3	4	4	2	2	4	3	fm	3	—	1
15	Fodor László	2	3	3	2	1	2	3	2	2	2	—	1
	Gál János	2	2	2	2	1	2	2	2	fm	2	—	1
	Gál Zoltán	2	3	3	3	2	3	3	2	2	2	—	1
	György Imre	2	2	2	2	1	2	2	1	1	2	—	1
	Ilyés Lajos	2	2	2	2	1	3	3	1	2	2	—	1
20	Kazacsay Antal	2	3	3	3	2	3	3	3	3	2	—	2
	Kádár István	1	1	1	1	1	2	2	1	1	2	—	1
	Kovács Dénes	2	3	4	3	2	3	3	3	3	2	—	1
	Kristó Ferenc	2	3	2	2	2	3	3	3	3	2	—	2
	Lajos Balázs	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	—	1
25	Lakatos Miklós	3	3	3	3	3	3	3	1	1	2	—	2
	Madár István	1	2	3	3	2	2	3	2	2	2	—	2
	Mednyánszky Lajos	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	2	1
	Minier Károly	3	4	4	4	3	3	4	3	3	2	—	2
	Nagy Dénes	1	1	1	1	1	1	2	1	1	2	2	1
30	Id. Péter Imre	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	—	1
	Ifj. Péter Imre	3	3	4	3	3	3	4	3	3	2	—	1
	Pongrácz László	3	3	4	4	2	2	4	2	3	2	—	2
	Ráduly Benjamin	2	3	3	2	3	3	3	1	2	2	—	1
	Sándor Imre	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2	—	2
35	Silló Bálint	2	3	3	3	2	3	3	2	3	2	—	1

A tanuló neve	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Térszemrajz	Számítás	Rajzoló geometria	Szépírá	Torna	Ének	Zene	Magaviselet
Schlett Géza	3	3	3	4	1	2	3	2	2	2	—	1
Szöcs Gergely	2	3	3	2	2	3	2	2	2	2	—	1
Szöcs Zoltán	2	1	2	2	2	3	3	1	2	3	—	2
Tankó Károly	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	—	1
40 Zöld Antal	2	2	2	2	2	2	2	3	3	2	2	1

Kimaradt : Bálint Lajos, Szabó János, Szász Nándor.

Összesen : 43.

II. B) osztály.

A tanuló neve		Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettud.	Számítás	Rajzoló geometria	Szépírá	Torna	Ének	Zene	Megaviselet
	Adorján Károly	1	1	2	1	1	2	1	1	2	2	—	1
	Ambrus János	1	1	1	1	1	2	1	2	2	2	—	1
	Baky József	1	2	2	2	1	1	1	1	1	1	—	1
	Bartalis Imre	3	3	4	3	2	4	3	3	2	2	—	1
5	Bene János	1	1	2	3	2	2	1	2	2	1	—	1
	Bene József	2	2	3	3	3	3	3	3	2	2	—	1
	Berecz Gyula	1	1	2	1	1	3	2	3	1	3	—	1
	Biró Sándor	2	3	4	4	3	4	4	3	3	2	—	1
	Botár Sándor	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	—	1
10	Csató Ferenc	3	3	4	4	3	4	3	2	3	2	—	2
	Cseke István	2	3	3	4	3	3	3	3	2	2	—	1
	Czikó János	3	3	4	3	3	4	4	3	3	1	—	1
	Demeter Gábor	2	3	3	3	2	3	2	2	3	2	—	1
	Fejér Gerő	1	1	1	2	1	2	2	3	2	1	—	1
15	Gergely Sándor	2	3	3	4	3	3	4	3	3	2	—	2
	Györgypál Gábor	1	1	1	1	1	1	2	2	1	2	—	1
	Györgypál János	2	2	3	2	2	2	2	2	2	3	—	1
	Hancz Lajos	1	2	2	3	2	2	2	2	2	2	—	1
	Herink Ferenc	3	4	4	4	3	4	4	3	3	2	—	2
20	Holló Ignác	2	3	4	3	3	4	3	3	3	2	—	1
	Holló Sándor	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2	—	1
	Imets Ákos	1	1	1	2	2	3	2	2	2	2	—	1
	Imre Géza	1	3	3	3	2	3	3	3	1	2	—	2
	Karda István	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1
25	Kállai Géza	1	1	2	1	1	2	2	1	2	1	1	1
	Koncz Lajos	2	3	3	3	2	4	3	3	3	2	2	1
	Kósa Elek	2	2	3	3	2	3	3	3	2	2	—	1
	Lakatos Imre	1	1	1	1	1	1	2	3	2	2	1	1
	László Árpád	3	3	4	4	3	4	4	3	2	2	—	1
30	Miklós Izidor	2	3	3	3	2	4	3	3	2	2	—	1
	Potyó Albert	3	4	4	4	3	3	4	3	3	2	—	2
	Rudits Tibor	2	3	4	3	2	3	3	3	1	2	—	2
	Sándor Ignác	2	3	3	4	2	3	3	3	1	3	—	2
	Sándorfi József	2	3	3	3	3	4	3	3	2	1	1	2
35	Sipos Vilmos	2	3	3	3	2	4	3	3	2	2	—	1

A tanuló neve	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettud.	Számítás	Rajzoló geometria	Szépíráás	Torna	Ének	Zene	Magaviselet
Szabó József	3	3	3	3	2	3	3	3	3	2	—	1
Vaszi István	1	1	1	2	1	1	1	2	1	2	—	1
Zakariás Bálint	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1
Zakariás László	1	2	2	3	2	2	2	2	2	1	—	1
40 Zonda Imre	2	3	3	3	2	3	3	3	3	3	—	1

Kimaradt: Adorján Ignác, Dávid Gyula, Gál József.

Összesen : 43.

III. osztály.

A tanuló neve		Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Term. földrajz	Számítás	Rajzoló geometria	Torna	Ének	Zene	Szabadkézi rajz	Gyorsírás	Magavisele
	Bakó Kálmán	1	2	2	2	2	1	1	1	1	1	2	2	—	1
	Balázs Árpád	2	3	3	3	3	3	3	3	1	2	2	—	—	2
	Bálint Akos	3	3	4	4	3	4	4	4	3	2	—	—	—	2
	Bándi József	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	—	1	—	1
5	Beke Károly	1	2	2	3	2	3	2	3	1	2	—	—	—	1
	Bokor Gábor	1	1	2	2	1	1	1	3	2	3	—	—	—	1
	Borzsovai István	2	3	3	3	2	3	4	3	2	2	—	—	—	2
	Roth Ferencz	3	3	3	3	3	3	3	3	3	1	—	—	—	1
	Burján Lajos	2	2	3	3	2	3	3	3	2	2	—	2	—	1
10	Czikó Gábor ism.	2	3	3	3	2	3	3	3	2	1	—	—	—	2
	Csata Venczel	2	2	3	3	2	3	2	2	1	—	—	2	—	1
	Császár Dénes	2	3	4	4	2	2	3	4	1	3	—	—	—	3
	Csiki Gyula ism.	2	3	4	3	3	3	3	3	3	3	—	—	—	2
	Csiszer Sándor ism.	1	3	3	3	3	3	3	3	3	2	—	—	—	1
15	Csűrös Lajos	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	—	1	—	1
	Dávid Árpád ism.	1	2	3	3	1	2	3	3	3	3	—	—	—	1
	Éltes János	2	3	4	3	1	3	4	4	3	2	—	—	—	2
	Ferencz Ignác	2	2	3	3	3	2	3	3	1	2	—	—	—	2
	Fnlida Pál	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1	1
20	Id. Gál Sándor ism.	2	2	3	2	1	2	3	2	2	2	—	—	—	1
	Ifj. Fál Sándor ism.	2	3	4	3	2	3	3	3	2	2	2	1	—	2
	Gál Vilmos	2	3	4	3	3	3	3	4	2	3	—	—	—	2
	György Árpád	2	2	3	3	2	2	3	3	3	3	—	—	—	1
	Incze Gyula	2	4	4	4	3	3	4	3	2	2	—	—	—	2
25	Jakab Ferencz ism.	3	3	3	4	3	3	3	3	fm	2	—	—	—	2
	Karda Ferenc	1	1	1	1	1	1	2	1	2	1	—	1	—	1
	Kábdebó Jenő	2	3	4	4	4	3	4	3	3	2	—	—	—	2
	Kánya Gyula	2	3	3	3	2	3	3	3	2	2	—	—	—	1
	Kelemen Béla	2	3	3	3	3	2	1	2	2	3	—	—	—	1
30	Kis Fülöp	2	3	4	4	3	3	4	3	2	2	—	—	—	2
	Kis Lajos	2	3	3	3	3	3	4	3	1	2	—	2	—	2
	Kovács László	2	3	4	4	2	3	4	3	1	3	—	2	—	2
	László Zoltán	1	2	3	3	1	2	3	3	fm	2	1	—	—	1
	Madár Imre ism.	1	3	3	3	2	3	4	3	1	2	—	—	—	1
35	Márton József	2	3	3	3	3	3	4	3	2	2	—	—	—	1
	Mirákovics Ferenc ism.	3	3	3	3	3	3	4	3	1	3	—	—	—	2

A tanuló neve		Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Term. földrajz	Számítás	Rajzoló geometria	Torna	Ének	Zene	Szabadkézi rajz	Gyorsírás	Magaviselet
	Molnár András	2	2	3	4	2	3	3	3	1	2	—	—	—	1
	Olajos Kálmán	3	3	4	4	3	3	3	3	2	1	—	—	—	2
	Péter István g. kath.	2	4	4	3	2	2	2	3	2	2	2	—	—	1
40	Rózsa József	1	2	2	3	2	3	2	2	3	1	—	—	—	1
	Rusz Sántha István	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	—	—	—	1
	Rusz Sántha János ism.	2	3	3	2	3	3	2	3	2	2	—	—	—	2
	Sándor Gergely	1	3	3	3	2	2	2	3	2	1	—	—	—	1
	Simon Balázs	2	4	4	4	3	3	4	4	2	1	—	—	—	2
45	Szakács Balázs	2	2	3	3	1	3	2	3	2	2	—	—	—	1
	Szántó László	3	4	4	4	3	3	4	4	1	3	—	—	—	1
	Szász Imre	2	3	4	3	2	3	3	3	2	3	—	—	—	2
	Szücs Jenő	2	2	3	3	1	3	3	3	2	2	—	—	—	1
	Tamás Ignác	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	—	1	—	1
50	Tamás Lajos	2	2	3	3	2	3	4	3	2	2	—	—	—	2
	Tódor József	1	1	2	2	1	1	2	1	2	1	—	—	2	1
	Tőke Antal	2	3	3	3	3	3	2	2	3	2	—	—	—	2
	Varga József ev. ref.	4	3	3	3	2	3	3	3	2	—	—	—	—	1
	Zakariás Gyula	2	3	3	3	3	2	3	3	3	1	—	—	—	2

Kimaradtak : Biró Károly, Györgypál Ferenc, Kertész István,
Márton Vilmos és Wollmann Dániel.

Összesen : 59.

IV. osztály.

A tanuló neve		Vallásán	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettud.	Mennyiségtan	Rajzoló geometria	Szabalkézi rajz	Torna	Ének	Zene	Francia nyelv	Magaviselet
	Ambrus András	1	2	2	2	1	2	1	1	—	2	2	—	—	1
	Apponyi Lajos	2	3	4	4	2	2	2	2	—	2	2	—	—	2
	Asztalos István	2	3	2	2	2	2	2	2	—	2	2	—	—	1
	Bartha Antal	2	3	2	2	2	2	2	1	1	2	2	—	—	1
5	Bocskor Domokos ism.	3	3	3	3	3	3	3	3	1	3	3	—	—	1
	Bogus István	3	3	4	4	2	3	3	3	—	3	3	—	—	1
	Buttyán Szilveszter	2	3	3	3	2	2	2	3	—	3	3	—	—	1
	Campeanu János	2	3	3	3	2	2	2	2	—	1	1	—	—	1
	Csata Károly ism.	2	3	3	3	3	3	1	2	—	1	2	—	—	2
10	Daczó Sámuel	3	3	4	4	4	2	3	3	1	1	3	—	—	1
	Darvas Béla	3	3	3	4	3	3	3	3	—	2	3	1	—	2
	Erős Péter	2	3	2	2	2	2	1	2	—	3	2	—	—	1
	Ferencz József	1	1	1	2	1	1	1	1	1	2	1	—	—	1
	Fodor Gergely	1	1	1	2	1	1	1	1	—	2	2	—	2	1
15	Gábori Dénes	2	3	4	3	3	3	3	3	—	1	2	—	—	1
	Gergely Károly	2	3	3	2	3	3	3	3	—	2	2	2	—	2
	Herink József ism.	3	3	3	3	3	2	3	3	—	3	3	—	—	2
	Kassai Tivadar	1	1	1	1	1	1	1	2	—	2	—	—	2	1
	Kabdebő Elemér	2	3	3	3	2	4	3	3	—	3	1	—	—	1
20	Kádár Árpád	1	2	3	2	2	1	2	1	1	2	2	—	—	1
	Kállai András	1	3	4	3	3	2	2	3	—	2	1	1	—	1
	Kovács Lajos	2	3	3	3	3	3	3	3	—	2	2	—	—	2
	Latzina Károly	2	3	4	4	3	3	2	3	—	2	3	—	—	2
	László Géza ism.	1	3	3	3	1	1	2	—	—	2	3	—	—	1
25	Márkos Albert	1	2	2	3	2	1	2	1	1	1	1	2	—	1
	Mialovich Viktor	2	3	3	4	3	3	3	3	—	3	3	—	—	2
	Id. Mihály Gergely	2	3	4	4	4	3	3	3	—	2	1	—	—	1
	ifj. Mihály Gergely	1	2	2	3	2	2	1	2	—	2	2	—	—	1
	Miklós Domokos	1	2	3	3	2	2	2	1	1	1	2	—	—	1
30	Nagy Lajos	2	3	3	3	3	3	2	3	—	2	2	—	—	1
	Ötvös Károly	2	3	4	3	3	3	3	3	—	2	2	—	—	1
	Petres Kálmán	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1	1	—	—	1
	Péterffy László	3	3	3	4	3	3	3	3	—	3	2	—	—	1
	Péter Imre ism.	2	3	3	3	3	3	3	3	—	2	3	—	—	1
35	Rancz Béla	2	3	4	4	4	3	3	3	—	3	3	—	—	1
	Rancz János	3	3	4	4	3	3	3	3	—	2	3	—	—	2

A tanuló neve		Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettud.	Mennyiség	Rajzoló geometria	Szabadkézi rajz	Torna	Enek	Zene	Francia nyelv	Magaviselet
	Sántha Imre	2	3	3	3	3	2	3	2	1	2	1	1	—	1
	Sárosi Béla	1	2	2	3	3	1	1	1	1	2	2	—	—	1
	Szántó Ádám	2	3	3	3	3	2	3	2	—	2	2	—	—	1
40	Szántó József	2	3	4	4	4	3	4	4	—	2	2	—	—	2
	Szász Jenő ism.	2	3	3	3	3	3	3	3	—	1	2	—	—	1
	Székely Vilmos	1	2	2	3	2	2	3	3	—	3	1	1	—	1
	Szöke Gergely	2	3	3	4	4	3	3	3	—	3	3	—	—	2
	Veress Ernő	1	2	2	3	1	2	1	2	—	2	2	—	—	1
45	Zöld Domokos	1	3	3	3	2	3	3	3	—	2	2	—	—	1
	Xántus József	2	3	3	3	3	2	1	3	—	2	2	—	—	1

Összesen : 46.

V. osztály.

A tanuló neve	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög. irod. olv.	Görög. rajz	Történelem	Természettud.	Mennyiségtan	Torna	Ének	Zene	Francia nyelv	Gyorsírás	Magaviselet
Ambrus Ferenc	2	3	3	3	—	3	2	3	3	4	3	2	—	—	—	1
Barabás János	1	1	1	1	—	1	1	1	1	1	2	2	—	2	—	1
Bálint Ferenc	3	3	3	3	—	3	1	3	2	4	1	2	—	—	—	1
Beke József	1	1	1	1	—	1	1	1	2	1	3	2	—	2	—	1
5 Bernád Ágoston	1	2	2	2	1	—	—	1	2	1	3	2	—	—	—	1
Botár Dávid	2	3	3	3	3	—	—	1	2	3	3	2	—	—	—	1
Csutak Lajos	2	2	3	3	—	3	1	2	2	3	3	2	—	—	—	1
Erdős Lajos	1	1	2	3	—	1	1	3	3	3	3	2	—	1	—	1
Ferenczi Sándor	1	1	2	3	—	1	1	2	2	3	1	1	2	—	—	1
10 Gergely Gábor	3	3	3	3	3	—	—	3	3	3	3	2	2	—	—	1
György Imre	1	2	3	2	—	2	1	2	3	3	3	2	—	—	—	2
Helvig János	2	3	2	4	—	3	2	3	3	3	3	2	1	—	—	2
Jerzsák Béla	1	1	2	2	2	—	—	1	1	1	2	1	—	—	1	1
Király András	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	2	1	2	—	—	1
15 Kovács Dezső	3	2	2	4	—	2	3	3	3	3	1	1	—	—	—	1
Köllő Dezső	3	3	4	3	—	3	3	3	3	3	3	2	—	—	—	2
Kömény István	2	3	3	4	—	2	1	2	2	3	3	2	—	—	—	1
Krassovszki Jenő	2	3	3	4	—	3	3	3	3	4	2	2	—	—	—	1
Lajos István	1	2	2	2	1	—	—	1	1	2	3	1	1	—	—	1
20 Lakatos Antal	3	3	3	3	—	3	3	3	3	4	3	2	—	—	—	2
László Antal	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	2	2	—	2	—	1
Madaras János	1	2	3	2	—	2	1	1	2	2	1	2	—	—	—	1
Oriold Ákos	2	3	3	3	—	2	3	3	3	3	3	2	—	—	—	1
Páll Béla	1	1	2	1	1	—	—	1	1	2	2	2	—	—	—	1
25 Sipos Bálint	2	3	4	3	—	3	3	2	3	3	1	2	—	—	—	1
Sipos Richárd	2	2	3	3	—	3	2	2	2	3	3	2	—	—	—	1
Sober Frigyes	2	3	3	3	—	3	1	3	2	3	3	2	—	—	—	1
Sólyom Béla	1	2	2	2	—	2	1	1	2	3	2	2	—	—	—	2
Tompos Albert	1	2	2	2	—	1	1	1	1	2	3	2	—	2	—	1
30 Veress Péter	1	1	2	2	1	—	—	1	1	1	2	2	—	2	—	1
Virág Móric	2	2	3	3	1	—	—	2	1	2	3	2	—	2	—	1

Kimaradt : Albert Domokos és Laczkovics György.

Összesen : 33.

VI osztály.

A tanuló neve	Vallásan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Történelem	Természettud.	Mennyiség	Torna	Ének	Zene	Francia nyelv	Gyorsírás	Magaviselet
Ambrus László	1	2	3	3	3	3	2	3	2	2	—	—	—	1
Bartalis Márton	1	2	2	3	2	2	2	1	1	2	—	—	—	1
Csató István	1	2	2	2	2	2	1	2	2	1	—	—	—	1
Dancs Sámuel ism.	2	3	4	3	3	3	2	3	3	2	—	—	—	1
5 Darvas Gergely	3	4	3	4	4	3	3	4	1	2	—	—	—	2
Demény Elek	1	2	2	2	2	3	2	3	3	2	—	—	—	1
Fazakas Ferenc	1	1	2	2	2	2	2	3	1	1	—	—	—	1
Fóris Pál	1	1	2	2	1	1	1	1	3	1	1	2	1	1
Hajnod Gábor	2	3	4	4	4	3	3	4	3	2	—	—	—	2
10 Jirka József	1	2	1	2	1	2	2	3	3	1	—	—	—	1
Lányi Ernő	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2	—	—	—	1
Nedelka Gergely	2	2	3	3	3	3	1	3	4	3	2	—	—	1
Nedelka Gyula	1	2	1	2	2	2	2	1	1	1	—	—	—	1
Orbán Gábor	2	3	3	3	3	2	2	4	3	1	—	—	—	2
15 Prihoda János	1	3	4	4	4	2	2	2	2	2	—	—	—	2
Rancz Antal	1	3	3	3	3	3	2	3	2	2	—	—	—	1
Rácz József	1	2	3	2	2	2	2	2	1	1	—	—	—	1
Ráduly Árpád	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	—	—	—	1
Schlett Olivér	1	2	2	3	2	3	3	3	2	1	—	—	—	1
20 Spleiss Mihály	2	2	1	2	2	2	2	1	1	1	1	—	—	1
Székely Lajos	2	2	3	3	3	3	3	3	2	1	—	—	—	2
Szultán Gergely	1	2	2	1	2	2	1	3	3	2	1	—	1	1
Vaszi Sándor	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	—	—	—	1

Kimaradt: Petres Antal.

Vizsgálatlan maradt: Szántó Ábrahám.

Összesen : 25.

VII. osztály.

A tanuló neve	Vallás tan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög. irod. olv.	Görög. rajz	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Egység tan	Torna	Ének	Zene	Francia nyelv	Gyorsírá s	Magaviselet
Becze Gábor	2	3	4	3	—	3	2	3	3	4	—	2	2	—	—	—	2
Bitay Dezső ev. ref.	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	3	—	—	—	—	1
Blénesi János	1	1	2	2	2	—	—	2	1	1	1	1	2	—	2	1	1
Boga Ödön	2	3	3	3	3	—	—	3	3	3	2	1	2	1	—	—	2
5 Brauner József	2	3	4	3	3	—	—	3	3	4	3	3	2	—	—	—	1
Csiszér Vilmos	2	3	3	3	3	—	—	3	3	3	3	2	1	—	—	—	1
Csutak Béla	2	3	3	3	—	2	2	3	3	2	2	2	2	—	—	—	1
Dobos Imre ism.	2	3	3	3	3	—	—	3	3	2	2	1	1	—	—	—	1
Erdős Kálmán ism.	2	1	3	3	3	—	—	2	1	2	2	1	1	—	—	—	2
10 Fejér György	2	4	4	3	3	—	—	3	3	3	—	3	2	—	—	—	2
Ferenczy Zoltán	1	1	2	2	2	—	—	1	2	3	3	1	2	—	—	—	1
Gegő Dávid	2	3	3	3	3	—	—	2	3	4	3	1	2	—	—	—	2
György Elek	1	2	4	3	3	—	—	3	2	2	3	2	2	—	—	—	1
Jakab Sándor	2	3	3	3	3	—	—	2	3	3	3	3	2	—	—	—	2
15 Karácson Antal	2	2	3	3	3	—	—	3	3	3	3	2	1	—	—	—	2
Kis János	2	3	3	3	—	2	3	2	3	3	3	3	2	—	—	—	1
Kopacz Albert	1	1	1	1	1	—	—	1	1	2	2	3	1	—	—	—	1
Kristó József	1	3	2	3	3	—	—	2	2	3	2	2	2	—	—	—	1
Kritsa Viktor	2	2	3	3	3	—	—	2	2	3	2	3	1	—	—	—	2
20 Minier Gábor	1	2	3	3	3	—	—	1	2	3	2	3	1	—	—	—	1
Pap Géza	1	3	3	3	—	3	3	2	2	2	—	3	2	—	—	—	1
Pál Ignác	2	3	3	3	3	—	—	3	2	2	3	3	2	—	—	—	2
Péter Sándor	2	3	2	3	3	—	—	3	2	3	2	2	2	—	—	—	1
Sándor Balázs	2	2	3	3	2	—	2	2	2	3	2	1	2	—	—	—	1
25 Szántó Árpád	3	3	4	3	—	3	3	3	4	4	3	3	2	—	—	—	1
Szopos András	2	3	3	3	3	—	—	1	2	3	3	3	2	—	—	—	1
Wéger Lajos	2	3	3	3	3	—	—	3	3	3	3	3	1	—	—	—	1
Zakariás Dénes	2	3	4	3	—	3	3	3	3	3	—	3	1	—	—	—	2
Zakariás Lajos	2	3	2	3	2	—	—	3	2	2	—	2	1	—	—	—	2
30 Zareczky Pál	2	3	2	3	—	3	3	4	4	3	—	3	2	—	—	—	2
Zöld József	1	2	2	2	2	—	—	2	2	3	2	2	2	—	—	—	2

Kimaradt : Balázs Dénes. Vizsgálatlan maradt : Dományáncz András

Összesen 33.

VIII. osztály.

A tanuló neve	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög p. ir. olv.	Görög p. rajz	Történelem	Természettud.	Mennyiség	Bölcsész.	Tör.	Ének	Zene	Magaviselet
Ávedik Félix	1	2	3	3	—	1	1	2	3	3	2	1	—	—	1
Balázs Lajos	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	2	2	—	1
Balogh Ignác	1	1	1	2	1	—	—	1	1	1	1	2	2	—	1
Balog Lajos	1	2	3	3	3	—	—	2	1	1	2	2	2	—	1
5 Bálint Vilmos	1	1	3	3	3	—	—	2	2	2	2	1	1	—	1
Bene Gyula	2	3	3	3	—	2	1	2	2	2	3	1	1	—	1
Bögözi József	1	2	2	3	3	2	—	2	3	3	2	3	1	—	1
Dobos Ferenc	2	2	3	3	3	—	—	2	3	3	2	2	1	—	1
Ferencz Sándor	1	1	2	2	3	—	—	2	1	1	1	3	1	—	1
10 Fodor Gábor	1	1	2	3	3	—	—	1	2	2	2	2	2	—	1
Gál István	1	1	2	2	—	1	1	1	1	2	1	1	1	—	1
Kádár Ferencz	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1	—	1
Kosza István ism.	2	3	3	3	3	—	—	3	3	3	3	3	2	—	2
Kovács Arpád	2	2	2	3	3	—	2	3	2	3	2	3	1	—	1
15 Kovács Gábor ism.	3	2	3	3	—	3	3	3	3	3	3	im.	2	—	1
Lakatos Izra	2	3	3	3	—	3	2	3	3	3	3	3	1	1	1
Márton Imre	2	3	3	3	3	—	—	3	3	3	3	1	1	—	1
Székely János	2	3	3	3	3	—	—	3	3	3	3	3	1	—	1
Szopos Antal	1	3	3	3	3	—	—	1	3	3	2	3	2	—	1
20 Vass Jenő	2	1	3	3	—	2	2	2	3	3	2	im.	2	—	1

Összesen : 20.

1. A tanulók eredményének tárgy és osztályonként való áttekintése.

V I S E L E T

Jó	37	38	26	32	30	34	26	18	17	19
Szabályszerű	6	7	14	8	24	12	5	5	14	1
Kev. szabályszerű	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rozs	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Osztályozatlan	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—
Kimaradt	4	1	8	3	5	—	2	1	1	—

*) Minden táblázatban csak a vizsgát állott nyilvános tanulók vannak számításba véve.

**) Egy tanuló évközben magántanuló lett.

2. A tanulási eredményének tárgy és osztályonként való áttekintése százalékokban.

Tantárgyak	I. A) osztály				I. B) osztály				II. A) osztály				II. B) osztály				III. osztály				IV. osztály				V. osztály				VI. osztály				VII. osztály				VIII. osztály				
	jeles	jó	elégséges	elégtelen	jeles	jó	elégséges	elégtelen	jeles	jó	elégséges	elégtelen	jeles	jó	elégséges	elégtelen	jeles	jó	elégséges	elégtelen	jeles	jó	elégséges	elégtelen	jeles	jó	elégséges	elégtelen	jeles	jó	elégséges	elégtelen	jeles	jó	elégséges	elégtelen					
Vallásstan	27.	46.	25.	—	24.	48.	26.	—	16.	50.	35.	—	40.	40.	20.	—	29.	57.	11.	1.	32.	50.	17.	—	48.	35.	16.	—	60.	34.	4.	—	29.	67.	3.	—	55.	40.	5.	—	
Magyar nyelv	16.	18.	58.	7.	13.	26.	55.	4.	20.	20.	47.	12.	30.	12.	52.	5.	14.	25.	51.	7.	8.	17.	73.	—	29.	32.	38.	—	13.	56.	26.	4.	16.	19.	61.	3.	40.	30.	30.	—	
Német nyelv	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7.	12.	59.	20.	8.	17.	50.	23.	12.	35.	45.	6.	17.	34.	34.	13.	6.	25.	48.	19.	15.	25.	60.	—	
Latin nyelv	11.	20.	58.	9.	11.	15.	55.	17.	12.	25.	32.	30.	20.	17.	40.	22.	11.	9.	51.	27.	4.	8.	60.	26.	12.	29.	45.	12.	4.	43.	89.	18.	6.	9.	58.	—	10.	15.	75.	—	
Görög nyelv	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	70.	10.	20.	—	13.	39.	34.	13.	8.	17.	73.	—	23.	7.	99.	—	
Görögpótló irod. olv.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23.	28.	47.	—	—	—	—	—	—	37.	62.	—	28.	42.	28.	—	
Történelem	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25.	35.	37.	1.	13.	19.	56.	10.	41.	22.	35.	—	13.	47.	39.	16.	32.	48.	3.	30.	40.	30.	—		
Földrajz	13.	32.	44.	9.	11.	28.	46.	13.	12.	32.	35.	20.	17.	10.	52.	20.	16.	18.	62.	1.	13.	19.	56.	10.	41.	22.	35.	—	13.	47.	39.	16.	32.	48.	3.	30.	40.	30.	—		
Természettan	18.	37.	44.	—	11.	51.	35.	2.	30.	47.	22.	—	25.	37.	37.	—	—	—	—	—	17.	28.	54.	—	29.	35.	35.	—	17.	56.	26.	—	—	—	—	—	—	—	—		
Természettud.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Mennyiségtan	20.	20.	37.	20.	11.	28.	63.	6.	10.	32.	52.	5.	15.	30.	47.	17.	14.	18.	40.	25.	26.	17.	52.	4.	22.	16.	48.	12.	21.	17.	43.	17.	6.	22.	58.	12.	25.	20.	55.	—	
Rajzoló geometria	16.	30.	41.	11.	6.	28.	67.	6.	5.	22.	55.	17.	17.	35.	42.	15.	14.	9.	64.	11.	19.	21.	66.	2.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Görögpótló rajz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bölcsészet	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szépirod.	18.	30.	51.	—	24.	48.	26.	—	32.	35.	32.	—	12.	25.	62.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Enek	20.	37.	41.	—	29.	48.	21.	—	—	35.	15.	—	22.	70.	7.	—	28.	49.	22.	—	22.	46.	31.	—	12.	87.	—	—	43.	56.	—	—	33.	66.	—	—	55.	45.	—	—	
Torna	32.	46.	20.	—	25.	55.	18.	—	17.	47.	35.	—	22.	45.	32.	—	30.	46.	23.	—	17.	54.	28.	—	16.	26.	56.	—	30.	30.	39.	—	22.	29.	48.	—	33.	27.	38.	—	—
V I S E L E T																																									
Jó	80				84.				65				80				56.				73.				83.				78.				64.				95				
Szabályszerű	14				15.				36				20				44.				26.				16.				21.				45.				5				

3. Tanulmányi előmenetel és erkölcsi tekintetben általában.

O s z t á l y	Tanulmányi előmenetel							Erkölcsi magaviselet		
	Minden tantárgyból jeles	Minden tantárgyból legalább jó	Minden tantárgyból legalább elégséges	Egy tantárgyból elégtelen	Két tantárgyból elégtelen	Több tantárgyból elégtelen	Összesen	Jó	Szabályszerű	Összesen
I. A.	3	7	23	4	1	5	43	37	6	43
I. B.	3	6	25	6	2	3	45	38	7	45
II. A.	1	9	16	6	1	7	40	26	14	40
II. B.	2	8	14	7	3	6	40	31	9	40
III.	3	5	22	12	3	9	54	30	24	54
IV.	1	4	25	7	5	4	46	34	12	46
V.	3	8	11	8	1	—	31	26	5	31
VI.	1	5	11	3	—	3	23	18	5	23
VII.	1	2	20	3	4	1	31	17	14	31
VIII.	2	2	16	—	—	—	20	19	1	20
Összesen :	20	56	183	56	20	38	373	276	97	373

4. Illetőség szerint való áttekintés.

Lakhely	o s z t á l y b a n										Összes
	I. A.	I. B.	II. A.	II. A.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
Helybeli	2	4	2	8	2	3	2	3	2	1	29
Megyebeli	35	37	33	32	40	37	20	14	24	15	287
Alsófehérm.	1	—	3	—	—	1	1	2	1	—	9
Biharm.	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	2
Brassóm.	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2
Háromszékm.	4	1	1	—	3	2	3	1	1	2	18
Hunyadm.	—	—	—	—	2	—	1	—	—	—	3
Kisküküllóm.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Kolozsm.	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	2
Krassószőrénym.	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Marostordam.	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	2
Nagyküküllóm.	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Nógrádm.	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Pest-P.-S.-K.-Kunm.	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Szebenm.	—	1	—	—	—	—	1	1	1	—	4
Szolnokdobokam.	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Torontálm.	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	2
Udvarhelym.	—	—	—	—	1	1	1	—	1	—	4
Veszprémm.	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Románia	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	2
Összesen:	43	45	40	40	54	46	31	23	31	20	373

5. A tanulók általános áttekintése.

Osztály	Létsz.		Vallásra néve volt			Nyelvismeretre néve v.	Óstermelő	Kereskedő	Tisztviselő	Más értelm tartós	Személyes szolg. élő	Magános v. nyugd.	Katona	Összesen													
	Beltrótt	Visszafutóra állott	Róm. kath.	Ev. ref.	Ág. ev.																						
															Gör. kath.	A nyanyalvra néve volt: Magyar	Németül	Olábul	Ervátul	Nagybírtokos	Kisbírtokos	Allalmasott	Kisparos	agyferekedő	Kikarrestedő	Köztisztviselő	Magán és társ.
I. A.	47	43	43	—	—	—	43	—	—	—	—	—	—	—	43												
I. B.	47	45	43	2	—	—	45	1	—	—	—	—	—	—	45												
II. A.	43	40	39	1	—	—	40	—	—	—	—	—	—	—	40												
II. B.	43	40	40	—	—	—	40	—	—	—	—	—	—	—	40												
III.	59	54	52	1	—	1	54	1	2	1	—	—	—	—	54												
IV.	46	46	44	1	—	1	46	—	—	—	—	—	—	—	46												
V.	33	31	30	—	1	—	31	2	1	—	—	—	—	—	31												
VI.	25	23	21	—	—	2	23	—	—	—	—	—	—	—	23												
VII.	33	31	30	1	—	—	31	3	2	—	—	—	—	—	31												
VIII.	20	20	20	—	—	—	20	—	—	—	—	—	—	—	20												
Össz.	396	373	362	6	1	4	373	7	11	2	16	42	5	44	130	373											

6. Életkor és lakás szerinti áttekintés.

Osztály	A tanuló betöltött éveinek száma a tanév végén											Szállásolva van					Künnlakó	Összesen			
	10 éves	11 éves	12 éves	13 éves	14 éves	15 éves	16 éves	17 éves	18 éves	19 éves	20 éves	21 éves	több éves	összesen	seminárium				internag		
															mint alapítványos	mint feladtes			mint szolgálatot tevő	mint feladtes	mint szolgálatot tevő
I. A	—	10	17	14	2	—	—	—	—	—	—	—	—	43	—	3	2	8	1	29	43
I. B	8	10	16	7	4	—	—	—	—	—	—	—	—	45	—	8	1	6	1	29	45
II. A	—	10	16	8	5	1	—	—	—	—	—	—	—	40	1	3	1	9	1	25	40
II. B	—	1	9	21	8	1	—	—	—	—	—	—	—	40	4	3	2	3	1	27	40
III.	—	—	4	19	23	7	1	—	—	—	—	—	—	54	6	3	—	12	1	82	54
IV.	—	—	—	3	11	19	7	6	—	—	—	—	—	46	6	1	—	10	2	27	46
V.	—	—	—	—	—	10	11	9	1	—	—	—	—	31	13	4	1	4	—	9	31
VI.	—	—	—	—	—	2	6	8	5	2	—	—	—	23	10	—	1	4	—	8	23
VII.	—	—	—	—	—	—	5	7	9	6	3	1	—	31	8	5	—	6	—	12	31
VIII.	—	—	—	—	—	—	—	8	7	3	1	1	—	20	6	2	—	4	—	8	20
Összesen	8	31	62	72	53	40	30	30	23	15	6	2	1	373	54	32	8	66	7	206	373

XI.

Jótékonyság.

Ezen cím alatt legelőször is hálás köszönetet mondunk az intézet és a tanulóifjúság nevében mindazon tan-
ügybarátoknak és jótevőknek, akik adományaikkal az érde-
mes tanulókat jutalmazni s ezzel őket még nagyobb szor-
galomra, tehetségeik kifejtésére és további sikerek eléré-
sére buzdítani szivesek voltak, valamint azoknak, akik az
intézet könyvtárait és szertárait szives adományaikkal gaz-
dagították. Az ajándékok tárgyait az adományozók nevének
megemlékezésével az illető könyv- és szertákról előbb adott
jelentésünkben nyugtatóványoztuk, illetőleg örökitettük meg.

Tandijmentesség. A főtanhatóság a testület ajánlása
alapján a szegény és kiválóbb előmenetelű tanulókat tan-
dijmentességben részesítette.

Egész tandijmentesek voltak: Balázs Lajos, Balog
Ignác, Gál István, Kádár Ferenc VIII-ik, Kopatz Albert
VII., Csató István, Foris Pál, Ráduly Árpád, Vaszi Sándor
VI., Barabás János, Beke József, Király András, Pál Béla
V., Fodor Gergely, Márkos Albert, Miklós Domokos, Petres
Kálmán IV., Bakó Kálmán, Bándi József, Csűrös Lajos,
Fulda Pál, Tamás Ignác, Tódor József III., Ambrus János,
Bene János, Biró Ferenc, Gál János, Karda István, Kádár
István, Kállai Géza, Lakatos Imre, Tankó Károly, Zöld
Antal II. és Bocskor Elek I. osztályos tanulók.

Féltandijmentességben részesültek: Blénesi János,
Ferenczy Zoltán, Kritsa Viktor, Zöld József VII., Nedelka
Gyula, Spleisz Mihály VI., Laczkovics György, Lajos István,
László Antal, Sólyom Béla, Veres Péter V., Ambrus András,
Erőss Péter, Ferencz József, Kádár Árpád IV., Balázs

Árpád, Beke Károly, Molnár András, Varga József III., Ady Zoltán, Adorján Károly, Baky József, Bartalis Imre, Botár Árpád, Csiszér Béla, Gál Zoltán, György Imre, Györgypál Gábor, Györgypál János, Ilyés Lajos, Imets Ákos, Kosa Elek, Kristó Ferenc, Metnyánszky Lajos, Ráduly Benjámin, Sándorffy József, Silló Bálint, Szabó János, Szóts Gergely, Szócs Zoltán, Zonda Imre II., György János, Holló Ferenc I. osztályosok.

Tanulmánybeli hanyatlás miatt a tandíjmentesség kedvezményét a tanév második felére elvesztették: Nadelka Gergely, Erőss Péter, Balázs Árpád, Varga József, Bartalis Imre, Botár Árpád, Gál Zoltán, Kosa Elek, Kristó Ferenc, Ráduly Benjámin, Sándorffy József, Silló Bálint, Szabó János, György János, Holló Ferenc és Bocskor Elek.

Az elengedett tanuló összege 1055 K, ami a befolyt tandíjnak 15·08%-át teszi ki.

Segélyezések. a) Mint ösztöndíjasok segélyezésben részesültek:

Sipos Vilmos II. osztályos a jövedéki bírságialapból	120 K
Tamás Lajos III. " " " "	200 „
Kabdebó Jenő III. " " " "	200 „
Sipos Bálint V. " " " "	300 „
Sipos Richárd V. " " " "	300 „
Wéger Lajos VII. " " " "	300 „
Fulda Pál III. osztályos a Budai Mária Terézia-féle alapítványból	240 „
Ráduly Árpád VI. osztályos az orsz. róm. kath. tanítóegylettől	100 „
összege	

a) A gimnáziummal kapcsolatos internátus növendékei közül az internátusi segélyalapból az ellátás fedezésére segítséget kaptak:

Bors István, Nagy János, Péli Gyula és Simon György I. o. tanulók 13—13 koronát; Baky József, Kádár István és Kállai Géza II. o. t. 26—26 koronát; Karda István II. o. t. 39 koronát; Tamás Ignác III. o. t. 39 koronát; Ambrus András IV. o. t. 26 koronát; Fodor Gábor VIII. o. t. 26 koronát. Összesen 260 koronát.

c) A vármegyei lóbeszerzési huszár-alapból, mint szé-

kely huszárcsaládból származott tanulók segélyben részesültek :

Balázs Lajos	VIII. oszt.	tanuló	45	K.
Balogh Ignác	"		45	"
Gegő Dávid	VII.		70	"
Szántó Arpád	"		70	"
György Elek	"		70	"
Csiszér Vilmos	"		35	
Bartalis Márton	VI.		60	
Becze Elek	V.	"	60	
Kovács Dezső	"	"	60	"
Györffi Ignác	"	"	60	"
Karda Ákos	"	"	60	
Botár Dávid	"	"	60	"
Fodor Gergely	IV.	"	30	"
Erőss Péter	"	"	60	"
Ambrus András	"	"	60	"
Péterffi László	"	"	30	"
ifj. Mihály Gergely	"	"	60	"
Ferencz József	"	"	60	"
Kovács Lajos	"	"	60	"
Sárosi Béla	"	"	60	"

Jutalmazások. a) Az erd. róm. kath. tanulmányi alapból évenként járó 80 K. jutalmi átalányból vásárolt könyveket és Blénessy Alajos m. kir. államvasuti ellenőr úr „Hatszáz magyar nemzeti dal“ c. jutalmi célra küldött két könyvét következő jó viseletű s kiváló előmenetelt felmutatott tanulók kapták :

I. A) osztályból : Ferenczy Béla : Rosti K. : Gonzaga Szent Alajos élete, Gegő István : Gruber M. : Kosztka Szent Szaniszló élete, Kertész Béla : Szent Imre herceg, Simon György : Szent Alajos élete.

I. B) osztályból : Darvas Albert : Szent Szaniszló élete, Székely Rezső : Szent Imre herceg, Szócs András : Szent Alajos élete, Timár Sándor : Szent Imre herceg.

II. A) osztályból : Nagy Dénes : Szent Imre herceg, Tankó Károly : Szent Alajos élete, Mednyánszky Lajos : Szent Szaniszló élete.

II. B) osztályból : Ambrus János : Szent Imre herceg,

Fejér Gerő: Szent Alajos élete, Györgypál Gábor: Szent Alajos élete, Karda István: Szent Imre herceg, Vaszi István: Szent Alajos élete, Zakariás Bálint: Szent Imre herceg.

III. osztályból: Bándi József: Hatszáz magyar nemzeti dal, Csürös Lajos: Dedek: Mária legendája, Fulda Pál: Huber Lipót: Az Úr Jézus szülőföldjén, Karda Ferencz: Barna Jónás: A hazáért és szabadságért, Ruzs Sántha István: Huber Lipót: Az Úr Jézus Szülőföldjén, Tamás Ignác: Barna Jónás: A kályhafütőből biboros.

IV. osztályból: Ferencz József: Huber L.: Az Úr Jézus szülőföldjén, Fodor Gergely: Sebők Imre: Öt világrészen keresztül, Kassai Tivadar: Hatszáz magyar nemzeti dal, Petres Kálmán: Sebők Imre: Öt világrészen keresztül.

V. osztályból: Barabás János: Platz Bonifác: Az ember, Király András: Platz Bonifác: Az ember, László Antal: Berthe—Szeghi: Jézus élete, Pál Béla: Jászai Rezső: Utirajzok és tanulmányok.

VI. osztályból: Vaszi Sándor: Berthe—Szeghi: Jézus élete.

VII. osztályból: Bitay Dezső Madách: Az ember tragédiája és Vörösmarti vál. versei, Kopatz Albert: Madách: Az ember tragédiája és Vörösmarty vál. versei.

b) A Székely Egyesület két jó előmenetelű és jó viseletű székely származású tanuló részére adományozott 20—20 K jutalmát a tanári kar ajánlata alapján Kopatz Albert VII. és Bándi József III. oszt. tanulóknak adta.

c) Az Adorján-féle jutalmi alap múlt évi 9 K kamatját Kádár Ferencz VIII. osztályt végzett tanuló kapta, mint aki a legjobb magyar dolgozatokat készítette.

d) Béli és társai jutalmi alap múlt évi 15 K. kamatját Bitay Dezső érdemelte, mint a VII. osztály legjobb tanulója.

e) Az Imets-féle alap múlt évi 10 K kamatját Balázs Lajos VIII. oszt. végzett tanuló kapta, mint olyan székely származású tanuló, aki a német nyelvből legjobb előmenetelt tanúsított.

f) Koncz István csiktusnádi plebános ur a legjobb érettségi vizsgát tett tanulónak évenként adni szokott 10 K jutalmát Kádár Ferencz érdemelte.

g) Gecző Béla kir. törvényszéki bíró úrnak a csikszeredai születésű legjobb tanulónak szánt 10 K jutalmát Nagy Dénes II. A) osztályos érdemelte.

h) Kovács György nyug. pénztári ellenőr urnak a földrajzból legjobb előmenetelt tanúsított csikszeredai tanuló részére adományozott 10 K jutalma Mednyánszky Lajos II. A) osztályost illette.

i) Blénessy Alajos m. kir. államvasuti ellenőr úr 10 K jutalmát a testület Bernád Ágoston V. oszt. tanulónak ítélte oda a jó magaviselet, kitartó szorgalom és szép előhaladás jutalmazására.

j) Csató János tanár a meteorológiai megfigyeléseknél teljesített segédkezésekért Csató István VI. oszt. tanulót 12 K és Ambrus László VI. osztályost 8 K jutalomban részesítette.

Tornaverseny-díjak. A tornavizsga napján a tanári kar 24 K-t adott össze versenydíjakra, melyből a győztesek a következő arányban részesültek :

a) Az összetett versenyben (korlát- és nyújtógyakorlatokból): Fazakas Ferenc VI., Szász Jenő IV. osztályosok 3—3 K, Bartalis Márton VI. oszt. 2 K. Dicséretben részesült Zakariás Dénes.

b) Magas ugrásból Karácsony Antal VII. o. 2 K, távol ugrásból Kristó Ferencz VII. és Spleisz Mihály VI. o. 2—2 K.

c) Futásból: Szász Jenő IV., Rusz Sántha István III. Lakatos Kiklós II., Gál Péter és Nagy Imre I. osztályosok 2—2 K.

XII.

Szeminárium és internátus.

1. Szeminárium.

A csiksomlyói róm. kath. főgimnáziummal kapcsolatos Szt. Mihályról nevezett szemináriumban a f. iskolai évben teljes ellátásban részesült 40 nyilvános és 16 magánalapítványos, 32 fizető és 8 szolgálattelvő, összesen : 96 növendék. Az alapítványosok évi 200, a fizetők évi 250 koronáért, a szolgálattelvők pedig az asztalnál való felszolgálásért teljes ellátást élveztek.

Az ifjúsági ház nevelését és az intézet felügyeletét Kassai Lajos igazgató és Eröss József aligazgató vezették.

Nyilvános alapítványt élveztek a csíkszeredai m. kir. adóhivatal útján:

Közalapítványt :

	Balog Ignác	VIII. o. t.
	Ferencz Sándor	VII. o. t.
	Gál István	VIII. o. t.
	Ferenczy Zoltán	VII. o. t.
5	Prihoda János	VI. o. t.
	Rancz Antal	VI. o. t.
	Szántó Ábrahám	VI. o. t.
	László Antal	V. o. t.
	Pál Béla	V. o. t.
10	Ferencz József	IV. o. t.
	Gergely Károly	IV. o. t.
	Bándi József	III. o. t.
	Bene János	III. o. t.
	Gál János	II. o. t.
15	Bögözi József	VIII. o. t.
	Sándor Gergely	III. o. t.

Biró-félét

Bors Bálint-félét

	Beke József	V. o. t.
	Tompos Albert	V. o. t.
Bors Barnabás-félét :	Sólyom Béla	V. o. t.
Csomortáni-félét	20 Spleiss Mihály	VI. o. t.
Tusnádi Darvas J.-félét :	Ráduly Árpád	VI. o. t.
	Vaszi Sándor	VI. o. t.
	Veress Ernő	IV. o. t.
Gyóujfalvi Darvas J.-félét :	Barabás János	V. o. t.
Dénes-félét :	25 Kopacz Albert	VII. o. t.
Fogarasy-félét :	Péter Sándor	VII. o. t.
Fülöp Alajos-félét :	Petres Kálmán	IV. o. t.
Kedves Zsuzsánna-félét :	Ambrus László	VI. o. t.
Keresztes-félét :	Kritsa Viktor	VII. o. t.
Kovács Miklós-félét :	30 Sóbert Frigyes	V. o. t.
Kovács Péter-félét :	Péterffy László	IV. o. t.
Lukács Mihály-félét	Balázs Lajos	VIII. o. t.
	Csűrös Lajos	III. o. t.
Molnár József-félét :	Kádár Ferenc	VIII. o. t.
	35 Lakatos Imre	II. o. t.
	Zonda Imre	II. o. t.
	Csató István	V. o. t.
Sántha-félét :	Tódor József	III. o. t.
Tankó-félét :	Fodor Gergely	IV. o. t.
Salamon Andrásné-félét :	40 Zöld József	VII. o. t.
Orosz Mihály-félét :	Orosz Béla	I. o. t. ¹⁾

Magán alapítványt élveztek a csíksomlyói iskolák pénztárától :

Erőss Elek-félét :	Orbán Gábor	VI. o. t.
Bors Bálint-félét :	Csiszér Vilmos	VII. o. t.
Buzás Mihály-félét :	Kristó József	VII. o. t.
Ferenczi Péter-félét :	Fazakas Ferenc	VI. o. t.
Haller Mária-félét :	5 Balázs Dénes	VII. o. t.
Kedves-Bara-félét :	Karda Ferenc	III. o. t.
Molnár Balázs-félét :	Csata Venczel	III. o. t.
Nagy István-félét :	Márkos Albert	IV. o. t.
Péterffy-félét :	Darvas Gergely	VI. o. t.

¹⁾ A brassói r. k. főgimnáziumban.

10 Gergely Gábor	V. o. t.
Virág Móricz	V. o. t.

Magánalapítványt élveztek a gyergyószentmiklósi plébániától:

Ferenczi Péter-félét	Blénesi János	VII. o. t.
	Ferenczy Sándor	V. o. t.
	Madaras Jándor	V. o. t.
	Veress Péter	V. o. t.
	Berecz Gyula	II. o. t.

Fizetők :

	Kovács Árpád	VIII. o. t.
	Vass Jenő	VIII. o. t.
	Erdős Kálmán	VII. o. t.
	Minier Gábor	VII. o. t.
5	Zakariás Dénes	VII. o. t.
	Zakariás Lajos	VII. o. t.
	Jakab Sándor	VII. o. t.
	Erdős Lajos	V. o. t.
	Jerzsák Béla	V. o. t.
10	Kovács Dezső	V. o. t.
	Krasowszky Jenő	V. o. t.
	Székely Vilmos	IV. o. t.
	Madár Imre	III. o. t.
	Olajos Kálmán	III. o. t.
15	Zakariás Gyula	III. o. t.
	Erdős Béla	II. o. t.
	Fejér Gerő	II. o. t.
	Madár István	II. o. t.
	Minier Károly	II. o. t.
20	Zakariás Bálint	II. o. t.
	Zakariás László	II. o. t.
	Albertini Jenő	I. o. t.
	Berecz István	I. o. t.
	Blénesi Sándor	I. o. t.
25	Csiszér József	I. o. t.
	Fejér Manó	I. o. t.
	Gáspárfi Ferenc	I. o. t.

Krassowsky Emil	I. o. t.
Rácz Zoltán	I. o. t.
30 Székely Rezső	I. o. t.
Szilágyi Dezső	I. o. t.
Zakariás Gerő	I. o. t.

Szolgálattevők :

Nedelka Gergely	VI. o. t.
Bernád Ágoston	V. o. t.
Adorján Károly	II. o. t.
Szabó József	II. o. t.
Tankó Károly	II. o. t.
Bedő Ábrahám	I. o. t.
Bocskor Elek	I. o. t.
Péterfi Zoltán	I. o. t.

2. Felvétel a szemináriumba.

A szemináriumra vonatkozólag megjegyzendő, hogy azon fizető tanulók, kik az alapítványos ifjakkal kívánnak lakni és kosztolni: egész tanévre 250 koronáért lakást és teljes ellátást nyernek, mely összeget előleges havi részletekben Kassai Lajos igazgatónál tartoznak lefizetni akár személyesen, akár posta útján. Miután csak korlátozott számmal vétetnek föl kosztosok, azért a felvétetni akarók jó előre, lehetőleg aug. elején legalább levélben jelentkezzenek a finevelő intézeti igazgatóságnál. Agyneműről, szükséges ruházatról és fehéreneműről, úgyszintén mosatásról mindenki maga gondoskodik. Minden növendék hozzon magával asztalkendőt és ívópoharat is.

Előforduló rongálások helyreigazítására minden növendék egy iskolai évre három koronát tartozik fizetni az iskolai év elején beíratáskor a finevelő intézeti igazgatónál. Azonkívül az intézeti orvosságtár fenntartására egész tanévre szintén 1 korona fizetendő.

Az érdekelt szülőknek éber figyelmébe ajánlja az intézet igazgatósága, hogy a finevelő intézetbe a főtanhatóság 2260 – 1903. számú rendelete szerint csak szabályszerű kötelezvény mellett vehetők fel fizető növendékek. Miért is a

szülők, illetőleg gyámok személyesen, vagy jogi megbízott kíséretében hozzák ide fizetésre behelyezendő gyermekeiket, mely alkalommal a fiú születési bizonyítványa bemutatandó és az igazgató előtt kiállított kötelezvény aláírandó lesz, arról, hogy a szülő vagy gyám a tartásdíját havi előleges részletekben pontosan fogja fizetni.

Elégtelen tanjeggyel végzett, valamint kevésbé szabályszerű viseletű tanulókat nem veszünk fel.

3. Internátus.

Az internatusban a f. iskolai év folyamán 66 növendék és 8 felszolgáló tanuló nyert teljes ellátást Kassai Lajos igazgató és Csátó János felügyelő tanár vezetése alatt.

Az intézet kiadásait fedezte Csíkvármegyének 740 koronát tevő évi adománya és az egyes növendékektől fűtés és világítás címen befizetett évi 10 K, valamint bennlakásért és ellátásért évi 140 K. A felszolgáló növendékek csak fűtésért és világításért fizettek 10 koronát.

4. Az Internátusban lakó növendékek névsora.

Fizetők:

VIII. osztály.

Bálint Vilmos
Fodor Gábor
Márton Imre
Kicsid Géza

Rácz József
Schlett Olivér
Székely Lajos

V. osztály.

15 Ambrus Ferenc
Csutak Lajos
György Imre
Oriold Ákos

VII. osztály.

5 Boga Ödön
Csutak Béla
Karácsony Antal
Kiss János
Sándor Balázs
10 Szántó Árpád

IV. osztály.

Ambrus András
20 Asztalos István
Campeanu János
Kábdebó Elemer
Kállai András

VI. osztály.

Nedelka Gyula

Id. Mihály Gergely
 25 Ifj. Mihály Gergely
 Ötvös Károly
 Sárosi Béla
 Szántó József

III. osztály.

Both Ferenc
 30 Beke Károly
 Borzsovay István
 Czikó Gábor
 Éltes János
 Incze Gyula
 35 Kiss Lajos
 Simon Balázs
 Szántó László
 Szűcs Jenő
 Tamás Ignác
 40 Varga József

II. osztály,

Baky József
 Csató Árpád
 Csiszér Béla
 Czikó János
 45 Kazatsay Antal
 Kádár István
 Kállai Géza
 Pongrácz László

Ráduly Béni
 50 Sándor Ignác
 Silló Bálint
 Schlett Géza

I. osztály.

Albert István
 Bara Márton
 55 Csutak Bálint
 Dávid Sándor
 Fejér Károly
 Ferenczi Béla
 Ferenczi Imre
 60 Gál Imre
 Kamenyicki Zoltán
 Molnár Károly
 Nagy János
 Péli Gyula
 65 Póra Imre
 Simon György

Felhasználók :

Kádár Árpád	IV. o. t.
Zöld Domokos	IV. o. t.
Rózsa József	III. o. t.
Karda István	II. o. t.
Sócs Gergely	II. o. t.
Bors István	I. o. t.
Lukács István	I. o. t.

5. Felvétel az internátusba.

Az internátusban az ifjak lakást, fűtést, világítást, kiszolgálást, étellemezést és felügyeletet nyernek. Óvadék címen az ifjak évi 2 koronát, fűtés- és világításért évi 10 koronát, az intézeti gyógyszerár fenntartására pedig mindnyájan 1 koronát fizetnek beiratáskor a felügyelő tanárnál. Az étellemezési illeték havonként 14 kor. Agyneműről, szükséges ruházatról és fehérneműről, úgyszintén a mosatásról min-

den növendék maga gondoskodik. Asztalkendőt, ivópoharat is szükségképen hozniok kell. Az ellátásért és bennlakásért járó díj havi előleges részletekben fizetendő akár személyesen, akár posta útján Kassai Lajos igazgatónál.

A „Fölvétel a szemináriumba“ című szakasz végére iktatott figyelmeztetést, mely a főtanhatóság 2260—1903. sz. rendelete értelmében kiállítandó kötelezvényre vonatkozik, e helyen is a szülők és gyámok figyelmébe ajánljuk.

Az igazgatóság oly tanulót, aki elégtelen tanjeggyel végzett, vagy a viseletből kevésbbé szabályszerű osztályzatot nyert, úgyszintén akinek az intézetben tanusított magaviselete ellen kifogás merült fel, az internátusba nem vesz fel.

XIII.

Szükséges tudnivalók.

1. Figyelmeztetés.

A tanulók, szülők és gyámok figyelmeztetnek, hogy az iskolai bizonyítványokat őrizték meg, minthogy ezek másolata az eredeti elvesztését igazoló kérelemmel és kivált az érettségi okmányé, sok nehézséggel állítható ki. Figyelmeztetnek továbbá a szülők és gyámok, hogy a félévi „Értesítőt“ vegyék át iskolázottjaiktól és azt jól betekintve, írják alá, hogy ne csupán az évvégi bizonyítványból és így későn ébredjennk arra, hogy fiuk vagy gyámltjuk elvesztegette a drága tanidőt és iskolai életet.

2. Felvétel a gimnáziumba.

1. A következő tanévre a tanulók szabályszerű felvétele és beírása szeptember 1—3. napján történik. Minden tanuló atyja, anyja, vagy ezek megbízottja kíséretében tartozik a beírássra megjelenni a gimnázium igazgatójánál és az illető osztályfőnöknél.

2. Az első osztályba csak oly tanulók vehetők fel, kik életük 8-ik évét már betöltötték, de 12 életévüket túl nem haladták, s vagy arról, hogy a népiskola négy alsó osztályát jó sikerrel végezték, nyilvános népiskolától nyert bizonyítványt mutatnak elő, vagy felvételi vizsgálaton igazolják, hogy hasonló mértékű képzettséggel bírnak. A tizenkét évesnél idősebb jelentkező felvétele felett a tanári testület határoz.

Első helyen jogosultak a felvételre a csíkmegyei katolikusok, másod sorban a háromszékmegyei róm. kato-

likusok, harmad sorban a csíkmegyei más vallásuak. Ezen sorozatban is először jogosultak az elemi iskolát jeles eredménnyel, azután a jó eredménnyel végzett növendékek.

3. Minden tanuló a felvételnél az előző évről szóló iskolai bizonyítványát és keresztlevelét vagy születési bizonyítványát tartozik az igazgatónak bemutatni és az osztályfőnöknek beadni. Az V-ik osztályba lépő pedig köteles, ha szülője meg nem jelenik, nyilatkozatot mutatni fel arról, hogy a görög nyelvet, vagy pedig az ehelyett választható tantárgyakat fogja-e tanulni. Az intézetbe először lépő a fentebbieken kívül újraoltási bizonyítványt is tartozik felmutatni. Ezek nélkül felvétel nem eszközölhető.

4. A javító- és pótló vizsgálatok aug. 30-án, a felvételi vizsgák aug. 31-én tartatnak meg. A reál- és polgári iskolából jövő tanulók a megfelelő osztály tárgykülönbözetéből felvételi vizsgát tesznek. A felvételi vizsga díja 20 korona. Azon tanulónak, ki egy tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, a tanári testület engedheti meg, hogy az elégtelen osztályzat kijávítása végett javító vizsgálatot tehessen; de ha az egy tárgyból bukott tanulónak a magaviseletéből „kevésbé szabályszerű” avagy „rossz” osztályzata van, a főtanhatósághoz kell engedélyért folyamodnia. Hasonlóképpen a főtanhatósághoz tartozik folyamodni a javítóvizsgálat engedélyezéséért az is, ki két tantárgyból kapott elégtelen osztályzatot. A kellően felszerelt folyamodványokat 1906. júl. 3-ig a gimnáziumi igazgatósághoz kell beadni. A később beadott folyamodványok figyelembe nem jönek. A kettőnél több tárgyból kapott elégtelen osztályzatot javítóvizsgálatra semmi esetre sem bocsáttatik. A javító, nemkülönben a pótvizsgálatot is abban az intézetben kell a tanulónak letennie, melyben az elégtelen érdemjegyet kapta, illetőleg ahol a rendes vizsgálatot elmulasztotta. Megokolt esetekben az iskola főtanhatósága megengedi, hogy a tanuló a vizsgálatot más tanintézetben tehesse le. Pótvizsgálatra csak az a tanuló bocsátható, ki a rendes vizsgálatról való elmaradását betegség vagy egyéb fontos okkal igazolja. A betegség igazolására hatósági vagy hatóságilag megerősített orvosi bizonyítványt kell mellékelni.

A beiratásnál fizetendő díjak a következők:

- a) 2 K. beiratási díj.
- b) 6 K. az országos tanári nyugdíjalap javára.
- c) 1 K. a tanévvégi Értesítő nyomtatása költségeiro.
- d) 1 K. az ifjusági könyvtárra.
- e) A tulajdonképeni tandíj a főtanhatóság 1905. dec. 2-án kelt 5769 sz. rendelkezése szerint a következő tanévtől kezdve úgy az alsó, mint a felső osztályosoknak 40 K., nem katolikusoknak 60 K.

f) Az esetleges károk megtérítése címen minden tanuló tartozik 2 K. óvadékot az osztályfőnök kezéhez lefizetni.

Az e) pontban megállapított díj fizetése alól felmentés is nyerhető, a többi pont tételei lefizetése alul felmentésnek nincs helye.

Ezen díjak a beiratáskor fizetendők; az e) pont alatti tandíj fizetését a tandíjmentességért folyamodók halaszthatják addig, míg kérvényükre a főtanhatóság válasza megérkezik. Első osztályos tandíjelengedésben nem részesül.

3. Tandíjmentességi szabályzat.

1. §. Az erd. róm. kath. status gimnáziumaiban a status gyűléstől megállapított tandíj fizetendő, mely alól rendszert senki sem mentetik fel.

2. §. Kiváltképen azonban a főtanhatóság elengedheti az egész vagy féltandíj fizetését jó erkölcsi magaviseletű és egyuttal jó igyekezetű, tehetséges tanulóknak, ha:

a) a szülők vagyontalanságát az illető politikai hatóságtól kiállított és a róm. kath. lelkésztől is aláírt bizonyítvány igazolja;

b) az előző évről szóló gimnáziumi bizonyítvány szerint erkölcsi magaviselete legalább szabályszerű volt s az egyes tantárgyakból legfeljebb csakis két elégséges osztályzatot bir, a többi jeles és jó lévén.

3. §. A tandíjmentesség mindig csak egy évre adatik

4. §. Olyan tanulók kérvényét, akiknek bizonyítványa kevésbbé szabályszerű magaviseletet, avagy kettőnél több elégséges érdemjegyet tartalmaz, az igazgatók el nem fogadják, hanem a jelen szabályzatra való hivatkozással visszatüsitják s a tandíjfizetésre határidőt tűznek ki.

5. §. A tandíjmentességet illetőleg a főszűly a féltan-díjmentességre helyeztetik; egész tandíjmentesség csakis kiváló szorgalom és előmenetel mellett valóban szegények-nek adatik.

6. §. Aki igazolja, hogy egyidőben 3 fl. jár közép-, vagy főiskolába, s ha az illető tanuló előmenetele meg-felel e szabályzat b) pontjának, a tandíj felének fizetésétől felmenthető egyszerű kérelemre, még ha nem is egészen szegény.

7. §. A tandíjmentességi kérvények minden tanév ele-jén legkésőbb szeptember 25-éig az illető gimnázium igaz-gatóságánál adandók be. A tanártestület tartozik a kérvé-nyeket még a szept. hóban tartandó ülésen lelkiismeretesen tárgyalni, a véleményét minden egyes folyamodóra nézve jegyzőkönyvbe venni. Az összes iratokat az igazgatók okt. 1-éig a főtanhatósághoz fölterjesztik, hogy az igazgatótanács októberi rendes közgyűlésen végleg határozhasson. Fel nem szerelt vagy később beadott kérvények figyelembe nem vétetnek.

8. §. A tandíj fele beíratáskor, a másik fele jan. 17-ig befizetendő. Akik jelzett határidőig a tandíjt be nem fizet-ték; sem az igazgatótanácstól fel nem mentettek, a tanulók sorából kitörleendőek.

9. §. A tandíj beszédéséről az illető igazgatók felelősök.

10. §. A jelen szabályzat a gimnáziumi Értesítőben közzéteendő.

Csiksomlyó, 1906. június 29..

Pál Gábor,
főgimnáziumi igazgató.

XIV.

Érettségi vizsgálatok.

Az érettségi írásbeli dolgozatok elkészítésének ideje : május hó 21—23.

Az írásbeli tételket előbb már közöltük. A magyar nyelvi és irodalmi tételt jelesen 4, jól 6, elégségesre 12; a latin nyelvet jelesen 2, jól 3, elégségesre 16, elégtelenre 1; a mennyiségtanból jelesen 6, jól 6, elégségesre 9, elégtelenre 1 dolgozta ki.

A szóbeli vizsgálat június 25—27 napjain folyt le, amelynek az eredménye a következő

1. Jelesen érett: Balázs Lajos, Balogh Ignác és Kádár Ferenc.

2. Jól érett: Balog Lajos, Bálint Vilmos, Ferencz Sándor, Fodor Gábor és Gál István.

3. Egyszerűen érett: Ávédik Félix, Bene Gyula, Bögözi József, Kovács Árpád, Kovács Gábor, Lakatos Izra, Szopos Antal, Vass Jenő, Hajnód László ism. és Kicsid Géza ism.

22	Hányan jelentkeztek érettségi vizsgálatra	A szóbelin			Hány utasítottatott javító vizsgálatra	Hány utasítottatott ismétlő vizsgálatra	Az érettségire jelentkezett ifjak pályaválasztása							
	Hányat bocsátottak az írásbeli alapján szóbeli vizsgálatra	Hány jelesen	Hány jól	Hány egyszerűen			Theologiai	bölcsészeti	jogi	orvosi	mérnöki	gazdasági	vasuti	alsóbb hivatalnok
		érett	pályára készült											
22	22	3	5	10	4	—	7	2	3	2	1	3	2	2

Javító vizsgálatot tett Gyergyai Béla, aki a mennyiségtanból elégtelen tanjegyét elégségesre javította.

TARTALOM.

	Lapszám
Madétalvi veszedelem .	5
I. A Mária-kultusz pedagógiai jelentősége	89
II. Pál Gábor igazgató 30 éves jubileuma	94
III. Tanári kar	114
IV. Előadott tananyag	118
1. Rendes tantárgyak.	
2. Rendkívüli tantárgyak.	
V. Írásbeli dolgozatok tételei	139
VI. Tanszerek gyarapodása	141
1. Könyvtárak.	
2. Szerterek.	
VII. Egyesületek élete	151
1. Mária-társulat.	
2. Önképzőkör.	
3. Kiránduló Egyesület.	
VIII. A tanév lefolyása	158
IX. Az ifjúság érdemsorozata .	171
X. Statisztikai táblázatok .	187
1. A tanulás eredményének tárgy- és osztályonként való áttekintése számokban	
2. A tanulás eredményének tárgy- és osztályonként való áttekintése százalékokban.	
3. Tanulmányi és erkölcsi tekintetben általában.	
4. Illetőség szerint való áttekintés.	
5. A tanulók általános áttekintése.	
6. Életkor és lakás szerinti áttekintés.	
XI. Jótékonyság	195
XII. Szeminárium és internátus	200
1. Szeminárium.	
2. Felvétel a szemináriumba.	
3. Internátus.	
4. Az internátusban lakó növendékek névsora.	
5. Felvétel az internátusba.	
XIII. Szükséges tudnivalók	207
XIV. Érettségi vizsgálatok	211

